

CARLO M. MARTINI

Minden utamon Te vezettél

CARLO M. MARTINI
MINDEN UTAMON TE VEZETTÉL

A LELKI ÉLET MESTEREI

SZERKESZTI:

ÁKOS GÉZA
ÉS
CSANÁD BÉLA

III.
CARLO M. MARTINI:
MINDEN UTAMON TE VEZETTÉL

CARLO M. MARTINI

MINDEN UTAMON TE VEZETTÉL

*A keresztény lelkiiség elmélyítése
Mózes élete és Szent János evangéliuma alapján*

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1986

EZ A KÖNYV CARLO MARIA MARTINI
KÉT MŰVÉT TARTALMAZZA:
VITA DI MOSÈ
EDIZIONI BORLA, ROMA, 1982 (3. KIADÁS)
ÉS
IL VANGELO SECONDO GIOVANNI
EDIZIONI BORLA, ROMA, 1981 (4. KIADÁS)
ALAPJÁN

MINDKETTŐT FORDÍTOTTA:

GYÖRFFY ANDREA

A FORDÍTÁST AZ EREDETIVEL ÖSSZEVETETTE:

CSANÁD BÉLA

LEKTORÁLTA:

GÁL FERENC

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással
való sokszorosítás jogát is.*

CARLO MARIA MARTINI

CARLO MARIA MARTINI milánói bíboros-érsek rendkívül rövid idő, néhány év leforgása alatt a „lelki írók” élvonalába került. Könyvei – sok nyelvre lefordítva – a legnépszerűbb és legolvasottabb „lelki olvasmányok” közé tartoznak, pedig szerzőjük életpályája nem ebben az irányban indult el.

1927-ben született Torinóban, a hatalmasra nőtt itáliai gyárvárosban, amely Don Bosco Szent János működése óta világszerte ismert. Itt van a szaléziak anyaháza, és Don Bosco fiainak a jelenléte bizonyára az ifjú Martini életére is hatással lehetett, tizenhét éves korában mégis a jezsuita rendbe lépett. A jezsuiták felsőbb iskoláiban nevelkedve a tudományos teológiai munkát választotta hivatásul. Szellemi vonzódása és előjáróinak ítélete a biblikus tudományok művelése felé irányították. A szentírástudomány terén hamarosan jelentős eredményeket ért el, alig negyvenévesen a római Institutum Biblicum, majd a Gregoriana-egyetem rektora lett. Tudományos működése mellett egyre inkább érvényre jutottak lelkivezetői képességei is. Mint elismert lelkigyakorlatos előadót VI. Pál pápa 1978-ban meghívta a vatikáni lelkigyakorlatok vezetésére. Ezek után II. János Pál pápa 1979 végén milánói érsekké nevezte ki, s a következő év konzisztóriumán bíborossá. Carlo Maria Martini azóta számos lelkigyakorlatot vezetett, s első lelkiéleti könyvei lelkigyakorlati nyomán jelentek meg, mint ez a két könyv is, amelyet lelkiéleti sorozatunk jelen kötetében olvashatunk.

A „Minden utamon Te vezettél” (általunk adott) összefoglaló cím alatt ugyanis két Martini-könyv (két lelkigyakorlat anyaga) jelenik meg: a „Mózes élete” (Vita di Mosè) és a „János-evangélium a lelkigyakorlatok tapasztalataiban” (A keresztény életeszmeny Szent János evangéliumában). A két könyvet több szempontból is egynek

lehet tekinteni. Mindkét írás „alapanyaga”, mely átdolgozás után kerül most elénk, két, rendi testvéreinek (1978-ban és 1974-ben) tartott lelkigyakorlat mondanivalója. A központi téma mindkét részben hasonló: a keresztény lelkiség kialakítása Mózes élete és a János-evangéliumban bemutatott jézusi eszménykép alapján. Mindkét írás – mivel rendtársainak tartott lelkigyakorlatot a szerző – szorosan harmonizál Loyolai Szent Ignác Lelkigyakorlatos könyvével. E tekintetben igen szerencsés, hogy sorozatunk előző kötete éppen a lelkigyakorlatok klasszikus műve. A Martini-kötet olvasói ebben a könyvben példát kapnak arra, hogyan lehet Szent Ignác munkáját a 16. századból áttenni modern mondanivalóra és nyelvezetre. Adott esetben pedig az olvasók visszalapozhatnak Szent Ignác eredeti szövegére. (A Lelkigyakorlatos Könyv idézeteit lehetőleg szó szerint vettük át a magyar kiadásból, ha azonban nem egyezett Martini szövegével, jobbnak láttuk az olasz szöveget lefordítani. Az idézett helyeket is Martini rövidítésével jelöljük, pl. így: ES n. 106.). Martini magasfokú, megnyerő biblikus tudása mindkét műben érvényesül, s elmélkedés közben megtanít – szinte észrevétlenül – arra, hogyan lehet és kell lelki haszonnal magyarul tanulni a Szentírást. A „Mózes élete” esetében arra is megtanít, hogyan kell az Ószövetséget (kifejezetten Mózes életét) Krisztus fényében értékelnünk és magyarul tanulni.

Sokan föltették már a kérdést, mi lehet Carlo Maria Martini könyvei népszerűségének a titka? Bíborossá történt kinevezése? Nem valószínű, hiszen manapság a kinevezésekkel nem föltétlenül jár együtt a népszerűség. Korábbi, biblikus tudományok terén elért hírneve? Szaktudományos körökben nyilvánvalóan ez is számít. Közvetlen stílusa? Kétségtelenül, Martini bíboros a mindennapi életben is, főleg egyházmegyéje híveinek a körében, igen „közkedvelt”, éppen közvetlen magatartása miatt. Stílusa és olasz nyelvi, irodalmi készsége azonban nem rendkívüli, bár jól élvezhető. Lát-szik, hogy könyveiben – szándékosan – meg akarta őrizni az élő beszéd közvetlenségét és frissességét. Ez azonban legalább annyira hátránya is stílusának, mint amennyire előnye: időnként ismétli mondanivalóját, néha túl hosszúak a mondatai és bonyolultnak látszik a gondolatmenete – ahogyan általában mindenkiel megtörténik, aki teljesen át szeretné adni benső izzását és keresi a megfelelő

szavakat. Mi tehát Martini bíboros írásainak a titka? A válasz nyilvánvalóvá lesz olvasóink számára, amikor a könyv végére érnek; a „siker” titka: Carlo Maria Martini benső ihletettsége, felkészültsége és kifejezési készsége *együtt*. A Szentírást az üdvösség céljából fejti ki, az Egyházban működő Szentlélek kegyelmi segítségével.

CSANÁD BÉLA

TARTALOM

Előszó	5
--------------	---

MÓZES ÉLETE

Bevezetés	15
<i>Első elmélkedés</i>	
<i>Mózes életének három állomása</i>	20
1. Isten Mózeset különleges hivatásra készíti fel	21
2. A kudarc és a nagylelkűség időszaka	24
3. Isten megjelenése Mózes életében	27
<i>Második elmélkedés</i>	
<i>Mózes és az égő csipkebokor</i>	31
1. Mihez fog Mózes?	31
2. Mit hallott Mózes?	35
3. Mit értett meg Mózes?	38
<i>Harmadik elmélkedés</i>	
<i>Mózes, a fáraó és mi</i>	43
1. Miben hasonlítunk mi a fáraóra?	44
2. Mi van bennünk Mózes tulajdonságaiból?	50
3. A fáraó szívének megátalkodottsága	53
<i>Negyedik elmélkedés</i>	
<i>Átkelés a Vörös-tengeren</i>	56
1. A rettegés éjszakája	58
2. Mit tesz Mózes?	62
3. Átkelés a Vörös-tengeren	64
4. A megkeresztelkedettek húsvéti éneke	66
<i>Ötödik elmélkedés</i>	
<i>Mózes: Isten szolgálója</i>	68
1. Mózes hátralévő szolgálatai	70

2. A keresztyén élet szolgáló élet	75
3. A szolgáló élet vonásai és fokozatai	78
<i>Hatodik elmélkedés</i>	
<i>Mózes: „Propheta traditus” (A kiszolgáltatót próféta)</i>	80
1. Mózes szenvedése	81
2. Jézus: a szenvedő szolgáló	88
<i>Hetedik elmélkedés</i>	
<i>Mózes halála és Jézus halála</i>	
<i>Mária húsvétja és a keresztyének húsvétja</i>	91
1. Mózes halála	91
2. Jézus halála	97
3. Mária húsvétja	99
4. A keresztyének húsvétjai	100
<i>Nyolcadik elmélkedés</i>	
<i>Mózes és a nép</i>	104
1. Mózes: a nagy számok embere	104
2. Jézus és Magdolna	106
3. A szó kevesbedik	108
4. A feltámadt Jézus	111

A KERESZTÉNY ÉLETESZMÉNY SZENT JÁNOS EVANGÉLIUMÁBAN

Első rész Elmélkedések

<i>Első elmélkedés</i>	
Lelkigyakorlatok felnőtt keresztyéneknek	117
<i>Második elmélkedés</i>	
Szent János evangéliumának „kezdetek és alapvetése”	125
<i>Harmadik elmélkedés</i>	
Jézus ellenségei	135
<i>Negyedik elmélkedés</i>	
Bűnök, sötétség, hazugság, szolgaság, halál	143
<i>Ötödik elmélkedés</i>	
Jézus elveszi a világ bűneit	150
<i>Hatodik elmélkedés</i>	
Jézus műve, az aratás és a tanítványok	157

<i>Hetedik elmélkedés</i>	
A közénk jött Isten misztériuma	164
<i>Nyolcadik elmélkedés</i>	
Jézus jelenlétének három módja	173
<i>Kilencedik elmélkedés</i>	
A hit és tartalma	182
<i>Tizedik elmélkedés</i>	
A „két zászló”	189
<i>Tizenegyedik elmélkedés</i>	
A „Három binárus”	198
<i>Tizenkettedik elmélkedés</i>	
Jézus szenvedése Szent János szerint	203
<i>Tizenharmadik elmélkedés</i>	
Jézus Pilátus előtt és a keresztre feszítés	211
<i>Tizennegyedik elmélkedés</i>	
A jelek keresése (Jn 20)	221
<i>Tizenötödik elmélkedés</i>	
A „presbiterek” egyháza (Jn 21)	230

Második rész Homíliák

<i>Első homília</i>	
A keresztény imádság misztériuma (Jn 16,23–25)	239
<i>Második homília</i>	
Az első tanítványok (Jn 1,35–51)	244
<i>Harmadik homília</i>	
A víz, a szomjúság és a lélek (Jn 7,33–39)	248
<i>Negyedik homília</i>	
Az elrejtőzött élet Szent János szerint (Jn 7,40–53)	253
<i>Ötödik homília</i>	
Az „alázatosság harmadik formájáról” (Jn 8,46–59)	257
<i>Hatodik homília</i>	
A lábmosás (Jn 13,1–17)	260

MÓZES ÉLETE

BEVEZETÉS

Szeretném, ha lelkigyakorlatunkat szépen, nyugodtan végeznénk, ezért kis lépésekben fogunk előrehaladni.

Első elmélkedésünkben röviden rámutatok magára a témára, amellyel lelkigyakorlatunk alatt foglalkozunk, illetve ennek a témának a lényegére. Ezenkívül ajánlani fogok néhány hasznos lelki olvasmányt. Most olyan progresszív életritmust akarunk kialakítani, mely elősegíti ezeknek a napoknak a lelki elmélyedését.

Mózes és mi magunk az egyház életében

Először is bejelentem témánkat: „Mózes életé”-ről lesz szó. Miért éppen Mózes életét választottam? Eszembe jutott, Szent Ignác Lelkigyakorlatok c. munkájára milyen nagy hatást gyakoroltak az Üdv-történetről szóló elmélkedések. Azt gondoltam: Mózes olyan ember, aki részt vett az Üdv-történetben, végigjárta a számára kijelölt utat, és ezen az úton vezette népét is. Mi is az útmutatás szintjén állunk a lelkigyakorlaton: arról van szó, hogy elindulunk egy pontról és egy másikhoz érünk el. Mózes élete ennek az útmutatásnak a szimbóluma, amelybe az egyház belehelyezi keresztségi hagyományának központi gondolatát, azt az utat, melyet mind újra végigjárunk húsvét éjszakáján. Ez az egyház és a keresztény ember éjszakája, az az éjszaka, melynek leple alatt átvágunk a Vörös-tengeren. Ez a mi keresztségünk, megtérésünk és első lépésünk az Úr felé. Mózesről elmélkedve elgondolkozunk az egyház keresztségi hagyományáról, minden liturgia eredetéről, amely húsvét éjszakájába nyúlik vissza, és végül az Eukarisztiában bontakozik ki. A Vörös-tengeren való átkelés emlékezetének ünneplésében már Jézus sírboltból való feltámadása és a mi, a halálból az életbe való feltámadásunk is tükröződik.

Ennek az „átkelésnek” a központi jelentőségével az Újszövetségben is találkozunk. Mózes alakját több mint nyolcvanszor idézik fel az Újszövetség lapjain: jel, amely benne élt az ókeresztény írók gondolatvilágában, főleg abban a látásmódban, ahogy Mózes és Jézus példamutatása között kapcsolatot fedeztek fel. Az egyetlen dicsőséges megnyilatkozásban, mely Jézus nyilvános működése alatt történik, Mózzsal és Illéssel együtt mutatkozik (ez utóbbi harmincszor van megemlítve az Újszövetségben). Mózes Illéssel együtt „kulcsembert”, Jézus megértésének kiindulópontja.

Az Újszövetségen kívül aztán itt van az Ősegyház, az apostoli atyák; itt van a Zsinagóga, Isten népe emlékezetének fenntartását szolgáló hatalmas tárház, melyből ma is gyümölcsözően meríthetünk.

Látjuk, egyelőre csak nagy vonalakban, hogy az ősegyház beszélt Mózesről. Sietve rámutatok Szent Jusztin egyes műveinek néhány részletére az Apológiában, a Dialógusban, a Barnabás-levéiben, ahol gyakran beszél Mózesről. Főleg Nüsszai Szent Gergely „Mózes élete” c. munkáját fogom idézni. Ez a könyv teljes egészében Mózes életéről szól. Szent Gergely a patrisztikus irodalom egyik klasszikus alakja, annyira klasszikus, hogy amikor 1943-ban Henri de Lubac atya és Daniélou elkezdtek a híres „Sources Chrétiennes” sorozatot, az első kötet éppen Mózes élete volt a következő címmel: „Tanulmány a tökéletes erényről”. Mózeset úgy mutatja be, mint a keresztény tökéletesség példaképét. A könyv két részre osztható: az első címe „történelem”, melyben maga a bibliai történet van elbeszélve, hozzákapcsolva különböző hagyományokból vett, kissé kiszínezett, néhány elbeszélést. A második rész címe: „teória”, vagyis Mózes egyéniségének elemzésével összekapcsolt elmélkedés a keleti atyák értelmezésében. Ez a rész a leghosszabb. Mózes történeteit valóban mind lehet alkalmazni a keresztény életre, annyira, hogy bátran kimondhatjuk: Mózes mi vagyunk, Mózes te vagy. Kezdjük tehát azzal a tudattal a lelkigyakorlatot, hogy Mózes én vagyok.

Mózes és a zsidó hagyomány

Nüsszai Szent Gergely híres elődje a zsidóságban: Filon. Több művével együtt megírta Mózes életét is, melynek kapcsán összefoglalja a teljes hagyományt a görögök számára (ad Graecos), hogy

bizonyítsa, Mózes a legnagyobb filozófus, aki Platónnál, sőt Homérosznál is előbb élt; az az ember, aki rendíthetetlenül haladt előre az élet viharai között.

A rabbinikus hagyomány is sokat beszélt Mózesről, különösen Jézus óta. Mózes egyre jobban a Templom lerombolását túlélő rabbinizmus képviselőjévé vált.

Az egész modern zsidó hagyomány élteti Mózes alakját. Találkozhatunk vele a legszebb midras jellegű újraértelmezésekben, melyek nagy szeretettel foglalkoznak Mózes személyével, és talán néha mulatságos anekdotákban írnak róla – néhányat közülük felidézünk ezekben a napokban –, de ennek ellenére fontos a mondanivaló mély pedagógiai tartalmát is felismerni. Éppen ezek a kitalált anekdoták közvetítik gyakran az emberi és vallásos bölcsesség igazi kincsét.

Ezek a hagyományok bizonyos szabad stílusban íródtak, nem fontos számukra, hogy elbeszélései valóban megtörténtek-e vagy se, hanem sokkal inkább érdekes, hogy mit jelentenek az emberi élet számára. Ez a szemlélet érvényesül a midrasban, hasonlóképpen Szent Gergelynél és Filonnál. Ez kell hogy vonatkozzon ránk is. Én is elmélkedéseimben most midras-stílusban fogok beszélni, vagyis amit elmondok, nem mind található meg a Bibliában *ad litteram*. De ezeknek a nagy elődöknek a példáját követve kérdéseket teszünk fel magunkban: mit gondolt Mózes ezen a helyen, mik voltak a nehézségei, problémái stb.

Mózes segít, hogy jobban megértsük Jézust

Most érkezünk el a lelkigyakorlatunk címével kapcsolatos kérdésekhez. A cím: „Mózes élete. Jézus élete. Az élet húsvét fényében”. Elmélkedésünknek három szintje van. Nem foglalkozunk Mózes életével, mint olyannal, hanem kifejezetten csak annyiban érdekel bennünket, amennyiben segíti jobban megérteni Jézus életét és a keresztény ember életét húsvét fényében. Ez a kifejezés bizonyára emlékeztet egy másikra, mely Szent Ignác Lelkigyakorlatok c. könyvének „Elmélkedések az Országról” c. részében található: „A földi király felhívása segít, hogy az Örök Király életéről elmélkedjünk” (ES, n. 91).

A mi esetünkben a Mózes életén való elmélkedés segíteni fog az Örök Király életén, Jézus életén, és a mi, benne elrejtett létünkön

való szemlélődésben. Tehát nem Mózesről fogunk beszélni teljes egészében. Nem szólunk például Mózesről mint a törvényhozóról, ahogy leggyakrabban szokták alakját felidézni, sem pedig mint papról vagy a szövetség emberéről; mindezeket a vonásokat most kihagyjuk.

Azt mondja Filon műve elején: „Elterveztem Mózes életének leírását, mint a zsidók törvényhozójának, mint a szent törvények magyarázójának, egy olyan embernek az életét, aki minden oldalról kiváló és tökéletes.” Filont Mózes éppen mint a törvényhozó érdekelte. Szent Gergely ellenben így kezdi művét: Nagyon szép atyáinkról elmélkedni, hogy elsajátítsuk az erény útját; ezért „nekünk elég volna csak egyet (Mózeset) említeni azok közül, akiket híressé tett életmódjuk, hogy tűzjelként mutassák meg, miként juthat a lélek az erény nyugodalmas kikötőjébe, ahol már nem tépik az élet viharai, s a szenvedélyek egymásra toluló hullámai sem süllyesztk el a gonoszság mélységeibe”. Mózes Szent Gergely számára továbbá az az ember, aki élete folyamán átalakította a szemléletét élményei alapján, a nagy, fájdalmas és valóban mindent átalakító események hatására. Ez az ember vállalta életében a vándorlást, népével együtt vándorolt, és új élet felé vezette őket. Az egész életét meghatározta Istennek, a húsvét Istenének parancsa a vándorlásra. Mózes ezért a húsvét embere, és segíteni fog nekünk megérteni Jézust, a mi húsvétunkat, aki értünk a halált is megjárta, hogy kövessük példáját és húsvét mindnyájunk számára a feltámadás legyen. Segíteni fog megérteni a keresztyén életet mint húsvéti életet, azaz azoknak az életét, akik Isten iránt hálával eltelve Mózes énekét éneklik a Vörös-tenger partján: Isten megszabadított minket, kivezetett a fáraó rabszolgaságából az ígért földjének szabadságára (vö. Kiv 15,1–21).

A kinyilatkoztatott szavakon elmélkedve

Módszerünk nagyon egyszerű: néhány oldalon egyszerű megjegyzéseket fogok tenni a *lectiones divinae*-vel, főleg a Kivonulás és a Számok könyvével kapcsolatban, az Újszövetség fényében olvasva, hogy jobban megértsük Jézus életét és a keresztyének húsvéti életét. Az alapvető szöveg, melyre támaszkodhatunk és amely vállalkozásunkban megerősít, Szent Pál apostol a korintusiakhoz írt első levelének 10. fejezete: „Testvérek, nem szeretném, ha elkerülné figyelme-

teket, hogy atyáink mind ott voltak a felhő alatt, mind átkeltek a tengeren, s mind megkeresztelkedtek Mózesre a felhőben és a tengerben” (10,1–3). Az üdvösség történetének újraélésével állunk szemben, azon keresztül, melyet már mindnyájan végigjártunk: valóban mi is ott voltunk atyáinkkal, ahogy húsvét *haggadá*-jának refrénje mondja, amely a zsidó húsvéti vacsora szertartásában hangzik fel. Ott voltam a Vörös-tengernél én is; én is átkeltem rajta; és az, hogy most itt vagyunk együtt húsvétot megünnepelni, azért lehetséges, mert én is Mózesrel voltam.

Ezzel a lelkülettel olvassuk a szövegeket, mert – ahogy Szent Pál mondja – „ezek intő példák számunkra”; leírták, hogy hasznunkra legyenek. Melyek ezek a szövegek? Azt javaslom, haladjunk lassan munkánkban, mostantól fogva pontosan meghatározva az általam kiválasztott legfontosabb szövegeket Mózesről, minden hagyományt tekintetbe véve, de kihagyva a törvényhozási részleteket.

Most Nüsszai Szent Gergely néhány gondolatával fejezem be ezt a részt: „Valamilyen finomabb gondolkodásmódra és élesebb látásra van szükségünk, hogy eldöntsük, a történetből mi derül ki, milyen káldeusoktól és egyiptomiaktól szakadjunk el, milyen babiloni fogásból kell kiszabadulnunk ahhoz, hogy beléphessünk a boldog életbe.”

ELSŐ ELMÉLKEDÉS

MÓZES ÉLETÉNEK HÁROM ÁLLOMÁSA

Mielőtt elkezdenénk elmélkedésünket, javaslom, tegyünk fel egy kérdést, melyet mindenkinek fel kell tennie magában: Miért jöttem ide és miért veszek részt ezen a lelkigyakorlaton? Azt hiszem, mindenkinek megvan a maga indoka. Ennek az elmélkedést érintő kérdésnek a mélyén kifejezésre jut ez is: Hol állok, milyen állapotban vagyok, mi jellemzi jelenlegi helyzetemet? Ezek azok a kérdések, melyeknek az általam javasolt részletek olvasásakor fel kell merülniük.

Az Írásokban található felosztás

Az Apostolok Cselekedeteinek egyik lapjáról szeretnék elindulni, ahol Mózes életének ún. „három állomása”-val találkozunk (vö. ApCsel 7,20–43).

Izrael hagyománya – már előzetesen – Mózes életét három negyvenéves időszakra osztotta fel. Itt a szimbólumok tipikus játékaival találkozunk, mely sajátosan az Írásokban fordul elő. Az ideális felosztás a három nagy, teljes időszak. Ez az eszmény Izrael élő emlékezetében, a rabbinikus hagyományban folytatódott.

Idézek néhány részletet egy *midrásból*, mely a MTörv 34,7-tel van kapcsolatban. Ez a részlet azt állítja, hogy Mózes kb. 120 éves volt, amikor meghalt. A magyarázat a következő: „Ő volt az egyik a négy közül, akik 120 évet értek meg. A többiek: az öreg Hillel, Rabban Jonatan Ben Zakai és Rabbi Akiba.”

A negyedik volt Mózes. Majd így folytatja a rabbinikus szöveg: „Mózes 40 évet töltött Egyiptomban, 40 évet töltött Mádiánban és 40 évig szolgálta Izraelt. Az öreg Hillel 40 éves korában jött ki Babilonból, 40 évig szolgálta a bölcseket, és 40 évig szolgálta Izraelt.

Rabban Jonatan Ben Zakai 40 évig foglalkozott a dolgokkal ezen a világon, 40 évig szolgálta a bölcseket, és 40 évig szolgálta Izraelt. Rabbi Akiba 40 éves korában kezdte tanítani a Tórát, 40 évig szolgálta a bölcseket és 40 évig szolgálta Izraelt.”

Látjátok tehát e négy nagy ember életének tipikus, sematikus felosztását. Ezzel az Apostolok Cselekedetei-ben is találkozunk, amikor Szent István diakónus beszédében összefoglalja Mózes életét. A mi sémánk a 23. versben található: „Amikor betöltötte negyvenedik évét, az a gondolata támadt, hogy meglátogatja testvéreit, Izrael fiait.” Majd a 30. versben ezt mondja: „Negyven esztendő telt el, mikor Sina hegyének pusztájában angyal jelent meg neki egy égő csipkebokor lángjában.” Íme Mózes életének három szakasza: az első negyven évben Mózes a fáraó iskolájában tanul; a második negyven évben szeretné meglátogatni testvéreit, majd a pusztába menekül; a harmadik negyvenéves időszak az égő csipkebokor-jelennel kezdődik és élete végéig tart. Ez Mózes életének teljes képe.

Szeretnék általános képet adni Mózes életéről, miközben felteszünk a kérdést, vajon mi a jelentése mindegyik 40 éves időszaknak. Egyébként, ahogy láttuk, a rabbinikus elbeszélés is kitart emellett a séma mellett, utalva Izrael többi nagy embereire. Azt ajánlom, hogy elmélkedésül olvassunk el egy egyszerű részletet az Apostolok Cselekedeteiből, melyben a hármass periódus mindegyik szakaszának leírásával találkozhatunk. Olvassuk el először a 20. verset: „Ebben az időben született Mózes, aki Isten kedveltje volt. Három hónapig az apai házban táplálták, s amikor kitették, a fáraó lánya vette magához és fia gyanánt neveltette. Mózeset megtanították az egyiptomiak minden bölcsességére. Szavaiban és tetteiben egyaránt hatalmas volt. Amikor betöltötte negyvenedik évét...”. Itt kezdődik a második időszak.

1. Isten Mózeset különleges hivatásra készíti fel

Miben áll Mózes élete első időszakának jellegzetessége, melyet összefoglalóan leírva megtalálunk az Apostolok Cselekedeteiben, és egy kicsit túl bőven a Kivonulás könyvének 2. fejezetében? Az idézett szöveg irányát követve, így jellemezhetnénk ezt az időszakot: 1. Mózes Isten különleges gondviselésének az alanya; 2. Mózes nevelé-

sének célja a tökéletesség elérése. Ez az előző versekben leírtak értelme.

Mózes Isten különleges gondviselésének az alanya, ezért megmenti őt. Ezen a ponton megpillanthatjuk a gyermek Mózes történetének értelmét. Mózes életveszélyben van, meg kellene őt ölni, de a folyóba teszik, mely magával sodorja és így megmenekül. Mózes nevelésének célja a tökéletesség elérése: „Megtanították az egyiptomiak minden bölcsességére”, azaz, a görög szöveg szerint (*epaideuthe*), egyiptomi *paideia*-ban részesült, ebben az ésszerű és fokozatosan bővülő oktatásban, nevelésben, mely a kor nevelésének mintáját formálta meg. Eltúlozva a görög szöveg még hozzáteszi: *pasze szofia Aegyption*: „az egyiptomiak minden bölcsességére”. Tudjátok, milyen volt az akkori világban az egyiptomiak bölcsessége: hatalmas bölcsességnek számított, a legősibb, közmondásos bölcsességnek, olyannyira, hogy a görögök az egyiptomiak iskoláiba jártak tanulni, hogy megértsék titkaikat. A szöveg azt mondja: *pasze szofia*, azaz a *teljes* bölcsességre: egy nagyon jól szervezett birodalom politikai tudományára; egy nagy társadalmi és kereskedelmi szervezet gazdasági tudományára; technikai ismeretekre (gondoljunk itt a piramisokra, felülmúlhatatlan építőművészetükre, a hatalmas templomokra); végül a kulturális tudományra, melyben az élet magasfokú kifinomultsága nyilvánult meg. Mózes – mondja a szöveg – ennek az emberi kultúrának egész gazdagságába vezették be.

Miután röviden megvizsgáltuk, hogy mit jelent Mózes életének első állomása, tegyük fel a kérdést magunkban, vajon – amennyiben Mózes mi vagyunk – nem mondhatunk-e hasonlót magunkról. Úgy gondolom, mindegyikünk elmondhatja, hogy életében megtapasztalta Isten különleges gondviselését. Most nem elmélkedhetnénk nyugodt szívvel ezeken a dolgokon, ha nem mutatkozott volna meg Isten különleges gondviselése ezen a ponton.

Elmélkedésünkben köszönjük meg Istennek a dicséret, a csodálat és a hálaadás szavaival ezt a különleges gondviselést, mellyel kimentett bennünket a vízből. Hol lennénk mi, ha az Úr nem nyújtotta volna felénk a kezét? Hova jutnánk végül? Ezenkívül mindegyikünk el van kötelezve egy nevelési hagyománynak, irányzatnak, kultúrának. Gondoljunk a férfiak és nők millióira, akik alig tudják megkülönböztetni a balt a jobbtól, és élnek anélkül, hogy valamilyen kulturális látókörrrel rendelkeznének, mi pedig nem tagadhatjuk le kiváltságos helyzetünket.

Íme, itt állunk mi, mint Mózes. Mi az eredmény? Az, hogy Mózes (az ApCsel 7,22b leírása szerint) *en de dynatosz en logoisz kai ergoisz*, „szavaiban és tetteiben egyaránt hatalmas volt”. Mózes jól tudott beszélni, hatékonyan fejtette ki tevékenységét, és képességeinek teljes tudatában volt.

Tudta, hogy tud; tudatában volt, hogy minőségi nevelésben volt része. Jegyezzünk meg itt egy részleges krisztológiai utalást: ezt később Jézusról is le fogják írni a Lk 24,19-ben, „tettben és szóban nagy hatású volt”. Mózes ellenben „szóban és tettben”; az első helyen van a „szó”...: Mózes jól tudott beszélni, majd hatékonyan tudott működni is!

Hogyan lehet értelmezni mindezt a saját életünkkel kapcsolatban? Azt hiszem, mindenki számára biztosítani kell a felkészülés és az alakulás idejét: ezt a „módszerek idejének” nevezném; tehát mind-egyikünk megtanul tenni valamit: megtanul tanulni, megtanulunk kifejezni magunkat, kibontakoztatni hivatásunkat, megtanulunk elmélkedni, imádkozni. Így megvalósítjuk a dolgokat, úgy, ahogy lenniük kell. Nyilvánvalóan ez mutatkozik meg a másokon gyakorolt kritikánkon is: ők nem tudtak cselekedni, de mi ebben a helyzetben nem így teszünk, mert belevisszük a gyakorlatba a már elsajátított módszereinket; tudjuk, hogy mit kell tenni stb.

Mi mindnyájan többé-kevésbé, átestünk a módszerek idején, melyben sok dolgot tanulunk meg (pl. az emberek, csoportok, a férfiak és nők különböző típusaihoz való közeledés módját, bizonyos nehéz esetek kezelését). Ez Mózes nevelődésének első időszaka, amelyben helyesen hiszi, hogy olyan dolgokkal rendelkezik, melyeket el kell beszélnie, meg kell valósítania. Elérkeztünk most ahhoz a ponthoz, ahol úgy érzem, jellemeznünk kell Mózes életének első állomását: benne a javasolt módszerek szemüvegén keresztül, azaz a magunkévá tett világnézetén keresztül láthatóvá válnak a dolgok. Nincs tehát valódi döntetlen játszma a valósággal, mint olyannal. Sőt az elszabadult ösztönök megadják magukat a valóság előtt. Akkor pedig mi történik? Akkor nem a valósággal kerülünk kapcsolatba, mint olyannal, hanem a világnézetén, a módszereken keresztül, az elsajátított vagy feltételezett ismereteken keresztül az általunk létrehozott képzetekkel. A gyakorlatban menekülünk a valóságtól,

még ha becsületesen és hűségesen hirdetjük is. Valóban mindnyájan látjuk a módszerek és a világnézet szemüvegén keresztül, vezetelve bizonyos döntésekért, hogy ezek a dolgok igazak, jók, szentek, lelkiek, valóságok stb. Ez jellemzi Mózes életének első szakaszát. Mózes túlságosan képzett: ismeri az egyiptomiak minden tudományát, és mindent ennek a tudásnak az alapján ítél meg; ösztönösen mindegyiket felülmúlja, megfelelő mérlegelésen keresztül, anélkül, hogy ő maga számot vetne vele. De ez – ahogy mondtam – a valósággal egy nagyon leegyszerűsített kapcsolatot teremt. Innen ered a harag, a kiábrándultság, amikor eltérés jön létre a valóság és az általa hitt dolgok között, a valóság eszmékkel telített környezetében elsajátított dolgok között.

2. A kudarc és a nagylelkűség időszaka

Íme Mózes életének második vonása. Ha az első időszakot a „módszerek idejének” neveztük, akkor most a második negyven évet a „nagylelkűség és kudarc” idejének vagy az „erőfeszítés és megghiúsulások” idejének nevezném. A „nagylelkűség és kudarc” azt jelenti, hogy Mózes tele van jóakarattal, nagylelkűséggel, és nagylelkűen a végsőig elkötelezte magát. „Amikor betöltötte negyvenedik évét, az a gondolata támadt, hogy meglátogatja testvéreit, Izrael fiait. Mikor pedig látta, hogy egyikükkel igazságtalanul bánnak, védelmére kelt. Úgy állt bosszút a megkínzott emberért, hogy agyonütötte az egyiptomit. Azt hitte, testvérei megértik, hogy Isten általa szabadítja föl őket, de azok nem értették meg. Másnap megjelent köztük, amikor éppen perlekedtek. Ezekkel a szavakkal békítgette őket: Emberek, testvérek vagytok, hát miért bántjátok egymást? De az, aki bántalmazta társát, félrelökte és rászólt: Ki tett téged előjárónkká vagy bírónkká? Csak nem akarsz megölni, mint ahogy tegnap megölted az egyiptomit? E szavak hallatára Mózes elmenekült és Mádián földjére vándorolt, ahol két fia született” (ApCsel 7,23–29).

Ez Mózes életének második szakasza, melyet a nagylelkűség és kudarc, az erőfeszítés és megghiúsulás idejének neveztem. Azért mondtam, hogy „nagylelkűség” és „erőfeszítés”, mert Mózes tele van nagy eszmékkel, nagy és nemes dolgokat akar véghezvinni. Valóban, amit tesz, az igazán nagy, mert azt a kiváltságot, melyben

a fáraó házához tartozók részesülnek, testvéreiért bátran félredobja. Ez neveltetésének fényes eredménye: bátran harcolni az igazságért. Mózes nem tudja eltűnni az igazságtalanságot és végül kompromitálja magát, egészen az egyiptomi megöléséig. Figyeljük meg, az ő harca nem naiv küzdelem: erőfeszítésének alapos indítókai vannak.

Mózes nem egy forradalmasdit játszó anarchista, mert pontosan behatárolható célkitűzése van: az egység létrehozása testvérei között, a rabszolgaságban sínylődő testvéreit szabad néppé tenni, hajdani méltóságában. Ahogy látja őket veszekedni, ezt mondja nekik: testvérek vagytok, kövessetek engem; olyan csodálatos célt tűzök ki nektek, melyről soha sem álmodtatok, hogy fajtátok kiváló, öntudatos embereivé váljatok. Én tisztában vagyok vele, hogy mit jelent szabadnak lenni, mit jelent szeretni. Mózes lelkesedését egy nagy érzés táplálja: népe szeretete és a kibékítés vágya. Az ő igazságért küzdő harca nem elsősorban pusztító harc, a Mózes gondolatvilágában élő tervből táplálkozik.

Azonban van itt egy „de”...

Azonban van itt egy „de” és azt az Írás nagyon jól kifejezi a 25. versben: *enomidzen de*, „de azt gondolta”, áltatta magát, a valóságot túlságosan leegyszerűsítő elképzeléseket alakított ki magában, a saját témája és eszmevilága szerint. Ez az elképzelés roppant egyszerű: én, Mózes, szabadságban nevelkedtem, én tudom, hogy mit jelent a szabadság. Elmegyek tehát testvéreimhez, feltárom előttük a szabadság lehetőségét, megfizetem a szabadság árát, ők vezetőjükké választanak, és mindnyájan együtt elvonulunk. De mindez csak egy terv, csak egy gondolat. Miért nem volt életképes ez a terv? Mózes nem számolt testvérei ellenállásának valóságos tényeivel a szabadságra való törekvésében. Nem gondolt erre, ez nem illett bele gondolatvilágába: majd bekövetkezett a kudarca. A 27–29. terjedő versek élethűen írják le Mózes totális összeroppanását, aki lemondott minden kiváltságáról, hogy szegény legyen a szegényekkel, és elnyomott az elnyomottakkal. A Biblia teljes őszinteséggel leírja, hogy miként vall kudarcot testvéreivel, akik nem ismerték fel őt, sőt így vélekedtek: „Ki mondta, hogy törődj velünk? Nem érdekelsz minket!” Éppen azok utasítják vissza, akikről azt gondolta, hogy meg kell tanítania nekik néhány dolgot, az igaz tanítást kell közvetíteni nekik.

Kudarcot vallott a fáraóval szemben is, aki felé kapcsolatokat épített, s most fél, hogy keresni fogja. Végül maga előtt is kudarcot vallott. A régi Mózes nincs többé. A 29. vers nagyon drámai: „E szavak hallatára Mózes elmenekült és Mádián földjére vándorolt” (egeneto paroikosz, mondja a görög szöveg). Íme, a bátor Mózes félénkké vált. Az az ember, aki akadályt nem ismerve vállalta a kockázatot, most menteni igyekszik a bőrét. Teljesen elvesztette a fejét: csak azzal törődik, hogy fusson, amilyen gyorsan csak lehet. Az az ember, aki a mások iránti elkötelezettség példaképe volt, most csak önmagával törődik. „Idegenné vált”: tudjuk, hogy ez mit jelentett az ókori keleti világban, és még ma is mit jelent Keleten. Azt jelenti, hogy az ilyen ember elveszíti minden jogát, mert idegen, nem tagja annak a népnek, amellyel rokonai kapcsolatban vannak, nincs senki, aki bosszút állhatna érte, mindenkinek ki van szolgáltatva, nincs többé joga.

Mózes kiváltságos helyzetből esett ki, melyet szívesen eldobott magától, hogy népének jobb életet biztosítson, és most ők üzték el. A saját népe utasítja vissza. Mózes már nem más, mint egy szegény, félelemmel teli ember, aki éjjel a pusztában minden levélzörgéstől összerезzen. Lám, mivé lett a bátor, aki tudta és ismerte a módszereket, mert szavaiban és tetteiben hatalmas volt.

Az utolsó versben egy nagyon érdekes megjegyzést találunk: „Mózes elmenekült és Mádián földjére vándorolt, ahol két fia született”. Hova akar vezetni bennünket ez a megjegyzés, hogy „két fia született”? Miért az Apostolok Cselekedetei irányítják rá figyelmünket a jelenetre, hozzátéve a ténnyt, hogy két fia született? Véleményem szerint a szöveg azt akarja érzékeltetni, hogy Mózes letelepedett, ezt mondva: elég a nagy eszmékből, a nagy vállalkozásokból, elég a politikából; minden szabadítással kapcsolatos álomnak vége; nekem is jogom van az élethez. Mózes egy kicsi, nyugodt helyet akart keresni magának, hogy elfelejtse a múltat, keserű tapasztalatait, amikre álmában sem gondolt volna, hogy része lesz bennük. Ez Mózes életének második szakasza.

3. Isten megjelenése Mózes életében

Mózes életének harmadik állomása a 30. verssel kezdődik: „Negyven esztendő telt el, amikor Sina hegyének pusztájában angyal jelent meg neki egy égő csipkebokor lángjában.” Itt most megállunk egy kicsit, mert ennél a csipkebokornál hosszan kell időznünk a következő elmélkedésben.

Mi jellemzi Mózes életének harmadik időszakát? Így határozhatnám meg: az isteni kezdeményezés felfedezése életében. Mózes elérkezett az igazság küszöbéhez. Fontolóra veszem a „felfedezés” szót, mely evangéliumi szavakra emlékeztet: *felfedezni* a földben elrejtett kincset, mely ott volt, bár nem volt látható; *rátalálni* az igazgyöngyre, mely hirtelen feltűnik a többi között, és *rátalálni* a saját életemben, nem pedig másnak az életében: ahol voltam, ott volt ez a kincs is, és én sok évig úgy éltem, hogy nem vettem észre. Ez Mózes sorsdöntő pillanatának leírása.

Figyeljük meg közelebbről ezt a mozzanatot, és fedezzük fel, hogyan működött Isten Mózes negyven éve alatt Mádián pusztájában, Mózeset fokozatosan előkészítve tervére. Miután Mózes családjassá vált számunkra és közelebb érezzük magunkhoz, megkérdezhetjük, vajon mit csinált negyven évig a pusztában, mivel töltötte az idejét, mire gondolt, amikor nem tudott aludni éjszaka, miért menekült a pusztába, amikor foglalkozhatott volna kereskedéssel, vagy utazhatott volna.

Erre a kérdésre Nüsszai Szent Gergely válaszol. Ismerjük a Bibliából (Kiv 2,16–20) a történetet. Mózes megérkezik Mádián földjére, találkozik Jetro lányaival, és segít nekik. Mózes, mint mindig, most is nagylelkű. Ez a pap tehát észrevette őt, nagyrabecsülte, értékelte és két leánya közül az egyiket hozzá adta feleségül. Azt mondja Szent Gergely: „Jetro hagyta, hogy élje kedvére életét, ahogy neki tetszik, és Mózes a magányt választotta.” Úgy tűnik, mintha Szent Gergely magában beszélne: Sok keserves tapasztalat után megszerette a magányt és ez életformájává vált. Kérdésünkre tehát Mózes így felelt volna: „Mit csináltam negyven évig a pusztában? Elfogadtam a magányt, sőt kifejezetten ezt választottam magamnak, Szent Gergely tanácsa szerint.” Mózes nem félt a magánytól.

Itt zárójelben megjegyzem: Az elszigeteltség és a magány között nagy különbség van. Az elszigetelődés önmagában véve negatív jelenség: olyan emberre jellemző, aki reménytelenül egyedül él – még akkor is, ha emberek között van –, mert úgy érzi, hogy nem fogadják el, hogy kudarcot vallott előttük. Ezzel szemben a magány minden ember számára, még a modern ember számára is fontos értéket képvisel. Azt akarom ezzel mondani, hogy minden ember életében van egy olyan pillanat, amikor felismeri, hogy valójában már semmi sincs, ami kielégitené, hogy minden módszere, minden tapasztalata, vágya csak egy bizonyos pontig elégitették ki: helyükben úr maradt, melyet egyedül Isten képes kitölteni. Ez az az érzés, amikor valakiben a dolgok egymás fölé tornyosulnak és nem képes tenni semmit, hanem csak reménykedik, hogy valaki majd betölti ezt az űrt. Amikor pedig bekövetkezik a kudarc, akkor éber várakozó álláspontra helyezkedik.

Ez Mózes életében is bekövetkezett. Arról van szó, hogy Mózes – ebben a negyven évben – megtanult Istenre várni: „Az én próbálkozásom nem sikerült; majd véghezviszi az Úr.” Mózes nem bízik többé önmagában, a saját módszereiben, képességeiben, sem pedig abban a lehetőségben, melyet testvérei válaszában vélt felfedezni. Talán eleinte titkon bosszankodott Mózes, saját magát okolva a történekeért. De aztán elgondolkozott a dolgokon és levonta a következtetést: „Mindnyájan tévedtünk, ahányan csak vagyunk; én is nagy hibát követtem el, túlságosan igényes voltam. Elhagytam a fáraót, pedig azt reméltem, hogy én is vezető leszek. Nem egészen igazságtalan, hogy így alakultak a dolgok, mert alapjában véve a saját dicsőségemet akartam szolgálni, és az emlékművem a népem lett volna.” Ez Mózes magánya. Hagyja, hogy a kiábrándultság, a fájdalom, a harag felszínre törjenek benne. Nem álltatja magát azzal, hogy meg sem történtek ezek az események, sőt szembenéz velük, mert már nem fél szembenézni az életével sem. Mózes ahhoz hasonló helyzetbe került, amit a Királyok 1. könyvében egy másik nagy próféta, Illés is átélt: az a próféta, aki később ott állt a színeváltozás hegyén Jézussal és Mózessel együtt. Illés prófétának Mózessel ellentétben nagy sikere volt: egy látványos cselekedettel legyőzte Baal prófétáit a Karmel hegyén, és ekkor úgy tűnt, hogy hatalmának

tetőpontjához ért el. Ám ezután a Biblia rögtön bemutatja, hogy a nagy és bátor Illést hogyan hívta ki Baal négyszáz papja, akit erre félelem fogott el és megszökött. Attól félt, hogy megölik, és olyan gyorsan futott, hogy maga mögött hagyta szolgáját, és egyedül bujdosott a pusztába. Egynapi járás után leült egy borókabokor alá, és a halálát kívánta ezt mondva: „Most már elég, Uram! Vedd magadhoz lelkemet! Én sem vagyok különb atyáimnál” (1Kir 18–19). Mivel azt hitte, hogy különb másoknál, de később bevallotta tévedését, őszinteségével megszabadult keserűségétől. Mózással ugyanez történt. Az adott helyzetben egyre jobban az imádság kerül előtérbe, az a könyörgő lelkület, mely a 31. zsoltárban jut kifejezésre, és amit Mózes a pusztában mondott imájának neveznek. Mózes kezdi megérteni, hogy volt egy terv az életében, ami azonban nemcsak őrá tartozik, hanem Jahvéra is. Azonban soha nem gondolt arra, hogy az ő műve elsősorban Jahve műve. Kizárólag a sajátjakként fogta fel, míg csak tönkre nem ment keze között. Most imádkozva, alázatosan áll Jahve előtt, miközben így szól: „Uram, mit jelent mindez? Miért ragadtál el engem? Ha te is úgy akarod, add, hogy megértsem.”

Az én életemnek is van három ilyen állomása?

Itt elmélkedésünkben megállunk egy pillanatra. Azt javasolnám, hogy mindegyikünk tegye fel magában a kérdést, amire már a kezdetben utaltam: hol állok, Mózes életének három állomása közül melyik található meg az életemben, melyik „negyven” év? Aktuális élményeimnek mik a jellegzetes elemei: öröm, jókedv, lelkesedés, vagy keserűség, fáradtság, vagy megnyugvás, jótékony vagy tehetetlen nyugalom?

Mi az, amit Mózes megértett? Azt mondanám, hogy Mózes felismerte az isteni kezdeményezést életében. Megértette, hogy nem ő keltette fel Isten érdeklődését, hanem Isten volt az, aki érdekeltté tette ebben az ügyben: ez az Evangélium örömhírének alapelve. Mi nem kereshetnénk Istent, ha ő előbb már nem keresett volna minket. Ennek megfelelően nem Mózes szánta meg népét, hanem Isten könyörült meg rajtuk. Mózesnek csak ajándékként adta meg a lehetőséget, hogy részt vegyen könyörületességében. Ez igazi és különleges húsvét volt Mózes számára, melyben élete folyamán még sok mást

is fel fog fedezni. Ez az átalakulás valóban gyökeres: attól az időtől kezdve, hogy Mózes kereste Istent, egészen addig, amikor Isten kereste Mózeset. Ettől a pillanattól kezdődik el Mózes valódi küldetése.

MÁSODIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES ÉS AZ ÉGŐ CSIPKEBOKOR

Azok a szentírási részletek, amelyekkel ebben az elmélkedésben foglalkozunk, a következők: ApCsel 7,30–31; Kiv 3,1–10; majd Kiv 6,2–13 és 6,28–7,7 és még két újszövetségi utalás: Jn 11,28; Mt 9,35–10,1. Javaslom ezenkívül a 18. zsoltárt, az isteni kezdeményezés zsoltárát elolvasásra.

Kérjük az Urat, adja meg nekünk, hogy alázatosan és igaz szívvel tekintsünk az „égő csipkebokor” jelenetére, még ha nem is tudunk minden részletkérdéssel foglalkozni ebben az elmélkedésben. Azt javaslom, hogy három egyszerű pont szerint haladjunk tovább Szent Ignác írása alapján: 1. Mihez fog Mózes? 2. Mit hall Mózes? 3. Mit ért meg Mózes?

1. Mihez fog Mózes?

Mózes csodája

Térjünk át párhuzamosan az ApCsel 7,30–31 és Kiv 3,1–3 verseire. Mózes elsősorban csodálkozik. Mózes apósának, Jetrónak juhait őrizte, behajtotta a juhokat a pusztába, és nem messze észrevett egy égő csipkebokrot, mely azonban nem égett el. Szent István beszédében (ApCsel 7,31) így tolmácsolja a jelenetet: „Mózes a jelenség láttára meglepődött” (ho de Móyszesz idon ethaumaszen). Ez nagyon tetszik nekem: Mózes 80 éves volt, és mégis bármin el tudott csodálkozni, érdeklődött az új iránt. Képzeljük el magunkban a Hóreb 1700 m széles fennsíkját, mely felülmúlja a nagy hegyeket, az azt követő homok- és sziklateraszokkal: az egyik teraszon volt a mi csipkebokrunk. Gondoljunk egy pillanatra arra, hogy mit kellett

volna tennie Mózesnek. Azt kellett volna mondania: „Tűz van; és ha a tűz elterjed, az veszélyes a nyájra nézve; menjünk el innen a juhokkal messzebbre.” Vagy inkább azt mondhatta volna: „Ez itt valami természetfölötti jelenség; jobb, ha nem esünk csapdába. Elmegyünk innen és hagyjuk, hogy a fiatalok érdeklődjenek iránta, akikben több a lelkesedés: nekem már van elég tapasztalatom, nekem elég.”

Ezzel ellentétben „Mózes elcsodálkozott”, vagyis azzal a képességgel rendelkezett, ami a gyermekekre jellemző, hogy érdeklődnek minden új iránt, és hiszik, hogy történhet még valami új. Valaki azt mondhatná, hogy itt az elbeszéléssel kapcsolatos különleges hozzáállásról van szó. Én inkább Szent István mély pszichológiai észrevételét látom meg benne, mely azt sugalmazza, hogy Mózes, miután 40 évet töltött a pusztában s közben a balsikerektől gyötrődött, fokozatosan megtisztult a virrasztás és a várakozás erényében, melyről már elméltünk. Most már éretté vált egy új gyermekkorra, éretté lett arra, hogy el tudja fogadni az új dolgokat Istentől. Mózes így gondolkozott: „Én egy szegény, csalódott ember vagyok, de Isten tud újat tenni velem.”

Mózes tehát meglepődött, majd – folytatja az ApCsel elbeszélése – nem ijedt meg és nem ment el (proszterkomenou de autou... katanóészai) hanem „odament, hogy megtekintse”, ahogy szokásosan a különböző változatok fordítják. De a „katanóészai” sokkal többet mond mint „látni”, mert a *nuos*-ra, a szellemre utal! Amikor a Lk 12,24-ben Jézus ezt mondja: „katanoeszate tousz korakosz”, vagyis „nézzétek a hollókat”, nem azt mondja egyszerűen, hogy „lássátok”, hanem, hogy nézzétek, fontoljátok meg, gondolkozzatok el rajta, próbáljátok megérteni stb. Látjuk tehát, hogy Mózes a megtisztuláson keresztül eljutott a lélek szabadságára. Ha elkeseredett és beletörődött ember lett volna, erre a következtetésre jutott volna: „Furcsa dolog, de nem rám vonatkozik.” Ezzel szemben meg akarta érteni, látni akarta, hogy miről van szó. Íme, egy életteli ember, mégha öreg is.

Mózes kíváncsisága

Most térjünk át a Kivonulás könyvére és olvassuk: „(Mózes) így szólt magában: ,Odamegyek és megnézem ezt a különös jelenséget:

hadd lássam, miért nem ég el a csipkebokor” (Kiv 3,3). A görög szöveg így folytatja: „*ti oti?*”, „hogyan lehet?”. Mózes olyan ember, aki hagyja, hogy feltörjenek belőle a kérdések. Már nem olyan, mint aki mindent elrendezett, katalógusba szedett, aki mindent ért. Olyanná alakult, mint aki a megfelelő pillanatban tud még kérdéseket feltenni. A CEI fordítás ezt mondja: „Voglio avvicinarmi a vedere questo grande spettacolo.” Ezt a változatot nem tartom nagyon jónak. A *Bible de Jérusalem* francia kiadása így mondja: „Je vais faire un détour”, mely jobban megfelel a héber „szur” igének, mely azt jelenti, hogy „irányt változtatni, hosszú utat tenni”, mely az akarat félreérthetetlen szándékát fejezi ki: számot akarok magammal vetni. Nekem úgy tűnik, hogy ilyen jellegű helyzetet kell elképzelnünk magunkban: a pusztában különböző fennsíkok vannak, egyik a másikon, és gyakran hosszú utat kell megtenni a magasabban fekvő fennsíkokig. Mózes eredetileg egy alacsonyabb fennsíkon legettette nyáját, és egy magasabban fekvő fennsíkra átnézve vette észre az égő csipkebokrot, majd így szólt: „Felmegyek, megközelítem, szeretném látni, hogy mi történt.” Vagyis ez azt jelenti, hogy ott kellett hagynia a nyáját, ami kockázatos dolog volt, és egyedül indult el stb.

Tehát ezekben a szavakban, hogy „odamegyek és megnézem azt a különleges jelenséget”, Mózes lelkülete tükröződik. Mintha ezt mondaná: „Én egy szegény, csalódott ember vagyok, Isten azonban tud velem új dolgokat művelni, és engem érdekelnek, meg akarom érteni, fel akarom fogni, szeretném tudni az okát.” Figyeljük meg, hogy itt Mózes nagy kérdése tér vissza, amit 40 éves korában tett fel: „De Isten miért engedte meg ezt a kudarcot? Ha szereti népét, miért nem választott ki, hogy megmentsem őket? Miért nem ragadta meg az alkalmat, melyet kínáltam neki?” Ez a „miért” az, amely megmunkálta, kifinomította, megtisztította Mózes, és ez nyilvánul meg újra, a váratlan látomással kapcsolatban. Ez a Mózes a mély, érett, megtisztult és újra nyitott ember jellegzetességeit öltötte magára.

Mózes történetéből kiindulva gondolkodjunk el az Isten misztériuma előtt álló ember magatartásáról. Ez az ember azt mondhatná: „Nem érdekel.” De azt is mondhatja: „Látni szeretném, számot szeretnék vetni vele, tudni akarom.” Ebben az esetben az emberi lélek első megmozdulásáról van szó, a megismerés és tudás feltétlen akarásáról, amelyről helyesen mondják, hogy a világban található minden emberi dolog eredeténél ott van. Ha a világban az állatnak

van valami túlvilága, az tisztán az evés, az ivás, a szaporodás túlvilága. Ha van valami emberi – ahogy Szent Pál mondja a Filippiekhez írt levelében –, ha szeretjük egymást, ha vannak baráti kapcsolataink, ha egyetértünk (vö. Fil 2,1 sköv.), mindez abból az egyszerű állításból ered: „Szeretném érteni.” Maga az emberi civilizáció épülhet fel erre az alapra.

Mózes emberségének eredeti gyökereihez tért vissza, és Isten misztériumával találja magát szembe. Megnyilvánul benne a tudás utáni feltétlen vágy, mely minden emberi dolog eredeténél megtalálható. Mózes tudni akar, és ezért még egy erőfeszítést tesz: elhagyja a fennsík kényelmét – ahol sátrának árnyékában ülhetne –, és felmászik a hegyre. Otthagyja a juhokat is, csakhogy arra a bizonyos helyre érhesen és megtudja, mi az. Ez a tudásvágy buzog Mózes belsejében. Ez olyan szenvedélyes tűz, mely nem alszik ki, sőt a megtisztulás által egyszerűbbé, szabadabbá alakítja. Mózes nem azért megy a hegyre, mert valami személyes, új eseményt keres. Azért megy, mert tudni akarja, hogy mi történik, az igazságot akarja tudni, úgy, ahogy van.

A rabbinikus irodalom észrevételei

Két rabbinikus szöveget fogunk idézni. Az első egy oldal csak, melyben a húsvéti *haggada* szólal meg, vagyis a zsidó húsvét ünnepelésének a rendje. Néhány fiatal hallgatja húsvét éjszakájának elbeszélését. Egyikük elalszik; egy másik pedig így szól: „Mit érdekel engem az egyiptomi szabadulás története?” Egy másik ezt kérdezi: „Miért ünnepeljük ezt az ünnepet, mit jelent számunkra ez az ünnep?” Ugyanez Mózes magatartása is, mely ebben az alapvető kérdésben fogalmazódik meg: „*ti ott?*”, „hogyan lehet?”

A másik nagyon szép rabbinikus szöveg Rabbi Akiba műve, aki nem sokkal Jézus után élt és 135 körül, a rómaiak keze által halt meg vértanúként (a Jézus utáni zsidóság fejlődésének kulcsemberről van szó). Röviden összefoglalom a történetét. Rabbi Akiba nagyon szegény volt, 40 évig élt nyomorúságban: majd a 40. évben egy vizet adó forrásra lelt, amely alatt a szikla ki volt mélyítve. Erre megkérdezte: „Ki fakasztotta meg ezt a sziklát?” Azt felelték neki: „Ez olyan víz, mely mindennap folyik. Nem emlékszel Jób könyvének 14,19 szavaira, miszerint a sziklából is víz fakad?” Rabbi Akiba azt gon-

dolta: „Ha tehát ez a gyenge víz kivájta ezt a kemény sziklát, akkor talán nem teljesedik be a Tóra szava, hogy olyan kemény vagyok, mint a szikla, hanem meg tudják puhítani a szívemet, ami lágy húsból van.” Így elkezdte, hogy negyven évig tanulja a Tórát. Elment a fiával egy mesterhez és így kérlelte: „Mester, tanítsd nekem a Tórát olvasni.” Akkor ő megfogta egy tábla egyik szélét, a fiú a másikat és a mester írta: *Alef*, és Rabbi Akiba ismételte: *Alef*. Majd a mester leírta az abc első és utolsó betűjét és ő megtanulta. Így tanulta meg a Leviták könyvét, majd az egész Tórát. Amikor megtanulta az egész Tórát, Rabbi Eliezer és Rabbi Jozsue elé járult és azt mondta: „Mestereim, mutassátok meg nekem a Misna értelmezését, azaz azokét az írásokét, melyek megőrizték a Tóra kommentálásának szájhagyományát.” A mesterek pedig elkezdtek magyarázni a Misnát és elolvastak egy *alakát* – azaz egy erkölcsi szabállyal ellátott részletet, mely Mózes öt könyvének egy részét magyarázza. Amikor Rabbi Akiba ezt az *alakát* meghallgatta, kiment egy kicsit sétálni és azt gondolta magában: „Miért így írták az *Alef*-et, és miért így írták a *Bet*-et? Ezt a dolgot miért mondták?” Visszatérve a szobába megkérdezte erről mestereit, de ők nem tudtak válaszolni neki.

Figyeljétek meg, hogy ebben a kis történetben párhuzamot találhatunk a jelenettel, amikor Jézus a tudósok között ül. Jézus valószínűleg egyszerű dolgokat kérdezett tőlük, és éppen amiatt hallgattak a nagy mesterek. Jézusnak, ahogy Rabbi Akibának is, volt bátorsága olyan lényeges kérdéseket feltenni, amikre soha nem gondolnak, mert túl kicsinyesnek tűnnek, pedig éppen ezekből születnek a további kérdések.

2. Mit hallott Mózes?

Elérkeztünk elmélkedésünk második pontjához. Itt – mivel az Apostolok Cselekedetei csak összefoglalja a történeteket – áttérek a Kiv könyvének részleteire (Kiv 3,4–6). Ezt mondja a szöveg: „Amikor az Úr látta, hogy vizsgálódva közeledik, az Isten megszólította a csipkebokorból: „Mózes, Mózes!”” Mózes a saját nevét hallotta. Képzeljük el a csodálkozással vegyes félelem sokkos állapotát, amikor Mózes hallja, hogy őt szólítják a pusztában, olyan helyen, ahol teremtett lélek sincs rajta kívül. Mózes észreveszi, hogy valaki ott

van, aki ismeri a nevét, valaki, akinek a figyelme rá irányul. Mózes egy üldözött, csalódott, elhagyatott embernek érezte magát: mégis valaki az ő nevét kiáltja a pusztában. Mély benyomást keltő élményről van szó, mely talán velünk is megtörténhet bizonyos helyeken – pl. egy nagy városban –, ahol ismeretlennek hisszük magunkat, majd váratlanul halljuk, hogy valaki a nevünkön szólít. Most Mózes hallotta, hogy kétszer szólítják a nevét: „Mózes, Mózes”.

Mit jelent ez a kettős megszólítás? Nekem ez jut az eszembe: a Bibliában elég ritka, hogy egy személyt kétszer szólítanak meg. Emlékezzünk néhány esetre. Az első részlet a Ter 22,1-ben található („Ábrahám, Ábrahám”), mely Ábrahám életének kiemelkedő pillanata, amikor arra lett felszólítva, hogy áldozza fel fiát. Ez az a pillanat, amikor minden út véget ér és próbára van téve az ember, hogy meglássa az igaz utat. Íme, a név kettős említése: „Ábrahám, Ábrahám”. Egy másik helyen 1Sám 3,10-ben találkozunk a másik megszólítással, amikor Sámuel éjszaka szólítják: „Sámuel, Sámuel”. Itt Izrael történetének jelentős fordulataival állunk szemben: befejeződött a zsidók történetének egy zavaros időszaka, és elkezdődött a királyság ideje, mely magával hozta, hogy Isten közelebb került népéhez. Egy másik részlet a Lk 22,31-ben található: „Simon, Simon, a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát.” Itt is Péter életének jelentős pillanata tárul fel előttünk. Nézzünk meg egy másik fontos helyet, Lk 10,41-et: „Márta, Márta”. Itt is jóllehet a történet önmagában egyszerűnek tűnik – egy háziasszony története –, mégis nagyon fontos főleg Lukács számára, mert előkészíti a számárai asszony történetét (vö. Lk 10,25–37). Mária képviseli azokat, akik hallgatják Jézus szavát; Márta ellenben olyan személy, aki tele van jóakarattal, aki a szeretetszolgálatnak szenteli magát – ahogy Mózes tette az első alkalommal –, de elferdítette magában a dolgok értelmét. Ez a részlet valóban fontos, amennyiben Mártára tekint, amikor ő abban szorgoskodik, hogy jót tegyen, a legjobbat – egy nagy ebédet Jézusnak. Am egy bizonyos pillanatban felborította az értékeket: Jézus úgy jött a házhoz mint Mester, erre Márta az, aki mesterré akar válni. Szeretné oktatni Jézust, hogy mit mondjon, mit tegyen, teljesen elferdítve így az Evangélium értelmét. Alapjában véve ugyanez Mózes kudarca is az első alkalommal, mert azt hitte, hogy az ő kezében van minden helyzet, és az a lehetőség, hogy kioktassa Istent, hogy mit kell tennie. Mózes nyilvánvalóan nem

ismerhette Márta történetét, sem pedig Simonét, de ismerte az Ábrahám-hagyományt, és számot tudott vetni ennek a kettős megszólításnak a jelentésével.

A kezdeményező Isten

Az említett történetek nagyon fontosak. Mózes is érzi, hogy életének döntő pillanatához érkezett el: teljesen bele kell helyezkednie ebbe a pillanatba, anélkül, hogy a hőst játszaná, mint az első alkalommal. Ezért félelem fogja el: „Mi történik velem?” Itt Mózes olyan dolgot hall, amit nem várhatott. Ő, aki az előbb nagy hévvel útnak eredt, hogy meglássa az égő csipkebokrot, inkább ezt szeretne volna hallani: „Köszönöm, hogy idejöttél, és nem hagytad, hogy a fájdalom legyőzzön.” Ezzel szemben ezt mondta a hang: „Oldd le a sarut lábadról, mert a hely, ahol állsz, szent föld.” Itt eszembe jutnak Jézus Magdolnához intézett szavai: „Engedj el” (Jn 20,17). Magdolna szeretettel közeledik Jézushoz, de még mindig be van skatulyázva a maga látásmódjába. Ezzel szemben át kellett volna alakítania magatartását.

Valóban amikor az ember hagyja magát a keresés vágyától vezetetni, akkor azt hiszi, hogy már megtalálta, amit keres, és hogy valamilyen módon a megismerésen keresztül már birtokolja is azt. Ez odavezet, hogy a megélt vallásos élményeket és az isteni működést beilleszti a saját gondolatvilágába. Ez elkerülhetetlen folyamat. Valóban nem érthetjük meg a dolgokat, ha nem egy gondolati képből indulunk ki, mely már a sajátunk, és amelyre hivatkozhatunk. Mózes egész lelkesedésével ugyanazt a dolgot akarja tenni: látni akarja az égő csipkebokor jelenségét, amit már beillesztett az Istennel, a történelemmel, az Isten történelemben való jelenlétével kapcsolatos látásmódjába. Ám akkor Isten ezt mondja: „Mózes, ez így nem megy; vedd le a sarudat, mert nem lehet engem a saját fogalmaidba rekeszteni. Nem neked kell engem beilleszteni a te eszmevilágodba, hanem én akarlak téged beilleszteni a terveimbe.”

Ez a jelentése a saru levételének és a tétova közeledésnek; úgy, mint amikor valaki a sziklán lábbeli nélkül közlekedik, bizonytalanul válik a menésben, és az elbizonytalanodott emberből feltör a kérdés: „Most mi fog történni?” Tény, hogy Isten misztériuma előtt nem lehet diadalmasan viselkedni. A muzulmánoknak – még ma is,

amikor belépnek a mecsetbe – le kell vetniük a lábbelijüket, hogy lábujjhegyen, csendben járuljanak Isten színe elé; nem a saját lépéseikkel közeledve Istenhez, hanem alkalmazkodva, hozzáigazodva Isten közeledéséhez.

Mózes tehát ezt hallotta: „Ne közelíts! Vedd le sarudat a lábadról, mert a hely, ahol állsz, szent föld.” Képzeljük el Mózes zavarát ezeknek a szavaknak a hallatára. Ez szent föld? Ez az átkozott pusztaság, a sakálok tanyája, a nyomorúság, a szárazság helye, ahová csak a banditák jönnek szívesen? Ahol azt hittem, hogy elhagyatott, csalódott, szánsalomra méltó vagyok: ez lenne szent föld? Ez az Isten jelenlétének a helye? Ez az a hely, ahol Isten megmutatkozik?

3. Mit értett meg Mózes?

Mózes megértette, hogy miben áll Isten kezdeményezése: Nem ő keresi Istent, nem neki kell menni, hogy megtalálja a megtisztított szent helyeken, hanem Isten az, aki keresi Mózeszt és ott keresi, ahol éppen van, akár nyomorúságos, elhanyagolt, erőforrás nélküli, átkozott helyen is. Olvashattok a Bibliában különböző részleteket, melyek a pusztát úgy jellemzik, mint a pusztulás helyét, ahol sakálok, kígyók és skorpiók élnek – de ahol az Isten megjelenhet, hogy kinyilvánítsa dicsőségét és ezért szent ez a föld.

Szeretném, ha itt egy pillanatra megállnánk, hogy azon elmélkedjünk, Mózes hogyan élte meg látókörének átfarmálódását, az ő valódi párbeszédét: Isten megismerésének új módját. Eddig Istenért sokat kellett Mózesnek tennie: forradalmat kellett szerveznie, feláldoznia saját kiváltságos helyzetét és népszerűségét népe szemében, majd elviselni, hogy megvetették és kiközösítették maguk közül. Most végre Mózes kezdi megérteni: Isten más. Eddig úgy ismerte, mint aki egy kis időre kihasználta, majd elhagyta, aki mindenkinél, még a fáraónál is igényesebb úr... Most kezdi megérteni, hogy Isten könyörületes és szeretettel teli Isten, aki vele is törődik, az utolsóval a csalódottak közül, akit népe elfelejtett.

Ahhoz, hogy jobban megértsük Mózes felismerését, idézem Jn 11,28-at, ahol Mária testvérét, Lázárt siratja: Mária annyira sír, hogy otthon marad; számára már mindennek vége. Ő hívó asszony

és hiszi, hogy testvére fel fog támadni, de emberileg reményét veszti, semmilyen szó nem tudja megvigasztalni, a családi élet minden örömének vége. Mégis az elbeszélés így folytatja: „Márta e szavakkal elment, és titokban hívta nővérét, Máriát és közölte vele: „Itt a Mester, hív téged!”” Gondoljuk el Mária meglepődését, aki azt hitte, hogy elhagyatott, elkeseredett, és vigasztalhatatlan, ám ennek ellenére azt mondják, a közelben, elkeseredésének sírboltjától nem messze, ott van a Mester, aki az ő nevét szólítja, akinek van szava hozzá. Ez jelenti az isteni kezdeményezés megértését a saját életünkben.

Majd Mózes más szavakat is hall: „Én vagyok az Isten, atyáid Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene, Jákob Istene” (Kiv 3,6). Figyeljük meg, milyen érdekesek ezek a szavak, melyek bemutatják rémült lelkét. Mózes megértette, hogy eddig semmit sem értett meg Istenből. Mindenesetre azt gondolta, hogy talán most új, más Istennel áll szemben. De Isten ezt mondja: „Én vagyok atyáid Istene; hogyha megértettél engem, észre fogod venni, hogy én ugyanaz az Isten vagyok, mint Ábrahám, Izsák és Jákob Istene; velük is ugyanígy cselekedtem.” Az Úr olyan Isten, aki törődik az elhagyatottakkal, akik elkeseredettek, és csalódottaknak érzik magukat. Szép dolog erről nyugodtan beszélni, mert az olyan ember, mint Mózes, tudja, hogy hibázott, de megpróbálja kitörölni az emlékezetéből. Ám éppen ekkor az Úr teljes egészében felidézi a múltat, hogy újra emlékezzen rá és újra átgondolja. Azért, hogy világosan felismerje, hogy ez az isteni kezdeményezés megnyilvánulása volt.

Ne felejtjük el soha, hogy a mi Istenünk minden hitben nevelt ember számára ugyanaz az Isten: a szüleink Istene, akik imádkozni tanítottak minket, nevelőink Istene és mindazoké, akik az Evangélium útján jártak előttünk. Mennyire korlátozottak vagyunk Isten dolgaival kapcsolatban, de mégis elérkezhet egy pillanat, amikor az égő csipkebokor elé szólítanak bennünket, hogy igazán megértsük az Ő útjait.

A könyörület Istene

Elmélkedésünket a 7. verstől folytatjuk, hogy megértsük valójában milyen ez az Isten. „Az Úr pedig így szólt: „Láttam Egyiptomban élő népem nyomorúságát és hallottam a munkafelügyelőkre vonatkozó panaszát; igen, ismerem szenvedését. Azért szálltam le, hogy

kiszabadítsam az egyiptomiak hatalmából, és hogy kivezessek arról a földről egy szép, tágas országba, egy tejjel és mézzel folyó országba... Most tehát Izrael fiainak a kiáltása felhatott hozzám, és láttam a gyötrelmet is, amellyel az egyiptomiak kínozzák őket.” Figyeljünk meg, milyen pontos a kifejezésmód, minden egyes szám első személyben áll: „Láttam, hallottam, ismerem, leszálltam stb...” De magában foglalja a Mózesnek tett szemrehányást is: „Te, Mózes nagyon művelt és az emberek tudományában nagyon jártas embernek hitted magad. Azt hitted, hogy megérted testvéreid nyomorúságát. Azt hitted, hogy neked kell kezdeményezni, hogy megértsd őket, majd engem kérlelni, hogy én is megértem. Mégis én előbb megértettem őket, én vagyok az, aki mindezeket a dolgokat értem, én látok, én hallok. Te, Mózes azt gondoltad, hogy elsőként fedezted fel a szabadság szépségét, mintha csak te akarnád élvezni: de nem sikerült, mert mindez tőlem ered. Soha nem gondoltál arra, hogy ez az én művem volt, te ellenben érzéketlen halottá váltál, mert azt gondoltad, hogy a te műved volt, s hogy minden tőled származik. Most megmutatom neked, hogy látok és hallok...: sőt ha egyáltalán lehet benned valami szánalom a nép iránt, az is tőlem ered. Ha van benned valami szabadság utáni vágy, tudd meg, tőlem kapod; s ha van benned valami érdeklődés, az is az enyém.”

Figyeljünk fel az utolsó kifejezésre, mely ezeknek a szavaknak patrisztikus olvasásából tűnik elő az Újszövetség fényénél. „Azért szálltam le” mondja az Úr (8. v.): Jézus azért szállt le, hogy mondhasa: „Láttam és hallottam népem nyomorúságát, jól ismerem, és az ő kiáltása fülemhez jutott.”

Mi történik ezután? Isten azt mondja: „most menj” (10. v.). Látjuk, hogyan működik az isteni nevelés! Először megtisztítja Mózes saját elbizakodottságától – vagyis, hogy ő menti meg az izraelitákat –, azután kialakítja benne a helyes érzékenységet a dolgok igazi valósága iránt. Isten úgy küldi őt, mintha semmi sem történt volna, mintha soha nem csalódott volna benne. Isten a bizalom teljességét ülteti lelkébe: „Elküldelek a fáraóhoz.” Mózes érzi, hogy teljesen Isten kezében van, és már nem a saját művéért, hanem Isten művéért munkálkodik.

Ahhoz, hogy jobban megértsük mindezt, emlékeztetlek benneteket egy másik szép részletre, amin megérné a fáradságot hosszabban elmélkedni. Ebben a részletben (Mt 9,35–10,1) találjuk leírva Jézusnak, mint pásztornak, nyája iránti szánalmát. Ezt a Mt evangélium első részének leírásánál találhatjuk, aki Jézust úgy ábrázolja, mint Mózes, szavaiban és tetteiben nagyhatású prófétát: Jézus nagyhatású szavaiban (5–7. fejezetek: a Hegyi beszéd), és Jézus nagyhatású tetteiben (8–9. fejezetek: a tíz csoda). Olvassuk el a szöveget és időzzünk el az elmélkedés néhány kiinduló pontjánál: „Jézus bejárt minden várost és falut, tanított a zsinagógákban, hirdette országának örömhírét és meggyógyított minden betegséget és minden bajt” (Mt 9,35). Ez jelenti azt, hogy Jézus leereszkedett a nép közé, tetteiben és műveiben nagyhatású volt. „Ahogy végignézett az embereken, megesett a szíve rajtuk, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok: elcsigázottak és kimerültek. Akkor így szólt tanítványaihoz: ...” Itt azt várnánk, hogy Jézus azt mondja tanítványainak: „Menjetek.” Ezzel szemben így szólt: „Kérjétek”, „kérjétek az aratás urát, küldjön munkásokat aratásába”. Nagyon fontos a várakozásnak ez a pillanata. Jézus azt akarja mondani: „Ne úgy tevékenykedjétek munkátokban, mintha a titek lenne; ez a mű az Úré, az Atyáé. Ne bízzátok el magatokat, mint Mózes az első időben, hanem hagyjátok, hogy az Úr küldjön titeket.” Az, hogy „kérjétek... hogy küldjön munkásokat” nem azt jelenti, hogy „az Úr küldjön másokat”, hanem: „Legyetek méltók a meghívásra, hogy beállhassatok ebbe a munkába. Nem úgy, ahogy nektek tetszik, vagy ahogy elterveztétek, hanem azzal a tudattal, hogy Isten ügyéért munkálkodtok.” Valóban ezután a szöveg így folytatódik: „Összehívta tizenkét tanítványát és hatalmat adott nekik, hogy kiűzzék a tisztátalan lelkeket és meggyógyítsanak minden betegséget és minden bajt.” Majd felsorolva az apostolok neveit így folytatja: „Menjetek és hirdessétek: Közel van a mennyek országa. Gyógyítsatok betegeket, támasszatok fel halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, üzzetek ki ördögöket. Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10,7). Így szól Jézus: „A művem az én apostoli könyörületem, melyet átadok nektek. Nektek adom át azt a képességet, hogy megértsétek az embere-

ket. Most ezzel a képességgel induljatok útnak, hirdessétek az Országot, gyógyítsátok a betegeket, és mindent ingyen tegyetek.”

Ez a szembeötlő párhuzam Mózes történetével. Mózes is Isten ügyének szolgálatára kapott meghívást, de csak miután megtisztult és belülről megújult, és így hagyta, hogy Isten a küldetésbeli együtt-érzésre nevelje.

HARMADIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES, A FÁRAÓ ÉS MI

Ennek az elmélkedésnek a témája „Mózes, a fáraó és mi”. Megkíséreljük az egyiptomi csapások elbeszélését kommentálni a Kiv 5–11. alapján. Mindenki olvassa el figyelmesen ezeket a fejezeteket, átugorva a 6. fejezetet, mely második fogadalmát tartalmazza, melyről már elméltünk.

Jelenlegi témánkon bűnbánó lelkülettel elmélkedjünk, nem abban az értelemben, hogy erőszakosan akarjunk felfedezni magunkban bűnt, hanem hogy ráhagyatkozzunk a kegyelemre, és őszintén alárendeljük magunkat Isten, vagyis az Evangélium könyörületességének és túlárado teljességének (erről a Róm 5,20b-ben olvashatunk: „Amikor azonban elhatalmasodott a bűn, túláradt a kegyelem”). Éppen ezért gondolom, hogy hosszas lenne a Mózes meghívását követő történetről elmélkedni, mely bemutatja a fáraóhoz szóló küldetését és a tíz egyiptomi csapást.

Hogyan fogjunk hozzá ehhez az elmélkedéshez?

Ez az elbeszélés elég hosszú: több mint öt fejezet. Vizsgálhatnánk exegetikusan a szövegeket, körülhatárolva a különböző hagyományokat, melyek itt találkoznak, epikus eszközöket alkalmazva, a nagy eposzok mintájára. Olykor arra érzünk indítást, hogy a tíz részt egy szimfonikus nyitányként hallgassuk, melyből néhány téma kiemelkedik, előtűnik, majd újra kibontakozik. Tehát mind Isten szavának kommentálását szolgálják: „Erős kézzel küldelek titeket.” Végül is arra szorítokozom, hogy megfontolásként kiemeljek egy rendkívüli vonást – a sok közül, amikről szintén érdemes elgondolkozni –: Az „emberi kapcsolatok” módjának nevezném ezt. Más szavakkal: egyáltalán nem akarok megállni – és nektek is azt javaslom, hogy ne

álljatok meg – mindazoknál a kérdéseknél, melyekkel a „csapások” értelmét és jellemzését lehetne meghatározni, vagyis hogy mit jelentenek a legyek, a Nílus piros vize, a fekélyek, a sáskák stb. Ezzel szemben a drámában részt vevő személyekre és a személyek közötti kapcsolatra fogok figyelni (ahogy Szent Ignác tanít minket: „megfigyelni személyeket...”). A mi elbeszélésünkben főleg két személy szerepel, akik összhangban vannak az elmélkedés két pontjával: 1. Ki a fáraó és mit tesz? 2. Kicsoda Mózes és mit tesz? “

Ennek az elmélkedésnek a címe így hangzik: „Mózes, a fáraó és *mi*”. Feladatunk, hogy felismerjük magunkban azt, ami a fáraóra hasonlít, és azt ami Mózesre – amennyiben ezek a találkozások Mózes és a fáraó között érintenek bennünket –, ahogy a halálból az életre támadás, a hitelét vesztett életből a hiteles evangéliumi életre való átlépés érinti húsvéti élményünket.

Függeléként idecsatolok egy harmadik pontot a fáraó szívének megkeményedéséről: ez olyan téma, mely minden oldalon visszatér: „A fáraó szíve megkeményedik.”

1. Miben hasonlítunk mi a fáraóra?

Ki a fáraó? Két jellegzetes szöveget mutatok be vele kapcsolatban. Mindenekelőtt előkelő származású, művelt, éleselméjű, ravasz, ha akarjuk, demokratikus is: együttvéve egy vonzó ember. Megmagyarázom: Mózes és Áron elmennek hozzá, megjövendölik neki a bögölyöket, a sáskákat... és ő meghallgatja őket, tárgyal, vitatkozik, próbálja megbeszélni velük a dolgot. Olyan ember tehát, aki elismeri a demokratikus játékszabályokat, a fair play-t. Valóban rendkívüli lelki szabadsággal rendelkezik! Nézzük meg például azt a részletet, amikor Mózes és Áron első alkalommal járulnak a fáraó elé, hogy beszéljenek vele: „Ezt üzeni Jahve, Izrael Istene: „Engedd, hadd vonuljon ki népem, hogy a pusztában ünnepet rendezzen nekem.” A fáraó így felelt: „Kicsoda Jahve, hogy engedelmeskedjem neki és elengedjem Izraelt?”” (Kiv 5,1–2). Alapjában véve a fáraónak igaza van a maga szempontjából: „Jahvéről beszéltek nekem; ez a ti vallásotok, de nem tudtok rám erőszakolni egy olyan vallást, ami nem az enyém: nekem megvannak a magam elvei!”

Így történt a bögölyök csapása után is (8,21–24); a fáraó hívhatja

Mózeset és Áront és így szól: „Mehettek, áldozatot bemutatni Istene-
teknek, de itt az országban.” Vagyis keresi a lehetőséget a megbeszél-
lésre és az összhangra. „Ám Mózes ellenkezett: „Ezt nem tehetjük.
Mi olyan állatokat áldozunk fel az Úrnak, a mi Istenünknek, ame-
lyeknek bemutatása az egyiptomiak szemében szörnyűség. Ha mi
olyan áldozatot mutatnánk be, amelytől az egyiptomiak borzadnak,
nemde megköveznének bennünket? Mi ki akarunk menni háromna-
pi járásra a pusztába, és ott bemutatni az áldozatot az Úrnak, a mi
Istenünknek, amelyet követel tőlünk’. A fáraó így válaszolt: „Elen-
gedlek titeket, mutassátok be az áldozatot az Úrnak, Isteneiteknek,
de nem mehettek el messzire. KönyörögjeteK értem is’.” Micsoda
tárgyalóképeség! Először azt mondja: „Mehettek áldozatot bemu-
tatni”; majd „mutassátok be az áldozatot az Úrnak, Isteneiteknek,
de nem mehettek el messzire: három nap túl sok; és könyörögjeteK
értem is”.

Egy ember, aki becsületes szeretne lenni...

A 8. csapás (a sáskajárás) után elérkeztünk a beszélgetés másik
kirobbanásához (10,8–11): „Mózeset és Áront visszavitték a fáraó elé,
és az ezt mondta nekik: „MenjeteK és mutassátok be áldozatot Jahvé-
nak, az Isteneiteknek. Kik azok, akik el akarnak menni? Mózes így
válaszolt: „Gyermekeinkkel és öregeinkkel, fiainkkal és leányaink-
kal, juhainkkal és szarvasmarháinkkal együtt akarunk kivonulni,
mivel ez az Úr ünnepe számunkra’. Erre ezt mondták: „Úgy legyen
veleteK az Úr, ahogy gyermekeitekkel együtt elbocsátlak bennete-
ket!” Rendkívüli ennek az embernek a készsége; majd így folytatja:
„IsmerjeteK be gonosz szándékotokat.” A fáraó – aki éles elméjű,
művelt ember –, felismeri, hogy jóllehet Mózes és Áron három
napról beszélnek, a valóságban végleg el akarnak távozni; ezért
próbál tovább tárgyalni velük: „Ti férfiak elmehettek és áldozhattok
az Úrnak, hiszen ez volt a kívánságotok.” Rögtön ezután bekövetke-
zett a 9. csapás, és elérkeztünk a tárgyalás egy másik pillanatához:
„Ekkor a fáraó hívatta Mózeset és így szólt hozzá: „MenjeteK és
áldozzatok az Úrnak. Csak juhaitok és szarvasmarháitok maradjá-
nak itt, feleségeitek és gyermekeitek mehetnek veleteK” (10,24).

A fáraó nemcsak szeretettel tud tárgyalni, nemcsak keresi a meg-
egyeztést, és próbálja megérteni a mások helyzetét, hanem szükség

esetén felismeri a sérelmeit is. Valóban a békák inváziójakor, a fáraó hívhatja Mózeszt és Áront és így szól: „Kérjétek az Urat, hogy vegye el a békákat rólam és népemről, én viszont elengedem a népet, hogy áldozatot mutasson be az Úrnak” (8,4). Míg az első alkalommal ezt mondja: „Nem ismerem Jahvét”, itt már nyíltan ezt mondja: „KönyörögjeteK értem”; felismeri, hogy ami vele történt, az fontos dolog, amit előbb nem sikerült meglátnia. Majd a jégeső után a fáraó tesz egy szép vallomást: „Most már elismerem, hogy vétkeztem: Az Úrnak van igaza, én és népem gonoszságot követtünk el. Kérjétek az Urat, hogy szüntesse meg a mennydörgést és a jégesőt, én pedig ígérem, hogy elbocsátlak benneteket. Ne maradjatok itt tovább” (9,27 s köv.). Ez az ember úgy tűnik valóban elérkezett a bűnbánathoz.

Még világosabb lesz a beszéd a sáskajárás után: „Ekkor a fáraó sietve hívatta Mózeszt és Áront, s így szólt: „Vétettem az Úr ellen, Istenetek ellen és ellenetek. Bocsássátok meg még egyszer a bűnömet s könyörögjeteK értem az Úrhoz, Istenetekhez, hogy fordítsa el tőlem ezt a pusztító csapást.”” (10,16). Nagyon szépek ezek a szavak melyeket majd a tékozló fiú szájából hallunk újra: „Atyám, vétkeztem az ég ellen és te ellened.”

...nehézségek merülnek föl

A fáraó tehát egy valódi nemes ember, művelt, éles elméjű, el tudja fogadni a nyilvánvaló dolgokat. Azonban saját helyzetének, kiváltságának, fáraói mivoltának a rabja: ez valóban drámai helyzet. A fáraó legszívesebben hagyná elmenni őket, de nem teheti, mert az túl sok ember érdekével állna szemben. Láthatjuk ezt pl. a kényszer-munkások vezetőinek adott első drámai parancsban: „Lusták vagytok, lusták. Ezért mondogatjátok: El akarunk menni, hogy áldozatot mutassunk be Jahvénak. Azonnal menjeteK dolgozni” (5,17 sköv). Együttvéve: a fáraó felismeri, ha enged ennek a szándéknak, az egyiptomi gazdasági élet szenved kárt miatta és hiányozni fog a munkás kéz; miközben dolgoznia kell és létrehozni a birodalom hatalmas gazdagságát.

Képzeljük el a fáraót, miközben Áronnal és Mózeszel tárgyal; leülteti őket és ezt mondja: „Lássátok be, hogy örülség, amit akarok! A pusztába akartok menni; nem azt érdemlitek, hogy meghalja-

tok, mint az egerek; különben Egyiptomot is súlyos helyzetbe hoznátok! Nem engedhetem meg felelősségem tudatában, hogy Egyiptom országa romlásba dőljön. Ha itt maradtok, meglesz a kenyerek, munkátok, biztonságotok. Egyiptomnak rendezett felépítése van, melyet oltalmaznom kell, és nem hagyhatom védtelenül.” Ez a szegény ember eljut odáig, hogy felismeri vétkét, majd mindent letagad, és meghátrál: különben összedőlne Egyiptom belső rendszere; a nép éhen halna, drágaság lenne, szerencsétlenné válnának. Meg fog halni az a megszállott nép is, mely el akar menni, hogy éhen és szomjan haljon, és mi is meghalunk. Ez az én kötelességem, állásom, felelősségem. Tehát megmutatkozik, hogy a fáraó művelt, éles elméjű, nemes, tapasztalt ember, de kiváltságaitól, helyzetétől, társadalmi kötelezettségeitől gúzsba van kötve.

Most arra hívlak titeket, hogy gondoljuk át, mi az, ami bennünk fellelhető a fáraó tulajdonságaiból, melyek őt jellemzik. A fáraó alakjában összeszővődnek a minket megkötő formák, melyek nélkül nem tudunk működni, mégis kiszipolyoznak. Az egyéni körülmények sokfélék, a pszichoanalízis is segít felfedezni magunkat; körülvesszük bennünket mindig ugrásra készen. Legfeljebb nem veszünk róluk tudomást és nyugodtan élünk, de utána, amikor bizonyos helyzetek előállnak, hatalmába kerít ez a körülmény, mely meghatározza, hogy mit kell mondanunk és tennünk, amire sohasem gondoltunk, hogy mondjuk vagy tegyük.

A körülmények hatalma

Hányszor megtörténik, hogy egyes emberek a nyilvánosság előtt nagy elveket hirdetnek, majd egy alapvető döntéssel szemben megtorpannak: ezt nem lehet megtenni! A fáraó is ezt mondta: „Alapjában véve helyesen cselekedtem, nem tudok másképp tenni. Becsültes ember vagyok!” Tény, hogy függünk azoktól, amiket „fekete pontoknak” neveznek, azaz az árnyék zónájától, melyben sem nem látjuk a tárgyakat, sem pedig nem vesszük észre, hogy bizonyos dolgokat nem kell megtennünk. Igazi bezártságról van szó, mely sokszor öntudatlanná válik bennünk, jóllehet mások részéről könnyen felismerhető. Gyakran megtörténik, hogy valaki nagynehezen rátalál a hitvallás tárgyára, de ha később megkérdezi a barátokat, főleg ha rendelkeznek felelősségtudattal, akkor a felszínre kerül egy

egész sor olyan dolog, ami nem látható, nem lehet tudni róla, nem érthető, nem fogadható el... Mindezek személyes körülményeinktől is függnék.

Majd itt vannak a közösségi függőségek, melyek összekapcsolódnak velünk, bezárnak minket, és közösségi előítéletek, szóbeli és formális vélemények alapján ítélkeznek felettünk, s ezek többé nem tűnnek el, főleg amikor eljutunk odáig, hogy ezt mondjuk: „Ez teljesen egyértelmű, ne is beszéljünk róla.” A hangvételtől már felismerhető, hogy függő beszélgetésről van szó, mert félünk komolyan szembenézni a tényekkel. Egy nehéz helyzetben lévő ember például ezt mondhatná: „Nem; van egy határ, amit nem szabad átlépnem: és ez a méltóságom.” Nagyon szép szavak, de leplük alatt gyakran elrejtjük azokat a dolgokat, amikről nem akarunk beszélni. A méltóságom? Melyik? A kiváltságos, a jómódú, az egyház emberének kijáró, avagy az, melyet Krisztus keresztyének a követője érdemel ki?

Íme a körülményeink! Rájuk nézve haszontalan az önvizsgálódással próbálkozni: nem veszünk észre semmit. Ezek csak helyzetek, melyek feltárulkoznak előttünk, feltérképezve azt a sötét területet, melyet nincs képességünk – vagy nem akarunk – észrevenni.

A hiányos szeretet

Itt szeretném Szent Ágoston egyik gondolatát idézni, aki nagyon keményen, de jól megvilágítja ezt a problémát. Ez a „De perfectione justitiae hominis” c. munkájában található, és így hangzik: „Peccatum est autem cum vel non est caritas quae esse debet, vel minor est quam debet, sive voluntate vitari possit sive non possit.” Drámai bizonyítása ez az emberi akarat tehetetlenségének ezekkel a helyzetekkel szemben, amikben a szeretetnek kellene megmutatkoznia. Azt mondja tehát Szent Ágoston, hogy beszélhetünk a „bűnről” – érthető, nem tisztán morális szempontból, hanem általánosabb értelemben, vagyis, hogy nem ad feleletet a különböző értékekre, az Isten szeretetére, melyet kinyilvánított nekünk –: „vagy amikor nincs meg a szeretet, melynek lennie kellene”, azaz melyet megkövetel egy bizonyos helyzet, és amely mindig a testvérrel való találkozást tartalmazza. „Vagy amikor a szeretet kisebb, mint amekkorának lennie kellene, akár elkerülhetőnek látszik, akár elkerülhetetlennek.”

Ezért ezeket jobban észrevevessük másokban, de nem látjuk meg saját magunkban. Néhányszor azonban az Úr megérteti velünk, hogy nekünk is vannak határaink, melyeket nem tudunk átlépni. Ez főleg a jövővel kapcsolatos helyzetekben következik be, amikor őszintén megbocsátanak nekünk; elfogadnak azok, akik bíraltak minket, akik akadályokat emelnek utunkba, akik hűtlenek voltak irántunk; és akkor mi tétovázunk. Hajlamosak vagyunk elfelejteni ezeket a dolgokat, hogy őszintén tehetjük Isten szeretetének cselekedeteit, anélkül, hogy számolnunk kellene a bennünk lévő elzárkózásokkal, és szinte archivumba tennénk őket.

A hatalom hatalmat akar, a fáraó fáraó akar lenni: nem lehet arra kérni a fáraót, hogy legyen alázatos, mert mint fáraó ösztönösen ragaszkodik a saját kiváltságaihoz, melyeket nem akar elveszíteni. Éppen ez az emberi lét drámája, egyénileg is, de főleg közösségileg: közösségi kiváltságok, közösségi hatalom, a világban a nemzetek között, az egyházban, a vallásos intézményekben, a vallásos házakban... a fáraó ereje bárhol tud hatni, mert csápjaival bárhol jelen van, bármelyikünkben. Olyan erő ez, melynek megnyilvánulásai – ahogy mondtam – nem brutálisak, sőt nemesek, és sok kedves szava van; egyetlen kijelentésre szorítkozik: „Nem, ezt nem lehet megtenni.” Ez a fáraó.

Ha tudni akarjuk, mi van még bennünk a fáraó tulajdonságaiból, akkor elmélkednünk kell a 12 fáraói tevékenységről, melyekről Mk 7,22–23-ban olvashatunk, de induljunk ki a 21. versből: „A szívből származik ugyanis minden rossz gondolat.” A fáraói magatartás bennünk éppen a szándékoknak ez a gonosz mivolta, mely nem kívülről jön, hanem már eredetileg bennünk van, mely belemerevedik a közösségekbe és az ellenállás és a hatalom különböző formáiba, és mindenütt elterjed. A birtoklásnak és a mások kizsákmányolásának fáraói aktivitásai: „a paráznság, a lopás, gyilkosság, házasságtörés, kapzsiság, rosszindulat, hamisság, kicsapongás, irigység, káromkodás, kevélység, léhaság”. Ezek a szavak a szív belső magatartását tükrözik, nemcsak néhány emberét és néhány asszonyét, hanem mindegyikünkét. Ezek a hajlamok bennünk rejtőznek, és a mások legyőzésére, másokon való uralkodásra, mások birtoklására törekednek, egy kis irigykedő szóval vagy egy kis megszólással, mely biztosítja az elégtételt a mások fölött megszerzett kis hatalomért. Tehát a fáraó tulajdonságai bennünk is kifejlődnek.

2. Mi van bennünk Mózes tulajdonságaiból?

Ha az előbbieket a fáraói tulajdonságok voltak, akkor mi a mózesi bennünk? Mindenekelőtt, Mózes bennünk a szabadságunk és akaratunk lendülete, hogy felfogjuk a dolgokat, úgy, ahogy vannak, megfeleljünk nekik, és azok szerint döntsünk. Ezt kérdezte Mózes: „Miért nem ég el a csipkebokor? Odamegyek és megnézem.” Mózes képviseli bennünk a vágyat, hogy minden dolog mélyére hatoljunk, és azt kérdés formájában megfogalmazzuk. Szabadságunk lendülete veszélyes szerszám, mert nagy erőket hoz mozgásba, azonban ez az egyetlen leginkább emberi bennünk, és mélységesen a miénk: ezt az ajándékot, az ember lelkét, az Írás „pneumának” nevezi, azaz az embernek azt a képességét, hogy szembenáll a dolgokkal és kérdéseket tesz fel: „Miért így viselkedem, vagy miért így reagálok?”

Majd találkozunk a nagybetűs „Pneuma” szóval, mely az Isten Lelkét jelöli, vagyis azt a folytonos erőt, mellyel az Isten mindent megtesz, hogy felszabadítsa és inspirálja hiteles vágyunk reális lehetőségét, lelkünket, melyet mindenféle függőség tart fogva. Valóban mindez farizeusságra adhat alkalmat, amennyiben hozzátapadunk bizonyos dolgokhoz, de nem mint Isten ajándékához, hanem mint saját tulajdonunkhoz. Ezért nem akarunk vitába keveredni az Úrral, sokkal kevésbé másokkal. Mózes képviseli Isten állandó szabadító erejét, hogy illetékességünket kockára tegye, hogy visszadobjon minket – akik hajlamosak vagyunk egy dermedt agyaggá válni – a Lélek forró katlanjába, hogy felolvasszon minket és újra szembehelyezzen a dolgokkal, most már nem merev, hanem szabad lélekkel. Ezzel egyáltalán nem egy lehetséges magatartást mutatnak be, mert kész vagyok mindent elfogadni. Ellenben értem ezalatt annak a magatartását, aki egy helyzettel szemben jóban, rosszban, rögtön kész azt mondani: „Nem, ez nem megy”, vagy „ez jól van”; de csak az ima, a meghallgatás és elmélkedés után, amíg biztos nem lesz abban, hogy valóban a Szentlélek mozgatja. Mózes tudja, hogy mit akar; ezért tud várakozni a fáraó előtt; kertelni, türelemmel lenni, vitatkozni, nemet mondani; mert benne van a Szentlélek, ezért ereje sokat kibír, tud alkalmazkodni, hajlékony, de egyben ellenálló is. Ez Mózes bennünk.

Hogyan mutatkozik meg Istennek a szabadító ereje bennünk? Erről olvashatunk még Mózes történetében (5–10. fejezetek). Látuk, hogy a fáraó alapvetően erőszakos volt, hogy egyenesen visszatartotta a zsidók kérésébe való beleegyezést, még ha szíve rejtekében kereste is a meghallgatás és a párbeszéd formáit, sőt közvetlenül a vallásos természet megnyilvánulásait: a megbánást és az irgalmas-ságot. Ellenben Mózesben hogyan fejeződik ki Isten szabadító ereje?

Mindenekelőtt azt látjuk, hogy hogyan nem fejeződik ki ez az erő. Nem nyilvánul meg erőszakkal. Ilyen volt Mózes először, amikor arra törekedett, hogy erőszakosan szabadítsa meg népét. A következő alkalommal azonban Mózes már olyan ember, aki beszél és így keresi a lehetőséget a meggyőzésre. Az első Mózes nem szólt egy szót sem, hanem minden további nélkül rávetette magát az egyiptomira és megölte. Most nézzünk Mózesre mint a szavak emberére, mint Isten Szavának Mózesére: „Az Úr pedig így szólt Mózeshez: „Menj a fáraóhoz és beszélj vele.”” Feltűnő ez a fáradhatatlan, számunkra szinte ellentmondásos sürgetés, melyet az Úr többször megismétel Mózesnek a fáraóval szemben: „Menj a fáraóhoz és beszélj vele...”; aki azonban nem hajlandó megérteni az eseményeket. Ez Isten Igéjének fáradhatatlan ereje, melyet állandóan ismétel nekünk: „Legyetek szabadok, őszinték, engem hallgassatok!”

Ha először a fáraói szabadságra gondoltunk, mellyel nem veti Mózes börtönbe, sem pedig nem öli meg, akkor álmélkodjunk el Mózes bátorságán is, mellyel mindig visszatér a fáraóhoz, még ha ez egyre haragosabbá és feldúltabbá válik is. Mózes hisz a szó erejében, pedig tudja, hogy a fáraó makacs. A fáraó makacssága várható volt. De ezzel az előrelátott makacssággal szemben Isten meggyőző szavai által működik; ezért mondja Mózesnek: „Menj a fáraóhoz és mondd meg neki...”, mintha Mózes meg tudná győzni. Ez tehát a szabadító Isten ősi jellegzetessége, aki szavai és meggyőzése által működik, ott is, ahol a körülmények megközelíthetetlennek tűnnek.

A szavakon kívül kezdettől fogva jelekkel is találkozunk. A jelek eleinte ártalmatlannak, szinte játékosnak tűnnek: „Áron a fáraó és szolgálai elé dobta a botját, s az kígyóvá változott” (7,9 sköv). Akkor a fáraó összehívta a tudósait és ők is megismételték a játékot. Az első alkalommal a jel csak egyszerű jelnek mutatkozik, de a fáraó, aki nem akarja hatalmának kiváltságát elveszíteni, keresi a lehetőséget, hogy ő is hasonló jeleket produkáljon, hogy meggyőződjön arról, hogy nem igazi jeltől van szó, és nyugodt maradhasson felőle. De Isten jelek által beszél, melyek fokozatosan valódi csapásokká válnak, egyre keményebbekké és kellemetlenebbekké! Ezek a csapások (a bögölyök, a vérré vált víz stb.) a hitelét veszített ember vesződését képviselik. Saját tapasztalatainknál maradván mondhatjuk, hogy Isten nem azért sújt le, mert éppen ehhez van kedve, hanem az emberek – a fáraó és Egyiptom lakói – azok, akik visszautasítják Isten szabadító szavát, mindig a saját gondjaik, saját helyzetük csapdájába esve. A valóságban minden alkalommal, amikor nem hallgattuk meg az Úr Igéjét – aki igazabbakká, hitelesebbekké akart tenni bennünket, készségesebbekké a szeretetre, készségesebbekké a szolgálat felajánlására –, felfedeztük magunkban a belső aránytalanság jeleit. Ezek a kis szolgaságok és helyzetek megnyilvánulásai, melyeknek alávétjük magunkat. Ezek a nyugtalanság különböző formái, melyek belülről emésztenek minket: a félelem formái bizonyos helyzetekkel szemben, gyötrelmek és a hosszú ideig tartó fáradtság formái, a rosszkedv és az imádságra való képtelenség formái... ezek együtt azt jelentik, hogy nem vagyunk boldogok. Minden alkalommal, amikor hiányzik a boldogság teljessége, érezzük, hogy van valami vagy valamilyen állapot, ami fékez bennünket, akkor is, ha nem akarunk róla beszélni, vagy nem ismerjük el a létét.

Mi az az alapvető csapás, melytől mindannyian félünk? A szeretetre való képtelenség, az Isten szeretetének tényleges megvalósítására való képtelenség, de főleg az utóbbi. Mert Isten szeretete lehet könnyű is; ami nehéz, az a felebaráti szeretet, mely abból áll, hogy ha a testvérem bajban van, segítek neki, akkor is, ha nem érdemli meg, sőt annál inkább segítek. Ha nem vagyunk képesek szembe szállni ezekkel a helyzetekkel, akkor elégedetlenek, nélkülözők, ki-

ábrándultak leszünk, ami árt a személynek, a közösségnek, a csoportnak, a tanításnak: és ez felér az egyiptomi csapásokkal.

Itt hozzátehetjük, hogy létezik egy végső csapás is. Egy adott pillanatban a fáraó bezárkózik: fáraó marad, mert az akar maradni. Mert meg akarja őrizni kiváltságait, semmit nem visz bele a vitatkozásba, és akkor magával ragadja a Sás-tenger. Mi tudjuk – és ezt mondja az egyház –, hogy elérkezhet a pillanat, amikor Isten színe előtt megátalkodik a szív és az igazi szeretetre képtelen lesz: ezzel ismét visszautasítottakká válunk, és teljesen belebonyolódunk a tehetetlenségbe, ebbe a végérvényes megkeményedésbe. Ez olyan csapás, mely belőlünk tör elő: mi magunk vagyunk azok, akik elzárkózunk a szavak elől, a jelek és csapások elől, melyeket az Úr környezetességében előre jelzett.

3. A fáraó szívének megátalkodottsága

Elérkeztünk elmélkedésünk harmadik pontjához, mely a fáraó szívének megátalkodottságát taglalja. Számos erről szóló szöveget találhatunk (vö. 4,21; 7,3. 14. 22; 8,11.15.28; stb.). Ezekhez hozzá lehetne venni még a Rómaiakhoz írt levél 9. fejezetét, ahol Szent Pál ezt kérdezi: „Mit jelent az, hogy Isten megkeményítheti a szíveket, hogyan egyeztethető ez össze az ember szabadságával?” Ezzel a problémával itt nem akarok foglalkozni. Inkább vizsgáljuk meg, hogy vajon nem találunk-e magunkban a fáraó szívének megátalkodottságához hasonló jelenséget?

Mindenekelőtt kérdezzük meg, hogy miben áll ez a megátalkodottság. Abban a tényben, hogy a fáraó felismeri: kíváncsatos lenne, hogy engedjen a kérésnek, sőt hosszan kitart az engedmények mellett, de nem véglegesen, mert különben fáraói mivoltáról is le kellene mondania... és ezt nem akarja. Az ő keménysége jelképesen képviseli azt a „képességet”, mely nem fogadja el, hogy ne önmaga legyen, és ha bármilyen átváltozással próbálkozik, akkor is önmaga akar maradni.

A megátalkodottságban való megszilárdulás

Ha magunkra vonatkoztatjuk ezt az állapotot, akkor azt gondolom, a kifejezésnek két alapvető jelentését, két megértési módját kell megkülönböztetnünk. Az első helyen a megátalkodottságban való megszilárdulással találkozunk; ez a legtipikusabb forma, melyről nemcsak az ateista esetében beszélhetünk, aki nem akar hinni, vagy a bűnös érzékiségben élőnél, aki nem akar bűnétől megszabadulni – mely szinte bensejébe ivódott –, hanem magában foglalja azt a megátalkodottságot is, mely a vallásosak és egyháziak körében mutatkozik meg, amikor azt hiszik magukról, hogy mint az igazság őrei, ők az igazság birtokosai; nem gondolnak arra, hogy az igazság az egyháznak adott ajándék, hanem hogy az, szerintük a történelmükkel, közvetlenül személyes valóságukkal azonos. Ezért tévedés, ha azt hisszük, hogy az igazság megsértése minket ért sérelem, nem pedig az egyházat sérti. Ugyanígy azonosíthatjuk személyes történelmünket, saját önazonosságunkat azzal az elgondolással, hogy nem lehet nem igaznak lenni. Ilyenkor megkeményedik a szívünk és nem akarjuk meghallani az igazságot. S annyiival inkább vesztesnek érezzük magunkat, minél inkább érezzük a felelősséget a világi, a társadalmi, az egyéni élet iránt: a hivatali pozíció megvédésére. Ez a szív megátalkodott megkövülése.

A fogyatékoságban való megátalkodottság

Most más oldalról mutatjuk be a fáraó szívének megkeményedését, amit a *fogyatékoságban való megátalkodottságnak* neveznék. Ez akkor történhet meg, amikor észrevesszük, hogy elértünk szeretetünk határához. Amíg a feltételek könnyűek, addig nem vesszük észre magunkat; ellenben amikor a feltételek nehezebbé válnak – azaz amikor belépünk az erők, a vélemények, az érdekek összeütközésével teli világba –, akkor mind jobban érezzük a saját gyakorlati tehetetlenségünket a magunk felszabadítására és az igazi szeretetre. Akkor beigazolódik velünk kapcsolatban a Lk 6,31–35-ben a pogányokra vonatkoztatott meghatározás: Mi is azokat üdvözljük, akik minket üdvözölnek, kedvesek vagyunk azokkal, akikről azt gondoljuk, hogy kaphatunk tőlük valamit, rámosolygunk azokra, akik ránk mosolyognak és azokra, akiktől félünk, keresve a megfelelő

alkalmat, hogy a közelünkéből eltávolítsuk őket, nehogy veszélyeztessék teljességünket. Mi is félünk elveszíteni valamit – mint a fáraó –, és semmit sem akarunk elveszíteni, inkább kapcsolatba akarunk maradni és megadjuk magunkat. Alapvetően félünk elveszíteni az életünket, pedig ezt mondja Jézus: „Ha valaki nem veszíti el az életét, nem lehet a tanítványom”; akkor pedig fel kell ismernünk, hogy valóban nem vagyunk a tanítványai. Ehhez a felismeréshez megéri a fáradságot mégis visszaemlékezni a körülményekre, amikor minden áron arra törekedtünk, hogy tagjai legyünk egy csoportnak, egy osztálynak, egy társadalomnak. Hasonló jelenséget tapasztalhatunk azoknál a népeknél, ahol nagyon erősek a hagyományok. Nálunk, európai népeknél – a meglehetősen zűrzavarral együtt –, megtalálható legalább az az előny, hogy az egyének elég függetlenül foglalkozhatnak azzal, amivel akarnak. De más társadalmi vagy nemzeti csoportoknál az emberek nem tehetik azt, amit leginkább szeretnének, mert a társadalmi csoport nem engedi meg: és így kialakul egy abszolút határvonal.

Ennek a típusnak a valósága hozza létre az emberi lét drámai értelmét: „Hisz nem azt teszem, amit szeretnék, a jót, hanem a rosszat teszem, amit nem akarok” (Róm 7,19). Ha konkrétan elfogadjuk ezeket a határvonalakat, könnyen a természetlen fügefá példázatánál találhatjuk magunkat. Bő termést akarunk hozni – és néhány dologban sikerül is, hála Istennek –, de mégsem ezt tesszük. Akkor az Úr megismerteti velünk a mi fáraói egzisztenciánk határait, és megengedi, hogy elveszítsük a fejünket, míg végül az ő szabadtó erejét hívjuk segítségül és felismerjük irgalmasságának végtelen túláradását.

NEGYEDIK ELMÉLKEDÉS

ÁTKELÉS A VÖRÖS-TENGEREN

Elmélkedésünk alapvető szövege a Kiv 14,5–15,20. Ehhez felhasználunk még másik két szöveget is: 1Kor 10,1–2 és a Mt 8,19–20. Ez az elmélkedés, az „Átkelés a Vörös-tengeren”, összhangban van a Lelkigyakorlatok „Elmélkedés az Országról” c. fejezetével (ES, 91–100) és ennek az ajánlott dinamikájával: hová akar bennünket vezetni az Úr? Bátran ajánljuk fel magunkat kezdeményezésének!

Hitünk központi eseménye

A Vörös-tengeren való átkelésről elmélkedünk tehát (Kiv 14,5–15–20). Ez nagyon fontos részlet, kiváltképpen mint húsvéti szöveg. A jelenlegi húsvéti liturgiánk szövegében is (Kiv 14,15–15,1) – mely a Virrasztás harmadik olvasmánya – a központi részt alkotja; ezt követi a Kiv 15,1–7.17–18 éneke. Mégis – ha a szavaknál maradunk – a húsvéti szöveg főleg a Kiv 12 lenne, mely tartalmazza húsvét ünnepének leírását: „Ez a hónap legyen számotokra a kezdő hónap: ez legyen az év első hónapja.” Mindenesetre bár a „húsvétot” elsősorban a kovásztalan kenyér és a bárány éjszakájának ünnepével kellene kapcsolatba hozni – melyről konkrétan a Kiv 12-ben olvashatunk –, a keresztény hagyomány a „húsvét” kifejezés jelentését kiterjesztette a Vörös-tengeren való átkelésre is. Sőt a Vörös-tengeren való átkelés tipológiát hozott létre, mely átjárta az egész szöveget. Az Atyák bőségesen kommentálták a Vörös-tengeren való átkelést, hogy bemutassák, mit jelent a keresztény húsvét; a keresztség, mely Krisztus iránti teljes odaadásunk jele.

Erre az eseményre emlékezünk az *Exultet*-ben is – mindig előttem van a húsvéti Virrasztás, vagyis az a pillanat, amitől a keresztény élet hátralévő része függ –, mely így hangzik: „Ez az az éj, melyen az

Egyiptomból először kiszabadított atyáinkat, Izrael fiait száraz lábbal engedted átmenni a Vörös-tengeren. Ez tehát az az éj, mely a tűzoszlop fényénél szétoszlatta a bűn sötétségét. Ez az az éj, mely ma Krisztusnak az egész világon gonoszságaitól és a bűnök homályától különválasztott híveit visszavezeti a kegyelem állapotába és a szentekkel egyesíti.” Ez szövegünk egyik legtündöklőbb kommentálása, melyről most elmélkedünk. Ez a csodálatos szöveg lenyűgözte az összes keresztény nemzedékeket, az Atyák kommentálásától az ősegyház keresztési tanításán keresztül napjainkig.

Mózesben keresztelkedtünk meg

Van itt valami, amire még gondolnunk kell, mielőtt kifejezetten a szövegünkkel foglalkoznánk. Tény, hogy már Szt. Pál elmélkedett róla keresztényeivel az 1Kor 10,1–2-ben: „Testvérek, nem szeretném, ha elkerülné figyelmeteket, hogy atyáink mind ott voltak a felhő alatt, mind átkeltek a tengeren, s mind megkeresztelkedtek Mózesre a felhőben és a tengerben.” Arra gondol Szt. Pál, hogy egész Izrael átkelt a túloldalra. Ezért a keresztényeknek – miközben a zsidó húsvét *haggadá*-jára emlékeztek – hozzá kellett tenniük: „Mi ott voltunk, és mi is megkeresztelkedtünk az atyákkal”; vagyis a Krisztusban kapott keresztség élménye összekapcsolódik az atyák élményével. Az ő keresztségükön elmélkedve, nem egy rajtunk kívülálló élményről elmélkedünk, hanem mint a kezdetről, alapvető keresztségi élményünk példaképéről és magyarázatáról. Itt szeretnék rámutatni a kifejezés különös voltára „mind megkeresztelkedtek Mózesre” (a görög szöveg így szól: *kai pantesz eisz ton Mouszen ebaptisztheszan*): megkeresztelkedtek Mózesben úgy, ahogy mi megkeresztelkedtünk Krisztusban. Fel kell tennünk a kérdést elmélkedésünk alatt, hogy mit jelent ez a kijelentés: „megkeresztelkedtek Mózesben”, melyet Szt. Pál nagy nyomatékkal hangsúlyoz.

Az Újszövetségben van egy másik nagyon szép és nagyon fontos szöveg, melyben a Mózes vezetésével történt vándorlást úgy értelmezik, mint a hűség útját: „Hittél hagyta el Egyiptomot (Mózes) és nem ijedt meg a haragra gerjedt királytól, hanem állhatatosan kitartott, mintha látta volna már a láthatatlant. Hittél ünnepelte meg a húsvétot... Hittél keltek át a Vörös-tengeren, akár csak a szárazföldön; amikor viszont az egyiptomiak kísérelték meg, elmerültek” (Zsid

11,27–29). A Zsidókhoz írt levél szerzője azt akarja megerősíteni, hogy ma a keresztények hite folytonosságban van a sivatagban vándorló atyák hitével.

· Ilyen előfeltételek mellett arra gondoltam, hogy nagyon egyszerűen úgy ajánlom ezt az elmélkedést: kiinduló pontnak tekintsék azonban a teljesség igénye nélkül. Az első résznek ezt a címet adtam: „A rettegés éjszakája”; a másodiknak: „Mit tesz Mózes?”; a harmadiknak: „A Vörös-tengeren való átkelés”; a negyediknek: „A megkelesztelkedett húsvéti éneke”.

1. A rettegés éjszakája

Az első részben kísérletet teszünk a Kiv 14, főleg 10–14 verseinek kommentálására: „Amikor a fáraó közeledett, Izrael fiai felnéztek és látták, hogy az egyiptomiak üldözik őket. Erre Izrael fiai nagyon megijedtek és hangosan kiáltottak az Úrhoz.” Elveszünk! Ezért beszélek „a rettegés éjszakájá”-ról.

Ahhoz, hogy jobban megértsük, mi történt akkor, amikor a zsidók „nagy félelemmel” rettegtek, összeállítottam egy *midrást*, úgy, ahogy a rabbinisták tették. Egy nagyon egyszerű kis elbeszélésről van szó, melyet a „sátor midrás”-ának neveznék. Képzeljük el a jelenetet. A pusztában az éjszaka nagyon korán száll le; most az éjszaka kezdetén vagyunk. Néhány száz méterre hallható a tenger hullámainak csapkodása, balra látható a zsidók tábora. Fellobbannak az első tüzek; mindenki el van foglalva, gesztikulálnak; a közeli kis sátrakban az emberek beszélgetnek; valami súlyos esemény van a levegőben: a tragédia pillanata közeleg. Valaki fut messzi a mezőn, visszatér a táborba és híreket hoz. Az izgalom növekedik.

Mi is közeledünk a táborhelyhez és kézjelekkel kérünk magyarázatot (akkor a zsidók még nem beszéltek héberül, csak később tanulták meg). Egy nagy sátorra mutatnak a terület közepén: közeledünk a sátorhoz és próbálunk benézni, hogy meglássuk, mi történik odabent. Egy sápadt, gondterhelt, szótlán ember van benn; körülötte hosszú szakállú emberek állnak, öklüket rázva. Megértjük, hogy az az ember csak Mózes lehet és a többiek Izrael vénei. Mit csinál Mózes? Némán ül, mintha megbénult volna. És Izrael vénei mit tesznek? Beszélnek, kiabálnak, kikelnek magukból, ahogy a keletiek teszik, amikor dühösek.

Próbáljuk megérteni, mit mondanak. Egyikük azt mondja: „Íme, Mózes, hova hoztál bennünket! Hittünk neked, azt gondoltuk, hogy Isten beszélt hozzád; és most itt vagyunk, hogy meghaljunk, mint az egerek: ó, elmerülünk a tengerbe és belefulladunk; ó, hagyjuk, hogy a fáraó megöljön minket. Íme, hol vagyunk: Ez Izrael vége.” Egy másik is felugrik és ezt mondja: „Hittük, hogy te, Mózes, megváltoztál; önfejűnek és meggondolatlanak ismertünk meg, de azt hittük, hogy a pusztai élet javadra vált. Ezzel szemben te pont olyan maradtál, mint amilyen voltál, és újabb szerencsétlenségbe sodortál minket.” A harmadik: „Testvérek, hallgassatok meg: van katonaságunk (valóban mondja a tizenharmadik fejezet 16. verse: „Az Úr erős kézzel hozott ki minket Egyiptomból”); igaz, hogy az egyiptomiak nagyon erősek, de ha szembeszállunk velük, legalább dicsőségesen végződik történetünk. Haljunk meg, mint hősök, és mondjunk dicséretet Jahvénak, fegyverrel a kezünkben essünk el a csatában!” – Egy negyedik, a legtiszteletreméltóbb a többiek között így szól: „Testvérek, hallgassatok rám: sok tapasztalatom van az életről. Jól ismerem Mózes, és nekem sem volt nagy bizalmam benne, még akkor sem, amikor visszatért; de megértettem, hogy ő egy látnok. Mindenesetre hallgassatok meg: a fáraó – ismerem őt – nem gonosz; ezenkívül szüksége van ránk, ezért semmi szándéka sincs elpusztítani népünket, hanem sokkal inkább az az érdeke, hogy visszahelyezzen minket előző állapotunkba. Legyünk alázasak és ne kísértsük Istent: a helyzetünk tarthatatlan. Küldjünk egy küldöttséget a fáraóhoz; – Mózeset jobb ha nem látja –, menjenek ellenben néhányan a bölcs emberei közül, és mondják meg neki: Vétkeztünk, fogadj vissza újra minket, készek vagyunk, hogy visszatérjünk: bízatsz ezekben a megtévesztett emberekben!” Majd ez az öreg még meggyőzőbben és erőteljesebben folytatja: „Testvérek, hallgassatok meg; a fáraó jelenti a biztonságot, a békét, a gyermekeinknek a kenyeret; ne utasítsuk újra vissza ezt az ajánlatot, ne legyetek örültek!” Egy másik is felkel és azt mondja: „És ha valóban Isten beszélt Mózesrel? Mit tegyünk? Szálljunk szembe Istennel?” De egy másik ellentmond neki: „Nem, az lehetetlen, Isten nem hagyhatja el népét. A mi helyzetünk reménytelen; de hogyan akarhatná Isten a mi kétségbeesésünket?”

Ez történt a sátorban. Az egyik oldalon áll Mózes, másik oldalon

a fáraó a fenyegetéseivel, de ígéreteivel is. És azzal a lehetőséggel, ami ésszerű és igazi alkalmazkodást jelent a lét összetett helyzeteiben. Középen vannak a vének, megosztva Mózes és a fáraó között. Ebben a pillanatban úgy tűnik, hogy valóban a fáraó kerekedik felül, miközben csak kevesen merik védeni Mózes.

Melyiket a kettő közül?

Elgondolkozva ezen a jeleneten, még egyszer megkérdem: „Ki a fáraó, és ki Mózes?” Ki a fáraó? A fáraó a kényelmes, rendezett életet képviseli: azt az életet, amely számol a szükséges kompromisszumokkal a biztos nyugalom biztosítása érdekében. Olyan élet ez, melyben külsőleg megtartom hitvallásomat – a keresztény hitvallásomat –, azonban kiegyezek azzal, hogy ez a fajta élet ne legyen túl veszélyes. Ezért bizonyos külsőségeknek és biztonságnak kötelezem el magam, melyek minden esetben megmentenek. A fáraó képviseli tehát a világi kényelemmel való megegyezést, mely az elért egyensúlyon keresztül az Úr tanításának szintézisét akarja megvalósítani, és a biztonságot, melyről nem lehet lemondani. A biztos középúton vagyunk: alapjában véve a fáraó ésszerűen gondolkodik, elfogadja ezt a kompromisszumot és olykor megengedi, hogy áldozzunk a pusztában. A fáraó valóban minden ember kísértését képviseli ezen a világon. Itt mindenki elgondolkozhat azon, mit jelent számára ez az ésszerű megalkuvásra és ésszerű kényelemre buzdító fáraó.

Ki Mózes? Mózes a bizonytalanság Jézussal kapcsolatban: Ezzel a bizonytalansággal, úgy tűnik, hogy az Úr kitartóan nyugtalanítja és provokálja az embereket, hogy előbbre lépjenek. Sok jó akaratú ember van, aki Jézust akarja követni, de Jézus keményen szembefordul velük: „Akkor odalépett hozzá egy írástudó és azt mondta neki: „Mester, követelek, bárhova mégy is.” Jézus így válaszolt: „A rókának van vackuk, az ég madarainak fészük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania.” Egy másik tanítványa kérte: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek és eltemessem apámat.” Jézus azonban ezt felelte: „Kövess engem, hagyd a holtakra, hadd temessék halottait!” (Mt 8,19). Jézus provokálja, szinte meg akarja sérteni az embereket. Ahogy Mózes ajánlott fel a zsidóknak egy kemény és világos választási lehetőséget a Vörös-tengernél, de a biztonság ígérete nélkül.

Mózes a Jézus követésével kapcsolatos bizonytalanságot képviseli, mely azokat érinti, akik elfogadják az evangéliumi élet kihívását. Ez pofon a világnak, és pofon saját önmegváltó kísérletezésünknek, mellyel a nyugalom biztos zugát akarjuk kiépíteni. Hitünk kihívása is ez, mely minden alkalommal erősen felráz bennünket, amikor olyan környezetbe kerülünk, ahol kevesen, vagy szinte egyedül vagyunk a hitben, és felmerül bennünk a kérdés: „De miért? Mindenki éli a maga kényelmes életét, azt keresve, hogy mit élvezhetne belőle, és nekem fel kell áldoznom magam? De miért?”

Való igaz, hogy a tömeg ösztönösen a jólétet, az élvezeteket keresi, jól akarja a dolgokat elrendezni, mindenben a legjobbat elérni, hogy majd felhasználja és fogyassza. A hit kihívása éppen akkor válik a legvilágosabbá, amikor olyan emberek közé kerülünk, akik csak ezzel az élettel számolnak. Velük szemben csak mi vagyunk azok, akik nem csak ebben az életben hiszünk. Ilyenkor egyedül érezzük magunkat, sőt talán elhagyatottnak és idegennek. Ez a hit kihívása, mely állandóan nyugtalanít minket a hitetlenekkel szemben, amikor ezek nagy csoportokban tömörülnek, véleményt alakítanak ki, környezetet képeznek, hatalommal rendelkeznek. Ez Mózes kihívása!

Ahhoz, hogy jobban megértsük ennek a kihívásnak a jelentőségét, emlékeztetlek benneteket a Mt 27,39–44-ben leírt evangéliumi jelenetre, melyről Mózes történetének fényében is elmélkedhetünk. Jézus kigúnyolva és megalázva függ a kereszten: „Az arra menők káromolták, s fejüket csóválva mondogatták: „Te, aki lebontod és harmadnapra fölépíted a templomot, szabadítsd meg magad! Ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről!” Ugyanígy gúnyolódtak az írástudókkal és a vénekkel együtt a főpapok is: „Másokat megmentett, de magát nem tudja megmenteni. Ha Izrael királya, szálljon le a keresztről, s akkor hiszünk neki. Az Istenben bízott. Mentse hát meg, ha akarja. Hisz azt mondta: Isten Fia vagyok.” Ilyen módon gyalázták a vele együtt megfeszített gonosztevők is.”

Alapjában véve a papoknak és a véneknek, mint tagadóknak igazuk van, amikor azt mondják Jézusról: „Lám milyen véget ért! Ő pedig azt akarta, hogy a nép higgyen benne. Még szerencse, hogy mi megakadályoztuk ezt az örültséget. Hogy lehetett volna vele az Isten, ha így végezte? Mi tudjuk, mit kell mondani a népnek. Sőt mi

neki is mondtuk, hogy maradjon nyugton, de nem vett tudomást róla!” Ugyanazzal vádolják Mózeszt, amivel Jézust, a legnagyobb ellentmondásnak téve ki ezzel: Isten nem vele van, hanem velünk!

Az ellenállás

Foglaljuk össze az első pontot. Ki tehát a fáraó? A fáraó képviseli a világ felfogása szerint megvalósított életet. Az ilyen élet – ahogy mondtam – mint életstílus mindenütt megtalálható. Megtalálható pl. tetteinkben, amikor szektát csinálunk az egyházból, és közösségünk a saját dicsőségével van eltelve. A világ lelkülete éppen az Isten Igéjébe vetett reményünkéből akar kimozdítani minket, azokkal a művekkel kapcsolatban, amiket mindenáron meg akarunk valósítani. Az ilyen lelki magatartás elkerülhetetlenül kissé szektás. Mivel nem gyökerezik eléggé az egyedül Istentől megnyerhető reményben, megpróbáljuk külső dolgokra alapozva megtalálni biztonságunkat.

Ezzel szemben ki Mózes? Mózes képviseli az evangéliumi életet. Egyedül az Isten Szavával megalapozott életet, mely nem tűr kompromisszumokat. Ezért a két életfelfogás között kibékíthetetlen ellentét van.

2. Mit tesz Mózes?

A midrásunkban idáig Mózes hallgatott. Próbáljunk bepillantani a szívébe, ahol ezer meg ezer gondolat zsong. Mit tehetett volna Mózes? Szerintem négy alapvető lehetősége volt.

A választási lehetőségek

– Az első lehetőség, hogy kereket old, mondván: „Testvérek, amit mondtatok, az nagyon fontos és méltó az elmélyült megfontolásra. Térjetek vissza a sátraitokba, adjatok egy órát gondolkodni és utána ismét összejövünk.” Ez idő alatt elindulhatna és visszatérhetne a pusztába. Ez az a módszer, melyet egyes politikusok alkalmaznak: Amikor a szerencsétlenség szélére sodorták a népet, kilépnek a jelenetből és megölik magukat. Az ilyenfajta öngyilkosság nem is olyan ritka kísértés, mint ahogy gondolnánk.

– A második lehetőség felfegyverezni a népet, egyes emberek tanácsán felbátorodva: „Felfegyverkezünk és hőskökként meghalunk!” Az evangéliumi választás mint hősiesség hamisan van értelmezve: az evangélium arra hív minket, hogy erőszakkal legyőzzük magunkat, a végsőig kitartva erőnkkel, nem törődve nevünk dicsőségével, a világ és a fáraó dicsőségével...

– A harmadik lehetőség, szintén fáraói: megszervezni a visszatérést: „Testvérek, igazatok van. Én vagyok az egyetlen, aki ezt javasolhatom a zsidóknak, és ők hallgatni fognak rám. Küldjünk egy küldöttséget és tárgyaljunk.”

– Végül a negyedik lehetőség, hogy kitart az Isten melletti hűségben, ezt mondva: „Uram, te vezettél ide; te irányítasz.” Ez a lehetőség szinte esztelennek tűnik, mert abból áll, hogy semmit ne tegyenek. „És ha Isten elhatározná – gondolhatja Mózes –, hogy nem segít? Mindenkinek a haragja fellobbanna ellenem!” Éppen itt van a hit döntése, melyben Mózesnek határoznia kell: Isten ismeretlenségével kell szembeszállnia. Figyeljük meg ennek az utolsó lehetőségnek a drámaiságát, mely gyötrelmes, főleg amikor másokat is belekever az ügybe, olyanokat, akik fáraói típusú döntéseket követelnek, határozottan és konkrétan. Egyébként a hit más döntéseket követel, de félnek ezek meghozatalától. Valójában, ha Mózes elhatározta volna, hogy mindenkit felfegyverez, való igaz, hogy szerencsétlen helyzetbe került volna. De legalább tett volna valamit és legyőzte volna a szorongást. Ezzel szemben mennyivel rettenetesebb a kibíratatlan szorongásnak ebben a helyzetében ezt mondani: „Az Úr beszélt, az Úr ereje meg fog mutatkozni.” Ugyanez az eset áll elő, ha megszervezi a visszatérést a fáraóhoz, amennyiben alázatos tudott volna lenni, és kevésbé aggodalmaskodott volna a hitben, elhagyatott helyzetében. Itt szeretnék arra emlékeztetni, mennyire hasonló ehhez, illetve mennyire különbözik Jézus aggodalma a Getszemáni kertben. Jézus is mondhatta volna: „Elmegyek innen, megszüntetem ezt az állapotot; nem teszem meg, nem akarom.” Vagy követhette volna Péter tanácsát: harcolni és meghalni a tanítványokkal. Ezzel szemben Jézus a haláltusát választotta, hogy Isten műve megnyilatkozzék általa.

Mit választ tehát Mózes? Azt választja, amit leginkább tehet, ügyesen helyezkedve... Szerintem Mózesnek két arca mutatkozik meg a választásban, mint minden más ember esetében is. Az egyik a bátor kiállás, a másik az ettől való félelem. Ő mind a kettőt ábrázolja.

Bátor arca az egyik, melyet Isten kegyelmével a néppel szemben mutat meg, mert az Úr bátor szavakat adott szívébe. Amikor a nép hangoskodik: „Talán nem voltak sírboltok Egyiptomban, hogy ide a pusztába hoztál ki minket meghalni? Talán nem mondtuk neked: hagyj minket békén, szolgáljuk Egyiptomot. Nem jobb-e Egyiptomot szolgálni, mint meghalni a pusztában? Mózes így válaszol: „Ne féljetek! Ne hagyjátok, hogy eluralkodjon rajtatok a kétségbeesés; legyetek erősek és meglátjátok Isten szabadító művét, melyet ma véghez visz velünk. Mert az egyiptomiakat, ahogy most látjátok, máától fogva soha többé vissza nem látjátok.” Majd a nagyon szép befejezés így hangzik: „Ne féljetek, legyetek erősek, és meglátjátok az Úr segítségét, amelyet ma nyújt nektek” (Kiv 14,11–14).

Másrészt tagadhatatlan, hogy Mózes is félt. Valóban e bátor szavak után a bibliai elbeszélés így folytatja: „Miért kiáltasz hozzám?” (14,15). Ez azt jelenti, hogy miközben Mózes nyugodtan beszélt a néphez, belül, magában az Úrhoz kiáltott, és hogy az ő félelme nem lehetett olyan kicsi, olvashatjuk a Kivonulás könyvének egy másik részletében, ahol Mózes Isten segítségéért könyörög: „Mit tegyek ezzel a néppel? Kevés híja és megkövez.” Másrészt tehát Mózes a Szentlélek ösztönzését követi, mely a hitbeli bátorságra serkenti, de ugyanakkor ő is szorong, ami viszont kétségbeesésbe sodorja. Mózes tehát lelkileg meg van osztva.

3. Átkelés a Vörös-tengeren

Ám miközben Mózes az Úrhoz kiált, hite megtisztul, végül is maga az Úr lép közbe: „Parancsold meg Izrael fiainak, hogy induljanak. Te pedig emeld fel botodat, nyújtsd ki kezéd a tenger fölé és válaszd ketté, hogy Izrael fiai száraz lábbal átmehessenek rajta” (14,15 sköv). Majd következik a Vörös-tengeren való átkelés leírása:

az egész méltóságosan és ünnepélyesen zajlik, mondhatnánk, mintha egy királyi vonulás lenne. Izrael éjszaka indult útnak, szinte azt hirdetve, hogy Isten könnyen alakítja a dolgokat akkor is, amikor látszólag elhagy minket, amikor teljesen elhagyatottak vagyunk, és elmondhatjuk: „Íme, Uram teljesítem a te akaratodat. Nem érek semmit, de biztos vagyok benne, hogy van értelme annak, hogy próbára teszel. Felajánlom neked az életemet, követni akarlak a szegénységben”, azaz emberi eszközök és emberi sikerek nélkül. Akkor a dolgok csodálatos egyszerűséggel bontakoznak ki, a zsidók tomboló vagy görcsös szorongása nélkül: „Utolsó lehetetünkig harcolunk”, vagy „küldöttséget menesztünk...” A rettegés éjszakája a béke és nyugalom éjszakájává válik.

Bíznak benne

Azt mondja Szt. Pál, hogy a zsidók „megkeresztelkedtek Mózesben”. Mit jelent ez? Azt akarja mondani, hogy bízni kezdtek benne, míg végül ráhagyatkozva bementek vele a tenger vizébe: Isten biztatta őket, tehát előre! Rettenetes továbbmenni az éjszaka sötéttségében, egy hosszan elnyúló folyosóba, melynek mindkét oldalát hullámok nyaldossák. Mégis hagyjuk, hogy Mózes vezessen minket, mert belé vetettük bizalmunkat. „A Mózesben való megkeresztelkedés” a zsidók számára azt jelenti, hogy vállalják Mózes kockázatát, és elfogadják Mózes nem biztonságos útját. Ugyanígy, számunkra a „Jézusban való megkeresztelkedés” azt jelenti, hogy vállaljuk Jézus kockázatát, és ezt mondjuk: „Uram, követelek, bárhová mész. Úgy akarok élni, ahogy te élsz, azt akarom enni, amit te eszel, ott akarok aludni, ahol te alszol, és szembezálok ellenfeleddel.” Ez azt jelenti, hogy húsvéti életet, a Szentlélek által irányított életet akarok élni: és a vágyam az, hogy Jézus Lelke szabadítson fel engem.

A zsidók Mózes követve, nem tesznek semmit, hanem hagyják Istent cselekedni: szinte „sasszárnyakon” hagyják magukat vitetni. És mi, Jézust követve arra vágyakozunk, hogy üdvözítsen minket: az ő végtelen hatalmába, bölcsességébe, vezetésébe vetjük bizalmunkat. Elmerülünk benne, készséges szívvel vállaljuk a kockázatot, és a naponként újra megnyilvánuló bizonytalanságot is. Elfogadjuk ezt a kockázatot, mely emberi érzelmi és kulturális önmegvalósításunk esetlegességében nyilvánul meg, vagy összeroppanunk a jelentékte-

len és szegényes helyzetek súlya alatt. Járjuk végig Jézus kockázatos útját, és ne a saját önmegvalósításunkat keressük, mely egy újabb fáraói tett lenne. Fogjuk fel végre a kijelentés jelentőségét „az Úr harcol értetek és ti legyetek nyugodtak”: az alapvető vágy az Úrtól származik. Az ő műve ez. Megkeresztelkedni benne azt jelenti: hagyjuk, hogy eláraszson minket a Szentlélek éltető ereje.

4. A megkeresztelkedettek húsvéti éneke

Ez az ének a 15. fejezetben olvasható, mely az egyik legősibb bibliai alkotás. Hívhatjuk a „megkeresztelkedettek húsvéti éneké”-nek, vagyis azok énekének, akik vállalják Jézus kockázatát, evangéliummá alakítva a saját életüket, szemben az evilági evidenciákkal ezt hirdetve: „Hogyan lehetett mindez ilyen egyszerű? Az Úr hordozott bennünket, anélkül, hogy észrevettük volna. Láttuk, hogyan veszték el az egyiptomiak. Örülten féltünk tőlük, ők voltak a világ leghatalmasabb népe, ennek ellenére most ott lebegnek a vízben.”

...Egyszer, minden félelmetes helyzet egyszer megköveteli a totális döntést. Hagyjuk, hogy eláraszson minket az Úr Lelke, és fokozatos gyerekjátéknak tűnik az egész. A maga idejében hirtelen megvilágosodik, hogy az evangéliumi élet milyen egyszerű, könnyű és szép.

Hallgassuk meg Mózes énekét: „Magasztalom az Urat, mert dicsőség övezi, a lovat és a lovast a tengerbe vetette.” Félttem a lovaktól, akik gyorsabban futnak nálam, és a lándzsával jól felfegyverzett lovasoktól; ennek ellenére: „Az Úr az erősségem és menedékem, ő lett a szabadítóm. Ő az én Istenem..., ő az atyáim Istene, őt magasztalom.” A fáraó szekerei és egész hadserege, minden romboló hatalma, ezek azok az akadályok, melyek előrevisznek („De így nincs értelme élni, ez lehetetlen élet lenne, szembe kell fordulnod a modern eszmékkel; az életed nem lesz többé hiteles”). Ezek az aggodalmak gyakran a pszichológia vagy a szociológia képét öltik magukra („így nincs értelme élni; a személyiség így nem fejlődik...”). Ezek azonban mind elsüllyedtek a Vörös-tengerben: „A hullámok elborították őket, úgy merültek a mélybe, mint a kő.” Én pedig nem tettem semmit. „Uram, félelmetes a te jobbod ereje. Uram, a te jobbod leverte az ellenséget.” Ez a megkeresztelkedettek éneke, akik felisme-

rik megszabadításukat, s így szólnak: „Valóban az Isten harcolt értem; én igent mondtam a Szentlélekre és az Úr mindent megtett értem.”

Kérjük az Urat, hogy segítsen megértenünk az evangéliumi döntés egyszerűségét, melyet mindennap meg kell újítanunk.

ÖTÖDIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES: ISTEN SZOLGÁJA

A Számok könyve (12,7) Mózeszt „szolgának” nevezi. Ezt mondja a szöveg: „De nem így (teszek) szolgálom Mózeszel. Ő mindenütt otthonos házámban.” Ez a megnevezés: „szolga”, újra előbukkan a Második Törvénykönyv 34,5-ben, Mózes halálakor: „Akkor ott, Moáb földjén meghalt Mózes, az Úr szolgája.” Ez tehát megtisztelő cím, mely élete jellegzetes vonását fejezi ki. A Zsidókhoz írt levél (3,5) szinte szó szerint idézi a Számok könyvét, de annak megerősítésére, hogy Mózes „szolga” méltósága nem mérhető össze Jézussal, aki „Fiú”: „Mózes mint szolga volt hűséges Isten egész házában és jóvőbeli kinyilatkoztatásról tett tanúságot.”

Nüsszai Szent Gergely kommentárja

Mózeszt, a bizalmas szolgát és „hűséges embert”, Nüsszai Szt. Gergelynek egyik csodálatosan szép kommentárja mutatja be a „Mózes élete” c. munkája vége felé. Szt. Gergely, aki jól ismeri a retorika művészetének technikáját, hosszú szakaszon, másfél oldalon keresztül, tehetségének valódi bizonyosságát adja. Olvassunk el néhány részletet belőle: „Ebből megtudjuk, hogy aki ennyi mindent bevégezett, ekkor vált méltóvá erre a fenséges megszólításra, hogy *Isten szolgájának* hívják, ami ugyanazt jelenti, mintha azt mondanánk: mindenkinél hatalmasabb volt.” Majd így folytatja: „Mit tanulunk a mondottakból? Az életben egy célt kell követni, azt, hogy cselekedeteink alapján hívjanak Isten szolgájának.” Éppen ebben a „fellebbező” szerepben foglalja össze Mózes történetét, rád alkalmazva, „aki olvasod” ezeket: „Amikor – mondja Szt. Gergely az olvasónak – leküzdöttél minden ellenséget, az egyiptomit, az amalekitát, az idumeust, a madianitát, elértél a vízhez, megvilágosodtál a

felhőben, megédesítette életedet a fa, ittál a sziklából, megízlelted a mennyei eledelt, a tisztasággal és szentséggel felkészültél a hegyre való felmenetelhez, odaérve... megismerted a sátor misztériumait... (és itt Mózes egész élete az olvasóhoz van igazítva)... amikor mindezen keresztülmegy... akkor semmibe vész mindenki, aki méltóságodra támad, Dátánhoz hasonlóan a föld nyeli el, vagy tűz emészti meg, mint Kórét (ezek a fordulat utolsó eseményei, melyeket Mózes legyőzött); s akkor vagy közel a célhoz. Célnak pedig azt nevezem, amiért minden történik, ahogyan a földművelés célja a termés élvezete, a házépítés célja a lakás, a kereskedése a meggazdagodás, a versenyzőké a koszorú. A mennyei polgárság célja az *Isten szolgálja* cím elnyerése.” Ez tehát Mózes életének csúcspontja: szolgának lenni.

Ez az eszme számunkra is központi kérdés

Nézzünk meg néhány fontos reflexiót ezzel a témával kapcsolatban, azért is, mert a Lelkigyakorlatok-at nem a túl hosszú imádság jellemzi – vagy valamilyen Isten-élmény –, legyen az bármilyen szép is, hanem az imádság és Isten-élmény együttesen azzal az elhatározással, hogy a szolgálat legjobb módját választjuk. Arról van tehát szó, hogy megtanuljuk, hogyan lehet a legjobban szolgálni, azaz hogyan lehetünk figyelmesebbek kortársaink és az egyház valódi szükségletei iránt. Röviden, ha egy mondatban akarnánk összefoglalni ennek az elmélkedésnek a témáját, akkor meg kellene kérdeznünk: „Hová jutunk a Vörös-tengeren átvonulva? Nem könnyű és biztos egzisztencia felé vezetnek minket, hanem a valódi evangéliumi élet felé.” „Milyen a valódi evangéliumi élet?” Meg fogjuk látni, hogy ez a szolgáló életet jelenti, a diakonális életet: a testvérekről gondoskodó életet.

Itt szeretném feleleveníteni a rabbinikus bölcsességet is, mely mindezt már előre sejtette. Már idéztem és beszéltem Mózes, az öreg Hillel, Rabban Jonatan Ben Zakai és Rabbi Akiba életének három időszakáról. Ha emlékeztek, ezek az emberek életük első negyven évét különböző ténykedések között töltötték el, a második negyven év a „vének szolgálatá”-ban telt el, mely a Tóra tanulásából állt, hogy növekedjenek a saját kultúrájukban és jó rabbivá váljanak. Végül mindegyikük harmadik negyven évéről azt mondhatjuk:

„negyven évig szolgálta Izraelt”. Ez tehát fejlődésük és hivatásuk tetőpontja.

Elmélkedésünkben megpróbáltam a Pentateuchus szövegei közül néhány fontosabbat kikeresni, s szeretném ezeket három elmélkedésben, illetve pontban összefoglalni. Az első elmélkedés a Kivonulás, a Számok és a Második Törvénykönyv lapjain kutatja fel Mózes különböző, a népért végzett hátralévő szolgálatait, a Vörös-tengeren való átvonulás után. A második elmélkedés a keresztény életet elemzi, mint diakonális életet.

A harmadik elmélkedés – mely nagyon rövid lesz – a diakonális élet különböző fokait és vonásait veszi fontolóra.

1. Mózes hátralévő szolgálatai

Megpróbáltam összegyűjteni a Pentateuchusban elbeszélt különböző történeteket, s azt gondoltam, hogy összefoglalom őket – az egészet hozzávetőlegesen –, öt szolgálat vagy diakonátus típusban, melyeket Mózes végzett. Ezeket bizonyos rendszerben mutatom be, mely véleményem szerint többé-kevésbé fokozatosan bővül, bár már az első fokozatok is nagyon fontosak és alapvetőek. Az első helyen áll a víz és kenyér szolgálata; a másodikon a felelősség szolgálata; a harmadikon az imádság és közbenjárás szolgálata; a negyediken a vigasztalás szolgálata; végül az ötödiken az Ige szolgálata.

A víz és kenyér szolgálata

Mózes alighogy elénekelt az éneket, alig szállt el a Vörös-tengeren való átkelés miatti lelkesedése, a nép morogni kezdett, mert nem volt víz (vö. Kiv 15,22). Mózesnek itt cselekednie kellett. Szegény, sohasem gondolta volna, hogy gondnokká kell válnia, és éppen ilyen nehéz problémákat kell majd megoldania. Azonnal utána az elbeszélés – nem szándékosan – azzal folytatódik, hogy hiányzik a kenyér (vö. 16,1 sköv.), és Mózesnek ezzel is kell foglalkoznia. Majd a hús hiányzik és újra a víz (vö. 16,8–17,7). Éppen ezen a helyen találkozunk Mózes alapvető szolgálatával: a víz, a kenyér és a hús szolgálatával. Valószínűleg, amikor az Úr hangja szólt hozzá, ezt mondva: „Menj és szabadítsd meg népemet”, nem gondolta volna, hogy

ilyenfajta szolgálatot is kell majd végeznie. De most látja, hogy fontos azonnal gondoskodnia ezekről a szükségletekről is.

Talán mi is tehetnénk szemrehányást Mózesnek, ahogy apósa, Jetro tette a 18. fejezetben, mikor ezt mondta: „Mózes, miért te foglalkozol ezekkel és minderről miért te akarsz gondoskodni: a vízről, kenyérről, húsról! Miért te törödsz ezekkel a dolgokkal? Talán te is fáraó vagy? Talán te is egymagad akarsz uralkodni mindenkin és mindenkit ellenőrzésed alá akarsz vetni? Nézd, teljesen összetörsz ettől a munkától.”

Valóban, az após bölcs ember volt, és ezt mondta: „Miért bajlódsz annyit a néppel? Miért ülsz ott egyedül, a nép meg reggeltől estig ácsorog előtted?” Mózes így válaszolt apósának: „Az emberek azért jönnek, hogy megtudják Isten döntéseit. Ha peres ügyük van, hozzám fordulnak, hogy legyen bírójuk és közöljem velük Isten ítéletét és döntését.” Mózes apósa erre megjegyezte: „Nincs rendjén, amit csinálsz: felőrlöd magad és a veled levő népet. A feladat túl terhes számodra, egyedül nem birkózol meg vele. Hallgass szavamra, jó tanácsot adok neked, és Isten veled lesz. Te képviseled a népet Isten előtt és ügyeiket vidd Isten elé” (18,14–19).

Akkor tehát Jetro megtanította Mózeset a segítőtársakkal való együttműködésre... és javasolta, hogy válasszon ki tiszteletben álló véneket, és állítsa őket ezer-, száz-, ötven- és tízemberes csoportok élére vezetőként, míg végül ölébe csak a legfontosabb kérdések jutnak. „Ha így jársz el és ha Isten is ezt parancsolja neked, akkor megmaradsz, és ezek az emberek is mind békében térhetnek haza” (18,23).

Ez a pillanat nagyon fontos volt Mózes életében! Ő hajlandó volt megtanulni a vezetést. Kezdetben, amikor még járatlan volt a dolgokban, azt hitte, hogy mindent neki kell intéznie; majd tanulni kezdett. Valóban, amikor a MTörv elmondja Mózes életének történetét, az 1. fejezettől emlékeztet erre a nagyon fontos pillanatra (MTörv 1,9–18).

Mindenesetre, bár Mózes megtanulta, hogy nem tud mindent magától csinálni, igaz az is, hogy nem Isten gondviselése nélkül kellett megtanulnia: egy kicsit mindennel kell törődnie, személyesen kell gondoskodnia a nép minden szükségletéről. Azt is belátta, hogy fontos szükségletekről van szó és szükségszerű szolgálatokról, és így realisan gondolkodó emberré vált. Így talán egy kicsit elvesztette

idealizmusát: ez az intellektualitás kísértette negyven év után a pusztában, például, hogy szeretett beszélgetni a csillagokkal. De rájött, hogy most égető szükségletekről van szó, s ezekről azonnal kell gondoskodnia, mert a nép hangoskodik, és éhes. Nagyon fontos vonás Mózes diakonális nevelésében, hogy az Úr ezeket a típusú szolgálatokat is elsajátíttatta vele. Másrészt, a tizenkét apostol is, Jeruzsálemben – ahogy az ApCsel 6. fejezetében olvashatjuk – egy alkalommal kijelenti: „Nem tudunk mindennel foglalkozni, ezért szenteljünk diakónusokat”; valójában nekik is nevelődniök kellett, amikor rájuk hárult az asztal szolgálata.

A felelősség szolgálata

Mózes ezt a második szolgálatát nagyon súlyos tehernek érzi, mintha ő hordozná a vállán testvéreit, összes gyarlóságaikkal és éretlenségükkel együtt. Mózes fokozatosan értette csak meg, hogy úgy kell elfogadnia a népet, ahogy van, gyarlóságukkal, aggodalmaskodásukkal és haragjukkal együtt, melyek gyakran feltörnek belőlük. Ahogy ő maga mondja életrajzában, a MTörv 1,9-ben: „Abban az időben azt mondtam nektek: „Nem tudlak tovább egyedül elviselni benneteket. Az Úr, a ti Istenetek megsokasított benneteket.”” Mózes tehát meggyőződött arról, hogy viselnie kell a nép terheit. Még hozzáteszi: „Hogy győzném hát egyedül viselni terheteket?! És gondjaitokat és pörlekedéseiteket?” (1,12). Mózes jól tudja, hogy ha nem is egyedül, de viselnie kell a nép „terhét, gondját, veszekedéseit”, úgy ahogy van: a népet, mely pörlekedik... Sok probléma, mely már a pusztában előbukkant, s legfeljebb egy sátorra vagy egy darabocska földre terjedt ki, mind követelték Mózes beavatkozását. Így tanult meg felelősséggel szolgálni, amely – ahogy jól tudjuk – nemcsak azoknak a szolgálat, akik bizonyos hivatali felelősséggel rendelkeznek, hanem mindegyikünk felelőssége, amennyiben felelősek vagyunk a testvérekért. Mindnyájan felelősek vagyunk azokért, akiket ismerünk és problémáikért és gondjaikért is. Kölcsönösen törődnünk kell egymással. Ez az a szolgálat, melyet Mózes a legvégsőig gyakorolt, így mutatva példát nekünk is.

Mózes ezt a harmadik szolgálatot is saját feladataként végezte. Itt nem egyszerűen olyan közbenjárásról van szó, hogy valaki mások érdekében beszél. Mózes mindig teljes személyiségével beleélte magát azokba a szavakba, melyeket mondott.

Az imádság és közbenjárás tipikus példajaként felidézem azt a történetet amikor Mózes az Amalek elleni harcban felemeli karjait: „Ameddig Mózes a kezét kitarva tartotta, az izraeliták fölényben voltak, de ha leeresztette a kezét, az amalekiták jutottak fölényhez. Mózes karja végül is elfáradt. Ezért vettek egy követ, odavitték és ráültették. Áron és Hur pedig a karját tartotta, egyik az egyik oldalon, a másik a másik oldalon. Így a karja napszálltaig kitarva maradt” (Kiv 17,11–12). Nagyon szép ez a kép Mózesről, ahogy napszálltaig imádkozik: ez az egyház nagy közbenjáróinak képe, melyből szemlélődő lélekkel ihletet merítenek azok, akik az emberiségért közbenjárnak.

Mózes nagyon merész közbenjáró hivatásában: egyébként Mózes olyan közvetlen kapcsolatban volt Istennel, hogy olyan szavakat is megengedett magának, melyek nekünk káromkodásnak tűnnek. Amikor az Úr megharagszik az aranyborjú miatt, Mózes ezt mondja neki: „Nézd, a nép nagy bűnt követett el és aranyból csinált magának istent (elismeri a tényeket úgy ahogy vannak, és nem akarja hazugsággal takargatni a bűnt, ahogy Ádám tette). Mégis bocsásd meg vétkét... ha nem, akkor törölj ki engem a könyvedből, melyet írtál” (32,31–32). Mózes belülről éli meg népe élményét, annyira, hogy magát Istent akarja befolyásolni, az övéért való közbenjárásban. Nyilvánvalóan határeset ez, ahogy Szent Pál is mondja: „Inkább azt kívánám, hogy magam legyen átkozottként távol Krisztustól testvéreimért” (Róm 9,3). Mindenestre jól kifejezi az imádságba helyezett együttérzés súlyát.

Erről az együttérzésről talán egy kicsit tréfálkozva írtak a rabbini-kus írók. Az egyik rabbinikus legendában Mózesről van egy különösen provokáló oldal. Ezt mondja a *midras*: „Mózes csak a népért való, Istennel szemben való veszekedésben vált Isten emberévé. Két valóban nagyon nehéz szerep bontakozik ki előttünk (itt kicsit modern módon szól a szerző): Istent képviselte Izraelnél, Izraelt képviselte Istennél. Elég volt, hogy az angyalok Izrael ellen nyilatkozza-

nak – ami gyakran megtörtént –, és Mózes rögtön elhallgattatta őket. Amikor Isten elhatározta, hogy törvényeket ad Izraelnek, az angyalok tiltakoztak ellene, Mózes pedig így dorgálta őket: „De akkor ki fog titeket követni? Egyedül az emberek képesek a Törvényt elfogadni, és parancsai szerint élni!” Amikor pedig a nép a romlás mélyére süllyedt, az aranyborjú körül táncolva, Mózes még akkor is talált módot a védekezésre: „Ez az ő vétküek vagy a tiéd Uram? Izrael hosszú ideig élt száműzetésben a bálványimádók között, akik megmetyeltyezték szívét. Az ő bűne, ha nem sikerül neki ilyen könnyen elfelejteni?” Az isteni fenyegetéssel szemben pedig ultimátumot ad: „Vagy bocsáss meg mindenkinek, vagy töröld ki nevetet a könyvedből.” Amikor pedig Isten azt mondta: „A te néped vétkezett”, Mózes így felelt: „Amikor Izrael követi Törvényedet, akkor a néped, de amikor megsérti, akkor meg az enyém lenne?” Látjuk tehát, hogy Mózes valóban azonosult népével.

A vigasztalás szolgálata

A vigasztalás szolgálatának tipikus esete az Egyiptomból való kivonulás alkalmával tárul elénk. Amikor a nép így tiltakozik: „Hagyj minket békében, hadd szolgáljunk az egyiptomiaknak, ...mint itt a pusztában meghalni.” Mózes ezt válaszolja a népnek: „Ne féljete, legyetek erősek, és meglátjátok az Úr segítségét, melyet ma nyújt nektek. Mert ahogy ma látjátok az egyiptomiakat, soha többé nem fogjátok látni őket” (14,12 sköv). Lehetne hosszan elmélkedni ezen a vigasztaló közbenjáráson, mely nem határozatlan „menjete békében, legyetek nyugodtak, bátorítsátok egymást”, hanem egyértelmű szavakból áll, melyek valóban Isten nevében bátorítanak. Ez hűségéből, nem pedig egyszerűen emberi szimpátiából végzett szolgálat.

A szó szolgálata

Leginkább a szó szolgálata jellemzi Mózes, az Isten szavának emberét, mégha mi nem is elmélkedünk Mózes *alaká*-járól (alaka = az összes előírások, törvények és parancsok, melyekkel tele van a Kivonulás és a Leviták könyve). Mindenesetre tudjuk, hogy Mózes küldetésének nagy része abból áll, hogy hirdeti a népnek az

igét. Ez az ő alapvető küldetése, melyet Sirák fia könyve így minősít: „Megadta neki, hogy hallotta a szavát, és bevezette a felhő sötétjébe. Szentől szemben adta neki parancsait, az élet törvényét és a bölcseségét, hogy tanítsa meg rá Jákobnak fiait, Izraelt arra, hogy mik a parancsai” (Sir 45,5). Itt idézhetnénk a Kiv 19,3-at is, ahol elkezdődik a szavak szolgálata: „Mózes elindult Isten elé, az Úr pedig a hegyről így szólt hozzá: „Ezt közöld Jákob házával; és hirdesd Izrael fiainak.”” Vagyis a Tízparancsolatról és az összes Törvényről van szó: Ezentúl Mózes a Szó szolgálatában él, melyet Isten Mózesre bíz, hogy a nép elé terjessze.

2. A keresztény élet szolgáló élet

Mit jelent, amikor azt mondjuk, hogy az evangélium szerinti hűsvéti élet – azaz azok élete, akik átkeltek a Vörös-tengeren – a testvérek szolgálatára szentelt élet, vagyis diakonális élet? Úgy keressük meg a választ e kérdésre, hogy összehasonlíjuk magunkat Mózes és Jézus alakjával, majd levonjuk a megfelelő következtetéseket.

Mózesé válni

A keresztény élet – ahogy Nüsszai Szent Gergely nagyon jól kifejti – egyik fontos követelménye, hogy Mózeshez hasonlóvá kell válnunk: Megértve mindazt, ami Mózesről a Zsidókhoz írt levél mondatában összefoglalva megtalálható, és amit már megjegyeztünk: *therapon pisztoz en holo to oiko autou* (Zsid 3,5). Most szóról szóra nézzük meg ennek a kijelentésnek az értelmét.

Theraphon: „szolgát” jelent azokban a különböző formákban, melyekről már előzetesen beszéltünk. Most főleg a következő szavaknál időzzünk el.

Pisztoz nem annyira azt akarja kifejezni, hogy Mózes „hűséges” szolga, abban az értelemben, hogy hűségesen végzi a feladatát, hanem hogy „méltó a bizalomra”, vagyis hogy bízhatunk benne, mert – ahogy láttuk – mindenben egy Izraellel. Ha Mózesnek saját különleges személyes tervei lettek volna, kételkedhetek volna benne: de ő mindenben egy volt Izraellel, és az Úr nyugodtan rábízhatta Izraelt! Itt gondoljunk főleg azokra a személyekre, akik az egyház-

ban kiemelkednek a szolgálat végzésében, amennyiben nem a saját terveik szerint végzik az Úrtól rájuk bízott feladatot. Gondoljunk XXIII. János pápa jelmondatára – *Oboedientia et Pax*: az az ember, aki az egyház tanácsa szerint cselekszik, akinek csak egyetlen gondja van, az Isten Országának mindennapi követelményeit teljesíteni. Azokra a személyekre gondoljunk, akiket közülünk bárki ismerhet vagy ismer is az egyházban: olyanok, akikre bármilyen dolgot rájuk lehet bízni, mert tudnak azonosulni azzal, ami rájuk lett bízva. Mózes is ilyen volt: teljesen méltó a bizalomra, mert a saját elgondolásait azonosította Isten terveivel.

Az ilyen hűség kiérdemli, hogy „*en holo tó oiko*”, „az egész házban” (megbecsüljék). Valóban alkalmas volt mindenféle szolgálatra. Ő is rendelkezett személyes képességekkel és tudjuk, hogy valószínűleg alkalmatlan volt a szónoklásra, mégis azt is végezte, amikor az Úr kérte tőle.

Isten terveihez való alkalmazkodás

Ezt mondja a szöveg: „*en tó oiko*”, „a házban”. Ez azt jelenti, hogy ő a népet nem egy struktúrának tekintette, sem pedig egy bürokratikus szervezetnek, hanem otthonnak, családnak. Sőt, ő otthon volt és úgy élt Isten tervében, mint családi környezetben, a hűség olyan kapcsolatában, mely túlmutat minden etiketten. Való igaz, hogy az etikettnek is megvan a maga jelentősége, de biztos, hogy senki sem tudta volna Mózes az etiketre ránevelni. Ha valaki ezt kérdezte volna tőle: „Próféta vagy-e te, a nép első embere, jövőmondó, vagy népvezér?” Ezt válaszolta volna: „Nem tudom: én azt teszem, amit az Isten kér tőlem.” Lehetetlen Mózes számára etikettet előírni, mert ő Isten tervéhez alkalmazkodott, ahogy Isten terve követelte. Ezt nem azért mondom, mintha nem szeretném a rendet és a szabályosságot a dolgokban, hanem mert olykor úgy kell döntenünk: „én elvégzem a magam feladatát, a többieké pedig nem rám tartozik”. Az ilyen beszédnek akkor lenne csak értelme, ha azt fejeznék ki, hogy nem akar illetéktelenül átlépni mások területére. Lelkünk mélyén kell, hogy éljen a készség minden iránt, amit az emberiség és az egyház kér tőlünk. Keresztény hivatásunknak nincs lelki határozottsága, ha mindnyájunk lelke mélyén nem él ez a közös felelősségérzet a többiek szükségletei iránt.

De van még egy fontos dolog: „*en to oiko autou*” kifejezésben *Isten* házáról van szó, nem pedig Mózes házáról. Ez nagyon lényeges. Mózes először a maga házát akarta létrehozni, és ezt mondta: „Ez az a nép, melynek nagy hatalmat szerzek.” Másodszor Mózes azonosult a néppel, az Istentől való kiközösítés kockázatának vállalásával. Sőt annyira meg volt győződve róla, hogy a mű *Istené*, és nem az övé, hogy meg tudta kockáztatni ezt a kiközösítést. Úgy kapcsolódott be a munkába, mint Isten művébe és nem mint a saját művébe. Olyannyira – majd látni fogjuk a Mózes haláláról szóló elmélkedésben –, hogy amikor Isten azt mondta neki: „Most meghalsz”, Mózes valóban meghalt. Az Úr ugyanis azt mondta neki, hogy nem kell tovább folytatnia a munkát, mivel bevégezte küldetését, mások fognak majd előremenni és az Úr vezeti, majd a Jordánon túlra őket (vö. MTörv 34.f.). Ez azt jelenti, hogy Mózes úgy azonosult a néppel, mint néppel, s hogy nem kereste a saját dicsőségét, hanem Istenét.

Mi is, mint Jézus, a szolgálatra kaptunk meghívást

A keresztény élet tehát abból áll, hogy olyanokká váljunk, mint Mózes: Mózessel és úgy ahogy Mózes tette, legyünk a diakonális élet főszereplői. Valójában azok, akik követni fogják Mózes példáját, úgy fognak élni, *mint* Jézus, aki a legkitűnőbb szolga volt. Itt idézek néhány szöveget annak a bemutatására, hogy Jézus élete az Újszövetségben úgy jelenik meg, mint szolgáló lét. Ebből idézek kettőt: az egyikben mások beszélnek Jézusról, és a másik, amikor ő beszél saját magáról. Az első: „Nem kell neked a vér és az ételáldozat, / De embertestet alkottál nekem, / Engesztelés sem kedves, s égő áldozat. / Így szóltam hát: Itt jövök, Istenem, / Hogy akaratomat megtegyem, / Amint a könyvtekericsben írva van” (Zsid 10,5–7). Majd a szerző így fejezi be: „Ez az elhatározás / az áldozatra és a szolgálatra / Jézus Krisztus testének föláldozásával egyszer s mindenkorra megszentelt minket.” A másik szöveg egy „teológiai” részlet Szent Márktól, abban az értelemben, hogy Márk szokása Jézus működés közben bemutatni, de ritkán ad ajkára olyan nagyszabású vagy tervszerű szavakat, melyek inkább Máténál és Lukácsnál találhatók. Mégis itt Márk nem tudott lemondani Jézusnak ezekről a szavairól: „Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért” (Mk 10,45). Jézus

ezért jelenti ki ezeket a szavakat, hogy figyelmeztesse az apostolokat: nekik is szolgálónak kell lenniük. Így Jézus diakonális élete a keresztény ember diakonális életévé válik: Mózes és Jézus élete a szolgálatra való meghívást jelenti.

De mit jelent konkrétan, hogy szolgálatra kaptunk meghívást? Azt jelenti, hogy nyíltan és bátran hagyjuk el a fáraót és menjünk Mózeshez. A fáraó képviseli ebben az esetben az uralkodást, a saját terveire összpontosító embert. Mózes vele ellentétben az aláztos szolga, aki azzal törődik, hogy mások hasznára legyen. Háttérbe szorítja saját magát; ahogy Jézus mondja: aki nem hal meg, nem fog élni.

Ez a keresztény diakónia, amely a teljes ember, minden ember totális szolgálata. Azért totális diakónia, mert az egész személyiséget igénybe veszi, és mert a keresztény diakóniában nincs helye a professzionalizmusnak. Másrészt a diakonális mentalitás azt jelenti – ahogy Szent Pál mondja –, hogy éjjel és nappal az emberiség valós szükségleteire gondolunk és arra, mit kellene tennünk, hogy hasznosabbak legyünk felebarátaink számára. Ez azt jelenti, hogy a keresztények nem fordulhatnak el a minden ember szolgálatától. Ez a szolgálat minden ember felé fordul. Ennek a világnak összes férfainak és asszonyainak szükségletei felé, a kenyértől a húsig, a vigasztalásig, a közbenjárásig, a beszédig. Nyilvánvalóan itt általános kifejezésekkel a keresztény diakóniáról beszélek, mely majd a különböző karizmákban ölt formát, ahogy Szent Pál mondja.

Tény azonban, hogy az egyháznak mint a megkeresztelkedettek diakonális közösségének, nyitottnak kell lennie minden ember szükségletei iránt, kiindulva a nyilvánvalóbbaktól és a sürgősebbektől a mélyebbekig, melyek kevésbé nyilvánvalóak, de mégis jelentősek.

3. A szolgáló élet vonásai és fokozatai

Ahogy mondtam, a diakonális élet a tudat kitárulkozásának síkján korlátlan. Gyakran azonban abba a hibába esünk, hogy mindenki mindent akar csinálni. Ez nagy elbizakodottságra vall. Ahogy az egyház, úgy mi is a szolgálatra kaptunk meghívást. Fontos, hogy elmerüljünk az egyház szövevényes munkájában, és az egyházban fokozatosan megkülönböztessük szolgálatunk különböző mozzana-

tait és fokait. Néha azt gondoljuk, hogy az egész világnak szüksége van ránk, miközben bárki közülünk a valóságban csak egy kis részt képes elvállalni. De képtelenség lenne azt gondolni, hogy akárcsak ezt a kis részt is el lehetne végezni anélkül, hogy beleilleszkednénk az egyház nagy közösségébe, amely szolgáló életet valósít meg, s ha nem részesednénk a formálódás, az előkészület, a választás és a különböző munkák beosztásának bizonyos ritmusában. Így mi is Mózes hibájába esnénk, aki mindent egymaga akart csinálni. Sokan vannak velünk együtt: vegyük észre tehát, hogy mindenkinek meg lehet a maga feladata. Fejezzük be most ezt az elmélkedésünket, és kérjük az Urat, hogy adja meg nekünk a szolgálat igaz lelkiületét.

HATODIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES: „PROPHETA TRADITUS”

(A kiszolgáltatott próféta)

Ennek az elmélkedésnek az alapvető témája Mózes „szenvedése” lesz. Ehhez a szándékhoz szem előtt tartjuk a párhuzamos kapcsolatot Jézus és Mózes között, melyet az Újszövetség nyilvánít ki: Mózes életműve a szenvedésig megfelel Jézus haláláig szóló művének. Az ő prófétai működésüket tekintve: Mózes azonos a szenvedő szolgálival, Jézussal... Egyébként már tudjuk, hogy Mózeset „Jahve szolgájá”-nak hívták; és valószínűleg Jahve szolgájának négy híres éneke Deuteroizájásnál éppen Mózesről való ihletettségből íródott, amint a szerző a misztikus messiási személyre emelte tekintetét. Tehát három személy áll előttünk: a szenvedő Mózes, Jahve szolgája – akiről most nem beszélhetünk bővebben –, végül a saját szenvedésével szembenező Jézus.

Azért használok latin kifejezést („propheta traditus”) az elmélkedés címében, mert nem hiszem, hogy az olasz szavak között lehet olyat találni, amely megfelelne a latin *tradere* szónak, ami pedig a görög *paradidomai* szó három jelentésének felel meg. Ezt az Újszövetség három különböző értelemben használja Jézussal kapcsolatban. Nézzünk egy-egy példát mindegyik jelentésre.

Salamon oszlopcsarnokában Péter ezt mondja: „Ábrahám, Izsák, Jákob Istene, atyáink Istene megdicsőítette szolgáját Jézust, akit ti... megtagadtatok (paredokate)” (ApCsel 3,13). Ti, mondja Péter, kiszolgáltatottak és megtagadtatok Pilátus előtt. Tehát Jézus „megtagadtatot” az *emberektől* és tőlünk.

A Róm 8,32-ben ugyanaz az ige utal az Atya cselekedetére: „Mit szólunk ehhez? Ha Isten velünk, ki ellenünk? Ő tulajdon Fiát sem kímélte, hanem odaadta mindnyájunkért (*paredoken autou*).” Jézust az Atya kiszolgáltatta kezünkbe, hogy azt csináljunk vele, „amit akarunk”: elfogadhatjuk, imádhathatjuk, szerethetjük, szabad akara-

tunkkal azonban lehetőségünk nyílt arra is, hogy ne szeressük, ne fogadjuk el, hogy visszautasítsuk, megtagadjuk, sőt megöljük. Az Atya tehát mindenképpen kiszolgáltatta az emberiségnek.

A szó harmadik jelentését a Gal 2,20-ban találhatjuk meg, ahol magáról Krisztusról van szó. Ezt mondja Szent Pál: „Élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem. Amennyiben most testben élek, Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem s önmagát adta értem (*kai paradontosz eautou huper emou*).” Itt Jézus maga az, aki kiszolgáltatta magát nekünk. Ennek a három, ugyanazon szó jelentésének a kereszteződése révén elmélkedjünk a kereszt misztériumáról, az égő csipkebokor titkának feltárulkozásáról: az Atya az, aki szabadon kiszolgáltatta Fiát az embereknek. Azt a Fiút, aki odaadta magát a mi üdvösségünkért és az emberiségért, mely elveti őt. Ez a valóság lesz elmélkedésünk tárgya, mi azonban Mózes alakja köré csoportosítjuk, amennyiben mindez Jézus tipológiájához tartozik. Mózes valóban az előzőkben bemutatott értelemben „elvetett próféta”: Olyan próféta, akit Isten kiszolgáltattott, és aki magát kiszolgáltatja népének, annak a népnek, mely szenvedést okoz neki. Mózes nem megy el egészen a halálig, nem adja oda az életét. Jézus azonban teljesen odaadja az életét. Mózes szenvedni fog testileg a nép részéről való visszautasítás miatt. Az elmélkedés első része tehát abból áll, hogy megvizsgáljuk Mózes szenvedésének különböző helyzeteit; a második részben majd felidézünk néhány hasonló vagy különböző vonást, ami összhangban van Jézus szenvedésével. Mózes szenvedése arra segít elmélkedésünkben, hogy jobban megértsük Jézus szeretetének mélységét. Elmélkedésünk valóban a Fiút ajándékozó Atya misztériumában elmerülő szemlélődés lesz, és elmélkedünk a Fiú misztériumán is, aki ingyenes ajándék számunkra, visszautasító magatartásunk ellenére. Ő folyamatosan nekünk ajándékozta magát a visszautasítás ellenére.

1. Mózes szenvedése

A Kivonulás és a Számok könyvében elbeszélt nagyon sok történet közül, melyek leírják Mózes számos patetikus jalkiáltását, kiválasztottam négyet, a következő címekkel: a) *Mózes könnyelműsége* b) *Mózes félelmei* c) *Mózes bizonytalansága* d) *Mózes türelme*.

Ezeknek a történeteknek a bevezetőjeként, szeretnék elolvasni néhány részletet André Nehertől, egy zsidó szerzőtől, aki klasszikusnak számít a maga területén. 1955-ben adták ki a „Profétizmus lényege” c. könyvét, melyben a profétikus élmény fenomenológiáját próbálja megfogalmazni vallástörténeti vonatkozásban, és nem hiányoznak könyvében az éles meglátások. Mózes elhatározásáról ezt mondja: „Az új élmény jellemzi Mózeszt, mint profétát, aki nem ismerte Ábrahámot. Az olyan élmény, ami bevezet a biblikus profétizmusba, fontos tényező: Mózes az első, aki kipróbálja a profétai hivatás gyötrelmeit. Ábrahám mindig ugyanazzal a szívvel fogadta el az isteni ajánlatokat: kivonul a Káldeusok földjéről, odavándorol, ahova az Úr vezeti; szembeszáll a nehézségekkel; még amikor a fia feláldozását írják le, akkor sem esik szó az érzéseiről, szinte mintha abszolút hittel élne. Ő a bizonyosság profétája. Ezzel ellentétben Mózes a kételkedés, a visszautasítás, a lázadás profétája, akihez állandóan visszatérünk, amikor példát keresünk a szenvedés profétájára.” Neher egyenesen szembeállítja Ábrahámot és Mózeszt: *Ábraham est un prophète abrité, Moïse est un prophète livré*; Ábrahám kedvelt proféta, Mózes pedig „kiszolgáltatott proféta”. A kettő között ez a különbség: „Mózesből a kinyilatkoztatás tragikus jellemet formált.” Meg lehet kérdezni a szerzőtől, hogy miért Mózesrel kapcsolatban hangsúlyozza a szó szolgálatának, a profeciának a tragikus vonását, és nem Ábrahámmal kapcsolatban. Ezt a választ adja rá: „Az következik a tényekből, hogy az Ábrahámhoz hasonló proféta individuális, a Mózeshez hasonló proféta küldetése pedig összekapcsolódik egy nép történelmével. Ábrahám magányos proféta, és belőle születik a nép; ezzel szemben Mózeszt küldetése egy emberi közösségbe vezeti be. Ez szükségszerűen konfliktusokat, valós harcokat és az emberekkel való párbeszédet eredményezi. Ez a párbeszéd sokkal nehezebb és különbözőbb az Istennel való egyszerű párbeszédtől, mert sokkal inkább alá van vetve a kudarc kockázatának.” Amíg valaki Istenével beszél, egyedül benne magában marad a kudarc érzése: ha elfogadja, békében van Istennel. De ha profétának kell lennie, akkor az egész profétálása ki van téve az elfogadásnak vagy a visszautasításnak, a lustaságnak vagy mások ellenállásának. Mózes ennek a drámának a középpontja. Ez annyira igaz, mondja a szerző, hogy olykor, amikor a kudarc már nagyon fenyeget (azaz amikor egész Izrael fellázad és úgy tűnik, hogy történelmük a

vége felé közeledik), az Isten lehetővé teszi Mózesnek, hogy új Ábrahámmá, vagyis egy pátriárka-prófétává váljon: „Én egy új népet alkotok neked.” Mózes mint tudjuk így reagál erre: „Nem, nem akarom folytatni (a harcot) a népemmel.” Majd Neher így fejezi be: „A Mózesnek adott kinyilatkoztatás megvalósítása együttesen annak a hitétől függ, aki a nép hitéből táplálkozik.”

Véleményem szerint nagyon mély ez a gondolat, mert Jézus drámájára is utal. Jézust is elfogadhatják és visszautasíthatják. Jézus nem egyszerűen dicsőségesen jár hirdetve igéit; Jézus műve a vetőmag, mely a földbe esik és gyümölcsöt hoz, melyet majd vagy eltípor-nak, vagy megesznek, vagy megfojtanak. De ez a kényszerű választás nemcsak az ige szolgálatára vonatkozik, hanem minden más szolgálatra is, abban az értelemben, hogy ezek nemcsak tőlünk függnek, akik munkálkodunk bennük, hanem hasonlóképpen azok-tól is, akiknek el kellene fogadniuk. Sokszor azt gondoljuk például, hogy a kenyér és a víz szolgálatát, a legegyszerűbb és legkisebb szolgálatot mindig a legkönnyebben fogadják el. De mi tudjuk, hogy nem így van. Sok misszionáriust és misszionáriusnőt, akik a leprás-sokkal foglalkoztak, elküldtek már szolgálatukból. Miért? Mert úgy viselkedtek, mintha minden csak azuktól függne, akik ebben a bizonyos szolgálatban fáradoznak. Nem kérdezték, hogy mit gondolnak róluk azok, akikkel foglalkoztak, hogy igazán akarják-e, valóban olyan szolgálatot végeznek-e, amely egy bizonyos pillanatban a leghasznosabb. Innen származik a bátorsággal és bizalommal felajánlott szolgálat drámája, melyet nem fogadnak el. Több ok miatt sem fogadják el: olykor a felajánló hibája miatt, de olykor a vissza-utasító hibája miatt, aki nem fogadja el.

Mindenesetre a Neher által nyújtott értelmezés véleményem szerint nagyon is érvényes: Mózes azért szenved, mert együtt akar élni a néppel. Ha megelégedne az Istennel való párbeszéddel, békében maradhatna, de őt kapcsolatai egy bizonyos ponton összetörik. Ugyanígy Jézust is a néppel való kapcsolata egy bizonyos ponton összetöri.

Ebben a dimenzióban próbálunk elmélkedni Mózes és Jézus szenvedéséről. Nézzük meg tehát először Mózes életének négy eseményét, amelyről elmélkedni fogunk.

a) *Mózes könnyelműsége*

Az első esemény (Kiv 4,18–26) egy misztikus jelenetből áll. Mózes engedelmes Isten akaratával szemben, „Mózes elindult és visszatért apósához s ezt mondta neki: ‚Szeretnék elmenni Egyiptomba, rokonnaimhoz, hogy lássam, élnek-e még.‘ ‚Menj békével’ – mondta Jetro... Mózes vette feleségét és fiát, számárra ültette őket (emlékeztek itt Máténak ugyanígy használt kifejezésére, Jézus visszatérésekor Egyiptomból) és visszatért Egyiptom földjére. Mózes az Isten botját a kezében vitte.” Mózes tele van bizalommal és teljes szívvel ráhagyatkozik az Úrra, fogja feleségét és fiait, majd elindul Egyiptom felé. „Útközben azonban egy éjszakai szálláson az Úr eléje állt és meg akarta ölni. Erre Cippora fogott egy éles követ, levágta fia előbőrét, megérintette vele Mózes ágyékát és így szólt: ‚Valóban vérvőlegényem vagy.‘ Erre az Úr elhagyta. Az asszony a körülmételek miatt mondta: vérvőlegény.”

Ez a történet annyira misztikus, hogy megrendít bennünket. Az exegéták is a hagyományhoz fordulnak segítségért, s mindenfelét összegyűjtenek számunkra. Próbáljuk meg úgy értelmezni ezt a részletet, ahogy a jelenlegi szövegösszefüggésben élénk tárul. Alapjában véve Mózes azt gondolta, hogy most újra olyan meghívást kapott, melyben többé-kevésbé előző tervének vonalára helyezkedhet. Visszatér Egyiptomba feleségével, fiaival és nyájával, hogy újra kezdje munkáját. Ezzel szemben az Úr meg akarja értetni vele, hogy a dolgok megváltoztak, és könnyedén fogta fel szavait, amikor kispolgári módon képzelte el a küldetést... Itt ha nem is értünk meg mindent, legalább azt megértjük, amit Isten előre hirdetett, hogy egyáltalán nem egy nyugalmas vállalkozásról van szó, hanem olyan küldetésről, amely a halálig tart.

A történet – éppen azért, mert titokzatos –, különösen tanító mondanivalójában nagyon gazdagnak bizonyul. Tény, hogy az evangéliumi élet követése, az apostoli és nem fáraói szolgálatnak szentelt élet, nemcsak egy kicsit követeli meg a módszerek megváltoztatását, a beszéd finomítását, hanem magába foglal egy teljesen más, új magatartást. Mi állandóan kísértést érzünk arra, hogy megváltoztassuk az evangélium újdonságát, s ez hatásos, de modoros beszéd felé sodor minket. De az Úr figyelmeztet, hogy teljesen másról van szó: „El sem tudjátok képzelni, mire hívtalak meg benneteket!” Mózes a maga részéről számot vetett azzal, hogy a vállalkozás,

melyre Isten meghívta, valóban elkezdődött. Akkor is, ha ő nem értette meg, a saját kis mértékéhez akarta alkalmazni, de Isten ezt megakadályozta, akár lármás mozdulatokhoz fordulva, ahogy ezen az éjjelen is történt.

b) *Mózes félelmei*

Álljunk meg itt, és elmélkedjünk Mózes „félelmein”. Mózes gyakran félt, különösen akkor, amikor látta, hogy az asztal egyik oldalán állva nem tudja küldetését teljesíteni, hanem bele kell vetnie magát a munkába, és vállalnia kell a nép kockázatát, sőt még sokkal több kockázatot is... Ettől kezdve Mózes sejtette, hogyan kellene alakítania a dolgokat, ezért védekezni próbált. A Kiv 4,10-ben mondja: „De Uram, én nem vagyok a szó embere. Azelőtt sem voltam, és most sem vagyok, amióta szolgálóddal beszélsz. A szám akadozó, a nyelvem lassú.” Majd a 13. versben – az Istennel való beszélgetés után, melyben Isten próbál segíteni Mózesnek – megértette, hogy azok a dolgok, melyeket Isten kért tőle, meghaladják fizikai erejét. Ekkor félelem fogta el a ráváró dolgok miatt, és kiöntötte a szívét: „Bocsáss meg Uram, de küldj akit akarsz”, azaz „küldj valaki mást”.

Ugyanezeket a szavakat mondta később Izajás próféta (vö. Iz 6,4–8). De Izajás más típusú ember, mint Mózes; az ő szavainak teljesen más értelme van: „Küldj, akit akarsz”, azaz „küldj engem”. Ezzel szemben Mózes ezt mondta: „Nem vállalom.” Akkor az Úr haragja fellobban ellene: az ő meghívásának követelményét Mózes nem utasíthatja vissza, amikor akarja; ő már el van kötelezve és végig ki kell tartania.

Mózes félelmének egy másik pillanata a Kiv 5,22–23-ban elmondott siralmában mutatkozik meg: „Uram, miért engeded így szenvedni ezt a népet? Miért küldtél engem? Amióta a fáraónál jártam, hogy nevedben beszéljek vele, még gonoszabbul bánik ezzel a néppel, és te nem mentetted meg népedet.” Mózes könnyű szabadítást képzelt el, miközben a dolgok ettől teljesen eltérően alakulnak; ekkor félelem fogja el és felteszi a kérdést: „De mit akarsz egyáltalán tőlem? Milyen utakon keresztül akarsz vezetni engem?”

Mózes félelmének egy másik mozzanata a Kiv 17,4-ben található: „Mózes ilyen szavakkal fohászkodott az Úrhoz: Mit tegyek ezzel a néppel? Kevés híja és megkövez!”

Mózes nehéz tapasztalatokat élt át, melyekben átérezte teljes erő-

lenségét. Ha meg akarjuk találni az Újszövetségben azt a szöveget, amely segít jobban megérteni Mózes félelmét, olvassuk el Mk 10,32-t, ahol az apostolok félelmével találkozunk: „Éppen útban voltak Jeruzsálem felé. Jézus előttük ment. Ez aggodalommal töltötte el őket és csak félve követték.” Jézus előttük haladt és a többiek félelemmel követik: „Hova megy? Hova visz minket? Miért éppen Jeruzsálembe megyünk, ahol a nép rosszindulatú?” Ez az a félelem, melytől az Úr nem kímélte meg prófétáit. Próféta-vá válni, az evangélium szolgájává válni nem szükségszerűen azt jelenti, hogy vidám szívvel, tele lelkesedéssel fogjuk bejárni utunkat. Hanem azt jelenti, hogy olyan aggasztó helyzetek miatt kell szenvednünk, amelyekben nem tűnik elő a kivezető út. Ezért kéri az Úr a szavában való feltétlen bizalmat.

c) *Mózes bizonytalansága*

Mózes a számtalan elszenvedett csapás ellenére ellenállt. Azonban egy bizonyos ponton úgy tűnik, hogy összedől a lelkiállaga és súlyos válságon esik át, amit ebben az esetben is titokzatos és rejtelmes szavakkal mond el a Biblia, hogy megértesse velünk, milyen súlyos dolgok mentek végbe Mózes lelkében.

Itt a Meriba vizeinél lezajló eseményről van szó, melyet a Számok könyve 20,3–13 versei beszélnek el: „Az emberek Mózesnek támadtak s ilyeneket kiabáltak: „Bár mi is elpusztultunk volna, mint ahogy testvéreinknek el kellett pusztulniuk az Úr színe előtt! Miért hoztátok ide az Úr közösségét ebbe a pusztába? Hogy itt pusztuljunk el jószágainkkal együtt? Miért vezettetek ki Egyiptomból s hoztatok ide erre a szörnyű vidékre? Olyan vidékre, ahol nincs se vetés, se fügefafa, se szőlő, se gránátalma, még ivóvíz sem?” Az elszenvedett keserűség a népet Mózes és Áron ellen fordítja. Akkor ez a két szegény ember elment és leborult imádkozni, majd az Úr így szólt Mózeshez: „Fogd a botot, gyűjtsd egybe a közösséget, te és testvéred, Áron, és parancsoljátok meg szemük láttára a sziklának, hogy adjon vizet.” Mózes elvette a botot az Úr színe elől... majd megszólalt: „Halljátok hát, ti lázadók! Tudunk nektek vizet fakasztani ebből a sziklából!” Ezzel fölemelte Mózes a kezét és kétszer ráütött a sziklára. Bőséges víz fakadt belőle, s ivott a közösség jószágával együtt. Az Úr azonban így szólt Mózeshez és Áronhoz: „Mivel nem hittetek nekem, s nem dicsőítettetek meg Izrael fiainak szeme láttára,

nem vezethetitek el ezt a népet arra a földre, amelyet majd adok nekik.”

Itt valóban egy kicsit lehangolódunk. Azon a Mózesen – aki mindenben engedelmes volt eddig – most erőt vesz a belső válság, mely egy testi „hiányban” tör ki rajta, és aminek a jelentése titokzatos marad számára. Talán hiányzott volna Mózesből a hit, hogy kétszer ütött rá a sziklára? Egy másik hagyomány szerint azonban Mózes akarta megbüntetni a nép miatt, mely nem akart Kádesből felmenni Kánaánba. A MTörv 1,37-ben Mózes ezt mondja: „Rám is megneheztelt miattatok az Úr s így szólt: „Te sem jutsz el oda; Józsue, Nun fia, aki mindig szolgálatodra van, csak ő jut el oda.”” Ebből a szövegből és más párhuzamos részekből is (vö. Kiv 3,26; 4,21) úgy tűnik, hogy Mózes büntetését nem annyira a vízzel kapcsolatos történettel hozzák összefüggésbe, hanem azzal a tettel, hogy megengedte a népnek, hogy ne délre vonuljon, hanem a Jordán nyugati oldalára térjenek. Ebben az esetben Mózes könyörületes volt népével, akik megijedtek az óriások létezésének híretől (akik azon a földön laknak); így Mózes megfélemedezett az Isten iránti bizalomról. Nem tudom, hogy melyik magyarázatot tartsam jobbnak. De bizonyos, hogy mindegyik emberi vonásokat visel magán. Mi hiszszük, hogy az erő fel tud emelkedni az erőben, de előfordulhat, hogy bizonyos alkalmakkor váratlanul nagy csapás éri, vagy egy nehéz pillanat tör rá: többé nem tudja a sok éve ráneheződő súlyt elviselni. Ennek Mózes is alá volt vetve. Mózes súlyos belső válságot élt át, mely később jelentős lesz számára, és amit nagy méltósággal, alázattal, a szív egyszerűségében fogad el. Mózes szemrehányást tesz magának, hogy túl nagy részvéttel volt népe iránt, és egészen odáig jutott, hogy védelmezésükre elszakadt Isten szavától.

Ez történik, amikor túlságosan együttérzünk a néppel! És az Úr nem kecsegtet bennünket halhatatlansággal, és nem kímél meg minket téves cselekedeteink következményeitől, de megígéri a bocsánatot és a könyörületességet.

d) *Mózes türelmessége*

Az utolsó vonás, mely Mózes fájdalmas és alázatos odaadását jellemzi népe iránt a szolgálatban: a „türelem”. Mózes alakja ebben is nagynak mutatkozik: különböző kapcsolataiban az esendőség, a teljes odaadás és az Istenben való bizalom között formálódik sokré-

tű lelkivilága szenvedő emberré. Vegyünk szemügyre egy nagyon érdekes történetet, kifejezetten Mózes lelkivilágával kapcsolatban: „Akkor Mirjam és Áron Mózes ellen fordultak a husita asszony miatt, akit elvett; egy husita nőt vett el (feleségül) (azaz egy idegen asszonyt). Ilyeneket mondogattak: „Vajon csak Mózesrel beszél az Úr? Velünk talán nem beszél?” (Szám 12,1–2).

Az irigység miatt beszélnek így: ez az irigység nagyon megalázó Mózes, Áron és Mirjam számára, akik Izrael vezetését alkotják, mégis egymással egyetértésben. A helyzet nagyon megalázó, mert Mózes Mirjam által szabadult meg a vízből, tehát Mózes egy kicsit Mirjamot pártfogójának érzi. „Az Úr így szólt: ...hát hogy mertetek mégis szolgám, Mózes ellen szóbeszédet kezdeni?” S az Úr haragja fölgerjedt ellenük. Amikor elment s a felhő eltűnt a sátor felől, lám Mirjamot, mint a hó, ellepte a lepra. Amikor Áron Mirjamhoz fordult, lám, az (már) leprás volt” (12,6–10). Mózes azonban már tud türelmes lenni; ezért imádkozik, hogy Mirjam gyógyuljon meg, és így térjen vissza a béke a családba.

Itt Mózes türelmes embernek látjuk, aki megtanult csendben lenni, és hagyja, hogy az Úr cselekedjék, miközben a legbensőbb szenvedést is elviseli, azt, hogy éppen saját családtagjai nem értik meg Istennel való kapcsolatát.

2. Jézus: a szenvedő szolga

Elmélkedésünk második részét Jézus személyének szenteljük. Ebben a részben pontról pontra alkalmazzuk az előző megfontolásokat. Itt is, nagyon röviden javaslok négy megfontolandó témát, melyek az ellentét vagy a hasonlóság alapján segítenek megragadni, hogy milyen volt Jézus odaadása népe iránt.

Az első elem *Jézus éleslátása*. Miközben Mózes felületesen fogott hozzá küldetésének teljesítéséhez (a kis számár, a feleség, a fiai, a vidéki élet felszámolásának szándéka stb.), Jézus kezdettől fogva tudja, hová megy (Lk 9,21–22). Amikor a nép ujjong a csodák láttán, és a sikereket éljenzi, Jézus így szól: „Az Emberfiának sokat kell szenvednie.” Jézus világosan látta, hogy az ő nép iránti odaadásáért az utolsó fillérig meg kell fizetnie, és nem léphet vissza.

A második elem *Jézus félelme*. Ez olyan rettenetes kifejezés, me-

lyet soha nem használhattunk volna, ha az evangéliumban nem szerepelne. A Mk 14,33-ban Jézus „félelmet érez” és így szól: „Halálosan szomorú a lelkem”, szinte mintha Illést hallanánk, aki ezt mondja: „Most már elég, Uram!” (vö. 1Kir 19,4). Itt látunk egy másik hasonlóságot Mózes és Jézus között: Mózes félt és Jézus is akart félni, hogy megmutassa, az evangélium szolgálata nem mentesít a katasztrofális helyzetektől, a szorongástól, ami olykor ránk törhet.

A harmadik elemet: *Jézus döntését* Mózes Meriba vizeinél tapasztalta meg. Jézus határozottságát Mózes bizonytalanságával vetném össze. A János 10,11–15-ben ezt mondja: „Életemet adom juhaimért.” Ez a tökéletes szeretet, mely összefonódik az Atya szavának odaadó hallgatásával. Miközben Mózes Isten és a nép között vergődik, majd elveszti lelki egyensúlyát és megdühödik a népre; Jézus felajánlja életét szeretetünkért, de az Atya szava iránti teljes engedelmességben. Itt elmélkedhetünk a Lk 23,46-on is: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet.” Miközben Mózesnek nem sikerült rábízni a lelkét Istenre Meriba napján, amikor nem tudott felülkerekedni a felderítő érkezésekor támadt zavargásokon; Jézus hitünk művésze, az Atya kezébe helyezi életét értünk.

Végül az utolsó elem, melyen elmélkedünk: *Jézus türelme*. A számos történet közül, amiket idézhetnénk, a Jn 18,22–23-at választottam: Jézust arcul ütik Annás házában. Nekem úgy tűnik, hogy van itt valami párhuzamosság Mózes esetével, amikor Áron és Mirjam Mózeset erkölcsileg ütik arcul. Mózes nem válaszol semmit Mirjamnak és Áronnak, hanem Istenre bízva a háza ügyét; Jézus ezzel szemben válaszol: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért ütsz engem?” Jézus nem szívesen válaszol, de ebben a helyzetben is evangelizálni akar és hiteles jelet bemutatni ennek a szerencsétlen hivatalnoknak. Aki talán rosszul fizetett, kudarcokkal teli, mindig másoknak van alárendelve, aki a zsarnoki vezető és az elégedetlen alattvalók pokoli helyzetében él. Tehát ő egy elkeseredett ember, aki bizonyos ponton túl nem tud jobbat, mint egy gyenge emberen kitölteni a haragját, hogy egy kis kegyet szerezzen magának. Nos, Jézus szeretne inkább csendben maradni; de jobban szeretne ennél többet tenni és így szól: „Nézz magadba. Miért ütöttél meg engem? Mi a cselekedetednek a gyökere? Ha nem vagyok jó, hagyom, hogy üss engem; de ha nincs megalapozott érved, miért

teszel így? Miért van ez az elégedetlenség, keserűség, kudarcézés? Mi az, ami csődöt mondott benned?” Jézus megütve teljesíti az evangelizáció és a felszabadítás feladatát, egy soha nem látott emberrel való szembesítés közben, akit nem is fog többé látni. Az az ember ez, aki nyilvánosan megalázta, megsértette. Jézus nem megvető hallgatással reagál, hanem tevékeny türelemmel, mely „evangéliummá”, „Isten Szavává” teszi őt, melyet fenntartás nélkül teljesen ennek az embernek ad: Jézus valóban olyan próféta, aki teljesen átadta magát az embereknek!

HETEDIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES HALÁLA ÉS JÉZUS HALÁLA MÁRIA HÚSVÉTJA ÉS A KERESZTÉNYEK HÚSVÉTJA

Ebben az elmélkedésben Mózes életének utolsó eseményeivel foglalkozunk. Ezek az események megvilágítják és segítik jobban megérteni Jézus halálának értelmét, Mária halálának és a magunk halálának értelmét. Négy szintje van elmélkedésünknek, ami négy pontnak felel meg. Mindegyikhez idézzük az odatartozó szöveget. Korábban ezt a címet adtam az elmélkedésnek: „Mózes halála és Jézus halála. Mária halála s a keresztények halála”. Majd inkább szerettem volna beszélni „Mária húsvétjáról”, eltávozásáról. Mindenesetre a húsvét témája egész elmélkedésünket átjárja.

Fogjunk hozzá munkánkhoz. El kell mondanunk azt az imát, amelyre mindig emlékezünk, amikor mondjuk „most és halálunk óráján”. Ismételjük el lassan az angyal Máriához intézett üdvözlét: „Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes, az Úr van teveled, áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse Jézus. Asszonyunk Szűz Mária, Istennek Szent Anyja, imádkozzál érettünk bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.”

1. Mózes halála

Fordítsuk tekintetünket Mózes halála felé, úgy, ahogy az MTörv 31–32. és 34. fejezetekben van leírva. Érdekes, hogy milyen bőven írták le Mózes halálát, s mennyivel kevesebbet, gyakran szinte semmit nem tudunk a többi próféta haláláról. Nem tudunk semmit arról, hogyan halt meg Izajás vagy Jeremiás, Mózes haláláról ellenben sokat tudunk.

Olvassunk el néhány verset az MTörv 31,1–8-ból: „Mózes e szavakat intézte egész Izraelhez: „Immár 120 esztendő vagyok. Nem

vagyok képes tovább jönni s menni. Aztán azt mondta nekem az Úr: Nem fogsz a Jordánon átkelni. Az Úr, a te Istened maga fog előtted vonulni, ő fogja ezeket a népeket előtted megsemmisíteni, hogy örökükbe léphess. Józsue fog éleden haladni, amint az Úr mondta. S az Úr úgy bánik majd velük, mint az amoriták királyával Szichonnal és Oggal, valamint országukkal bánt. Az Úr kiszolgáltatja őket nektek, hogy egészen a szerint a parancs szerint bánjatok velük, amelyet adtam nektek. Legyetek bátrak és erősek! Ne féljetek s ne rettegetek tőlük! Mert az Úr, a te Istened veled vonul. Nem fog elhagyni, sem cserben hagyni.’ Aztán Mózes maga elé hívatta Józsuét és egész Izrael jelenlétében így szólt hozzá: „Légy bátor és erős! Mert te vezeted be ezt a népet arra a földre, amelyre az Úr megesküdött atyáinknak, hogy nekik adja, s te osztod szét köztük örökségekppen. Az Úr azonban előtted vonul, veled lesz, nem hagy el és nem hagy cserben. Ne félj és ne csüggedj!”

Mózes sem nélkülözhetetlen

Milyennek mutatkozik itt előttünk Mózes? Engem elsősorban Mózes őszintesége ragad meg, amellyel felismeri, hogy elérkezett számára a távozás ideje: „nincs semmi dolgom tovább, nem vagyok képes jönni s menni, nem tudom kormányozni többé a népet”. Tudomásul veszi, hogy nem tud többet tenni, és nagy szabadsággal megválíik kiváltságaitól: „Az Úr és Józsue fog vezetni benneteket.”

Mózes mit tehetett volna még? Ezt mondhatta volna: alapján véve még erős vagyok, képes vagyok alkotni; ezenkívül ha én nem leszek itt, mit fog tenni ez a nép? Velük akarok maradni, folytatni akarom a munkám, mert nagy veszélyek fenyegetik őket...” Ezzel szemben Mózes szabad és engedelmes marad. Ezt mondja: „Én nem leszek többé, de ti menjetek tovább nélkülem a boldogság felé. Az Úr fog vezetni titeket és nagy győzelmeket arattok, sokkal nagyobbakat, mint amelyeket velem tapasztaltatok. Ezt az embert, Józsuét itt hagyom; ő erős, jó, és bátor ember. Bízatok benne.” Figyeljük meg, hogy nem úgy beszél Józsuéről, ahogy régebben gyakran tette: „Nincs tehetsége, nincs tapasztalata, mihez fog kezdeni? Mellette kell maradnom...” Mózes, aki türelemmel nevelődött arra, hogy úgy fogadja a küldetést, mint Isten művét, most szívesen látja maga nélkül folytatódni ezt a művet. Most még jobban nyilvánvalóvá

válík, hogy milyen az Isten műve. Ebben az esetben, Mózes a népet szolgálja, mivel a vigasztalás feladatát látja el: „Legyetek bátrak és nyugodtak, meglátjátok minden jól fog menni; az Úr veletek lesz.”

Most olvassunk el egy részletet, melyben közelebbről megtekinthetjük Mózes halálát: „Ugyanezen a napon így szólt az Úr Mózeshez: „Menj fel az Abarim-hegységbe, Nebo hegyére, amely Moáb földjén Jerikóval szemben van, s nézd meg Kánaán földjét, amelyet Izrael fiainak adok birtokul. Azon a hegyen, amelyre most fölmeész, meghalsz – megtérsz törzsed tagjaihoz, amint testvéred, Áron is meghalt s megtért törzse tagjaihoz Hór hegyén, mivel Kádesban, Cin pusztájában, a viszály vizeinél vétettetek ellenem Izrael fiai között. Nem vallottatok szentnek Izrael fiai előtt. Ezért csak szemközt láthatod az országot, de nem léphetsz be a földre, amelyet Izrael fiainak adok” (MTörv 32,48–52).

Ezután hosszan következik Isten emberének, Mózesnek az áldása, Izrael összes törzsének, majd (vö. 33. f) végül következik halálának végleges leírása: „Mózes tehát Moáb pusztájából fölment Nebo hegyére, a Pizga- (hegység) csúcsára, amely Jerikóval szemben van, s az Úr megmutatta neki az egész országot: Gileádot Dánig, egész Naftalit, Efraim és Manassze földjét, Júda egész területét a nyugati tengerig, a déli országrészt és a (Jordán)-kanyart, Jerikónak, a pálmák városának síkságát, egészen Coárig. Így szólt hozzá az Úr: „Ez az a föld, amelyre Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak esküt tettem ezekkel a szavakkal: Utódaidnak adom! Megnézheted saját szemeddel, de oda nem jutsz el!” Akkor ott, Moáb földjén meghalt Mózes, az Úr szolgálja, az Úr ígérete szerint. (Az Úr) Moáb földjén, a völgyben temette el Bet-Peorral szemben. De sírját nem ismeri senki, mind a mai napig. Mózes 120 esztendő volt, amikor meghalt. Szeme sem tört meg, frissessége megmaradt.”

Egy botrányos halál

Mózes halálának a leírásából kiragadok három lényeges vonást. Ez a halál *magányban*, *engedelmességben* és *szenvedések* között történt.

Ez a halál *magányban* történt. Valóban, Mózes nem a nép körében hal meg, hanem messze a néptől, melyet annyira szeretett, akikért Isten előtt emésztette magát. Most ott van, teljesen egyedül a hegyen,

végrendelet nélkül. S meghal elhagyottan, szinte kiüresedve a szolgálatról, melyet bevégzett.

De Mózes *engedelmességben* hal meg, ahogy a szöveg teljes egyszerűséggel mondja: „Akkor ott, Moáb földjén meghalt Mózes, az Úr szolgája, az Úr ígérete szerint.” Ő az egyetlen személy a Bibliában, akiről azt mondja az Írás, hogy így halt meg: Az Úr rendelkezett, és ő meghalt.

Végül Mózes *szenvedések között* hal meg. Figyeljétek meg, hogy a szöveg ösztönösen megismétli: „Te nem fogod meglátni, te nem fogsz oda belépni.” Mózes pedig végső alázatossággal, de fájdalommal tudomásul veszi helyzetét. Bizonyos értelemben, az összes többiért áldozza fel magát, és éppen azok fogják meglátni az Ígért földjét, akiknek bűneit hordozza. Valóban, ahogy láttuk, a bűn valószínűleg sokkal inkább másoké, mint az övé: Mások voltak, akiket leigázott a Jahve iránti bizalmatlanság, a könyörület és az együttérzés irántuk; és ő hagyta magát sodortatni. Most Mózes elfogadja, hogy mások bűnét hordozza engesztelésül.

Mózes tehát egyedül, engedelmesen, szenvedve hal meg, és még a sírjának a helye sem ismert, hogy eljöjjenek majd és megsirassák a rokonai, ahogy minden zsidó szeretne volna tenni. Ez a halál botrányos: Mózes még a halálának módjában sem hagy minket békében. Mi soha nem tudtunk volna elképzelni ilyen teljes elhagyatottságbán, elkülönítésben történő halált.

Mózes eltűnése

Meg kell jegyeznünk még egy más valamit is. Mózes halálán kívül, ezekben a szövegekben megtalálhatunk valamit, amit Mózes eltűnéseinek neveznek. A bibliai elbeszélésnél maradvá megállapíthatjuk, hogy Mózes nemcsak hogy eltűnt a földről – abban az értelemben, hogy idegen földben temették el (ami nagyon utálatos dolog egy zsidó számára) és nincs közismert sírboltja (mely szintén nagyon fájdalmas egy zsidó számára) –, hanem saját népe számára is eltűnt. Valóban nagyon különös, hogy Mózes őt könyvét befejezve, a Biblia szinte semmit sem beszél többet Mózesről. Bizonyos értelemben Mózes az Írásokból is eltűnik. Hagyta magát kitörölni az emberek emlékezetéből, mint olyan szolga, aki elvégezte szolgálatát, és most másokhoz küldetik, s nincs szüksége a dicsőséges megemlékezésre.

Megéri a fáradságot felfigyelni arra, hogy a próféták szinte soha nem idézik Mózeszt; egyébként más történelmi könyvek is nagyon ritkán szólnak róla. Minden alkalmat összeszámoltam, amikor beszélnek róla: úgy tűnik, hogy ennek az embernek tulajdonított hatalmas jelentőség ellenére szinte Izrael emlékezetéből is teljesen eltűnik. A zsoltárok is sokat beszélnek Izrael jelentős személyeiről, de Mózeszt nagyon ritkán nevezik meg. A Bölcsesség könyve végigveszi az Egyiptomból való kivonulást egész történetét, de egyetlen alkalommal sem nevezi meg Mózeszt. Egy alkalommal burkoltan hivatkozik rá, de anélkül, hogy említene a nevét. Csak egyetlen könyv nevezi meg őt: a Sirák fia könyve. Ez az egy deuterokanonikus könyv – s keletkezési ideje nagyon közel van Krisztus idejéhez –, mely néhány nagyon szép sort szentelt Mózesnek. Nagy ámulatunkra azonban ugyanez a Sirák fia könyve legalább háromszor-négyszer akkora teret szentel Áronnak, akivel eddig nem nagyon foglalkoztunk. Mózes tehát elfogadta, hogy ki legyen vetve népe emlékezetéből!

Érdemes levonni a következtetést, hogy a húsvét *Haggadájában* is – a zsidók húsvéti szertartásában, ahol állandóan Egyiptomot és a kivonulást emlegetik –, Mózeszt talán csak egy alkalommal nevezik meg. Olyan valami történik itt, amit nem lehet *damnatio memoriae*-nak nevezni, hanem inkább *cancellatio memoriae*-nak. Példa erre a 135. zsoltárban olvasható részlet, a hálaadás nagy litániája: „Áldjátok az Urat, mert jó: irgalma örökké tart.” A zsoltár felsorolja a teremtés és az üdvtörténet összes nagy vállalkozását: „Csak ő tesz csodát ... ő alkotta bölcsességben az eget... Lesújtott Egyiptom elsőszülötteire... Erős kézzel és felemelt karral... Kettéválasztotta a Vörös-tengert... Középen átvezette Izraelt... A fáraót és seregét a vízbe taszította... Népét a pusztába vezérelte...” Mózesről semmi. Mózes nincsen, Isten vitte véghez mindezeket, Mózes immár el van rejtve Isten karjában.

Mózes mégis marad

Mindenesetre egy harmadik dolgot is meg kell jegyeznünk ezzel az első ponttal kapcsolatban. A biblikus szövegekben megtaláljuk a Mózes misztikus továbbélésére utaló vonásokat is. Vegyünk szemügyre belőlük néhányat, a könnyebbektől a bonyolultabbakig.

Itt van pl. Mózes könyveinek, azaz a Törvénynek, a Pentateuchus-

nak a permanenciája. Ilyen értelemben Mózes köztünk maradt, mert megmaradtak a könyvei. Ma is a zsidóság, mely az Írások összes könyvének szakramentális értéket tulajdonít, Mózes könyvei és a többi könyvek között különbséget tesz. Minden zsinagógában például a függöny mögött, a láda mélyén, kizárólag Mózes könyvei vannak, és nem a többi Írások. Ezeket a könyveket különösképpen szent könyveknek tekintik. Így kell lennie, hogy Mózes objektív permanencia legyen a számunkra, nem személyes, nem diadalmas, nem fáraói, hanem a tettekhez, dolgokhoz és a szolgálathoz kötődő. Ezt ő mutatta meg, és emiatt marad Izraelben – és ha akarjátok, a keresztények között is.

Van itt egy bonyolultabb szempont is, melyre nem figyeltem volna fel, ha nem jutott volna eszembe Nüsszai Szent Gergely. Szent Gergely megkérdezi, hogy vajon mit jelentenek ezek az általatok is ismert szavak: „Mózes 120 esztendő volt, amikor meghalt. Szeme sem tört meg, frissessége megmaradt.” Szent Gergely megjegyzi: „Tehát nagyon jól volt. De akkor milyen az olyan halál, amikor a szemek nem csukódnak le és megmarad az életerő?” A rabbik is megakadtak ennél a problémánál; az ő magyarázatuk a következőket foglalja össze: Mózes nem akart meghalni, mert nagyon jó erőben volt, de az Úr ezt mondta neki: „Életben maradsz, de József lesz a vezető, a tiéd és a népé.” Mózes elfogadta, de rögtön ezután meggondolta magát és így szólt: „Hagyj meghalni, mert ezerszer jobb meghalnom, mint féltékenykedésben élnem.” Mózes soha nem viselte volna el ezt a helyzetet. Így képzelték el Mózes halálát a rabbik. Mondtam az előbb, hogy Nüsszai Szent Gergely értelmezése sokkal mélyebb: ő valóban a kereszténység fényében olvassa ezeket a szövegeket és így fejezi ki: „Miről beszél története? Arról, hogy Mózes az Úr szolgálja, Isten szavára halt meg, sírjáról senki sem tudott, nem tört meg szeme fénye, arca nem romlott meg.” És így folytatja: „ebből megtudjuk, hogy aki ennyi mindent bevezetett, ekkor vált méltóvá erre a fenséges megszólításra, hogy Isten szolgájának hívják, ami ugyanazt jelenti, mintha azt mondanánk: mindenkinél hatalmasabb volt. Különben sem szolgálhat senki sem Istennek, csak akkor, ha a világ minden dolgánál erősebbé válik. Ez volt számára az erényes élet beteljesedése, melyet Isten szavára végzett be. Róla a történet azt mondja, hogy meghalt, de meghalva él; (és itt használja a 'teleutenzonta' kifejezést), nem fedte be sír, nem

emelkedik fölötte sírhand, nem tört meg szemének fénye, és arcát nem érte romlás.”

Tehát Mózes meghal, de Jahve szolgája lévén, úgy hal meg, hogy tudtunkra adja, hogy él. Benne a lélek feltámadása misztikusan fejeződik ki. Úgy tűnik, hogy Szent Gergely ezt akarja mondani: „Aki Isten szolgája, az is meghalhat, de benne az élet meg fog mutatkozni.” Mózes misztikus továbbélését még nem nevezhetjük „feltámadásnak”, de ez mutat Jahve Szolgájának feltámadása felé.

2. Jézus halála

Álljunk meg most egy pillanatra Jézus halálánál. Csupán azért, hogy kiemeljük azokat a vonásokat, melyek hasonlóságot vagy különbözőséget mutatnak Mózes halálával.

Mindenekelőtt Jézus is *magára hagyottan* szenvedett. Ha elolvassuk Mk 14,50-et, meglátjuk, hogy amikor közeledtek a katonák, hogy elvigyék őt, „valamennyien elhagyták őt és elfutottak”. Ez a magára maradottság sokkal keserűbb Mózesénál, mert amíg Mózes saját akaratából maga ment el messzire a néptől, itt a tanítványok azok, akik a döntő pillanatban szégyenletes módon elhagyják Jézust. Jézus egyedül, vagy inkább a többiektől elszigetelten marad.

Jézus is a magányt *engedelmességben* éli meg, ahogy Mózes, a szolgálattól emésztődve, „kiüresedve”, ahogy Szent Pál mondja a Fil 2,8-ban: „Kiüresítette önmagát... engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.” Jézus a kiüresedő szolga képmása, aki fenntartás nélkül adta át magát az Istennek.

De Jézus *fájdalomtól gyötörve* hal meg, míg Mózes „csak” nem mehetett be az Ígéret földjére (voltak a rabbik között olyanok, akik úgy magyarázták azt, hogy Mózes nem mehetett be az Ígéret földjére, mintha az Isten könyörületességének megnyilvánulása lett volna, mert a rá váró sok baj csalódottá tette volna; ezért az Úr azt gondolta, hogy inkább akkor haljon meg, amikor még csak messziről látja a földet). Jézust az a fájdalom gyötörte legjobban, hogy éppen azok utasítják vissza, akikhez a legközelebb állt a lélek teljes odaadásával, készen arra, hogy mindent feláldozzon. Figyeljünk újra a Jn 1,11 szavaira: „Tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be.”

Íme Jézus halála Mózes halálával párhuzamosan bemutatva. De

mennyivel tragikusabb, mennyivel fájdalmasabb és megalázóbb, mennyivel inkább az emberi gonoszságtól származik, és abból az emberi tehetetlenségből, mely nem képes szeretni a szeretetet!

Jézus eltűnése

Beszélhetünk Jézus eltűnéséről és „kitörléséről”, hasonlóan ahhoz, ami Mózzel történt. Igaz, hozzászoktunk, hogy Jézus halálát feltámadásával együtt tekintsük. De a feltámadás nem kibúvó a halál alól, hanem Jézus hatalmának megnyilvánulása, mely azokra árad ki, akik teljesen a halál fogságába kerültek, kiszolgáltatva – mint bármelyikünk is – a megsemmisülésnek. Ez mindennek a vége: az álmoknak, a reményeknek, barátságoknak, az élet lehetőségeinek.

Azt gondolom, hogy mindegyikünknek – még amikor a hitben, a reményben és a szeretetben is a halállal kell farkasszemet néznünk – belülről el kell viselnünk a saját pszichikai létünket. A Szentlélek pneumatikus léte adja számunkra a reményt, a pszichikai lét viszont a vég bizonyosságát. Jézus elfogadta, hogy benne a vég egyértelműsége nyilvánvalóvá váljon; ezért a halálát úgy élte meg, mint valódi halált; nemcsak mint átvonulást, hanem mint az élet végét, mint pusztulást, megsemmisülést. Ezért is Jézus az első a halottak közül, az, aki értünk elsőként ment a halálba, hogy le tudjuk győzni a haláltól való félelmet. Jézus halála tehát valóságos halál, és ezért vigasztalhatatlan. De a hit azt hirdeti nekünk, hogy az a Jézus, aki egykor alávetette magát a halálnak, ma az Atya szavában bízva dicsőségben él.

Végül Mózes tökéletlen továbbélésével szemben – a szerző alig mutatja be halála körülményeit, csak néhány jelet említ meg: a szemei nincsenek lezárva, nincs sírbolt, az arca életerőtől virul – áll Jézus, aki feltámadt és él, aki megmutatja magát a tanítványainak és így szól: „Ne féljete, én vagyok az.” Mózes élménye helyet hagy egy teljesen új, előre nem látható, egészen más élménynek, a feltámadás megtapasztalásának. Erről az Írások is mondanak valamit Mózzel kapcsolatban, de csak bizonyos óvatossággal, melyet csak Krisztus hatalma hirdethet nyíltan.

3. Mária húsvétja

Szeretnék egy gondolatot szentelni Mária húsvétjának. Mária az, aki Jézus után elsőként élte át a földi életből a dicsőséges életbe való átvonulás húsvéti élményét. Ez a Szűzanya mennybevitelének misztériuma. De hogyan elmélkedjünk Mária húsvétjáról, ha a szövegek nem beszélnek róla?

Azt hiszem, ennek ellenére van olyan eszköz, aminek a segítségével elmélkedhetünk Mária húsvétjáról. Szeretnék nektek ajánlani néhány szöveget, amik segítenek megérteni, hogy hogyan történt Mária átvonulása ebből az életből a dicsőségbe. Éppen ez a kettő húsvét jellemző vonása: távozás ebből az életből és belépés a dicsőségbe.

Az ebből az életből való távozással kapcsolatban idézem a 2Kor 5,8-at, ahol Szent Pál ezt mondja: „Ám bizalom tölt el, s jobban szeretnék megválni a testtől és hazajutni az Úrhoz”; és a Fil 1,21-et: „Számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség”; majd a 23. verset: „Kettő közt vívodom: szeretnék megszabadulni, hogy Krisztussal legyek. Ez volna a legjobb...” Úgy látom, ebben Mária érzése mutatkozik meg, amikor arra vágyik, hogy Krisztussal legyen, elszakadjon ettől a földi világtól, meghatározott élmények mutatkoznak meg: a látomás teljessége.

Az ilyen vágyak jelenléte Máriában azt fejezik ki, hogy Jézus benne már legyőzte a haláltól való félelmet. Ahogy a Zsidókhhoz írt levél mondja: „Mivel pedig a gyermekek teste-vére közös, ugyanígy részesült azokban ő is. Így akarta halála által legyőzni azt, aki a halálon uralkodott, tudniillik az ördögöt, és így akarta fölszabadítani azokat, akik a halál félelmétől egész életükön át rabszolga sorban sínylődtek” (2,14 sköv). Ez nagyon fontos mondat. A Zsidókhhoz írt levél szerint, a bűn a helyzeteknek alávetett rabságból születik, melynek a fáraó vet alá minket. Miért vagyunk leigázva ezektől a helyzetektől? Mert félünk a haláltól. Alapjában véve minden bűn a haláltól való félelem megnyilvánulása, amennyiben görcsös ragaszkodást hoz létre azokhoz a dolgokhoz, melyeket nem vagyunk képesek elhagyni. Valóban ez a bizonyos dolog alkotja számunkra az élet jelét, olyan módon, hogy ha elvesztenénk a birtoklás lehetőségét, úgy éreznénk, hogy le vagyunk igázva a haláltól. Továbbá mindaz, amit birtokolni akarunk, a féktelen élvezet, a gazdagság és mások kizsákmányolása, mindaz, amihez valamilyen módon beteges és birtokló

élvezettel ragaszkodunk, és amely egy kiáltásban összpontosul: „Nem akarok meghalni; sőt biztosan tudni akarom, hogy nem halok meg, hanem életben maradok.” Ezért mondja a Zsidókhoz írt levél, hogy Jézus elsőként jutott keresztül a halálon és szabadított meg minket a haláltól való félelemtől, s ezért ő maga szabadít meg minket a zsarnokságtól is, mely leigáz minket. Mária, aki ilyen módon halt meg, magáévá teheti Szent Pál szavait; megmutatja, hogy „teljesen mentes volt a halálfélelemtől” és immár Krisztusra tekint, mint végérvényes élményére.

Ajánlok egy másik szöveget is, amely Mária dicsőségbe való belépésére vonatkozik. Olyan szöveg ez, melyet Mária mennybevitelének ünnepéhez kapcsolhatunk: „Jőjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot. Éheztem ugyanis és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok” (Mt 25,34–35). Mária már kezdetben megértette, hogy Isten Igéje egy parányi valóságban is el tud rejtőzni, mint egy kis csecsemő, és ezt a valóságot szolgálva éri el a teljességben Isten Igéjének totalitását. Mária mindent töredékekben ragadott meg, úgy, hogy a kis Jézus és az első keresztény kis közösség szolgálatában az egész emberiséget szolgált. Ez volt szívének az a képessége, hogy minden teremtmény felé kitárulkozzék, miközben az egyház Anyjának mutatkozott, de nem csak az egyháznak, hanem mindnyájunkénak, az egész emberiségnek.

4. A keresztények húsvétjai

Hozzáfűzök néhány reflexiót a keresztények húsvétjáról szóló elmélkedésünkhöz. Kifejezetten többesszámban használok a „húsvét”-ot, nemcsak azért, hogy bekapcsolódjunk ebbe a húsvéti időszakba, mely minden elmúló évben újra elérkezik, s minden évben új helyzetben talál minket, de azért is, hogy megvalósuljanak bennünk a húsvét különböző típusai. Közülük mutatok be hármat.

A keresztények keresztségi húsvétja

Az első helyen az első húsvét áll: a Vörös-tengeren való átkelés, azaz a *keresztények keresztségi húsvétja*. Ez mindennap megismétlő-

dik, mégis olyan marad, mint egy múltban bekövetkezett fontos esemény, hogy beépüljön az életünkbe. Egyszer mindnyájan átléptünk a halálból az életbe, a birtoklástól eljutottunk a magunk ajándékozásáig, a fáraói hivatástól a szolgáló hivatásig. Ezt a megszerzett értéket folyamatosan újra át kell élni, a keresetségből eredően: Jézus karjaiba vesz minket, száraz lábon vezet át bennünket a Vörös-tengeren és megszabadít minket.

Az aktivitásból a passzivitásba való átlépés

Elérkezik majd a második húsvét, melyet Mózes életének utolsó napjaiban élt meg, amikor *aktivitásból passzivitásba* ment át. Ez lehet traumatikus átvonulás, melyen mindnyájunknak valamilyen módon át kell jutnunk. Cselekedni akarunk, a cselekvésre vagyunk beállítva, a tettekre gondolunk, terveket szövünk, másokat akarunk szolgálni. Bekövetkezik azonban egy pillanat, amikor mások cselekvésének tárgyaivá válunk: olyan betegség ez, mely a betegség húsvétjává válik, és a halál húsvétjának előjátékát alkotja. Most erre a két húsvétra összpontosítsuk figyelmünket. Ez a betegség előbb vagy utóbb mindenkit hatalmába kerít. A végső húsvét a halál. Ezt az aktivitásból a passzivitásba való átlépést napról napra megéljük. Felesleges megállítani az óra mutatóját, vagy azt gondolni, hogyha többé nem tépjük le a naptár lapjait, az idő is megáll: az elmúlás felé haladunk. Mi tudjuk – ki jobban, ki kevésbé –, hogy ez az elmúlás milyen fájdalmas, mennyire alázatossá tesz minket, miközben megtisztít.

A betegség azt jelenti, hogy a tehetetlenség úrrá lesz a tevékenységen, nem tudunk többé szolgálni, hanem minket szolgálnak ki. Mi szeretnénk szolgálni, de egy bizonyos ponton belátjuk, hogy többé nem tudunk szolgálni, hanem el kell fogadnunk, hogy mások szolgáljanak nekünk. Ez velünk is megtörténik, mely olykor valóságos belső tragédiát okoz: vannak emberek, akik nem tudnak belenyugodni, hogy mások terhére legyenek; akik hősieen megvalósították, hogy az egész életben ajándékká legyenek, nehezükre esik, hogy a mások által felajánlott ajándékot elfogadják. Számukra ez teljesen új élmény lesz, melyre fel kell készíteniük magukat: találkozni fognak az Úrral, és az egész olyan lesz, mint egy új átkelés a Vörös-tengeren. Ránk törhet olyan betegség, mely ágyba kényszerít ben-

nünket és erőtlenné tesz, minket, akik mindenben szolgálni akarunk. A kisebb tehetetlenségek is hátráltatnak minket, akik számára már sok dolog nem valósul meg, és akiknek el kell viselni, hogy mások segítsenek nekik. Számolnunk kell azzal, hogy a valóságban soha nem tudunk teljes mértékben aktívak lenni, hanem a tevékenység és a tehetetlenség állapota között vergődünk... Hála Istennek, hogy a dolgoknak ez a sajátsága teszi lehetővé a kölcsönös szolgálatot. Az aktivitás és a passzivitás állapotának keverékében vannak olyanok, akik az üdvösséget túlsúlyban az aktivitással érik el, de fokozatosan felborulhat ez az egyensúly a passzivitás javára, pedig az Úr nem a teljes passzivitásra hív minket, azaz hogy a lelkünket kiadjuk. Ez a végső passzivitás, melyen keresztülment Mózes, Jézus, melyen valamilyen módon keresztülment Mária is, és bizonyára keresztül kell mennünk nekünk is.

A halál hűsvétja életünk próbaköve. Mégis nem annyira a halálra utalok, melyet ténylegesen meg fogunk élni. Hiszen közülünk senki sem tudja megtervezni a saját halálát, kivéve az öngyilkosságot. Ez viszont éppen emiatt erőszakos tettnek és Istennel szembeni törvényszegésnek minősül. Alkalmassint mi is csak a kegyelmet kérhetjük Isten szolgálatához, a halál felajánlásával együtt, a mai világ ellentétes felfogása ellenére. Mindenesetre leginkább arra a halálra utalok, mely már most bennünk van: ez a halál gondolata, a haláltól való félelem. Az ezzel kapcsolatos reflexiók személytől függően nagyon változatosak. Az én benyomásom az, hogy amikor a halál reális lehetőségével találom magam szemben – vagy mint valóságosan elképzelt dolgot tapasztalom –, akkor totális lázadást érzek magamban a halál lehetősége ellen, addig a pontig, amíg világosan megértem, hogy csak a hit, remény és a szeretet hatalma teszi lehetővé, hogy kétségbeesés nélkül elfogadjam. Egyébként látom, hogy nem tudom megtervezni ezt a reményt, éppen ezért egy megtervezhetetlen határhelyezettel állunk szemben, melyet semmiféleképpen nem lehet előkészíteni. Sajátos dolog ugyanis a struktúrák egyedi, kizárólagos különlegessége. Éppen ezen a ponton helyezük Istenbe teljes bizalmunkat. Elmondhatjuk: „Megtervezhetem mára a napomat: remélem, hogy nem veszítem el a hitemet vagy a fejemet, mert többé-kevésbé számolok a velem bekövetkező dolgokkal.” De ha váratlanul megfordul a helyzetem és a tragikus, hirtelen, előre nem látható, nem akart halállal találom magam szemben, akkor dühroham és

kétségbeesés tör ki belőlem, és próbára teszi teherbírássomat. Akkor egyedül csak az Isten kegyelme és könyörületes hatalma, Jézus értem vállalt halála és Mária halála győzik le a haláltól való félelmet, mely a közelemben van. Ezért megérttem, miért örül az egyház, ha naponta sokszor elmondjuk: „Imádkozzál érettünk most és halálunk óráján.” Ez az óra valóban döntő, és az aratásra hív minket, hogy végül megvalósítsuk a többi órák értékét, melyeket létünk folyamán megéltünk: „mutasd meg ezután a száműzetés után méhednek gyümölcsét, Jézust”.

A feltámadás húsvétja

A harmadik húsvét a feltámadás húsvétja, melyet megélünk és várunk. „Élünk” mondja a Róm 8,11, mert „(a Feltámadt) lelke már bennünk él”. Továbbá mi már átléptünk a halálból az életre; és ennek van a legfontosabb következménye egész erkölcsi, aszketikus és lelki életünkre: saját antropológiánk számára. A keresztény antropológia a föltámadt lét antropológiája: „Bennetek van annak lelke, aki föltámasztotta Jézust a halálból”, mondja Szent Pál; és ha így van „ő, aki Krisztus (Jézust) a halálból föltámasztotta, életre kelti a ti halandó testeteket is bennetek lakó Lelke által”.

Mi ebben az elkezdődött feltámadásnak az erejében élünk, ez a ránk váró remény záloga. Innen ered az a következmény, melyről Szent Pál szól: „Ezért hát, testvérek, nem tartozunk a testnek azzal, hogy test szerint éljünk”, amely a halált hordozza, ellenben „ha a lélekkel megölitek a test cselekedeteit, élni fogtok” (8,12 sköv). A Gal 5,22-ben majd Szent Pál, miután felsorolta a test halált okozó cselekedeteit, felsorolja, hogy melyek a Szentlélek ajándékai szerint végzett cselekedetek: „Szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség (szerénység), önmegtartóztatás (tisztaság)”. Ez a keresztény húsvéti élete.

Elmélkedésünket fejezzük be ezzel a fohással: „Jőjj el Uram, Jézus”; és ezekkel a szavakkal: „Uram, te, aki már bennünk lakozol, jőjj, alakítsd át lelkünket; segíts, hogy már ma ezt a húsvéti életet éljük. Valóban csak ezt a húsvéti életet élve tudunk szembeszállni a halállal a reményben, az örömben, a vágyban úgy, ahogy Mária. Az evilági embernek ez hihetetlen, de csodálatos azoknak, akik a feltámadást várják.”

NYOLCADIK ELMÉLKEDÉS

MÓZES ÉS A NÉP

A befejező elmélkedéshez Mária Magdolna ihletett. Hogyan lehet Mózeset és Mária Magdolnát összehasonlítani? Az első pillanatban úgy gondoltam, hogy ezt az elmélkedést „Mózes szentségei”-nek szánom, ez alatt a cím alatt gondoltam pl. a sziklából fakadó vízre, a húsvéti vacsorára, a mannára: mindazokra az elemekre, melyek Isten választott népének sakramentális életében szerepelnek a pusztában és újra előkerülnek az Újszövetségben, főleg Jánosnál. Ezek a keresztény közösségben megélt szentségi élet képmásaivá válnak. Gondoltam néhány más témára is „Mózes imádságá”-val kapcsolatban, felhasználva a Kivonulás könyvének különböző részleteit. Csakhogy jobban szerettem volna kimeríteni ennek az utolsó elmélkedésnek a lehetőségeit a Mózes és Jézus közötti, valamint a Jézus és Mária Magdolna közötti találkozás vonatkozásában. Soroljunk fel néhány szempontot.

1. Mózes: a nagy számok embere

Az első helyen szeretnék összefoglaló pillantást vetni a Mózes és népe közötti kapcsolatra, szem előtt tartva azt a kapcsolatot, melyet Jézus élt meg népével. Azt mondanám, hogy Mózes minden művében úgy mutatkozik előttünk, mint a *nagy számok embere*. És nem csak azért, mert ő írta a Számok könyvét, amelyben meglehetősen nagy számokkal találkozunk. Olvassuk el pl. az első fejezetet, ahol az első népszámlálásról gyűjtöttek össze adatokat: „Rubennek, Izrael elsőszülöttének fiai, 46 500-at tettek ki... Simeon törzséből 59 300-at tettek ki... Gád törzséből 46 650-et vettek számba” (1,21.23.25); végül, a befejezés „Izraelnek számba vett fiai összesen, családjaik

szerint húsz évtől fölfelé, mindazok Izraelben, akik alkalmasak voltak hadi szolgálatra, tehát a számbavettek mindnyájan 603 550-et tettek ki” (1,45 sköv). Ennek ellenére, ha eltekintünk a legspeciálisabb szövegektől, Mózes akkor is a nagy számok embere marad, mert általában ő csak a tömeggel volt kapcsolatban.

Jelentősen különbözik ettől Jézusnak a néppel szembeni magatartása. Neki mindig nagyon viszonylagosan meghatározott hallgatósága van. Ha később az evangéliumban nagyszámú tömegekről beszélnek, ez nem azt jelenti, hogy Jézusnak meghódolt a tömeg, vagy hogy bármilyen emberi valóság, mint tömegjelenség felkeltette volna az Úr elsődleges érdeklődését. Egyetlen történetben találtam csak Mózeset olyannak, mint akit „evangéliumnak” lehetne hívni, a két személy közti egyszerű találkozás értelmében: Miközben Mózes Egyiptom felé haladt, ezután a szörnyű éjszaka után, amikor halál fenyegette, „az Úr így szólt Áronhoz: ,menj Mózes elé a pusztába!’ Az elindult, az Isten hegyénél találkozott vele és megcsókolta. Mózes elmondta Áronnak az Úr szavait, amelyekkel küldetést adott neki és minden csodajelel, amelyet rendelt” (Kiv 4,27–28). Ez a kis jelenet Mózes és Áron között, amikor megcsókolják egymást a pusztában, és nyugodtan beszélgetnek; ez az egyetlen evangéliumi jelenet Mózes egész történetében. Ez az egyetlen pillanat, amikor személytől személyig hatoló kapcsolat valósul meg. Minden más alkalommal Mózes olyan ember, aki mindig a nagy tömeggel tárgyal, vagy a tömeg képviselőivel: a fáraóval, aki egész Egyiptom képviselője, vagy Áronnal, mint Izrael képviselőjével. Többek között éppen ez után a kis jelenet után, melyet evangéliumnak neveztem, az egész néphez indulnak: „Mózes és Áron ezután elmentek és összegyűjtötték a véneket Izrael fiai közül. Áron beszámolt mindenről... és a nép hitt” (4,29,31). A kapcsolat ismét a tömeggel alakul ki: Mózes, Áron és a nép között. Íme, mi történt a Vörös-tengeren való átkelés után: „Mózes és Áron így szóltak Izrael fiainak egész közösségéhez: ,Ma este megtudjátok, hogy az Úr hozott ki benneteket Egyiptomból, holnap reggel pedig meglátjátok az Úr dicsőségét. Ő ugyanis hallotta az Úr elleni zúgolódástokat. Mi vagyunk mi, hogy ellenünk zúgolódtok?” (Kiv 16,67). Ugyanígy a 36,1-ben, ahol úgy tűnik, mintha Mózes kissé interperszonális kapcsolatba kerülne egy vagy két emberrel tárgyalás közben, a valóságban azonban a szentély művészeiről van szó: Ezt mondta: „Becaleelnek és Oholiábnak, továbbá a

többi hozzáértő embernek – akiknek az Úr érzéket és ügyességet adott.” Itt is Mózes nem egy vagy két emberhez beszél, hanem az összes mesteremberekhez és kiadja nekik a parancsokat és a szükséges pénzt.

Véleményem szerint tehát azt kell mondanunk, hogy Mózes nagyon szigorú módon képviseli a társadalmi, szervezeti, hierarchikus erő elvét, Isten népére alkalmazza. Az ennek az elvnek az alkalmazására szenteli magát fáradhatatlanul. Végül nem olvasható Mózesről szinte egyetlen olyan evangéliumi történet sem, amelyben az egyes emberekkel könyörületes kapcsolatba kerülne. Mózes nem találkozik egy naimi özvegygel, Mózes nem gyógyít meg egy leprást sem. Nem beszél egy századossal sem, nem gyógyítja meg Péter anyósát, nem vitatkozik a pénzváltó Lévível, hogy meghívja követésére. Nem megy baráti látogatásra Lázár, Márta és Mária házába; nem gyógyítja meg Bartimeust. Mégis sok rendkívüli dolgot visz végbe. Mózesnek nincs ideje a személyes és egyéni találkozások számára, Mózesnek nincsenek barátai, mert mindig az általános, az egyetemes, a tömeges dolgokkal van elfoglalva.

2. Jézus és Magdolna

Jézus olyan ember, akinek van ideje és vannak barátai. Ennek a találkozásnak tipikus esete Jézus és Mária Magdolna találkozása: „Mária ott állt a sír előtt és sírt. Amint így sírdogált, egyszercsak benézett a sírba. Láta, hogy ott, ahol Jézus teste volt, két fehér ruhába öltözött angyal ül, az egyik fejtől, a másik lábtól. Megszólították: „Asszony, miért sírsz?” „Mert elvitték Uramat – felelte –, s nem tudom, hová tették.” E szavakkal hátrafordult s látta Jézust, amint ott állt, de nem tudta róla, hogy Jézus. Jézus megkérdezte: „Asszony, miért sírsz? Kit keresel?” Abban a hiszemben, hogy a kertész áll mögötte, így felel neki: „Uram, ha te vitted el, mondd meg, hova tetted, hogy elvihessem magammal.” Jézus most nevén szólította: „Mária!” Erre megfordult s csak ennyit mondott: „Rabboni”, ami annyit jelent mint, „Mester”. Jézus ezt mondta neki: „Engedj! még nem mentem föl Atyámhoz. Inkább menj el testvéreimhez és vidd nekik hírt: Fölmegyek Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, Istenemhez és a ti Istenetekhez” (Jn 20,11–17).

Ebben, mint más számtalan evangéliumi történetben, Jézus a vigasztaló feladatát látta el. Valóban, ha Mózes a nagy számok embere, Jézus a *kis számok embere*. Jézus hol az egyikkel, hol a másikkal foglalkozik, majd megáll beszélgetni, mintha sok ideje volna. Vár, hogy a másik megértse: él az ő megtisztító ereje, és végül is fel tudja nyitni a szemeket, hogy lássanak. Valóban fel lehet tenni a kérdést, vajon az Úr miért veszteget annyi időt Magdolnára. Miért várja, hogy ő megérjen, hogy lásson, értsen? Miért nem mondja meg neki rögtön, hogy kivel áll szemben? Jézusnak van ideje. Ugyanígy tesz a két emmauszi tanítvánnyal: majdnem két órát veszteget el velük azzal, hogy csatlakozik hozzájuk, majd meghallgatja őket, hogy felszínre kerüljön aggodalmuk, aztán megvilágosítsa őket; végül következik a vacsora. Mennyi időt veszteget el, miközben az egész világ várja az ő feltámadásának a megnyilvánulását, az apostolok sírnak, Péter még mindig elhagyatott, a jóindulatú emberek Jeruzsálemben még mindig el vannak keseredve és azt gondolják, hogy most már mindennek vége! Mindez nagyon különös.

Tény, hogy az eltévedt bárány logikája szerint gondolkodunk: a 99 bárány ott vár, de a pásztor az egyetlen eltévedt után indul, mely nem akar visszatalálni és így kitaszítottá válik. Az elveszett bárány drámájának logikája érvényesül annak a figyelemnek a logikájában, amely a felé a fiú felé fordul, aki nem dolgozik, szemben azzal a fiúval, aki eredményesen működik, az Isten misztikus „részhajlásának” a logikája szerint. Úgy tűnik, hogy Isten elveszik a részletekben, szívesen elrejtőzik az apró és egyszerű dolgokban, melyekre nekünk nincs időnk, nincs türelmünk, nem tudunk rá figyelni. Miniket talán megkísért, hogy azt mondjuk: abban az esetben, ha valóban alkalom kínálkozik egy csoporttal közösségbe lépni, kell hogy a csoporttal törődjünk. Jézus ellenben azt mondja: „Várj a csoporttal, én veled törődöm, egyedi esettel!”

Befejezésül, míg Mózesnek nincs ideje és nincsenek barátai, addig Jézusnak van ideje és vannak barátai. Ez a különbség a mózesi Törvény és az Evangélium között.

3. A szó kevesbedik

Szeretnék most két kifejezést idézni. Nagyon tömörek és jelentősek, az egyházatyáktól vettük át. Ezek: *ho logosz brachynetai*, azaz „a szabatos szó”, és *ho logosz pachynetai*, azaz „a homályos szó”.

Vegyük fontolóra egy kicsit ezeket a kifejezéseket. Mi a logosz? A logosz – jánosi értelemben – az Atya egyetemes és legfőbb megnyilatkozása; Isten legtökéletesebb megnyilatkozása: a kimondott Isten. Továbbá a logosz kifejezi az Atya jellegzetességeit, amelyek: a bölcsesség, egyetemesség, mindenhatóság, mindenüttvalóság, mindentudás... Ebben a logoszban teremtett minden: a világmindenség, az emberek, a dolgok, a történelmi helyzetek. A logoszt be lehetne úgy is mutatni, mint minden dolog értelmét, a görög mentalitás meghatározása szerint. Mózes azt kérdezte: „Miért nem ég el a csipkebokor?” Ez a kérdés a pneumából, a Lélekből származik a logosz felé irányulva. A logosz az a hely, ahol minden kérdés megoldódik, és ide tart minden kérdés, hogy elárassza az ember szívét. Továbbá kiváltképpen az egyetemesség helye, ahol a megértésre irányuló, feltétel nélküli vágyunk gyökerezik, és ahol ugyanez a vágy célhoz ér. Az a hely, amelyben minden a logoszban teremtett ember meg tudja érteni, felfoghatja, megismerheti, szeretheti magát. Összegezve és egyszerűbben kifejezve a *ratio universalis*-ről van szó, minden dolog értelméről. A logosz tehát mindent átjár és kiváltképpen a mindenség egyesítője, amennyiben minden dolog különbözőségének és hasonlóságának értelmét megadja, a dolgokat egymással összehangolva. Így íródott a Bölcsesség könyve is.

Ez az a botrány, melyről a görög atyák elmélkedtek: *ho logosz brachynetai*! Ez az egyetemes jelentésű szó kisebbedik, összeszűkül a térben és időben, azzal, hogy itt van és nem ott, most és nem előbb, most van itt és nem holnap. Kicsivé lesz és részekre bontja magát, és hozzáférhetővé válik. Alkalmassá lesz a személyek közötti kapcsolatokra, arra a kapcsolatra, mely minden egyes embert érint, részesedvén a személyes lét megosztottságában; így mindenki vel találkozik egyedüli és abszolút módon.

Ahhoz, hogy mindezt jobban megértsük, ezeket megpróbálom példákkal megvilágítani.

A Kiv 33,11-ben látjuk, hogy gyakorlatilag csak Mózesnek volt Istennel interperszonális kapcsolata: „Az Úr szemtől szemben be-

szélt Mózesrel, ahogy az ember a barátjával beszél.” Ehhez hasonlóan a Szám 12,7-8-ban Mirjam és Áron lázadása után az Úr így szól: „Ő (Mózes) mindenütt otthonos házámban. Vele szemtől szembe beszélek, nem pedig rejtélyesen. Igen, ő láthatja az Urat a maga valóságában.” Ez a rendkívüli bensőséges kapcsolat Mózes és Isten között, szinte egyedülálló a történelemben, és megmarad az összes későbbi hagyomány emlékezetében. A Sirák fia könyve Mózes dicséretét énekelve ezt mondja: „Szemtől szembe adta neki parancsait” (45,5). Ez a szemtől szemben való interperszonális kapcsolat egyedül Mózesnek volt fenntartva, miközben az összes többinek csak Mózesen keresztül volt kapcsolata Istennel. A Kiv 20,18–19 mondja, hogy kihirdette a Tízparancsolatot: „Az egész nép hallotta a mennydörgést, a villámlást, a harsonazengést és látta a füstölgő hegyet. A nép félt, remegett és távol maradt. Így szóltak Mózeshez: ,Te beszélj hozzánk és meghallgatunk. Isten ne szóljon hozzánk, nehogy meghaljunk.’”

Ez a szabályzat Mózes egész idejében érvényes maradt. De amikor a *logosz* Krisztusban megnyilatkozik, ez mindjárt kisebbedni kezd. Nem csak azért, mert összefogja a dimenziókat, úgymond fizikailag, mely előbb nem volt meg, hanem éppen azért, mert részleteződik és történetivé válik. Amennyiben ez a következmény botrányosnak tűnne, megnyugtatóként azt mondom, hogy az Atyák nem féltek azt állítani, hogy az a tündöklő szó, mely le tudta győzni a világot és megvilágosította a gondolkodást, egy csapásra „elhomályosodott”, „összeszűkül” (ho *logosz* pachynetai). Az Igének ez a homályossága számunkra is botrány, mert a mi szívósan pogány vallásosságunkban, egy mennyből jövő, mindenki számára látható és egyetemes jelet kívánunk. Vagyis a megingathatatlan filozófiai mentalitásunkkal Istent gondolataink, a nagy fenomenológiai vagy szociológiai törvények hálójába akarjuk zárni, s ezekkel a vallási kinyilatkoztatást szabályozni. Mi olyan Istent akarunk, akit mindenki meg tud ismerni a maga módján, amennyiben mindenkinek ugyanúgy nyilatkozik meg, ahogy egy lámpa. Ugyanabban a pillanatban megvilágítja minden idők minden emberének egész gondolatvilágát. Bekövetkezik tehát, hogy az Isten, akiről hisszük, hogy mindent tud, szemben ezzel a rettenetes hálóval, amellyel az istenit olyan körbe akarjuk befogni, melyben minden előre meg van határozva – mint egy kis halacska, mely a háló rései között próbál menekülni: kisebb-

bedni akar, hogy szabad lehessen, hogy ő maga lehessen. Éppen így van Istennel, valóban kicsivé válik, de soha nem úgy, hogy ez a kicsiség kényszerítő lenne számára. Ellenkezőleg, bármennyire is nagyok az Istenről alkotott elgondolásaink, Isten mindig sokkal nagyobb ezeknél.

Isten kicsi és nagy egyszerre. Kerüljük el tehát az összes olyan kísérletet, hogy megtervezzük a vele történő párbeszédünket. Isten a szeretet, és a szeretet nem viseli el a mesterséges dolgokat. Isten kicsi is tud lenni, megghiúsítva a mi tervezgetéseinket, és elfogadja, hogy botrány legyen mindazoknak, akik nem akarják „megengedni” Istennek, hogy szabadon úgy szeressen minket, ahogy akar, igaz szeretettel, előre nem láthatóan, találékonyan, lángolóan, lágyan, féltékenyen, meggyújtva szívünket. Egész közel akar kerülni hozzánk, ahogy az Írás mondja, olyan szeretettel, melyet senki más nem ellenőrizhet, mert ez a titok egyedül arra tartozik, akit szeret.

Ez az a szeretet, melyet a kis Jézus, a kicsivé vált *logosz*, felajánl, elvesztegetve az idejét Magdolnának, a két emmauszi tanítványnak, az apostoloknak. Ilyen módon az Isten szeretete állandóan szétbontja a mi pogány vágyainkat, hogy egy teljes, totális, abszolút, végérvényes megnyilvánulást tartsunk a kezünkben. Az evangélium Istene, az igaz szeretet Istene állandóan meglep és zavarba hoz minket. Egyébként minden igaz emberi kapcsolatban, amikor a szeretet ereje megszabadul bilincseitől, folyamatosan eltűnnek az előre nem látható dolgok. Azt hisszük, hogy megértünk valakit, holott nem értetünk meg semmit, mert ezer meg ezer más kinyilatkoztatás tör fel belőle, mint egy vulkánból. Isten éppen úgy viselkedik, mint egy vulkán, amely nem tűri, hogy rács mögé zárják, mely korlátozza a helyet, a módot, az időt, mivel nem szabályszerű alakban és formákban működik, hanem robbanásszerűen. A Biblia Istene, kezdettől fogva végig ilyen. Az Írás lapjain állandóan ezzel az Istennel való kapcsolatnak vagyunk tanúi Mózesztől Jézusig; mégsem akarunk számolni Isten igazságával. Tény tehát, hogy éppen Istennek egyedül ez az igazsága teszi lehetővé, hogy szemtől szembe találkozunk vele; felfedve, hogy nemcsak mi ismerjük őt, hanem valójában ő is ismer minket, úgy ahogy vagyunk, azaz ebben a megismételhetetlenségünkben, melyet senki más nem ismer, magányunkban, melyet senki ember nem tud a mélyéig kifürkészni.

4. A feltámadt Jézus

Ki a feltámadt Jézus? A feltámadt Jézus az a Jézus, aki a halálig kicsinyítette magát, elviselve a botrányt, és hogy a lenézettek lenézettjévé váljon. Ezért Isten megadta neki, hogy egyetemes jelenlétté váljon, hogy külön-külön jelen legyen és minden embernek. Jézus feltámadása nem azonos Jézus – általános értelemben vett – visszatérésével a világba; ellenben Jézus hatalma az, amely megvalósítja jelenlétét a jelenlévő Szentlélekben, az egyes embereknek és mindenki számára.

Álljunk meg ennél a két kifejezésnél: „jelenlévő” és „egyeseknek és mindenkinek”. A feltámadt Jézus jelen van az egyes emberekben; mint az egyedülálló személy szeretetének egyetlen tárgya. A feltámadt Krisztus az Isten szívünkben kinyilatkoztatott szeretete, a Szentlélek által, az egyes embereknek és mindenkinek, és együtt az összes embernek. Ez az „egyes” nem jellemzi Jézust; Jézus az egyháznak, a világnak, az angyaloknak, az egész világegyetemnek ajándékozta magát. Jézus mindenkiért van. Azonban az egyes embereken keresztül adja magát mindenkinek, megvalósítva, hogy az egyén az egész részévé válik. Ebben áll a „leegyszerűsített” Ige, a „megkisebbitett” Ige feltámadásának ereje. Aki elfogadja a kicsivé vált Ige botrányát, az részesülni fog a kozmikus Ige egyetemes dicsőségében, és képes lesz mindent megérteni és olyan egyensúlyba hozni, melyben minden dolog a maga rendjében és teljességében található, melyben minden összefoglalódik és megújul.

Akkor érthető Szent Pál nagyon merész kijelentése, melyet soha nem mertem volna kimondani, ha ő nem írta volna le: „Mikor pedig majd minden alája lesz rendelve, maga a Fiú is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki. Akkor Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28). Ez a „minden” görögül *„ta panta”*, nehezen érthető a teljes szövegben: *hina é ho theosz tá panta en pászin*. Nem az okoz nekem nehézséget, hogy Isten lesz mindenben valamilyen módon, hanem, hogy Isten lesz *minden* mindenben. Éppen ez áll szemben a megtestesülés megosztottságával. Miközben ott Isten volt a minden Jézusban, most Isten válik a teljességgé: a maga teljességében van jelen mindenben.

Jézus megosztottsága botrányának útján át egészen keresztthalálának homályosságáig, Isten dicsősége tökéletesen betölt önmagával

minden létet. Úgy vélem, valóban nagyszerű, szinte hihetetlen ez az igazság: Isten tölt be önmagával minden létet. Nem csak egy kevés-két ad, hanem teljesen betölti. Ez az isteni teljesség valóban egy „megistenült” totalitást ad az emberi akarat egész univerzumának, melyet a Fiú szerzett meg az Atyának.

Meg vagyok győződve arról, hogy Szent Ignác ugyanezzel a fogalommal él, amikor a „*Contemplatio ad amorem*” c. részben használja a „minden” és a „mindenek” szavakat. Így pl. amikor azt mondja: „Fontoljátok meg, hogyan működik és tevékenykedik Isten értem, *minden* teremtettt dologban” (ES, n.236); „Gondoljátok meg, hogy *minden* jó és ajándék fentről származik” (ES, n.237). Igaz, itt még nem valósult meg a „minden mindenben”, mely a végső tökéletesség. Addig még fejlődni kell, de a bennünk, mindnyájunkban lévő Istentől való szeretetteljes szemlélődés által megsejtjük, hogyan valósul meg fokozatosan Isten „minden mindenben” való teljessége, természetesen a szerint a mérték szerint, melyben ilyen látásmódot kapunk.

Ha tehát Jézus feltámadt, s egyetemes és részekre osztott jelenné vált, az egyes emberekben és az egész emberiségben, akkor mi következik ebből számunkra? Az evangélium nagyon konkrétan válaszol, hadd idézzek erre vonatkozólag néhány fontos részletet Máté evangélistától. Ő talán mindenkinél jobban megértette és erőteljesen ki tudja fejteni, hogy mi a következménye Jézus feltámadásának és jelenlétének az egyházban. A Mt 25,35-ben Jézus így szól: „Éheztem ugyanis és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, vándor voltam és befogadtatok, beteg voltam és meglátogattatok, börtönben voltam és fölkerestetek...” Erre az igazak megkérdezik: „Mikor láttunk...” s ő ezt válaszolja: „minden alkalommal”, amikor ezeket a dolgokat tettétek, nem sokaknak, általánosságban, hanem „amit a legkisebb testvérem közül eggyel is tettétek, velem tettétek!” (25,40). Aki elmegy egészen Jézus részekre osztottságának végső következményéig, az az Emberfia jobbján fog ülni, amikor eljön dicsőségében.

Íme, ezért van Jézusnak ideje, ezért áll le szívesen az egyes emberekkel. Minden egyes emberben meg tudja látni a „mindet”. Máté megelőlegezte a 18,6-ban az „egyes” politikáját, mely a „mindent” tartalmazza: „De aki megbotránkoztat csak egyet is ezek közül a kicsik közül, akik hisznek bennem, jobban járna, ha malomkövet

kötnének a nyakába és a tenger fenekére vetnék.” Máté nem általában mondja: „Ne botránkoztatassatok meg senkit”, hanem megerősíti, hogy az „egyes emberrel” való kapcsolatainkban az üdvösség forog kockán. Majd így folytatja a 18,10-ben: „Vigyázzatok, ne vessetek meg egyet se e kicsik közül! Mondom nektek: angyalaik az égben szüntelenül látják mennyei Atyám arcát.” Idézek még egy részt, amely egy rövid hasonlattal fejeződik be az eltévedt bárányról: „Ha egy embernek száz juha van és egy elcsatangol közülük, nem hagyja ott a hegyen a kilencvenkilencet és nem megy el, hogy megkeresse az elveszettet? Ha aztán sikerül neki megtalálnia, bizony mondom nektek, annak jobban örül, mint az el nem tévedt kilencvenkilencnek. Éppen így mennyei Atyátok sem akarja, hogy csak egy is elvesszen e kicsik közül” (18,12–14). Itt a keresztény élet gyakorlataira lefordítva látjuk, hogy milyen az Isten megtestesülésekor megnyilvánuló megosztottsága Jézusban. Mi arra hivatunk, hogy Istent megtaláljuk a világban, a dolgokban, másokban, a történelemben; mindenesetre ez soha nem lesz lehetetlen, ha közvetlenül a saját helyzetünkből indulunk ki. Közvetlenül minden olyan helyzetben, amely akár csak egy egész kicsi szolgálatot is tartalmaz, a szolgálat teljességét érintjük. Minden töredékben Isten teljességét érintjük meg, amely megnyilatkozik nekünk.

Fejezzük be elmélkedésünket Szent Ignác egyik rövid imádságával, melyet a „Contemplatio ad amorem” c. rész első pontja után találunk meg: „Vedd Uram, fogadd el minden szabadságomat, emlékezetemet, értelmemet és minden akaratomat. Mindenem, amim csak van, ami az enyém, te adtad nekem. Uram ezeket visszaadom neked: minden a tiéd, rendelkez velük akaratod szerint. De add nekem a szeretetedet és kegyelmedet és ez elég lesz nekem” (ES, n.234).

A KERESZTÉNY
ÉLETESZMÉNY
SZENT JÁNOS
EVANGÉLIUMÁBAN

Lelki gyakorlatos elmélkedések

ELSŐ RÉSZ

ELMÉLKEDÉSEK

ELSŐ ELMÉLKEDÉS

LELKIGYAKORLATOK FELNŐTT KERESZTÉNYEKNEK

Lelkigyakorlatunk elmélkedései az evangélium üzenetének meghallgatását akarják előmozdítani. A cél eléréséhez a kiindulópont a negyedik evangélium, Szent János evangéliuma. Nem exegetizálni akarjuk a szövegeket, sem pedig bevezetőt adni az olvasáshoz, legkevésbé Szent János evangéliumának *lectio continuáját*, sokkal inkább célunk a jánosi üzenet őszinte és közvetlen meghallgatása. Következésképpen reflektálunk a jelenre, a Szent Ignác Lelkigyakorlatok c. könyvében ajánlott megoldások fényében, melyek bizonyos jártasságot biztosítanak az evangéliumi tanításba való mélyebb behatoláshoz.

Elhatározzuk tehát Isten szavának a hallgatását az imádság légkörében. Fő célunk, amint már mondtam, Szent János evangéliumának, az evangéliumi üzenet „szavának” hallgatása. Számolok a lehetőséggel, hogy ez a választás egy kicsit merésznek vagy kockázatosnak tűnik különböző okokból. Mindenekelőtt azért, mert Szent János evangéliuma különbözik a többi evangéliumtól (gondoljunk pl. Lukácsra), nem tartalmaz sok olyan témát, amelyről lelkigyakorlatokon szoktak elmélkedni. Ezenkívül, amint már mindnyájan tudjuk, nehéz evangéliumról van szó, tele egyszeri olvasásra nehezen érthető dolgokkal. Ha elolvasunk egy oldalt, néhány sort, együttvéve megértjük az elmondott dolgok értelmét, de azt már nem értjük, hogy miért mondja a szerző, miért éppen ott mondja, és ezért nem értjük a pontos jelentését sem. A kommentárok gyakran a közérthető dolgokat magyarázzák, amiket már amúgyis megértettünk; de nem válaszolnak arra a kérdésre, ami ennek az evangéliumnak az olvasásakor felmerül: miért éppen ezen a helyen foglalkozik olyan kitartóan ezzel a témával az evangélista? És így tovább...

I

Az első igazi kérdés a következő: *kihez szólnak Szent János szavai?*

Tény, hogy Szent János evangéliuma nemcsak kívül helyezkedik egy konkrét aszketikus tapasztalaton, és nemcsak megköveteli, hogy nagy figyelemmel teremtsünk kapcsolatot belső világunk és a különböző témák között, hanem egy emelkedettebb lelkületet is feltételez, melyről rögtön beszélni fogunk. Ezenkívül nyilvánvalóan ez az evangélium nem kezdőknek való. Ez az evangélium keresztény érettséget feltételez, vagy más szavakkal a tudás, a tökéletesség, a keresztény megvilágosodottság érettségét, továbbá olyan személyt, aki átgötörte magát egy hosszú, aszketikus érlelődésen. Ezért neki már nincs szüksége az átelmélkedett témák ismétlésére, hanem sokkal inkább egy további elmélyülésre.

Valójában létezik ez az érett és megvilágosodott keresztény? Az Újszövetség szerint *kell* léteznie, mert ez az újszövetségi igehirdetés végső célja. Idézek néhány részletet az Újszövetségből, amelyekben a keresztény tudásról (gnózis), tökéletességről, érettségről, megvilágosodottságról van szó. Vegyük például Szent Pál apostol *Rómaiakhoz írt levelét* (Róm 15,14): „Meg vagyok győződve róla, testvéreim, hogy bőséges tudással rendelkeztek (*pepleromenoi paszesz tész gnoszeosz*)”, továbbá, hogy ti keresztény „gnosztikusok” és keresztény „szakértők” vagytok.

Az első igehirdetés keresztényei bizonyosan még nem álltak egyformán ezen a szinten; de Szent Pál feltételezi, hogy már „gnosztikusokká” váltak. A *Korintusiakhoz írt első levélben* is (vö. 1,5) azt írja, hogy a korintusi keresztények meggazdagodtak minden tanítás és ismeret ajándékával, azaz meggazdagodtak „minden *gnózissal*”, a tudás legmagasabb formájával. Feltételezhető továbbá, hogy már létezik ez a gnosztikus keresztény, aki a lelki élet útját befutotta, és eljutott a biztos érettséghez.

Az Újszövetség más szövegrészei nem a gnózis témájának segítségével beszélnek nekünk ezekről, hanem a *teleiosz*, a „tökéletesség” témája által. Pl. Szent Pál apostol *Filippiekhez írt levelében* (3,15) „Mi mindnyájan tökéletesek (*teleioi*) tehát így gondolkodjunk.” Továbbá az apostol olyan hallgatóság felé fordul, akik már feltételezhetően véglegesen döntöttek – elbizakodottság és alaptalan dicsekvés nélkül –, tehát tökéletesek – *teleiosz*. A *Kolosszeiekhez* (1,28) *írt levélben* is kétszer visszatér ehhez a gondolathoz: „Mi őt (Jézust)

hirdetjük, intünk és teljes bölcsességgel oktatunk minden embert, hogy Jézus Krisztusban tökéletessé (*teleion*) tegyünk mindenkit.” Az igehirdetés célja: erre az érettségre vezetni a hívőket. A Kolosszeiekhez írt levélben még ezt is találjuk (4,12): „Köszönt titeket földitek, Epafrász, Krisztus Jézus szolgája. Ő állandóan küzd értetek imáiban, hogy teljesen és tökéletesen (*teleioi*) megvalósítsátok Isten akaratát.” Tehát a lelki tanítás célja: Isten minden akaratát teljesen és tökéletesen megvalósító hívő keresztényeket nevelni. Ez Szent János igehirdetésének is sajátos célja.

Nézzünk meg egy részletet a *Zsidókhoz írt levélből* (6,1–2): „Melőzzük ezért Krisztus tanításának elemeit és térjünk át a tökéletesebb dolgokra. (A görög szöveg így írja: *epi tén teleióteta ferometha*: ,vezessük egymást arra, hogy tökéletesebbek (*teleion*) legyünk’.) Nem akarjuk ismét az alapvető igazságokat előadni: a holt cselekedetből való megtérést, az Istenbe vetett hitet, a keresztségi oktatást, a kézföltételről, a holtak föltámadásáról meg az örök ítéltről szóló tanítást. Ezt is megtesszük majd, ha Isten megengedi.”

Szent János igehirdetése pontosan erre a második szintre helyezkedik, mely érthetővé válik, ha már sok más dolgot megismertünk, s így a helyzetek lényegébe való beelátásról beszélhetünk.

A szövegrészlet – mely talán mindegyik között a legjobban mutatja, hogy az Újszövetség lelkületét Szent János üzenete képviseli leghitelesebben –, a *Korintusiakhoz írt első levél* (2,6–16), de főleg 6–8. versek. Ott röviden olvashatjuk, ritmikus elmélkedő versek formájában, melyeket mindenki magára alkalmazhat: „Bölcsességet (továbbá gnosztikus tanítást) hirdetünk mi is, de csak a tökéleteseknek (tehát a *teleioi*-nak). Nem ennek a világnak a bölcsességét, sem e világ pusztulásra ítélt fejedelmeit, hanem Isten titokzatos, elrejtett bölcsességét hirdetjük, melyet az Isten öröktől fogva elrendelt a mi dicsőségünkre. Ezt senki sem értette meg a világ fejedelmei közül.”

Milyen alapvető útmutatást találunk ezekben a versekben?

1. Mindenekelőtt az a bölcsesség, amelyről Szent Pál beszél, a lángoló és megvilágosodott tanítvány sajátos témája. Továbbá ez a bölcsesség a mi képességünk is, amivel Isten meg akarja ajándékozni értelmünket.

2. Ez a bölcsesség nem a világ bölcsessége, hanem olyan bölcsesség, amelyet nem lehet csak úgy egyszerűen megszerezni, s nem az olvasás, a beszélgetés, a tanulás, a keresés eredménye, mert nem az

emberi tevékenység erejének a terméke. Nem ennek a világnak a bölcsessége, és soha nem is lesz e világé. Azaz nem olyan bölcsesség, amelyet megszerezhetünk a mások előtti értelmes beszéd által: igehirdetésekor vagy lelkigyakorlat alkalmával. Olyan bölcsesség, mely számol a túlvilággal, amely szerint mi is próbálunk élni. Ránk szabott bölcsesség ez, de nem ennek a világnak a bölcsessége, sem pedig a világ hatalmasaié, azaz nem az erőszaké, nem a nyereszkesedésé, hanem a hatóerő, a fejlődés, a belső akarni vágyásunknak a megnyilvánulása, hogy feldolgozzunk minden dolgot, amit használni tudunk.

3. Mi tehát az isteni, titokzatos, elrejtett bölcsességről beszélünk. Itt ki kell térnünk figyelmesen a „titokzatos” és „elrejtett” jelzőkre. Ez a bölcsesség a keresztény életben gyakran elrejtett marad a szem elől, mert nem azonosul semmilyen tettünkkel, amit véghezviszünk és semmiféle gondolattal, amit műveinkben hívunk létre. Ez a bölcsesség minden dologon túlmutat: titokzatos és elrejtett, melyet Isten mégis felajánlott nekünk, szegényeknek.

Ez a keresztény bölcsesség az élet teljességének, a derűs léleknek, a nehéz helyzetekben való ítélőképességnek, a keresztény élet veszélyes helyzeteiben való bátorságnak a forrása. Ezt a bölcsességet Isten előre elrendelte az idők kezdetétől fogva a mi dicsőségünkre, mely tőle magától ered, a Szentlélek közvetítésével.

A negyedik evangélium lelki útmutatása nem *magyarázni akarja* a szövegeket – mert ezeket a dolgokat nem lehet csak szavakkal magyarázni –, hanem olyan *utat akar mutatni*, ahol el lehet mélyedni ebben a bölcsességben, mely túlmutat az aszkétika minden szabályán, minden gyakorlaton, minden gondolon. Ez a felnőtt keresztény életének a szíve-lelke.

Úgy foglalkozunk tehát a negyedik evangéliummal, mint egy kézikönyvvel, és úgy tekintjük, mint a kereszténységbe való beavatás „harmadik fokozatá”-t. Valójában „első fokozatnak” a katekumenek fokozatát nevezhetjük, mely Szent Márk evangéliumával van összhangban. A „második fokozat” az egyház iránti elkötelezettségekkel kapcsolatos útmutatás tanulmányozása, mely Szent Máté evangéliumával van összhangban. A kereszténység helyzetének tanulmányozására a világtörténelemben (vagyis a kereszténység beilleszkedése a társadalomba, a környezet és a korok kultúrájába), a legalkalmasabb Szent Lukács evangéliuma és az Apostolok Cseleke-

detei. Ha tehát Szent Márk evangéliuma az első fokozat, Máté–Lukács–ApCsel a kereszténységbe való beavatás (a „hitoktatás”) második fokozata, akkor a harmadik fokozat a belső keresztény misztikus átfarmálása, azaz behatolás a tapasztalati egyszerűségbe Isten misztériuma által. Ez az Újszövetségben talán Szent Pál feladata, de különösen Szent Jánosé és más szempontból a Zsidókhoz írt levélé.

A harmadik fokozat feltételezi az előzőket és azt, hogy már sok dolgon túljutottunk. Ezért a dolgok legmélyebb értelmének további megláttatásával foglalkozunk most. Ebben az értelemben akarjuk, hogy vezessen bennünket Szent János evangéliuma.

II

De itt felmerül egy második döntő kérdés: *honnan indul el Szent János igehirdetése?*

Szent János hirdeti: ő *teleiosz* (tökéletes) keresztényt, gnosztikus keresztényt, bölcsességgel (*szophia*) és tudással gazdag keresztényt akar nevelni. De konkrétan mi a valódi kiindulópontja? Minden bizonnyal a már *teleiosz* (tökéletes) keresztény nem lehet kiindulópontja, mert ezeknek a keresztényeknek nincs szükségük a tanításra. Az ő kiindulópontja a „presbiter”, az az ember, aki – miután gyarapodott a tanításban, az ismeretben és egy kezdetleges gyakorlatban, sőt mi több, az élet megszokott erőnyeiben – most olyan ritka és nehéz helyzetekkel néz szembe, amelyek fogva tartják az ember belső világát.

A Szent János-i igehirdetés kiindulópontjának jobb körülhatárolásához, figyelmünket fordítsuk két személy felé, akikről az evangélium első részében olvashatunk: *Nikodémus* és a *szamáriai asszony* felé. Nikodémus és a szamáriai asszony valójában nem képviselik azt a néptömeget, melyet az evangélista át akar formálni, hanem olyanok, akiket a valóságban maga körül talál. Bemutatók nagyon röviden néhány tipikus esetet erről a két személyről.

Nikodémus elbeszélésével kapcsolatban *négy elemet* különböztettek meg:

<i>Jn 3,2</i>	az „éjszaka”;
<i>Jn 3,2</i>	a „Rabbi-Mester”;
<i>Jn 3,4</i>	az „öreg” és
<i>Jn 3,4 és 3,9</i>	a „hogyan történhet” kifejezések kapcsán.

1. Kicsoda Nikodémus? Olyan emberről van szó, aki már „révbe” jutott, vagyis egy „presbiter”-ről, azaz egy „felnőtt”-ről, aki hivatással rendelkezik, és következőképpen bizonyos kiváltsággal és elkötelezettséggel is az üdvösséggel kapcsolatban: egyszerűen kicsit érzi közismertségének és fontosságának a súlyát. Ezért fél a kompromittatástól, fél nyíltan szembe helyezkedni Isten Igéjével: valóban, mások által látott és megfigyelt „helyzetben” van; ezért megy *éjszaka* Jézushoz. Íme: Szent János elbeszélése a presbiterre irányul, aki már bizonyos mértékben az egyházhhoz tartozik – mellesleg a mi esetünkben ez vonatkozik a világiakra is –, azaz már bizonyos külső felelősségtudattal rendelkezik, de fél a nyílt állásfoglalástól. Ez a félelem akadályozza meg abban, hogy meghallgassa Isten Igéjének új követelményét.

2. A Nikodémus-elbeszélésben található egy alapvető, nagy értelmi követelmény: „*Rabbi (Mester)*”, szólt hozzá, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy (*didaszkalos*)”; és Jézus kicsit ironikusan utal a 3,10-ben erre a kijelentésre: „Te *didaszkalos* vagy...”, te büszkén vallhatod magad mesternek. A presbiter helyzetét az jellemzi, hogy már elindult egy úton, azon az úton, ahol alkalmazni akarja a misztériumot és a tanítást. „Én tudom ezeket a dolgokat”, vagy „én akarom tudni ezeket, hiszem, hogy elsajátítottam a tudás megszerzésének módszerét.” Következőképpen az én helyzetem már összekapcsolódik azéval, aki vagy tud és akar kapcsolatot teremteni, vagy hatékony módszerekkel keresi a tudáshoz vezető utat. Nikodémus ebben a helyzetben van, vagyis a bezártság helyzetében az Ige titokzatos újdonságával szemben.

3. Nikodémus nehézségét így fejezi ki: „Hogyan születhetik valaki, mikor már *öreg*?” Annak a presbiternek, aki már egy bizonyos pontig eljutott, nagy félelmet jelent, hogy nem lehet mindent az elejétől újratekdeni. Itt merülnek fel a nehézségek és a kényelmetlenségek, mert a valóságban előfordulhat, hogy Isten Igéje megköveteli, hogy mindent az elejétől újratekdejünk, és ez félelmetesnek tűnik.

4. Lényegében Nikodémus *csak kicsit bízik Isten hatalmában*. Ő olyan ember, aki rendelkezik az egyházzal kapcsolatos tapasztalatokkal, ismeri az emberi cselekvés határait, mit lehet és mit nem lehet tenni; ezért mondja: „Sok dolog kimondható, de nem valósítható meg.” Figyeljük meg, hogy Nikodémus mindkét közbeszólása – 3,4 és 3,9 – ugyanazzal a kérdéssel kezdődik: „Hogyan lehetséges ez?”

(3,4: „Hogyan születhetik valaki, mikor már öreg?” 3,9: „Hogyan lehetséges ez?”) S végül a 3,4 részben kitartóan kutatja, hogyan valósulhat meg Jézus kijelentése: „Hogyan tud egy ember újraszületni... Csak nem térhet vissza anyja méhébe, hogy újraszülessék?” Nikodémus már megvonta a lehetséges és a lehetetlen dolgok határát, ő olyan célhoz ért presbiter, aki felfogásában elzárkózott az Isten misztériumának további megértése elől. Ez az az ember, akit Szent János meg akar téríteni igehirdetésében.

A *szamáriai asszony* személyében – akihez szintén szól Szent János igehirdetése – más tipikus vonásokat fedezhetünk fel. Egyéniségében talán pszichologikusabb, de mégis nagyon fontos vonásokat mutat be az evangélista. Főleg arra a két szempontra figyeljünk, melyet az elbeszélés néhány részletéből emelünk ki.

1. A *szamáriai asszonyt* egy *személyes probléma*, tulajdonképpen egy szokásostól eltérő helyzet nyomasztja, ami csak a Jézussal való beszélgetés végén kerül felszínre. Gyakran megtörténik, hogy akkor bukkan fel a *probléma*, miután már minden külső helyzetet feltártunk. Jézus így szól: „Jól mondtad: Nincs férjem. Őt férjed volt, s akid most van, az sem férjed” (Jn 4,18). Mivel az asszony problémája megoldódott, így kiált fel: „Jőjjetek, van itt egy ember, aki mindent elmondott, amit tettem” (4,29) és tovább ezt olvassuk a 4,39-ben: „Abból a városból sok *szamáriai* hitt benne, mert az asszony egyre bizonygatta: „Mindent megmondott, amit tettem.”” Ki tehát az a presbiter, akit Szent János meg akar téríteni üzenetével? Olyan ember, aki el tudja viselni mélyreható, személyes problémáit, melyek nemcsak nyomasztóak és feltűnőek, hanem akadályt is jelentenek – legalábbis ennek mutatkoznak – a különböző kapcsolatokban, melyekből nem menekülhet az egyén, amit azonban szeretne valamilyen módon megoldani. Ezek a kapcsolatok a környezeti vagy szociális körülményektől függenek, de igazában az Ige meghallgatását akadályozó belső gát korlátozza őket.

2. A *szamáriai asszony* másik jellegzetessége a 4,11.12. és 15. versekben olvasható: „Uram, szólt az asszony, hiszen vödörd sincs, a kút pedig mély. Honnan veszed az élő vizet?” Itt Szent János – ahogy gyakran teszi – a félreértésen ironizál, hogy Jézus szavainak mindennapi hatékonyságát tolmácsolja. Ugyanez az irónia a Jn 6,34-ben is megtalálható: „Uram, kiáltották, add nekünk mindig ezt a kenyeret!” A *szamáriai asszony* már bejárta egy életutat, már fel-

mérte, hogy mit lehet és mit nem lehet tenni, *mindent a gyakorlati hasznosság szempontjából néz*. Éppen ez a pragmatizmusa áll a célpontban, hogy később átalakítva az egyház és a többiek vagy a saját lelki élete javára válják. Ő az „adni” és a „birtokolni” kifejezésekben gondolkodik; a lelke intézményes korlátok közé van szorítva, de később ezek az akadályok az apostoli, aszketikus, pasztorális és személyes események kifejezéseivé válnak. Tehát új, tisztább eszmék megszerzéséről, új törekvésekről van szó, a maga és mások számára, az Igében való teljes odaadással, mely odaát mindenkinek személyes üdvösségére válik.

Ha felismerünk magunkban néhány vonást azok közül, amelyek Nikodémust és a számáriai asszonyt jellemzik, akkor elmondhatjuk, hogy mi is konkrétan Szent János evangéliumának címzettjei vagyunk: és számunkra is van valami mondanivalója az evangéliumnak.

SZENT JÁNOS EVANGÉLIUMÁNAK „KEZDETE ÉS ALAPVETÉSE”

Elmélkedésünk témája a következő: Szent János evangéliumának „Kezdeite és Alapvetése”. Két részre osztom az elmélkedést. Az első rész, amely bevezet néhány általános megfontolással az ignáci „Alapvetés” és a jánosi prológus kifejezésekbe, „a jánosi igehirdetés kiindulópontja” címet viseli. Ez röviden Szent János prológusának néhány részletén elmélkedik, amely a lelkigyakorlat bevezetéséhez illeszkedik. A második részt nevezhetjük „célpontnak”, ez a jánosi üzenet egy másik alapvető vonását veszi szemügyre, amiről már elmélkedtünk, de amire mindig vissza kell térnünk: Hová akar vezetni bennünket az evangélista igehirdetése? Szeretnék előrebecsátani egy észrevételt az első elmélkedésben tett ajánlatomra vonatkozóan: Ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy a negyedik evangélium a keresztény tökéletesség és a gnózis evangéliuma, akkor hogyan lehet, hogy ezeket a szavakat: gnózis és tökéletesség (teleiosz) – amelyek az 1Kor, Róm, Zsid levelekben éppen ennek a tipikus keresztény helyzetnek a leírására szolgálnak – Szent János sohasem használja? Felmerül tehát a kérdés, hogy milyen szavakat használ Szent János a tanítványok helyzetének és hivatásának bemutatására.

Van itt két alapvető szó, amelyhez egy harmadik csatlakozik – fordítsuk ezekre a figyelmünket. Az első szóban Szent János összefoglalja a tanítványok életútját. Ez megfelel a teleiosz (tökéletesség) szónak, jobban mondva Szent Pál gnózisának, és ez kétségtelenül a *hűség és a hit témája*, amelyre majd megfelelő elmélkedéssel még visszatérünk. Szent János evangéliuma így fejeződik be: „Ezeket viszont azért írtam, hogy higgyetek” (20,31); a kereszt fő jelenetét azért beszéli el, „hogy higgyenek benne” (19,35). A „hit” egész szótárát – amely hit véleményem szerint nem olyan, mint egy újonnan kibontakozó hit, hanem különleges hit, azaz tökéletes, elmé-

lyült, érett hit – ezt tartalmazza tehát Szent János hitfogalma, hogy a keresztény ember útját és életcélját jelölje.

Különben igaz, hogy János evangéliumában nem jelenik meg a teleiosz (tökéletes) szó. Ellenben, ahogyan más esetben is gyakran előfordul az Újszövetségben, hogy ahol nincs megfelelő főnév, helyette igét használnak. Szent János például gyakran használja a „piszteuó” (hiszek) igét, de soha nem használja a pisztisz (hit) főnevet. Érdekes nyelvészeti jelenség ez nála. János soha nem használja a „teleiosz” (tökéletes) szót, néhány fontos helyen azonban beszél a „tökéletességre törekvés”-ről. Jézus minden cselekedetének célja, hogy mindnyájan „teleiomenoi” (tökéletességre törekvők) legyenek „az egységben” (17,23). Más formában tehát újra feltűnik a Szent Pál-i téma: Mindnyájan legyenek tökéletesek, ahogy Jézusnak kell „tökéletesednie”, „elvégezni (az ige: teleioun) az Atya művét” (5,36; 4,34): azt a művet, amelyet Jézus a kereszten befejezettnek (a teleioun igével) jelentett ki (19,28–30).

Éppen így tagadhatatlan, hogy a „gnózis” kifejezés – a tudás, amiről Szent Pál beszél – sem fordul elő János evangéliumában; így világosan nem jelenik meg a „szophia” (bölcsség) szó sem. Itt van azonban a „ginoszkein” ige, melyet ugyanazon értelemben használ – gyakorlatilag tehát egyenlő a „gnózis”-sal, vagyis a legmagasabb rendű tudással. Egész sorozat olyan szemelvény van, amelyben a „megismerni” ige használatán keresztül Szent János azt mutatja be, hogy az érett tudásnak melyik fajtája az ő tanításának a célja. Különösképpen a következőt idézhetjük a sok közül: „Én ismerem juhaimat, és ők is ismernek engem” (Jn 10,14.15). Ez a bensőséges és kifejezett ismeret alkotja Szent János igehirdetésének a célját.

I

Szent Ignác a „Kezdet és Alap” című fejezetben (ES, n. 23) javasol néhány alapvető kiindulópontot a lelkigyakorlathoz, amelyet a továbbiakban fejtenk ki bővebben. Szent János attól a kereszténytől, aki az ő irányítása alatt akarja bejárni a lelki élet útját, előfeltételként széles körű teológiai ismeret elsajátítását kívánja – olyan széles körűt, amelyben benne rejlik a további fejlődés lehetősége –: ez az evangélium Prológusa (előszava) (1,1–18). A Prológus valamiképpen Szent János evangéliumának „kezdete és alapja”. Azért használom ezt a kifejezést, mert ismeretes az a néhány analógia a két szöveg

között, amelyek nyilvánvalóan a sok szempont közül a legmesszebb visznek. Az első analógia: mindkét írás később íródott. Szent Ignác akkor írta a „Kezdet és Alap”-ot, amikor már világos volt előtte a „Lelkigyakorlatok” felépítése. Szent János akkor írta a Prológust, illetve valószínűbb, hogy inkább más forrásokból is kiegészítette, amikor már világos volt benne a mű egésze. A második analógia: mindkét szöveg azért született, hogy bevezesse az olvasót a mű gondolatvilágába. Tulajdonképpen a Lelkigyakorlatok könyve önmagában, a „Kezdet és Alap” nélkül is olvasható és érthető. De a „Kezdet és Alap” a továbbiak megértéséhez bevezetőként nagy segítség, és fontos részét képezi a műnek, hogy jobban megértsük és alkalmazzuk ezeket az egyedülálló ismereteket. Azt is elmondhatjuk, hogy Szent János tanítása önmagában is érthető lenne, a Prológus nélkül. De a Prológus feladata, hogy keretet és vonatkoztatási pontokat adjon a továbbiakhoz, és lehetővé tegye a később elmondott dolgok jobb megértését. A harmadik analógia: ahogy a „Kezdet és Alap”, úgy a Prológus is valamilyen módon magában foglalja már a továbbiakban kibontakozó gondolatok csíráját. Szent Ignác „Kezdet és Alap”-jában már minden benne rejlik. Mert ha valaki elfogadja, hogy ő Istentől függ és hogy hozzá kell törekednie, és hogy választás esetén mindig azt kell keresnie, ami Istenhez legközelebb áll, akkor már lelkigyakorlatot végez ezáltal, azaz elérte legalapvetőbb célját. Mi hiányzik? Hiányzik mindennek az asszimilációja, mely által Krisztus misztériumában – élet, halál és feltámadás – részesedünk. Lényegében a „Kezdet és Alap” már körvonalazza a célpontot, azaz egészében véve már tartalmazza a későbbi kibontakozást. Ugyanígy van Szent Jánossal is, amikor azt mondja: „Az Ige közöttünk lakott”, vagyis ezzel már rámutat mindarra, amit később evangéliumában megtalálunk. Mi hiányzik? Az hiányzik, hogy méltó helyet készítsünk a köztünk lakó Igének. Ezért az egész evangélium egy lelki útmutatás, mely arra hív bennünket, hogy felismerjük a közöttünk lakó Ige jelenlétéből eredő irányítást: mit jelent „helyet készíteni a közénk jött Igének”? Nézzünk meg néhány kiindulópontot a jánosi Prológussal kapcsolatos elmélkedéshez. Kezeljük úgy, mint a presbiter oktatásának előfeltételét, mint az előadás valamiféle keretét, mely a jánosi igehirdetés kiindulási és célpontjára vonatkozik.

Gondolkozzunk el a logosz szó különböző jelentésein. A Prológus

18. verse a logoszt röviden úgy mutatja be, mint a mű cselekményének főszereplőjét. A logosz szó jelentése nagyon szerteágazó, talán azért is, mert a görög szónak sok jelentése van: ész, értelem, árjegyzék, és még sok más szélsőségesen különböző jelentése van. Fel lehet tenni a kérdést, hogy Szent János miért éppen ezt a szót választotta, amikor más, ennél sokkal kifejezőbbeket is választhatott volna. Például amikor azt akarta jelölni, hogy „Isten Igéje”, miért nem választotta inkább a *rema* szót, amely talán sokkal alkalmasabb lett volna Isten alkotó szavának közvetlen bemutatására? Amikor a „bölcesség” szót akarta jelölni, miért nem választotta a szophia vagy más hasonló szót? Ezzel szemben a jelentések teljes összevisszaságával találjuk magunkat szemben. Mindenesetre nekem úgy tűnik, hogy nem felesleges a lényegesebb jelentéseket sorba venni, semmiképpen sem a teljes exegetizálás igényével, hanem a mi egzisztenciális elmélkedésünknek megfelelően. Valószínűleg Szent János ezeknek a jelentéseknek „teleszkóp”-szerű képét akarja elénk tárni; ezzel az volt a szándéka, hogy fokról fokra vezessen bennünket felfelé a lépcsőn, egészen a célpontig.

Tehát a szónak nagyon sok jelentése van: egy görög számára a jelentés – melyet az elterjedt filozófiai szövegösszefüggésekből állított össze – sokkal egyértelműbb, ez a dolgok logosza volt, azaz a valóság létezésének legvégsőbb értelme. Az exegeták, szokás szerint, nem tartottak ki e mellett a jelentés mellett, mert úgy vélték, hogy a jánosi logosz szó származása sokkal inkább bölcességi, vagy általában ószövegségi típusú. Lehetetlen elképzelni, hogy egy abban az időben élt presbiter, miközben abszolút értelemben beszélt a logoszról, ne gondolt volna a dolgok végső értelmére, a világ okára, és innentől ne kezdett volna el reflektálni. Felsorolom tehát az öt alapvető jelentést: 1. a valóság létezésének értelme; 2. a teremő szó: Isten mindent szavával teremtett; 3. tudás, mely a teremtéshez vezet, továbbá hétköznapi tudás; 4. éltető és megvilágosító szó; 5. kinyilatkoztató szó: az Isten Fia Jézusban jött (megtestesült) közénk, és Jézus az, aki kinyilatkoztatja az Atyát.

Úgy tűnik, hogy Szent János úgy látja ennek az 5 jelentésnek a teljes sorozatát – másokkal együtt, melyeket talán hozzájuk lehetne még venni –, mintha ezek szabályosan összekapcsolódnának, egyik a másikkal; ezért nem lehet egyiket a másik után a megfontolás tárgyává tenni, és így a Szent János-i szándékot újjá formálni.

1. A logosz, a dolgok végső értelme

Létezésem végső értelme Istenben van. Ez a kétségtelenül első tanítás talán magában foglalja és nyilvánvalóan megmutatja, hogy honnan kell elindulnia a presbiternek. Létezésemnek – és az egész emberiség létének – van értelme, oka, jelentése. Ez a végső jelentés Istenben van.

2. A logosz, a teremtmő szó

Hol van minden valóság – minden dolog –, emberi helyzetem végső jelentése? Az Istentől való függésben van. Az elismerés függőségében Ignáccal szólva dicséretben és a tiszteletben. Ha minden dolog végső oka az Isten teremtmő szava, akkor ez az Istentől való totális függés értelme, az Isten elismerése a tiszteletben és a dicséretben, ez az a legelső magatartás, melyre mások építhetnek és amely nélkül semmilyen lelki tanítás sem épülhet fel.

3. A logosz, az elrendező bölcsesség

Istenben nemcsak a dolgok létezésének végső értelme van, hanem az „itt és most” létezés végső értelme is. Azaz: a létezés minden helyzetének, mindannak, ami *gegonen* („létrejött”) és létrejön most, van jelentése Isten elrendező bölcsességében. Az egész kozmosznak, amiről a 9. versben beszél, megvan ez a jelentése.

Ez a szemlélet nagyon gazdag és megvilágosító erejű, mert értelmetlen és ugyanakkor nyilvánvalóan igen furcsa dolog a kilátástalan emberi helyzetből kiindulni, legyen az akár a saját emberi helyzetem, akár az emberiség és a világ helyzete, vagy akár az egyház helyzete: mindennek az Isten elrendező bölcsességében van a jelentése. Csak ha bízik ebben, akkor kezdődhet el a presbiter átalakulása. Ha hiányzik ez a bizalom, akkor keserűséggel és siránkozással kezdődik, és a rémület befolyása alá kerül s a határtalan zűrzavar nyomásával kerül szembe.

Tehát Istennél van a létezés minden helyzetének végső értelme: a kozmosz létének úgy, ahogy ma van.

4. A logosz, a phosz és a zoé

A létezésnek az értelme a *logosz*, a *phosz* (fény) és a *zoé* (élet) értelmében. Mindennek van értelme, és ez az értelem megvilágosító és éltető erejű. Vagyis az ember jelenlegi homályos helyzete ellenére, az emberi tragédia ellenére, mely körülvesz bennünket, az egyházat ért kísértések és az olyan abszurd helyzetek ellenére, melyekben a világ és mi magunk is vagyunk, mindezeknek a mélyén létezik az euaggelion (örömhír, az „evangélium”), mely biztosít bennünket, hogy mindezeknek a dolgoknak van egy megvilágosító és éltető értelme, de csak akkor, ha meg tudjuk ragadni ezt és hagyjuk magunkat általa átalakíttatni.

5. A Logosz a közénk jött Jézus Krisztus, aki az Atyáról beszél

Jézus szavai – melyeket az Írásokban hallhatunk – és az ő személyes valósága alkotják minden emberi tapasztalat megvilágosító és alapvető értelmét, úgy, ahogy mi értjük. Ez az a biztos – és szükséges – alap, melyre minden későbbi építmény építhető. Az alkotó bölcsességbe vetett bizalom nélkül – mely szabályozza a jelen helyzeteket, és úgy nyilvánul meg Krisztusban mint „evangélium” – nincs remény arra, hogy a legjobban cselekedjünk, nincs remény arra, hogy átalakítsuk magunkat, és nincs többé remény a világ számára. A mi reményünk valóban minden dolog végső értelmében, az Isteni teremtésben és a közénk jött Jézus Krisztus jelenlétében gyökerezik, mely Isten szavát nyilatkoztatja ki, és megvalósítja az igazság és kegyelem állapotát a világban: Jézus „igazsággal és kegyelemmel teljes” (1,14).

Íme, tehát az előzetes állásfoglalás János evangéliumával kapcsolatban – mely egyébként a kezdethez megfelelő biztonságot és támaszt ad, Szent Ignác is ezt akarta biztosítani a Kezdet és Alappal – ez olyan értelemben inspirált magatartás, mely Istentől származik és Isten felé tart, és képes cselekedeteinket ésszerűen, bölcsen és igaz módon összekapcsolni ezzel a mozgalommal, legyenek bármilyenek jelenlegi körülményeink.

II

Gondolkozzunk el Szent János igehirdetésének célkitűzésein. Az előzőekben már definiáltuk, hogy milyen a felnőtt, megvilágosodott kereszténnyé, a gnosztikussá való átalakulás, vagyis annak a kereszténynek az átalakulása, aki szilárd a hűségben. Most azonban egy olyan keresztényt szeretnék jellemezni, aki – nekem úgy tűnik – jánosibb, és aki továbbá – mint olyan – megoldást jelenthet számunkra az olvasmányokhoz, konkrétan Szent János evangéliumához.

Ebből a gondolatból indulok ki: János evangéliumában (mely a szimbólumok, hasonlatok és szóképek evangéliuma), a második rész (13–21 fejezetek) már az első részben körvonalazódik (1–12). Különösképpen a beszélgetésekben (13–17) – noha Jézus ezt mondja: „Most nem beszélek többé példabeszédekben, sem pedig hasonlatokban” – hogy keressük és megtaláljuk a jelek értelmét, melyek előbbre visznek bennünket. Ezek közül a beszélgetések közül támpontul a Jn 15,15-t veszem (vehetnék közülük másokat, de véleményem szerint ez közelebb visz minket témánkhoz): „Nem hívlak benneteket többé szolgálóknak, hanem barátainknak.” Itt konkrétan kifejeződik a lelki útmutatás célpontja, s ez alá helyezi Szent János a tanítványt. Az Ige a barátság titokzatos bensőségében jött közénk. A „barát” kifejezés ritka az Újszövetségben: az élet profán helyzeteknek jelölésénél található meg. János az egyetlen, aki a Krisztussal való találkozás kifejezésére használja a *philosz*, *philein* kifejezéseket. Érdekes lenne ezeknek a kifejezéseknek a mélyére hatolni, melyek a jánosi igehirdetés egyik célpontját mutatják meg, és a Szent János-i követelményt, hogy milyenek legyenek az Úr barátai, akiket Jézus konkrétan bemutat nekünk, plasztikus módon megmutatva, hogy hová akar bennünket vezetni. Abban tehát egyetértünk, hogy a negyedik evangélium az Úr barátainak arcképcsarnokát mutatja be nekünk, hogy ki-ki a közénk jött Úrral való bensőséges kapcsolat mélyére hatoljon. Az ignáci javaslat szerint olyan egyéniségek ők, akiket érdemes tüzetesen szemügyre venni: „nézzetek, lássatok, halljatok és teremjeteke gyümölcsöt”.

Kik ezek a barátok? Főleg öt egyéniséget jellemeztem: akikhez talán lehetne másokat is hozzávenni, de nekem úgy tűnik, hogy ők a legfontosabbak, mert félreérthetetlenül ők képviselik a *philosz* és *philein* kifejezéseket, vagy mert bennük tükröződik a legnyilván-

valóbban, hogy milyen a Krisztussal való barátság, ami nagyon hasznosnak bizonyul a keresztyének és Jézus közötti találkozás szempontjainak magyarázatára.

Ki az első ember, akit barátként mutathatunk be? „A vőlegény barátja”, vagyis Keresztelő Szent János (3,29), aki a vőlegény közelségét élvezi. Akkor is élvezi, ha nem tapasztalja nyilvánvalóan a kézzelfogható jelenlétét, és még ha kívül is rekedt a kapun; de egyértelműen élvezi, mint ahogy állítja: „nekem kisebbednem kell, neki pedig növekednie” (3,30). Van itt egy fontos szempont a Jézussal való barátsággal kapcsolatban, amit érdekes lenne összehasonlítani Nikodémussal. Amíg ő teljesen saját magával, a saját helyzetével, saját tiszteletreméltó törekvésével van elfoglalva, addig János azért élvezi Jézus barátságát, mert a másik növekedik, ő pedig kisebbedik. A barátság egy másik példájával a szövegek első részében találkozhatunk (akkor is, ha ténylegesen a Keresztelő már a Prológusban meg van nevezve), János tanítványainak esete, akiket Jézus így fogad remeteségében: „Jőjjetek és lássatok...” (1,38). Találunk itt egy megjegyzést, amit már állít mind a tizenkettőről: Jézus azért választotta ki őket, mert vele voltak (Mk 3,14). A Jézussal való barátság másik vonása tehát ez: vele lenni, kitartóan és szívesen, élvezni vele az ő remeteségét.

A harmadik alak kettős: Mária és Márta. Mindegyikük egy-egy sajátos vonást fejez ki a barátsággal kapcsolatban. Mária (éppen ellenkezője annak a típusnak, akit Lukács mutat be nekünk) képviseli a szeretetteljesen szolgáló nőt. Ő az, aki kétszer keni meg Jézus lábát. Márta viszont bizalommal néz a Jézussal való találkozás elé, szavai őszinték és egyszerűek, figyelemmel és bizalommal beszélget. Itt figyeljük meg a számáriai asszony esetétől való különbségét. Mialatt a számáriai asszony tele van aggodalmakkal, és csak kellő óvatossággal beszél a dolgokról, egyikről a másik után, anélkül, hogy feltárná a szívét, az alapvető pontok érintése nélkül, addig Márta a legnagyobb „paresiá”-val, azaz a legnagyobb nyíltsággal beszél Jézussal: „Uram, szolt Márta Jézushoz, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem, de tudom, hogy most is bármit kérsz az Istentől, megadja neked” (Jn 11,21). Márta bizalmas kapcsolatban van az Úrral, ami teljes odaadással és bizalommal tölti el a szívét.

A negyedik típus Lázár, akiről kifejezetten azt mondták: *on phileisz*, „ő az, akit Jézus szeretett” (11,3; 11,36), vagy *philosz*, Jézus

„barátja” (11,11). Amíg más esetekben kézzelfogható magyarázat van Jézus szeretetére (pl. János előkészíti az Úr útjait, a két tanítvány szeret vele lenni, Mária szolgálja őt, Márta bizalommal beszélget vele), addig Lázárnál nehéz olyan szempontot megragadni, mely megalapozza a barátságot, mert Lázár nem tesz semmit. Nem beszél, nem cselekszik, nem lehet tudni, hogy kicsoda, nincs határozott karaktere. Most ha itt is akarunk találni egy tipikus vonást, annak ellenére, hogy tagadhatatlan tény, hogy Lázár nem tesz semmit, akkor arra kell gondolnunk, hogy Jézus az, aki cselekszik: Jézus választja ki a barátait. Nem fontos számára, hogy különleges egyéniségek legyenek, mert a barátság első vonása, hogy hagyjuk magunkat kiválasztani: „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket” (15,16). Megjegyzendő, hogy a szöveg közvetlenül a 15. verssel folytatódik, amit egy alapvető szöveg követ a barátságról. Véleményem szerint Lázár képviseli azt a személyt, akit Jézus szeret, mert Jézus így akarja, és ő az, aki elfogadja Jézus kezdeményezését.

Az ötödik típus mindegyikük között elsőként képviseli a tanítványt, amennyiben olyan presbiter, aki hallgat és útra kel: arról a tanítványról van szó, „akit Jézus szeretett”, ez a megjegyzés előfordul néhány alkalommal (13,23; 19,26; 21,7; 21,20). Miért olyan misztikus ez az alak? Bizonyosan célpontjának az értéke a negyedik evangélium tanításában gyökerezik. Megmutatja nekünk, hogy a titokzatos megtestesülés fogadtatásának útja el kell hogy vezessen bennünket az Úrral való bensőséges kapcsolatra, amiről az utolsó vacsora történetében és az evangélium végén olvashatunk (21. fejj.).

Hozzá veszünk végül még valakit, akire két egyértelmű szót szoktak alkalmazni: *philein* és *agapan*: Pétert. Ezek a szavak az utolsó fejezet párbeszédében – mely az az újszövetségi hely, ahol talán legtöbbször fordulnak elő a *philein* és *agapan* szavak – az apostoli szeretetet képviselik (amíg „a tanítvány, akit Jézus szeretett” főleg az Úrral való misztikus bensőséges kapcsolat képviselője, aki az Ige misztériumát mélységeiben értette meg). Azt a szeretetet, mely megláttatja a misztériumot, elvezet az apostoli szolgálatra és az egyház szolgálatára.

Mostantól fogva megláthatjuk, hogy ez a tanítás egyáltalán nem ez elméleti determináció felé, vagyis tanbeli és logikai elméletek felé irányít bennünket, hanem az Úrral való új típusú, bensőséges kapcsolat megvalósítása felé. Ezt még sem a katekumen, sem a tanítás

második fokán álló tanítvány nem tudta megvalósítani, hanem csak azt látja, hogy mennyi dolgot kellene még megtanulnia és mennyi parancsot kellene teljesítenie. Most egy új, valódi kapcsolat lehetősége rajzolódik ki előttünk. Ennek a kapcsolatnak termékenynek kell lennie, mely igazában olyan ajándék, amit Isten maga készített elő számunkra.

HARMADIK ELMÉLKEDÉS

JÉZUS ELLENSÉGEI

Szent János evangéliuma nemcsak Jézus barátairól, hanem ellenségeiről is bőven beszél. János evangéliuma realista evangélium, az elejétől a végéig a fény és a sötétség világába vezet bennünket, és összefüggően adja elő a Jézussal szembeni ellenállás megnyilvánulását. Most fel kell figyelnünk azokra az akadályokra, amelyek a közöttünk jelenlévő Jézus működését próbálják gátolni, a negyedik evangélium elbeszélése alapján. Ez az elbeszélés néhány ponton összhangban van a Lelkigyakorlatoknak a „három bűnről” szóló elmélkedésével, ez az első hét első elmélkedése (ES, 45–54).

Az elmélkedést három részre osztom:

1. Az első rész néhány jánosi szövegből vett olvasmányból áll. A 10. fejezetig vettem néhány szöveget, kikerülve a szenvedéstörténet témáját; ebben a szövegben kevés példabeszéddel találkozunk, melyből másokat is vehetnénk. Amint látjátok, a felsorolás az 5. fejezetnél kezdődik, mert ott kezdődnek a nagy ellentétek, és később főleg a 7–8. fejezetekben folytatódnak.

2. A második rész az egész téma megfordítását és a kérdés felismerését szeretné szolgálni, nem Jézus ellenségeiből, hanem magából Jézusból kiindulva. Miután hallottuk Jézus ellenségeinek szemrehányásait, a következőkben a figyelmet azokra a dolgokra fordítjuk, amik miatt Jézus panaszkodik, és amiket másoknak felpanaszol.

3. A harmadik részben egy sajátos történettel foglalkozunk, amelyben Jézus néhány ember miatt haragra lobbant. Ez a történet – a Templom megtisztítása a kufároktól – lehetővé teszi, hogy jobban körülhatároljuk gondolatainkat.

Feltesszük tehát a kérdést: Kik az Úr ellenségei? Négy csoportra osztva felsorolok néhány szöveget a megfelelő helyekkel.

Az ötödik fejezetben találkozunk Jézusnak azokkal az ellenségeivel, akik a szombat megszegésével vádolják. Emiatt mindenhová követik őt, „mert ezeket a dolgokat szombáton cselekedte” (5,16). Ezt a csoportot a „beillesztőknek” vagy „formalistáknak” nevezhetnénk; ezek azok, akik állandóan megbotránkoznak Jézusban és anélkül támadják, hogy meghallgatnák a tanítását.

A másik történet a Jézussal kapcsolatos ellenállásról a 7,32-ben, majd néhány további versben beszél a szerző: „A farizeusoknak fülükbe jutott, hogy a nép titokban így beszél róla. Ezért a főpapok és a farizeusok elküldték szolgálkait, hogy fogják el.” Itt tehát egy közvetlen ellenállással találkozunk Jézussal szemben. Ez az az eset, amikor el akarják fogni Jézust. Honnan ered az ellenállás? A nép szavának meghallgatásából, melyről a 7,31-ben olvashatunk: „A népből sokan hittek benne. Hát több csodajelet visz végbe, ha eljön, a Messiás, mint amennyit ez végbevitt?” Más ilyen ellenállásról a 7,46-ban is olvashatunk: itt a szolgálkait küldik, hogy fogják el őt, de félelem szállta meg őket és nem merték elfogni; ezért így mentegetőztek ezt mondván: „Még soha nem beszélt úgy ember, ahogy ez beszél.’ Erre a farizeusok megkérdezték tőlük: ‘Csak nem vezetett titeket is félre? Hitt-e benne valaki a tanács tagjai vagy a farizeusok közül? Csak ez az átkozott népség, amely mit sem ért a törvényből.’ Egyikük azonban, Nikodémus, aki egy alkalommal fölkereste (Jézust), azt mondta nekik: ‘Elítél törvényünk valakit is anélkül, hogy először meghallgatták s meggyőződtek volna róla, hogy mit tett?’ De leintették: ‘Csak nem vagy te is galileai? Nézz utána s megbizonyosodsz, hogy Galileából nem támad próféta.’” Hogyan jellemezhetnénk a Jézussal kapcsolatos ellenállást? Először is az irigységből kell kiindulnunk. A nép dicsőítette Jézust, a farizeusoktól hozzá pártoltak. Az Isten műve előtti bezárkózás valósul meg, amikor hozzáteszik ezt mondván: „Isten nem lehet vele; lehetetlen, hogy Isten ilyen módon működjön: próféta nem támadhat Galileából.” Jézusnak ezek az ellenségei meg akarják szabni Isten művének a határát, saját lehetőségük és értelmük mértéke szerint. Nem képesek elfogadni semmit, ami az ő másfajta világából jön. Azért ítélik el Jézust, mert nem fér bele gondolatviláguk keretébe.

A 8,48. 52–53. versekben egy harmadik történetet is találunk: Itt Jézust ellenségei azzal vádolják, hogy az ördög van vele: „A zsidók erre rátámadtak: „Hát nincs igazunk, amikor számáriainak és ördögtől megszállottnak mondunk?”... A zsidók közbevágtak. „Most aztán igazán meggyőződünk róla, hogy ördögtől megszállott vagy! Ábrahám is, a próféták is meghaltak, s te azt állítod: Aki megtartja tanításomat, nem ízeleli meg a halált örökre. Csak nem vagy nagyobb Ábrahám atyánknál? Mert hisz ő meghalt. S a próféták is meghaltak. Mivé teszed magad?” Nagyon fontos, hogy megértsük a vádat – úgy, ahogy János tárja elénk – elolvasva a 44.45.46. verseket is, ahol Jézust először vádolják (az elmélkedés második részéből is veszünk verseket): hogyan nyilvánul meg itt az ellenállás? Az ellenállás Jézus vádolásából ered, Jézus pedig képmutatással, hazugsággal vádolja őket, és ez szítja fel a megvetésüket, ezért támadják újra, és elzárkóznak szavai meghallgatása elől. Itt megmutatkozik minden érzés, irigység és rosszindulat, mellyel hatalmukba tudják keríteni azt a személyt, aki kétségbe von vagy kritizál valamit. Akkor nem gondolnak többé arra, hogy igazság is lehet a vádban, és megbotránkozva védekeznek a vádlóval szemben.

Végül nézzük meg a 8,58–59 és 10,31–33 verseket. Itt Jézus ellenségei keresik az alkalmat, hogy megkövezzék őt. Azért akarják megkövezni, mert Jézus újszerű és számunkra érthetetlen módon beszél az Atyával való kapcsolatáról. Az ellenállás témája úgy jelentkezik, mint Jézus személyének misztériuma, és a benne megnyilatkozó Isten, az Atya misztériuma előli elzárkózás. Ezek a történetek elénk tárják a bűn egyetlen alapvető vonását: az igazság előli elzárkózást; vagyis az igazság, az Isten szavának különleges újdonsága elviselhetetlen a bűn számára, és ez képes felforgatni gondolatainkat. Ez kétségtelenül olyan téma, amitől meg kell rettennünk, ha magunkra alkalmazzuk. Meg kell jegyezni végül is, hogy ezek az ellentétek Jézus személye körül összpontosulnak. Ő nemcsak az Istennel való barátságnak a kulcsa, hanem a bűnnek is. Van itt valami titokzatos, amit nem tudunk szavakkal megmagyarázni, de amit szemlélődésünk tárgyává kell tennünk.

II

Megkíséreljük most jobban körülhatárolni a Jézussal kapcsolatos titokzatos ellenállást, miközben szabadon hagyjuk kilátásainkat, és ezt kérdezzük: Mit panaszol fel Jézus ellenfeleinek? Melyek azok a

vádak, amiket nekik szegez? Kiindulva az ötödik fejezetből felsorolom a szövegeket, melyeket három alapvető csoportra osztok.

Azok a helyek, ahol Jézus vádolja ellenfeleit, elsősorban az 5,37–38. és 42–44. helyeken található:

37–38. versek: „Tehát maga az Atya tesz mellettem tanúságot, aki küldött. Ám ti sem szavát nem hallottátok, sem színét nem láttátok, s szava nem marad meg bennetek.” Itt tegyük fel a kérdést: Hogyan lehet ezt szemrehányásnak venni („nem hallottátok soha az Isten hangját, nem láttátok soha az ő színét”): ha a zsidók számára Isten láthatatlan, hogyan tehet szemrehányást valakinek közülük, hogy nem látta Istent? Mégis a vád bizonyosan a legsúlyosabb, amennyiben az Ige szavának meghallgatására vonatkozik: olvastátok a Bibliát, és fejből tudjátok a tartalmát, mégsem hallottátok soha az ő Igéjét. Ez a vád a vallásos zsidók – akikkel Jézus összeütközik – magatartásának legkényesebb pontját érinti. A megoldást a 38. vers második részében találjuk: „mert nem hisztek abban, akit küldött”. Isten nem látható önmagában, de látható Jézus Krisztus személyében, és a vele kapcsolatos magatartás megfelel az Igével kapcsolatos magatartással, mely magának Istennek a szándéka és misztériuma. Ha ők nem ismerik fel Jézust és nem hisznek benne, az azért van, mert nem hallgatták meg az Igét; így aztán nem hallották meg az Isten hangját, vagyis nem látják megnyilatkozni az arcát az ő küldötében.

44. vers: „Hogyan is hihetnétek, amikor egymást dicsőítitek, de azt a dicsőséget, amely az Istentől való, nem keresitek?” (Itt a szöveg eléggé kemény: a CEI olasz fordítás így írja: „Come potete credere, voi che prendete gloria gli uni dagli altri, e non cercate la gloria che viene da Dio solo?” Sok kézirat Isten szavát: „Az Egyetlentől”, „az Egyedülvalótól” valónak nevezi.) Itt tehát a problémában benne rejlik ezeknek a személyeknek a hiú kérkedése. Azt gondolhatnánk, hogy a téma nagyon elcsépett: a kérkedés hogyan válhat Jézus személyével kapcsolatos ellenállássá? De bizonyosan János számára ez a téma nagyon fontos. Ebben a kérkedő hiú magatartásban való állandósulás a kölcsönös dicsérgetés által („én dicsérlek téged, mert te dicsérsz engem”) nagyon gyakori a közösségek életében, főleg ha már megállapodott közösségről van szó: elég az egyetemisták világára vagy a tudományos világra gondolni. Itt úgy nyilatkozik meg, mint az alapvető okok feltárulkozása, melyek akadályoznak ben-

nünket, hogy megszabaduljunk mások felfogásának irányítása alól, és akadályoz minket, hogy higgyünk Jézus igazságában. Ismétlem, hogy ez a vonás számunkra talán egy kicsit elcsépeltnek tűnik: sőt nekünk gyakran úgy látszik, hogy a kérdés bizonyos segítséget tud nyújtani a haladáshoz. Összefoglalva Jézus egész művét, éppen erre a témára térnek vissza:

„Ezt mondta Izajás, amikor látta dicsőségét és jövendölt róla. Mégis, még a tanács tagjai közül is sokan hittek benne, de a farizeusok miatt nem vallották be, nehogy kizárják őket a zsinagógából”; és íme az utolsó szavak: „mert többre tartották az emberek megbecsülését, mint az Isten dicsőségét”. Azt jelenti ez, hogy a téma – úgy tűnik – csak a naiv önteltség esetére vonatkozik, mélységeiben érinti az Istennel és másokkal való kapcsolatunkat. Ez a téma közelebbről a presbiterre vonatkozik, mert aki még kezdő a pályán, annak még nincs hírneve, tehát nem lehet hiú: nincs semmije, ami megvédené, tehát könnyen el tudja veszíteni azt, amije nincs is! De amikor egy bizonyos ponton a függőségek és megegyezések hálójába kerül, gyakorlatilag rabszolgájává válik, és annak a veszélyébe sodródik, hogy megfojtja az Isten ígéjének igazságban való hallgatásához szükséges szabadságot. Ezért foglalkozik olyan kitartóan Szent János ezzel a témával, újra és újra szinte elfogultsággal tér vissza Jézus ellenségeinek témájához. Néhányan így vélekedtek: „Talán igaza van. Azonban senki sem mer mondani semmit, senki sem nyilatkozik, tehát én is inkább hallgatok.”

A 8. fejezetben találkozunk Jézus ellenfeleinek másik csoportjával (44. és 47. versek): „A sátán az atyátok, és atyátok kedvére igyekeztek tenni, aki kezdettől fogva gyilkos.” Egy rettenetes vádbeszédet hallhatunk itt. Elég megjegyezni, hogy Jézus rámutat az irigység és hazugság közötti rokonságra, mert ez a bűn legalapvetőbb oka. A szövegünk itt a Bölcsesség könyvéhez nyúl, ahol ez áll: „A sátán irigysége révén azonban a világra jött a halál” (Bölcs 2,24). Az irigységből születik a vágy mások eltiprására, és ez a vágy sok bűnnek az eredete, ugyanígy az őszinteség hiánya, vagyis a hazugság a teljes lelki zűrzavarhoz és bezárkózáshoz vezet, melynek a következménye a Jézussal való szembenállás.

Végül egy utolsó részlet, mely véleményem szerint szintén nagyon fontos és jól érzékelteti a Jézussal való szembenállást, melyről maga Jézus panaszkodik. Azért idézem ezt a szöveget – jóllehet már az

evangélium második részében megtalálható –, mert szerintem ez összefoglal mindent, amit Jézus mondott az ellenségeiről: „Aki engem gyűlöl, Atyámat is gyűlöl. Ha nem vittem volna végbe olyan tetteket közöttük, amilyeneket senki más nem vitt végbe, nem volna bűnük. De látták ezeket, mégis gyűlölnek engem is, Atyámat is. Mert teljesednie kell a törvényükben olvasható jövődőlésnek: Ok nélkül gyűlöltek” (15,23–25). Itt találunk egy radikális jelentőségű elemet, hogy megragadjuk Jézus kijelentésének lényegét ellenségeiről: „Ok nélkül gyűlölnek engem”; vagyis ez azt jelenti, hogy ellenségeskedésük az eszeveszett gyűlölet gyümölcse, az elkeseredettség és halál oka, mely elkerülhetetlenül teljesedik. Arról van szó, hogy képtelenek megnyílni Isten szeretete előtt, képtelenek hinni Isten szeretetében, ez a tehetetlenség annak a visszautasításában kristályosodik ki, hogy Isten az Igével valóban valami jobbat akar a számunkra tenni: kiemelni bennünket jelenlegi helyzetünkből és átalakítani életünket. Mindez Istennel és saját magával szembeni „ok nélküli gyűlöletté” válik, amely már egyik formája az önpusztításnak, a saját személyiségében megjelenő kárhozatnak.

Végül ha újra végignézzük ezeket a szövegeket, láthatjuk, hogy mennyire meghatározó a Jézus személyével való kapcsolat. Az Ige testté lett, és az ő személye köré összpontosul az ellenállás és a visszautasítás. A Jézussal való igaz kapcsolat akkor valósul meg, ha megnyílunk szavai előtt és hallgatunk a hívására. Ellenben a visszautasítása és az előtte való bezárkózás hazug és hamis helyzetet hoz létre, mely végül Isten és saját magunk elleni gyűlöletté válik.

III

Elérkeztünk tehát az elmélkedés harmadik részéhez, melyben Jézus haragjának sajátos példájával foglalkozunk, azaz Isten Krisztusban megnyilatkozott haragjával (Jn 2,13–22).

A harag olyan téma, melyről kevés szó esik; pedig megérdemelne a mélyreható vizsgálódást. Tudjuk, hogy az Újszövetség is sokat foglalkozik Isten haragjának témájával, amelyet gyakran kizárólag az Ószövetség lapjaira akarunk utalni. Tehát ezt a témát nem lehet elhanyagolni, akkor sem, ha jól interpretálták már; mindenesetre ez a téma létezik, és nem lehet könnyen félretenni, oly módon pl., hogy a Zsoltárokból kivágjuk azokat a részeket, melyek Isten haragjára

vonatkoznak: be kell látni, hogy a bibliai tanítás nem mindig ki-egyensúlyozott és kedvező látomás számunkra.

Ennél a szentírási részletnél tehát Jézus haragjának tipikus történetével találkozunk. Ez számunkra is ismert. A szövegrészt könnyen feloszthatjuk a következőképpen: a helyzet kialakulása (2,13); a 14,15. és 16. versekben található maga a történet, a következőkben, a 17–22-ben a történettel kapcsolatos reflexió következik, a tanítványokra, a zsidókra és Jézusra vonatkozóan. Ez a történet azért nagyon jelentős János evangéliumában, mert ez Jézus társadalmi életének első epizódja. Igazából a kánai menyegzőt mondhatnánk Jézus első nyilvános fellépésének, azonban a kánai menyegző Jézus tevékenykedése közben történt, mert már a kánai menyegző előtt is működött, de még elrejtetten. Ez ellenben az első történet, mellyel Jézus hivatalosan lép színre. A nyilvános színrelépés a zsidók életének nagyon jelentős eseménye: „A zsidók húsvéti ünnepe közeledt.” János ezt a történetet a húsvétal köti össze: Szent János evangéliuma az ünnep eseményeivel van összhangban, melynek jelentősége Jézus utolsó húsvétjában éri el tetőpontját. Itt találkozunk ennek az ünnepsorozatnak a jelenetével; ezzel ünnepélyesen elkezdődik Krisztus életének liturgikus kifejeződése. Tehát a zsidók húsvétja közelgett és Jézus bevonult Jeruzsálembe, mely első hivatalos fellépése; ezért emeli ki ennyire Szent János ezt a történetet. Egyébként a történet nagyon gazdag szimbólumokban és jelentésekben, melyeknek azonban most nem tudunk alaposan a mélyére hatolni: érdekesebb ugyanis számunkra a mi jelenlegi egzisztenciális helyzetünkkel kapcsolatos elmélkedés.

Hogyan zajlik le a történet? Jézus látja, hogy a templomban a nép teheneket, birkákat, galambokat vásárol, a pénzváltók a földön ülve váltják a pénzt. Jézus erre egy nehéz ostort ragad, kikergeti az árusokat a templomból és feldönti az asztalaikat. Elég nehéz lefordítani a schoinion szót a 2,15-ben; de talán kötélnek vagy nádpálcának lehetne nevezni: ennek a szónak önmagában nagyon bizonytalan a jelentése. A szándék mindenestre világos: Jézus egy kicsit úgy viselkedik, mint egy őrült, mint egy megszállott: mindent a földre dob, ami a keze ügyébe kerül. A jelenet valóban drámai, talán egy kissé csalódást is okoz. Az egyetlen pillanat, mely Jézus viselkedése mellett érvel és azt megmagyarázza, amikor a galambárusokhoz szól: „Vigyétek innét ezeket, ne tegyétek Atyám házáat vásárcsarnokká!”

Három dologra hívom fel a figyelmet Jézus cselekedetével kapcsolatban. A tanítványok felidézik magukban az Írást: „Emészt a házadért való buzgalom” (2,17). Alapjában véve a tanítványok ezt közvetlenül Jézusra alkalmazzák: Jézus megtisztítja a Templomot, mert azt akarja, hogy az imádság helye legyen (itt nem úgy nevezte, hogy „az imádság helye”, mint ahogy a szinoptikusokban, hanem „az Atya háza”). A zsidók jelet várnak (2,18). Jézus megmagyarázza a jelenetet, és a saját testét nevezi jelnek – amint János magyarázza – ez lesz az örök templom (2,19–22). Itt a szimbólumok kereszteződésével találkozunk, melyeket hosszú időbe kerülne egymástól elkülöníteni, mert valójában egyik a másikkal összekapcsolódik. Most arra szorítkozom, hogy Jézus cselekedetét bibliai vonatkozásában emeljem ki. A bűn mindig Isten templomának megszenteltetéséhez vezet, melybe bálványokat helyeznek (vö. 1Jn 5,21). Minden bűn Isten műveinek megszenteltetése: a férfi és a nő, a gyermek, a munka, a szeretet és a természet megszenteltetése. Az élvezetvágy, a lélek fősvénysége, a hatalomvágy, mind Isten helyét foglalják el az ő Templomában. Mindezt a megszenteltetett templomra vonatkoztathatjuk az 1Kor levél szerint (3,17): „Az Isten Temploma szent, és ez a Templom ti vagytok.” Tehát Jézus haragja minden Templom – az ő Temploma, vagy bárki Temploma, akik mi vagyunk – megszenteltetése ellen lobban fel. Egyedül Krisztus teste lesz az új Templom, „az Isten hasonlóságára, tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtmény az új ember” (Ef 4,24) és egy új világ forrása és középpontja.

BŰNÖK, SÖTÉTSÉG, HAZUGSÁG, SZOLGASÁG, HALÁL

A mostani elmélkedésünk a Lelkigyakorlatok első hetének második gyakorlatával van összhangban, amely „ElméLKedés a bűnről” (ES, nn. 55–61). Aztán főleg a nagyon fontos harmadik gyakorlattal van összhangban, vagy legalábbis a mi tapasztalatunk szerint összhangban kellene lenni, mely az „első és második gyakorlat megismétlése, hármasszólóval”. Az első szólókat Boldogasszonyunkkal folytatom, hogy Fiától három dologban nyerjen kegyelmet számomra: Először, hogy bűneimet bensőleg megismerjem és tőlük elborzadjak. Másodszor, hogy érezzem cselekedeteim rendezetlenségét és attól megborzadva megjavuljak, és életemet rendezem. Harmadszor: Kérem a világ szellemének ismeretét, hogy ettől megundorodva eltávolítsam magamtól a világi és hívságos dolgokat. Ezt a szólókat meg kell ismételni a Fiúval és az Atyával” (ES. nn. 62–63).

Ez a beszélgetés lesz elmélkedésünk sajátos témája. Azt hiszem, nagyon hasznos lenne a mélyére hatolni, és alapos reflexió tárgyává tenni, mert ez a három kérdés magába foglalja mindazt, amivel egy gyümölcsöző bűnbánati lelkigyakorlatot gazdagítani tudunk.

Mindezekkel Szent János szavai alapján akarunk foglalkozni: csak néhány szót – melyek Szent Ignácra emlékeztetnek – választottam ki a valóság ábrázolására. Pontosabban öt kifejezést – vagy témát – melyek a szövegben gyakran – amint látni fogjuk – mélységeiben kapcsolódnak össze. Ezekről a témákról való elmélkedés bizonyára egy kicsit nehéznek tűnik, éppen azért, mert Szent János magas színvonalú lelkitapasztalatokat feltételez, azaz egy belső egyszerűsített és összegzett tapasztalatot. Valóban feltételezi, hogy sok tapasztalatot gyűjtöttünk össze küzdelmeink, gyötrelmeink során, az átalakulás első és második szakaszában, súlyosabb bűneink

kel – a külsőkkel is –, vétkeinkkel, szenvedélyeinkkel szembeni harcban, és feltételezi, hogy már tettünk bizonyos erőfeszítéseket a parancsok teljesítésére és tiszteletbentartására. Az evangélista nem beszél sem a bűnről, sem a vétekről, sem a szenvedélyekről, sem a parancsokról, sem a rendről, sem az előírásokról; de amint látni fogjuk, az egészet néhány nagyobb témán belül foglalja össze, melyek első látásra talán kicsit általánosnak tűnhetnek, ha közvetlenül nem választjuk el őket egymástól. Az is feladatunk, hogy ezeket a szavakat lehetőségeinkhez mérten lefordítsuk: mindenki magától is meg tudja keresni azokat a megfelelő szavakat, melyek a tényeknek, az adatoknak egzisztenciális fordítását szolgálják. A következőkben javaslok néhány szöveget és néhány személyes tanácsot.

I

Vizsgálódásunkat a bűn témájával kezdjük, mely kifejezetten rendkívüli téma. A szentmisében, így mondjuk: „Íme, az Isten Báránya, íme, aki elveszi a világ bűneit”, de valójában tudjuk, hogy János a világ „bünéről” beszél (1,29); egy másik összefoglaló és döntő szövegben azt mondja, hogy a Szentlélek „fogja bizonyítani a világnak a bűnt” (16,8).

Mi az a „bűn”? Azt mondjuk, hogy alapvetően hibás magatartás. Nyilvánvalóan Szent János tudja, hogy léteznek sajátos bűnök is, például amikor a 20,23-ban ezt mondja: „Akinak megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyer.” Továbbá jól tudja, hogy itt nagyon sok különböző helytelen magatartással állunk szemben. Mégis, ha ő ezt ott egyetlen magatartásban foglalja össze, az azért van, mert számára egy dolog a legfontosabb, ahogy maga is megindokolja a 16,3-9-ben: „Vádlón bizonyítja majd a világnak a bűnt...; A bűn: mert nem hittek bennem.” Vagyis János számára a legalapvetőbb bűn – minden velejáró következménnyel együtt – a közöttünk lévő Isten Fiának a visszautasítása. Most nem tudjuk mindezeket a következményeket végigvenni, mert túlságosan messzire vinne bennünket; mindenestre a Szent János által használt szavak alapján megvizsgáljuk az evangéliumban fellelhető adatokat, majd kifejtjük a következményeket. Nyilvánvalóan megsejtjük ezeknek a mindennapi nehézségeknek a kezdeti megoldását, mely talán már felbukkant bennetek. Eszerint Szent János nem túl érzékeny a társadalmi bűnök iránt: semmi jelentőségük sincs a másokkal való kapcsolatban, mert mind-

egyik átalakul az egyedül Jézussal való kapcsolattá, mely abszolút, radikális és bensőséges viszonynak mondható. Ennek a problémának a megoldása nem könnyű, mert a megoldást Szent János egész evangéliumában kell keresni; de gondolom, kezdettől fogva el kell fogadnunk ezt a tanítást, Szent János távolba tekintő látomását, mely az Ige elfogadásából, a közénk jött Krisztussal való kapcsolatból és a benne való hitből ered.

II

A második téma: a *sötétség*. Ez a kifejezés kilenc alkalommal fordul elő Szent Jánosnál (nyolcszor a szkotia, egyszer a szkotosz alakban). Több szempontból is teológiai ez a kifejezés. Már a Prológusban találkozhatunk vele: „a sötétség nem fogta föl”. A fordítások így variálják: „nem fogta föl” (azaz „nem fogadta el”), vagy „nem tudta elfojtani” (azaz „legyőzni”) a világosságot. A sötétség és a világosság közötti nyilvánvaló ellentét a 3,19-ben mint az ellentétes emberi magatartások szimbóluma mutatkozik meg: „jobban szereték a sötétséget, mint a világosságot”. Ezeket a Jézussal ellentétes magatartásokat a 8,12-ben találhatjuk meg: „Aki engem követ, nem jár sötétben.” Még egyszer foglaljuk össze a megtestesült Ige személyével való kapcsolatot.

Tulajdonképpen mi ez a sötétség, és hogyan fordíthatnánk le ezt a kifejezést? Kezdjük azzal, hogy mi nem a sötétség (így könnyebb). Szerintem Szent János itt a sötétség szó alatt nem valami külső és borzalmas dolgot ért. Sem pedig olyat, ami sajátosan az ember lényegéhez tartozik, mint pl. a gyarlóság vagy a szenvedélyek. Akkor pedig mit ért alatta? Egész pontosan a sötétséget, mint a világosság hiányát: azt a helyzetet, amikor csak rosszul és botladozva lehet közlekedni. Képzeljük el, amikor valaki megy az úton, és a sötétben botorkál, és nem tudja, hogy hová lép... Van egy részlet, ami szerintem jól megvilágítja ezt a kérdést: „Már csak rövid ideig marad köztetek a világosság. Addig járjatok, amíg van világosságotok, nehogy elboritson benneteket a sötétség. Aki sötétben jár, nem tudja, hova megy” (12,35). A 11,9–10 versekben Lázár nővérének kérésével kapcsolatban beszél ismét a világosságról: „Nem tizenkét órája van a napnak? Aki nappal jár, nem botlik meg, mert látja a világ világosságát.” Ha helyesen akarnánk értelmezni a sötétség szót, akkor talán először a belső eltévelyedésről kellene beszélnünk.

Ez az a rendezetlenség, amikor nem lehet tudni, hogy hová és hogyan kell menni. Ez a belső eltévelyedés ma nagyon közismert jelenség, a presbiterek körében talán jobban, mint más egyházi körökben. Az ilyen belső eltévelyedés, amikor már nem is akarunk kilépni belőle, hanem szervesen hozzátartozik életünkhöz, közvetlenebb impulzusokkal és tapasztalati helyzetekkel magával ragad bennünket, anélkül, hogy rákérdeznénk az igazságra és a dolgok miértjére. A „sötét-séggel” tehát Szent János azt a típusú embert jellemzi, aki vaktában jár, és rosszban settenkedik, kitűzött célpont nélkül él. Most ezt mondja nekünk: a fel nem ismert Jézus, emberré lett közöttünk, mint a valóság végső értelme, aki minden dolognak értelmet ad, nekünk is, akik a félelem fogságában cél nélkül élünk. Akkor vaktában és tapogatózva halad, egyik végletből a másikba esve, anélkül, hogy tudná, mit kellene tennie és miért tegye, ennek az eltévelyedésnek összes szerencsétlen következményével együtt, amit ebben a kifejezésben foglalhatnánk össze: „a művek rendezetlensége”, amiről Szent Ignác beszél (ES, n. 63).

Fontos lenne egy másik megjegyzéssel (Jn 3,20) jobban megvilágítani ezt a fogalmat: „Mindaz, aki gonoszat tesz, gyűlöli a világosságot.” Ez azt jelenti, hogy azok, akik zűrzavaros helyzetben vannak, gyakran olyan pontra jutnak, hogy nem akarnak kilépni belőle. Akkor egymásra tornyosulnak a problémák, de nem találják meg a megoldást, mert a valóságban belső eltévelyedésük hiányosságát nem vetítik ki a dolgokra és a helyzetekre. Ezért soha nem elég számukra a javasolt elméleti vagy gyakorlati megoldás, mert alapjában véve kedvelik ezt a zűrzavaros, kissé keserű, szkeptikus helyzetet, amelyben minden megreked a lehetőség és valószínűség állapotánál. Minden választásnak valahogyan az igazságot kell tartalmaznia, különben semmi sem bizonyul igazán hatásosnak, sem pedig helytelennek, szégyenletesnek, hamisnak vagy tévesnek. Ez a sötét-ség állapota. Ebből egy másik következik, amelyre a legjobb kifejezés szerintem a 9,4-ben található: „Addig kell végbevinnem annak tetteit, aki küldött, amíg nappal van. Eljön az éjszaka, s akkor senki sem munkálkodhat.” Amikor hiányzik ez a belső tájékozódás, akkor helyébe a tétlenség lép, vagy a túlzott tevékenykedés, mely azonban lényeges dolgokkal kapcsolatos, valóságos tétlenséget takar, mert nem képes megkülönböztetni, hogy mi értékes és mi nem, és így számára minden egyenértékűvé válik. Ebben az esetben az egyenér-

tékü cselekedetek sokasága alapján véve tétlenséghez, tehetetlenséghez, lustasághoz vezet, mert mindegyik magatartás ugyanabból a tájékozatlanságból ered.

III

Harmadik téma: *a hazugság*. Az idetartozó szövegek a 8,44 és a 8,55. Hogyan értelmezhetnénk, vagy legalábbis kereshetnénk az értelmét ennek a kifejezésnek? Aki sötétségben, tájékozatlanságban él, és nem ismeri ezt el (azaz elfogadja, hogy minden dolog alapján véve egy kicsit azonos értékű és nincs igazi különbség a fontos és a kevésbé fontos dolgok között), az gyűlöli a világosságot és az élete hitelét vesztetté válik. Ez a hitelét vesztett egzisztencia megakadályozza a végső igazi felelősséggel való szembenézést, tehát elmenekül előle, és az álkötelességekhez vagy a joghoz fordul, s így él napról napra. Az ilyen hitelét vesztett élet irigylit azt, akinek hiteles az élete. Itt a 8,44 elmélkedésének mélyét érintjük: a démon „az emberek gyilkosa” (a Teremtés és a Bölcsesség könyve szerint), aki irigységre és hazugságra buzdítja az embereket.

Valóban úgy vélem, hogy mindnyájunknak a Lelkigyakorlat elmélkedéseinek menetét követve, kérnünk kell a kegyelmet, hogy ezt a rendezetlenséget meglássuk magunkban, mert bizonyára valamilyen hitelét vesztettség bennünk is megtalálható, mely esetleg elhatalmasodik rajtunk. Mindez belső kettősséghez vezet – pl. a hit és a világiasság között –, tehát a belső egység minden hiánya, azaz a kívánság és valóság közötti összhang hiánya – aközött, amik szeretnénk lenni, és amik vagyunk –, mind a hitelét vesztettség formái, melyek súlyosan emésztik a bensőnket. Főleg a felszentelt személyek életében fordul elő, egyik oldalról, amikor a mérhetetlen ellentmondásokról beszélnek, a szent cselekményekben is, másik oldalról, amikor bizonyos módon helytelenül viselkednek. Talán sajátosan a vallásos világban lelhetőek fel ezek az ellentmondások, nemcsak a gondolat és a cselekedet között, hanem nyilvánvalóbb és szembeötlőbb cselekedetek között is. Ellentmondások vannak az érzésekben: a megalapozott érzésekből az ellentétes érzésekhez való áttérés, a felettük való uralkodás vagy a mélyben rejlő igazság meglátásának lehetősége nélkül. Erőtlenség van a cselekedetekben, mely a biztonságérzet és a bátorság hiányából születik, félelem a nehéz helyzetekkel való szembenézéstől... Itt vannak ma – mint tudjátok – pl. azoknak a papoknak a nehézségei, akik felmentést kérnek hivatásuk

gyakorlása alól, nem azért, mert hitbeli problémáik vannak, hanem azért, mert nem akarnak többé szembekerülni a konkrét nehézségekkel, eltévelyedésük fülhasogató kiáltássá vált: a következetesség hiánya azokból a dolgokból, amiket gondolniok, előre vinniük kellene, és az igaz megoldások megítélésének nehézsége. Ezért a nehéz helyzetektől való féltelme – és a személyes tehetetlensége a saját napjainak Isten tetszése szerinti rendezésére – késztetik a felmentés kéréséhez.

IV

A negyedik téma: a *szolgaság*. Erről Szent János nem sokat beszél, de ugyanabban a gondolatmenetben viszont beszél róla a 8,33.34.35 versekben. Számolnunk kell azzal, hogy a kifejezések mind összekapcsolódnak, ha a 8,34-et vesszük támpontul: „Aki bünt cselekszik, szolgája a bűnnek.” Aki nem nyílik meg a hiteles élet előtt, az a mindennapi körülmények szolgájává válik. Ha átgondoljuk egy napunkat, főleg egyikünk tevékeny életet él, azt hiszem, akkor be kell látnunk, hogy egy kicsit mi is rabjai vagyunk néhány dolognak: Nemcsak a szenvedélyeknek (ez lehet nyilvánvaló is, meg elrejtett is számunkra), hanem inkább a feladatok, a napirend, a határidők, a sietség, a benyomások, a telefon rabjai, anélkül, hogy végül is tudnánk, hogy a dolgok áradata között mi az, amit valóban tennünk kell és miért. Tudjuk azt, hogy sietnünk kell, hogy másoknak elvárásai vannak velünk szemben, de soha nem reflektálunk arra, hogy valóban mi a fontos teendő; egyébként fontosabb csinálni valamit, mint semmit sem tenni. Íme, ez a teljes zűrzavar (ezt Szent Ignác a „művek rendezetlenségének” nevezi), mely gyakran feltűnik mindennapi életünkben, és fáradtságossá, kimerítővé teszi napjainkat, éppen azért, mert hiányzik belőle a hitelesség. Amikor ez a szolgaság erősebbé válik (ahogy szokásosan mindegyikünkkel megtörténik), gyakran leplezett külsőséggé, közvéleménnyé, sodró eszmévé, ellenszenvvé vagy szimpátiává, kiforgatott szavakká, akkor észrevevesszük, hogy hiányzik a hiteles támpont: ez akaraton kívüli bábuává alakít bennünket. Ezer meg ezer ellenőrizhetetlen dologtól tesz minket függővé, melyek azonban erőszakosan szabályozzák az életet, fáradtságos és kimerítő ütemet diktálva. Ennek a valóságban kevés értelme van, amennyiben a fáradtság az értelmes dolgok, eszmék elfogadására vonatkoznak, melyekért feláldozzuk magunkat.

Az ötödik jánosi téma: a *halál*. Három támpontot találunk: 8,24; 8,21; a 8,51–52 és végül az 5,24-ben.

Itt főleg azt szeretném kiemelni, ami az 5,24 és 8,51–52-ben található – a két szöveg összhangban van egymással: „Bizony, bizony mondom nektek, aki igéimet hallgatja és hisz annak, aki engem küldött, örök élete van és nem kerül ítéletre, hanem átment a halálból az életre.” Milyen a halál állapota? Annak az embernek az állapota, aki mivel nem hallgatja meg Jézus tanítását, és nem ajándékozta oda az életét – a megtestesült Ige példáját követve –, az hitelét vesztett, szolgálai, önmagával meghasonlott életet él. Mi visz át bennünket a halálból az életre? Jézus tanításának hittel való hallgatása. Szent János radikalizálva a beszélgetés mondanivalóját, újra ezt hangsúlyozza: ha Jézus tanítása életünknek nem éltető ereje, akkor sötétségben, hazugságban, szolgaságban és halálban élünk. Egyedül Jézus tanítása által szabadulhatunk meg ettől a helyzettől. Mi nem tudjuk saját magunkat megmenteni, mert ha ezt önerőből kíséreljük meg, akkor újabb hitelét vesztett életformába hullunk vissza, melyre továbbra is a sötétség, a hazugság, a szolgaság és a halál jellemző.

Ez a kép bizonyára nagyon sötét: de ennek mindennapi tapasztalataink által enyhülnie kellene. De megéri a fáradságot legalább egyszer jó alaposan megfontolni ezt a gondolatot, és feltenni a kérdést, hogy mennyiben érint ez bennünket. Utána érezni fogjuk, hogy a Szentlélek segít nekünk, hogy kilépjünk ebből a sötét helyzetből, melyből Jézus tanításával és az ő ajándékával szabadít ki bennünket.

ÖTÖDIK ELMÉLKEDÉS

JÉZUS ELVESZI A VILÁG BŰNEIT

Ez az elmélkedés a Lelkigyakorlatok „Beszélgetés a könyörületességről” c. fejezetével van összhangban (ES, n. 61), mely az „Elmélkedés a bűnről” c. fejezetig tart (ES, n. 55–61). A teológiai téma lényege a következő: Jézus elveszi a világ bűneit. Ez a mi elmélkedésünknek is a címe, melyben három emberi állapottal foglalkozunk (a béna, a vakon született és Lázár halála), melyekhez Jézus barátságának erejével közeledik.

Eredetileg ehhez a három elbeszéléshez hozzá akartam venni a kánai menyegzőn történt csodát, mert így újra végiggondolhattuk volna azt a négy témát, melyekről már elméltünk: sötétség, hazugság, szolgaság, halál. Jézus Kánában egy reménytelen helyzetet ment meg: a lakomán kellemetlen helyzet áll elő, majdnem hazugságba kerülnek a házigazdák, a meghívott vendégeknek már nem volt mit adniuk, ezért kezdtek bocsánatot kérni tőlük. Ehhez hasonlóan a béna helyzetére a szolgaság témájával kapcsolatban kell gondolnunk: a béna szinte meg van kötve, nem képes mozogni, nem teheti azt, amit akar. Ugyanez vonatkozik a vakon születettre is.

Ebben az esetben a „vakon született-fény-sötétség” összefüggést szembeötlően maga az evangélium alkalmazza. Ugyanez vonatkozik Lázárra is, a „halál-élet” témája világosan kitűnik a fejezet egész felépítéséből. Tehát láthatjuk, hogy Jézus helyrehozza a hazugság, a szolgaság, a sötétség és a halál reménytelen helyzetét. A kánai menyegző történetét most kihagyjuk és a másik három evangéliumi történettel foglalkozunk, magának a jánosi elbeszélésnek a gondolatmenetét követve.

Ehhez a három részlethez nem kívánok útmutatást adni, legfeljebb néhány lelki olvasmányt, mert mindegyiküket elég lenne napról napra gondosan végigexegetizálni. Részben az 5. fejezetnek, de főleg

a 9. és 11. fejezetnek van nagyon kifinomult művészettel felépített szerkezete: mindenki felfedezheti a szövegek elolvasása közben ezeket a szempontokat. Részemről fontosnak találom kihangsúlyozni: Jézus az, aki barátságának erejével átalakítja az emberi helyzeteket.

I

Vegyük tehát az 5. fejezetet és adok néhány útmutatást az olvasmánnyal kapcsolatban: a béna meggyógyulása a Betesda tavánál. A szövegösszefüggés a zsidók ünnepével van kapcsolatban (5,1); tehát Jézus megnyilatkozásának egyik nagy pillanatának vagyunk tanúi, mely – amint már mondtuk – Jánosnál mindig az ünneppel kapcsolódik össze.

Jézus felmegy Jeruzsálembe, mely újra társadalmi tevékenységének középpontja. Kivel találkozik Jézus útban Jeruzsálem felé? Egy gyógyíthatatlan bénával. A szöveg ezt a szempontot emeli ki (5. vers): van egy ember, aki 38 éve beteg, azaz olyan ember, aki minden reményét elveszítette. Mialatt a betegség első éveiben még kicsit reménykedhetett, odaadón vágyakozott, hogy meggyógyuljon, később egy ponton mégis elhagyatottá vált, az emberek és saját maga által. Mit csinált Jézus ezzel a remény nélküli beteggel? „Mikor Jézus ezt fekvé ott látta és megtudta, hogy már hosszú ideje szenved, megkérdezte: „Meg akarsz gyógyulni?”” (5,6) Itt szemlélődjünk Jézuson, aki maga kezdeményez és közelít az emberhez. Ilyen nagyszámú tömeg között „igen sok beteg, vak, sánta és béna feküdt ott” (5,3), Jézus azzal foglalkozik, akinek úgy tűnik, hogy a legnagyobb szüksége van rá: amíg a többieknek még van mit tennie, addig ez annyira beteg, hogy már minden segítségről lemondott. Jézus a remény lángját kezdi ébresztgetni benne: „Meg akarsz gyógyulni?” A beteg azt válaszolja: „Uram, nincs senki emberem, aki levinne a fürdőbe, mikor fölkavarodik a víz. Mire odaérek, már más lép be előttem” (5,7). Ez az ember, mivel nem tud segíteni magán, arra van ítélve, hogy betegségének rabságában maradjon, azaz éppen azt az egyetlen dolgot nem teheti meg, ami megmenthetné őt. Valóban egy teljesen ellentmondásos helyzettel állunk szemben: önmagában véve testileg a megváltódás közelében van – bemutatva a víz csodálatos gyógyító erejét –, de annyira beteg, hogy nem tudja megtenni azt a néhány lépést, amely még hiányzik. Ez a kezdeményezéstől való teljes megfosztottság állapota. Mit tesz Jézus? Jézus szeretettel fordul hozzá,

megismerteti vele tehetetlen helyzetét, majd szeretete hitvallást vált ki belőle, végül korlátlan hatalommal meggyógyítja ezt mondván neki: „Kelj föl, fogd ágyadat és járj! Az ember azonnal meggyógyult, fogta ágyát és járni kezdett” (5,8).

Miért mondtam azt, hogy Jézus „korlátlan hatalommal meggyógyítja”? Mert – és itt János mint mindig, most is játszik az ő szimbolikus jelképrendszerével –, akinek eddig semmi képessége nem volt, hogy magától vigyen valamit, az most az ágyát viszi: szeretete volna, hogy a fürdő szele magával ragadja, és Jézus sokkal többet ad neki annál, amire csak gondolni mert volna; nemcsak saját magát, de az ágyát is tudja vinni. Újra teljes emberré vált, tud élni, dolgozni, teljes értékűen tevékenykedni. Jézus barátságának erejével gyógyítja meg őt: kimutatja szeretetteljes tapintatos közeledését, a nagy szükségét szenvedő ember kiválasztásával, akit fokozatosan vezet ki a szenvedésből, úgy, hogy a vágya megvalósul, és végül a teljes ajándékot kapja meg Jézustól. Jézus mindezt úgy teszi, hogy közben a szívét is meggyógyítja. De ez később történik: „Később Jézus a templomban találkozott vele és megszólította: „Látod, meggyógyultál. Ne vétkezzél többet, hogy rosszabbul ne járj!” (5,14). Nyilvánvaló, hogy Jézus a mélyére akar hatolni ennek az embernek, teljesen meggyógyítva őt. Személy szerint Jézus fizet meg ennek az embernek a meggyógyításáért, mert éppen ezt a napot követve (a gyógyítás szombatán történt, és ez az ember szombatán vitte az ágyát), kezdődött el az ellenségeskedés a zsidók részéről, mely egyre jobban a halál felé sodorta őt. Valóban a gyilkos szándék első megnyilatkozása itt található: „A zsidók erre már életére törtek” (5,18).

Van ebben a gyógyulásban valami elszomorító vonás, mely a beteg belső, mély helyzetére vonatkozik: valóban meggyógyult? Úgy tűnik, hogy meggyógyult; de az is kiderül, hogy János azt is akarja mondani, hogy valójában nem gyógyult meg, mert nem értette meg a jel mély értelmét. Valóban rögtön ezután az evangélista visszatér a jelenetben a bénához; aki nem tudja, mit válaszoljon az őt faggató zsidóknak: „Ki az, aki azt mondta neked: fogd ágyadat és járj?” (5,12). Ő nem ismeri Jézust, ugyanígy saját bűnét sem ismeri fel, melyre nem sokkal ezután Jézusnak kell súlyos és figyelmeztető szavakkal rámutatnia (14. vers). A beteg tehát gyógyultan távozik, de anélkül, hogy igazi hiányosságától megszabadult volna: nem jutott el a világosságra. Az ember nem tudta, hogy ki volt az, aki

meggyógyította őt; ennek tudása, Jézus ismerete nélkül nincs igazi üdvözülés, nincs örök élet. Ez a megváltás valódi hiánya. Nem ismerte őt. Minden földi ajándék csak a megígért üdvösség jele. Ha valaki felismerné azt, hogy ki Jézus, az nemcsak meggyógyulna, hanem az üdvösséget is elnyerné: őt ismerni maga az örök élet. Ez az ember tehát nem fogta fel a jelet; sőt bizonyos értelemben Jézus első árulójává vált, mert valójában a zsidók akkor kezdik el Jézus üldözését, amikor ez megmutatja őt nekik: „Íme az ember, aki útnak indított szombaton” (5,15). Innen ered minden szembenállás. Ténylegesen János a dolgokat mindig nagyon homályosan mutatja be: kiemel egy vonást, de nem mindegyik bontakozik ki, sőt gyakran ellentétes helyzetek jönnek létre, melyek az üdvösség művének összetettségét bizonyítják!

II

A vakon született történetéhez a 9. fejezetben röviden adok néhány útmutatást. Itt is van néhány kezdő megjegyzésünk egy ember kétségbeesett állapotáról, aki állandó sötétségben él: ő a vakon született. Ő maga és mások is alkalmazkodtak ehhez a reménytelen helyzethez. A bűnről szóló beszélgetés után (a tanítványok kérdezik: „Mester, ki vétkezett, és vagy a szülei, hogy vakon született?”) Jézus nem törődve az előítélettel, maga kezdeményez. Újra ő az, aki elkezd egy művet, és nem a vak kéri erre őt. „E szavak után a földre köpött, sarat csinált a nyálból, a sarat a vak szemére kente és így szólt hozzá: „Menj és mosakodjál meg a Siloe tavában”” (9,6). Jézus a kezdeményező, de a másikat is cselekvésre készíteti. Ez az ő tipikus módszere a találkozásban: nem ajándékozik, nem jön elő nagy dolgokkal, hanem egyszerűen kimozdítja megrögzött helyzetéből azt, akivel találkozik. Mint ahogy a bénával tette, aki nem tudott mozogni, és ezért belülről próbálta megmozdítani, kérdésekkel ösztökölte őt és felmérve mélyről jövő vágyait; ugyanígy tett a vakon születettel is: tevékenységre szólítja fel, és így fokozatosan kelti fel benne a reményt, hogy sikerül megmozdulnia. Majd ezen a mozdulaton keresztül meggyógyítja őt. Valóban a vak „elment, megmosdott és ép szemmel tért vissza”. A 7. verstől kezdve egy újabb vitaáradat indul el, mely a 9. fejezet teljes felépítésében bontakozik ki. Jézus újra – mint az 5. fejezetben – szeretettel közeledik a beteghez, és teljesíti a megszabadítás művét. Ezzel újabb kellemetlenségeknek teszi ki magát, amikor az ember ösztönös reakciójával találkozik, aki nem akar

megnyíltni a hit befogadására, és mindig új mentséget és kibúvót keres, hogy ne kelljen megnyílnia Isten előtt.

A számunkra főleg az érdekes, hogy amint a fejezet végén a bēna esetében, itt is hasonló dolog történt: Jézus odafordul ehhez az emberhez, ő azonban a bēnától eltérően, egyszerűen és alázatosan megvallja Krisztus tettét, felismerve, hogy próféta. Ez az egyszerű és becsületes ember (János itt ironikus összehasonlítással él), aki szinte semmit sem tud, aki nagyon egyszerű szavakat használ, és nyilvánvaló dolgokról beszél, az képes összezavarni a farizeusok okoskodását: „Tudjuk, hogy Isten nem hallgatja meg a bűnösöket” (9,31). Közvetlen, világos, vagyis hétköznapi, egyszerű kifejezésekkel zavarja össze a tudósok érveléseit, azokét, akik ellenben azt akarják bizonyítani, hogy nem történt semmi, hogy nem ez a valóság. Ez az ember valóban a tőle telhető legjobbat teszi, még akkor is, ha még nem ismerte jól Jézust. Jézus a végén (35. vers) így fordul hozzá: „Jézus meghallotta, hogy kidobták (vagyis ez az ember szenvedett Jézusért), amikor találkozott vele, megkérdezte tőle: ‚Hiszel az Emberfiában?’ ‚Ki az, Uram? – kérdezte az ember –, hogy higgyek benne?’ ‚De hisz látod – felelte –, ő beszél veled.’ Erre felkiáltott: ‚Hiszek, Uram!’ – s leborult előtte. Jézus pedig azt mondta: ‚Azért jöttem a világba, hogy ítéletet tartsak, hogy akik nem látnak, azok lássanak, és akik látnak, azok vakok legyenek’” (9,35–39).

Itt találkozunk Jézus és a farizeusok közötti ellentét magyarázatával: de ez a magyarázat is érdekes nekünk: az Úr jelet ad, mely a hittel való találkozással végződik, mely Jézus tevékenységének a célja. Jézus megváltásának jelén keresztül akarja ehhez a ponthoz és az igazság pillanatához eljuttatni... Ez az ember megértve, hogy nemcsak azért kapott segítséget, hogy örüljön neki, hanem hogy felismerje, hogy prófétai jótéteményben volt része, és amikor hallja a hívást, megnyílni Jézus előtt a hitben. Ezalatt a farizeusok minden gyűlölete Jézus ellen fordul. Végül a befejezés. („Azért jöttem a világba, hogy ítéletet tartsak, hogy akik nem látnak, azok lássanak, és akik látnak, azok vakok legyenek”) tartalmazza a történet ránk való alkalmazását. Amennyiben azt hisszük vagy feltételezzük, hogy látunk, akkor magunkat csapjuk be és bizonyos, hogy vakok vagyunk; amennyiben tudjuk, hogy nem látunk, és kérjük számunkra a fényt, akkor hagyjuk, hogy a megtestesült Ige ereje közeledjen hozzánk, és megvilágosítson bennünket.

III

Most Lázár történetével foglalkozunk. Ebben az esetben is egy nagyon gazdag történetről van szó, mely teljesen a „halál-élet” témáján alapul. Ahogy más esetekben, úgy itt is, mivel Lázár már négy napja halott, kezd megszokottá válni a helyzet: nincs többé remény, ezért alkalmazkodnunk kell. Jézus kezdeményezően – személyes barátságuk miatt – odamegy, ami veszélyes helyzetbe sodorja (vö. 11,8), ezért a tanítványok figyelmeztetik őt. Majd Jézus felindult érzelmektől hevített légkörben véghezviszi a csodát: „Amikor Mária odaért, ahol Jézus volt, és meglátta, e szavakkal borult a lába elé: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem.” Amikor látta, hogy sír és a vele jött zsidók is sírnak, Jézus lelke mélyéig megrendült. „Hova tettétek?” – kérdezte megindultan. „Gyere, Uram – felelték –, és nézd meg!” Jézus könnyekre fakadt. Erre a zsidók megjegyezték: „Nézzétek, mennyire szerette!” Némelyek azonban így vélekedtek: „Ha a vaknak vissza tudta adni a szeme világát, azt nem tudta volna megakadályozni, hogy ne haljon meg?” Jézus szíve mélyéig megrendült, s odament a sírhoz, amely egy kővel eltorlaszolt barlang volt. „Hengerítsétek el a követ!” – szólt Jézus. De Márta, az elhunyt nővére tiltakozott: „Uram, már szaga van, hiszen negyednapos.” Jézus így felelt: „Nemde azt mondtam: ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét?” Erre elhengerítették a követ, Jézus pedig égre emelte tekintetét és így imádkozott: „Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál. Tudom, hogy mindig meghallgatsz. Csak a körülöttem álló nép miatt mondtam, hogy higgyék: te küldtél engem” (11,32–42). Itt a többi csodánál jobban kiemeli a lélek mélyreható feszült állapotát és magának Jézusnak a megindultságát. Miért éppen itt van ez a kiemelés, mellyel máshol az evangéliumban nem találkozunk? Jézus, küldetésének alapvető jelével áll szemben: ez a halálból az életre való feltámasztás, a saját halálán keresztül. Az ő cselekedete művének teljességét valósítja meg, részvétellel és emberi ragaszkodással fordul Lázárhoz, aki a barátja volt, és most halott.

Szent János leírásában valóban csodálatosra sikerült a tökéletes összeolvasztás a mindennapi élet – a halott barát tragédiája – és a között a felfogás között, mely ebben a tragédiában Isten és az üdvösség misztériumát mutatja be. Éppen ennek az összeolvasztásnak az erejében hív magához közelebb Jézus, amennyiben nem a bűnt, vagy általában a hibás helyzeteket változtatja meg, hanem a

konkrét emberi helyzeteket. Barátságának az ereje itt nagy hatással van mindenkire: egyik evangélista sem merte Jézust így jellemezni, valakinek ilyen mélységesen elkötelezetten, barátjának halála láttán bensejében ennyire megrendülten, úgy, hogy még könnyeit sem bírja visszatartani. Ilyen megrendítő és ünnepélyes jelenet előtt, Jézus drámája előtt, hagyjuk, hogy feltörjön belőlünk az imádság.

Így összefoglalhatjuk azt, hogy mit jelentenek számunkra ezek a történetek: a helyzetek, melyekben az emberek, egy-egy ember, és olykor mi is találhatók vagyunk – a hazugság, a szolgaság, az esetlegesség, a hitelétvesztettség, az eltévelyedés, az állandóan fenyegető halál, az ettől való félelem és a halál elleni fellázadás lehetősége – önmagukban véve legyőzhetetlenek. Csak egyvalaki akar váratlanul és érdek nélkül, mintegy kezdeményező barát találkozni velünk: az emberré lett Isten igéje. Ő barátsággal közeledik felénk, a segítségünkre siet, hogy felemeljen és megtisztítson bennünket. Ő irányít minket oda, ahol vagyunk – és mi, kis porszemek, mit adhatnánk neki ebben a pillanatban – és teljesen és ingyenesen átalakít minket. Arra kért bennünket ebben az elmélkedésben, hogy hagyatkozzunk rá az ő erejére, engedjük, hogy megszólítson minket és hogy hozzánk intézett szavai hatására átalakuljunk.

JÉZUS MŰVE, AZ ARATÁS, A TANÍTVÁNYOK

Ennek az elmélkedésnek „Jézus műve, az aratás és a tanítványok” címet adtam: ezek a témák János szövegében egy párba kapcsolódnak össze (4,31–38), melyet Jézus és a számáriai asszony találkozásának elbeszélése követ. A párbeszéd vége összekapcsolódik azzal az epizóddal, amikor a számáriai asszony hívja a falubelieit, és azok útnak indulnak, majd megérkeznek. E között a két jelenet között van egy másik párbeszéd, Jézus beszélgetése övével, a tizenkettővel. Éppen erről szeretnénk elmélkedni, a „Király meghívása”-ról szóló elmélkedés szellemében, mellyel a Lelkigyakorlatok második hete kezdődik (ES, nn. 91–98).

A „Király meghívása” c. résznek – úgy, ahogy Ignác élénk tárja – sokkal közvetlenebb visszacsengésével találkozunk a tizenkét apostol meghívásának jelenetében, mely a Mk 3,13–18-ban és a párhuzamos helyeken olvasható, majd a tizenkét apostol szétküldésének jelenetében (Mk⁶, 7–13). A szinoptikus evangéliumokban, különösen Márk evangéliumában az apostolok meghívása Jézus működésének egyik legalapvetőbb pillanatát alkotja. Szent Jánosnál ellenben az apostolok meghívása nem ilyen ünnepélyes jelenet. Csak az elején az első fejezetben mutatja be azt a módszert, ahogy Jézus az első ismereteket átadja, és ahogy az első barátságokat köti. Kitűnik továbbá Jézus egyedülálló és utánozhatatlan felelősségtudata az Atyától kapott, világba szóló küldetéssel szemben. Jézus a művével együtt él, és a tanítványok szó nélkül társulnak vele ebben a küldetésben.

Ez a rész nagyon rövid (csak 7 vers) és tömör, Szent János stílusa szerint, megtartva a beszélgetés különböző szintjeit. Véleményem szerint három szintet különböztethetünk meg: az első egy *közvetlen helyzet szintje*, mely az étellel kapcsolatos kérdés-felelet párbeszédbe

illeszkedik be. Ebből emelkedik ki néhány más vonás, mely a *rejtélyes szintre* utal; ezek irodalmi és lelki értelemben is titokzatosak lehetnek. Néhány megállapítás majd egyenesen a *legmagasabb szintet* éri el.

Olvassuk el előre a szövegeket, hogy nagyvonalakban megragadjuk ezeket a vonásokat, miközben érzékenyebbé válunk a szöveg tartalmával kapcsolatban: „Közben a tanítványok kérték: ‚Mester, egyél!’ (Itt közvetlenül a mindennapi szükséglet szintjével találkozunk). De ő azt felelte: ‚Van eledelem, csak nem tudtok róla.’ (A felelet rejtélyes, olyan ételről van szó, amely mégis más, mint a közönséges étel; de a tanítványok újra visszatérnek az előző szintre.) A tanítványok erre tanakodni kezdtek egymásközt: ‚Csak nem hozott neki valaki enni?’ (Bekövetkezik a félreértés: Jézus teljesen másról beszél, mint ők.) Jézus erre megmagyarázza (itt lelki értékeket állít a tanítványok elé): ‚Az én eledelem, hogy annak akaratát teljesítsem, aki küldött, elvégezzem, amit rám bízott’” (4,31–34). Így fejeződik be a beszélgetés első része.

A második rész (4,35–38) egy újabb rejtéllyel kezdődik: „Vagy nem így beszéltek: még négy hónap s itt az aratás? (Valószínűleg egy közmondásról vagy egy általánosan használt kifejezésről van szó, amely konkrétan az aratásra, azaz a jelen helyzetre, vagy talán az év egy periódusára vonatkozik; rögtön ezután a rejtélyes szintre tér át.) Nos, azt mondom nektek: Emeljétek fel szemeteket és nézzétek meg a szántóföldeket: már megérték az aratásra. (A probléma: milyen szántóföldek? miről beszél? Úgy tűnik, hogy az előző dolgokról beszél, de a valóságban ez már egy másik beszéd.) Az arató már most megkapja a bérét, s termést gyűjt (idáig a beszélgetés a környezettel van kapcsolatban) az örök életre (itt már a beszélgetés új fordulatot vesz), hogy együtt örüljön, aki vet, azzal, aki arat. Mert igaza van a szólásmondásnak: Más vet és más arat. (Itt a közmondás, és a sokjelentésű rejtély területére léptünk át.)” Íme a legfelsőbb szint meghatározása: „Nos, azért küldtelek benneteket, hogy learassátok, amit nem ti munkáltatok. Mások fáradoztak, s ti az ő munkájukba álltatok bele.” Itt jöllehet már a lelki beszélgetés szintjén vagyunk, mégis még mindig rejtélyekkel játszik, mert alapjában véve az alkalmazás vonatkozhat közvetlen a szamaritánusokra is. Aki a beszélgetést olvassa, azt is gondolhatja, hogy Jézus megsejteni a tanítványait, hogy nagy néptömeg fog érkezni, a szamaritánusok,

akiknek a figyelmét anélkül hívja fel magára, hogy tenne valamit. Azonban a beszélgetés, amint látni fogjuk, sokkal gazdagabb: egy próféta látomás, melyben Jézus az egész jövőt megsejteti. Erről a szövegről kell most elmélnünk. Az általam ajánlott gondolatok éppen a szöveg különböző fázisait követik. Mindenekelőtt a rejtélyt (azaz a 31–33 verseket), majd a 34. verset (Jézus kinyilatkoztatja életének titkát) és végül a 35–38 verseket, ahol újabb rejtéllyel találkozunk, az apostolokkal és az aratás témájával kapcsolatban.

I

Az első rejtély egy félreértéssel van kapcsolatban; a közönséges ételre vonatkozó kérdésre Jézus rejtélyesen válaszol. Ezt mondja: „Van eledelem, csak nem tudok róla”; de a tanítványok a megértés kézenfekvőbb szintjén maradnak: „Csak nem hozott neki valaki enni?” Tehát Jézus és az övéi között félreértés és értetlenség alakul ki; a tanítványok nem értik meg Jézust. Ez a vonás Szent Márk evangéliumában emelkedik ki legjobban. Úgy hiszem, hogy fontos tanítást tartalmaz számunkra, azt, hogy soha nem érthetjük meg eléggé az Urat, nem foghatjuk fel azt, ami valójában a legfontosabb. A presbiterek és azok is, akik körülöttük vannak, gyakran nem értik meg azt, ami igazából érdekli őt. Ezért olyan dolgot helyeznek előtérbe, ami helyett ő mást szeretne kihangsúlyozni. Mi is úgy teszünk, mint Márta, aki meghívta Jézust házába, és sok olyan dolgot elkészítésén fáradozott, amik Jézust nem érdekelték, hanem sokkal inkább mások. Bár jószándékkal tesszük, mégis elhibázzuk a megvalósítás módját: nem ismerjük Jézus misztériumát, aki kikerül minket, mert magasabbra hív bennünket. Azt hiszem, ez arra készítet bennünket, hogy a saját lelki életünkön is elgondolkojunk: valóban azt tesszük, amit Jézus kíván tőlünk? A sötétséggel kapcsolatban már elméltünk az eltévelyedésről: milyen, valóban értékes dolgot végzünk, ami tetszik neki? Valóban azt tesszük, amit kér tőlünk, vagy valami más dolgot?

Jézus egy rejtélyes szóval válaszol, ami azonban már kezdi megmagyarázni az ő misztériumát. Jézus azt állítja, hogy valaki titokban táplálja őt. Valójában a tanítványok szavai magától értetődően egy másik kérdésre utalnak: „Miért beszélsz ezzel az asszonnyal? Mit mondasz neki?” A tanítványok csodálkoznak azon, hogy Jézus beszélget egy ilyen helyzetben élő asszonnyal, és hogy az ország titkait

magyarázza neki. Sőt azt gondolják, hogy neki olyat mond, amit előlük elhallgatott. De Jézus türelmesen és fokozatosan irányítja figyelmüket életének titka felé, amit első alkalommal – valamilyen módon – itt közöl velük a 34. versben (mégha később bőven elő is kerül ez az egész evangéliumban). Azt mondja nekik Jézus: „Az én eledelem, hogy annak akarátát teljesítsem, aki küldött, s elvégezzem, amit rám bízott.” Figyelmesen kell megvizsgálunk ezt a verset, mert nagyon fontos.

II

Van itt két említés: az, hogy valaki küld, és valakinek az akarata: és Jézus eledele ez az akarat. Ki az, aki küldi őt? Az Atya. Itt fordul elő először Szent Jánosnál a „küldeni” ige. Innentől kezdve sokszor találkozunk vele. – 29-et számoltam meg közülük – ahol az Atya sajátos tulajdonsága, hogy „a küldő”. Más szavakkal, Jézus kinyilatkoztatja küldetésének titkát, vagyis azt, hogy ő az Atya küldöttjeként él közöttünk. Hasonló kifejezéseket az 5,23-ban is találhatunk egészen a 20,21-ig: „Ahogy az Atya küldött engem, úgy küldelek én is titeket.” Jézus tehát egész életében úgy mutatkozik előttünk, mint az Atya küldöttje.

Az Atya küldöttje; de mi célból? Miért teljesíti az Atya akarátát? Mi az Isten akarata, aminek teljesítése miatt az Atya elküldte Jézust? Az „akarat” nagyon fontos; később újra megtaláljuk egy majdnem azonos részletben (6,38–40) és visszatér még a 7,17-ben. Ezeket a verseket olvasva feltehetjük a kérdést: mi az Isten akarata, amit Jézus teljesít? Konkrétan az üdvözítés szándéka. Még világosabban a mű, amit Jézusnak el kell végeznie, Isten szándéka, hogy a világot üdvözítse. Ez az Isten akarata: „a mű, melyet teljesíteni kell”. Fáradtságos és nehéz munka, amely végig fokozatosságot igényel. Ez az Isten akarata. Isten akarata mindegyikünket arra hív, hogy Jézushoz csatlakozzunk. Mit jelent tehát számunkra „Isten akarátának teljesítése”? Azt jelenti, hogy behelyezkedünk Isten üdvözítő szándékába, melyet Jézus valósít meg, elfogadva közöttünk való jelenlétét, minden következményével együtt.

Az Isten akarata, melyet Jézus mint az Atya küldöttje visz véghez, életének az eledele. Mit jelent ez? Bizonyosan Jézus itt az egész zsidó hagyományra utal, amely „Isten szavának hallgatás”-át eledelnek nevezi (MTörv 8,3 és még sok más hasonló részlet). Ez életének a lényege, melyből a lélek felépül, s melyet így határoz meg: Jézus

olyannak mutatkozik előttünk, mint aki „engedelmes az Atyának”, úgy ahogy ezt ő maga mondta közöttünk való létéről. Még világosabban meg kell látnunk, hogy mit tartalmaz a megtestesülés fogalma. Mostantól fogva úgy tekinthetjük, mint Jézus személyében közénk jött Isten jelenlétét, melyet Jézus engedmessége által valósít meg a világban. Van itt valami, ami el kell, hogy gondolkoztasson bennünket, mert bizonyára soha nem tartottunk volna ki e mellett a tény mellett, hogy Jézus az „Atya küldötte” volt. Az ilyen igazság csak magának Isten misztériumának kinyilatkoztatásából eredhet.

A *pempo* szón kívül, melyet ebben a részben és más részekben is megtalálunk (az Atya *ho pempszosz*, „aki küld”), van itt még 20 olyan részlet, melyekben feltűnik az *aposztello* ige. Ezt az igét már a 3,17-ben alkalmazza („Isten azért küldte, *aposztelein* a Fiút”) és végig az evangéliumban használja. Körülbelül 50 helyet találunk, ahol Jézusnak „műve melletti kitarását” a „küldetést kapni” kifejezéssel határozza meg. Mit jelent ez számunkra? Figyelmesen szemlélődnünk kell az elmélkedésben Jézus személyén.

III

A részlet harmadik pillanata 35–38. versekig tart: az apostolok és az aratás. Itt egy újabb rejtéllyel állunk szemben: „Vagy nem így beszéltek: Még négy hónap s itt az aratás? Nos, azt mondom nektek: Emeljétek fel szemeteket és nézzétek meg a szántóföldeket: már megérték az aratásra (nézzétek a mezőket, melyek már szőkellenek a búzától, és megérték az aratásra)” (35. vers). Mi történik itt? Egy logikai szempontból helytelen állítással találjuk magunkat szembe, mert ha van „még négy hónap”, akkor a februártól márciusig terjedő időszakról van szó, az aratás ideje pedig június körül van, ettől pedig még nagyon távol vagyunk. Különösen Palesztinában ilyenkor még nagyon hideg van, vagyis nem sürget az idő, hogy az aratásra gondoljunk. Ez inkább Jézus prófétai látomásaként magyarázható. Állást foglalva Jézus apostoli küldetésének első eseményével kapcsolatban (a samáriai asszony alighogy megérkezett, már mások is jönnek a faluból) megállapíthatjuk, hogy ez a történet egy kicsit szerény és hétköznapi, de előrevetíti a saját és tanítványai küldetését: az aratás nagy munka, a földek megérték az aratásra (valószínűleg Jézus a messiási aratásra gondol, ahogy a prófétákban van leírva, pl. Ámosz 9,13-ban). Azt hiszem, itt elgondolkozhatunk azon a

módon, ahogy Szent Ignác a világról ír, a „megtestesülésről való szemlélődés”-ben: „A világ mérhetetlen nagyságát látni, minden emberrel az ő különböző helyzeteikben: aki sír, aki nevet, aki szenved, aki meghal, aki a pokolba megy”... (vö. ES, nn. 101–109). Íme, egy hasonló látomás, melyet Jézus elénk tár: egy pillantás, az Atya mérhetetlen művére, melyhez Jézus a tanítványokat segítő társul akarja meghívni. Mostantól fogva egyedül Jézus van a jelenet középpontjában. Jézus megpróbálja beleélni magát a tanítványai lelkivilágába, az aggodalom és felelősség értelmében, mely felette lebeg az Atyától kapott küldetésben. Jézus profetikusan már előre látja a termést, az aratásra kész, majd a begyűjtésre váró termést, melyet hazavisz és örvendezik felette. Az ő belső öröme, melyet már előre érez, a végső aratás legnagyobb messiási látomása, és ezt szeretné övével megosztani, számot adva művéről, melyet az Atya bízott felelősségérzetére.

Ezen a ponton Szent János elbeszélésmódjának tipikus fordulattal találkozunk, mely egyébként ehhez hasonlóan megtalálható Mátyé 3-ban is: „Az aratás sok...” Miután Jézus megosztja övével aggodalmát, felelősségérzetét és a munka feletti mérhetetlen örömet – a munka fölött, melyet az Atya bízott rá, hogy elvégezze, Jézus említi, hogy az apostoloknak nem ez az egyetlen feladata. Úgy tűnik, hogy Jézus a következő szavakkal ellensúlyozni akarja a mérhetetlen munka láttán a tanítványokban felébredt félelmet, mely bárkit hatalmába keríthet: „Mert igaza van a szólásmondásnak: Más vet és más arat. Nos, azért küldelek benneteket, hogy learassátok, amit nem ti munkáltatok. Mások fáradoztak, s ti az ő munkájukba álltatok bele” (37,38). Mit akar mondani Jézus ezzel a szimbolikus nyelvezettel, mely többek között Mikeás próféta egyik szövegére utal, mely önmagában véve a szomorúság szemelvénye: „Te vetsz, de nem aratsz” (vö. Mi 6,15)? Jézus más értelemben használja a szót: az egyik vet, a másik arat; ti azt aratjátok le, amit mások vetettek. Véleményem szerint Jézus itt az apostolok előtt művének nagyon fontos vonását tárja fel. Ez valóban az Atya műve, és ezt Jézusnak kell bevégeznie, melybe fokozatosan, lépésről lépésre vonja be övéit, mialatt szívük egyre érettebbé válik a dolgok megértésére, anélkül, hogy túlságosan megterhelné őket, mintha egyedül nekik kellene felelősséget vállalniuk. Jézus feltárja előttük (és János is azt akarja megmutatni presbiter-közösségének), hogy olyan műről van szó,

melynek nincs kezdete, se vége, mely nem egyetlen mozdulatból vagy felelősségvállalásból áll. Sőt ahogy küldetést lehet kapni, úgy be is lehet épülni ebbe a széles körű hagyományba, ahol mindenkinek megvan a maga feladata anélkül, hogy reá hárulna a teljes felelősség, minden cselekvés és vezetés. Figyeljük meg ezt a fogalmat Máténál: „Az aratnivaló sok, a munkás kevés”, amely az öröm és az aggodalom együttes felkiáltása. Valóban első látásra levonhatnánk a következtetést: „Tehát tüstént menjetek aratni”, ellenben a következtetés mégis más: „Imádkozzatok az aratás Urához.” Vagyis: „Nem ti vagytok felelősek Isten művének bevezetéséért!” Ez Isten műve: Isten megbízta a Fiút, és a Fiú részesít minket a munkából, mely mindig hatalmas és mérhetetlen feladat marad. Kezdjük megsejteni Szent János evangéliumának tipikus egyházi vonásait is, melyek segítenek a tanítványoknak és a presbitereknek, hogy megragadják, és az egyház élő hagyományába és önmagukba építsék Jézus jelenlétét, elfogadva azt a módszert, ahogy Isten elhatározta művének megvalósítását. De a tanítványoknak és presbitereknek távol kell tartaniuk szívüktől az aggodalmat, miszerint nekünk kell mindent elvégeznünk és szinte minden velünk együtt születik és velünk hal is meg. Mi mindig olyan munkába állunk be, melyet már mások munkáltak, mások örökségébe lépünk, miközben mi magunk is az utánunk jövők útját készítjük elő. Ez emberileg is megnyugtat bennünket, és egyszerűbbé, konkrétabbá, alázatosabbá alakítja cselekedeteinket. Megdöbbenő, hogy Jézus ott tesz sajátos célzást az örök életre, ahol tanítványainak egyházas átalakítása kezdődik?

Levonhatjuk elmélkedésünkéből a következtetést, miközben figyelünk a számáriai asszonyról szóló elbeszélés felé fordítjuk: „magunk is hallottuk, és most már tudjuk, hogy valóban ő a világ Üdvözítője” (4,42). Ez az egyetlen hely az Újszövetségben, ahol Jézust a „világ Üdvözítőjének” nevezik. Mégpedig a Nikodémus és a számáriai asszony történetének a konklúziójában nevezik így, mintegy a történetek összefoglalásaként. Jézus így beszélt a zsidókkal és a szamaritánusokkal egyaránt, hogy megnyilvánuljon egyetemes küldetése. Jézus „a világ Üdvözítője”, az, aki megértette velünk az egész világ inségét, és azt a módot, ahogy viselkednünk kell, amennyiben mi is a világban kaptunk küldetést.

A KÖZÉNK JÖTT ISTEN MISZTÉRIUMA

Ez az elmélkedés összhangban van a Lelkigyakorlatok felépítésével, a „Szemlélődés a megtestesülésről” című résszel (ES, nn. 101–109.). Bár Szent Ignác természetesen bontja ki ezt az elmélkedést „Lukács szerint”, azaz Lukács evangéliumának jelenetén szemlélődik, mégis két célzást is találunk benne az alapvető jánosi témára: az egyik az „előgyakorlat”, a másik a „beszélgetés”.

A harmadik előgyakorlatban (ES, n. 104) Ignác arra utasít, hogy „kérjem az Ige teljes ismeretét, aki értem emberré lett, hogy őt jobban szeressem és kövessem”. Továbbá a megtestesülés misztériumának belső megértését. Az elmélkedésnek éppen ezt a típusát akarjuk alkalmazni: kérjük tehát, Jézus Krisztusnak, az emberré lett: Isten Igéjének belső megismerését.

A beszélgetésben (ES, n. 109) Ignác újra előveszi ezt a témát, amikor hálaadásra késztet bennünket a „nem rég megtestesült Ige” előtt (itt világosan kitűnik, hogy jánosi szót használ), aki feláldozta magát értem, akinek eszébe jutottam, aki szívem legmélyebb vágyaként tör fel belőlem.

Körül kell határolnunk ezt és a további elmélkedéseket, amennyiben mind szorosan véve a megtestesülés misztériumához tartoznak. Noha Szent Ignác azt mondja, hogy szükséges, hogy a jelenlegi elmélkedésre gondoljunk és ne más eljövendő dolgokra, mégis szeretném előre vázolni valamilyen módon ezt az elmélkedést. Arról az Igéről kell szemlélődnünk, aki „ita recens incarnatum” – mondja Szent Ignác –, nem rég megtestesült értem. Úgy elmélkedem róla, amint Szent Ignác elmélkedik: nem rég megtestesült Mária méhében. Kiindulva ebből az előzményből, először a közöttünk lévő Isten misztériumát próbáljuk megközelíteni; majd egy következő elmélkedésben a megtestesülés egyházi vonatkozású következményeit; egy

másikban pedig a világgal kapcsolatos következményeit; továbbá egy utolsó elmélkedésben, „a közöttünk lévő Isten”-ről és a megtestesüléssel kapcsolatos téves nézetekről fogunk beszélni. Kifejtjük tehát, hogy a „*contemplatio mysteriorum vitae Christi*” – ahogy Szent Ignác javasolja –, azaz az egyes misztériumok szemlélete a „*contemplatio mysteriorum vitae Christi*”, vagyis Krisztus benső életén való szemlélődés az ő központi misztériumában. Így konkrétan követjük a jánosi irányvonalat.

Most nehezebb elmélkedésekről van szó: a betlehemi, a názareti jelenetről vagy a pásztorok jelenetéről könnyebb elmélkedni, mint Jézus egész életének jelentéséről. De János miközben arra késztet minket, hogy éppen az ilyen jelentésről elmélkedjünk, feltételezi, hogy már közelebb kerültünk az egyes misztériumokhoz. Továbbá, nem tiltja meg, hogy elmélkedésünk a „hely összetételének” előgyakorlatával kezdődjön – ahogy Szent Ignác mondaná –, az egyik misztériumról. Konkrétan ebben az elmélkedésben az angyali üdvözléssel foglalkozunk, később pedig Betlehemmel, Názárettal és így tovább. Feltételezhető, hogy a presbiter már szeretetteljes kapcsolatban van Jézus életének konkrét pillanataival és megérett ennek a valóságnak az összetett teológiai jelentésén való szemlélődő elmélkedésre.

I

Mi a kiindulópontja ennek az elmélkedésnek? Az efezusi presbiterek környezetében találhatunk ilyen kiindulópontot: Efezusban elmélyült vallási élettel találkozunk, mely bárhol felismeri Isten jelenlétét... és fel is akarja ismerni. Szeretném azonban kibővíteni ezt a kiindulópontot, tekintettel minden vallás misztikus hevületére; az ő vágyuk, hogy lássák Istent, az Úr dicsőségét. Idézek néhány jellegzetes részt az Ószövetségből, melyek kifejezik ezt a heves vágyat. Az első helyet a Kiv 33,13–20-ban olvashatjuk: „Mózes így beszélt az Úrhoz: „Ha tehát kegyelmet találtam előtted, engedd, hadd ismerjem meg utaidat.” Ez az első óhaja: „Mutasd meg útjaidat”, mondd, mit kell tennem tájékozatlanságomban. Hátrébb ezt találjuk: „Hogy megismerjelek.” Majd a 18. versben: „Azután ezt kérte: „Hadd lássam meg dicsőségedet!” A válasz ez volt: „,Megteszem, hogy elvonul előtted egész fényességem, és kimondom előtted a Jahve nevet... de arcomat nem láthatod, mert ember nem láthat engem úgy, hogy életben maradjon.”

A 63. zsoltár második versében ezt olvasom: „Isten, én Istenem, téged kereslek. / Utánad szomjazik a lelkem! / Érted sóvárog a testem, mint a száraz / tikkadt, kiaszott föld.” Mondhatjuk, hogy eredeti nehézséggel állunk szemben, mely Isten segítségéért könyörög: „Valóban te lettél gyámolom, / szárnyad oltalmában vigadozom” (8. vers). Egyértelmű, hogy ez a vágy már magára Istenre irányul: „Téged kereslek... / érted sóvárog a testem, mint a száraz, / tikkadt, kiaszott föld.” Hasonlóképpen látható ez a 42. zsoltár 2–4. verseiben: „Ahogy a szarvasűző a forrásvizére kívánczik, / úgy vágyakozik a lelkem utánad, Uram. / Lelkem szomjazik az Isten után, az élő Isten után: / Mikor mehetek már, hogy lássam Isten arcát? / Könny a kenyerem nappal és éjjel, / ha naponta mondják: „Hol marad Istened?” Itt is Isten segítségére van szükség, de nyilvánvaló, hogy a kifejezés túlságosan személyes arra, hogy meg ne mutassa a személyes vágyat Isten után. Ugyanígy olvashatjuk az egész 16. zsoltárban, de főleg az elején: „Ti így beszéltek az Úrhoz: „Uram, te vagy boldogságom, téged semmi sem szárnyal túl!” Isten segítése, ő maga nélkül semmit sem ér. Valóban Isten benne van az általa adott segítségben, de „Uram, örökrészem és kelyhem / te tartod kezeden sorsomat / ... / Dicsőíttem az Urat / ... / Mindig szemem előtt lebeg az Úr / ... / Ezért örül a szívem és ujjong a lelkem”.

Minden vallás misztikus vágya Isten, és az ő dicsőségének látása. Olvassuk el ezeket a részleteket az elmélkedésben, és figyeljünk fel az olvasás közben a szívünkben felébredő vágyakra: mi magunk tükröződünk ezekben a mélyről feltörő vágyakban, mert minden vallásos ember vágya, hogy láthassa Istent.

Egyszer megvalósul bennünk ez a valóság (amennyiben valóban létezik, és amennyiben el tudjuk fogadni mint tiszta valóságot, mint transzcendens és első elvet). Majd megállapíthatjuk: Isten látása, minden vallásos ember heves vágya, de ugyanakkor a vallásos eltévelyedések kezdete is lehet. Megmagyarázom: minden kísértés bálványok készítésére, Isten látásának, birtoklásának, elérésének vágyából születik. Ezeket nem annyira az erkölcsi romlottság értelmében gondolom bálványoknak (saját szenvedélyeink imádása), hanem a leleményesség értelmében, mely arra törekszik, hogy Isten jelenlétét kézzelfoghatóan érezze. Innen ered az értékek abszolutizálásának örültsége, mely arra törekszik, hogy az abszolút dolgot kezében tarthassa. Innen ered az emberiség örökké tartó kísértése, melyet –

ilyen vagy olyan módon – magunkban is megtalálhatunk. Egyrészt, sok ember cselekedetében a messiási típusú kísértések dominálnak, melyek abszolút ideálok felé sodorják őket. Gondoljunk a nyugati világ messianizmusának típusaira és az általuk alkotott olyan abszolút ideálokra, mint az igazság, a szabadság, a felszabadulás, a béke. Ezzel ellentétben a keleti világban és más típusú személyeknél ez mindig, mint az Isten látás alapvető vágyának eltévelyedéseként jelentkezik. Pl. a panteizmus formájában, mely a vallásos ember legrafináltabb kísértése. Mindent megszentelni, és szent tisztelettel élni egy isteni világban: a minden azonos Istennel, így állandóan érint bennünket, mi pedig elmerülünk benne. Mi mindnyájan alávétjük magunkat ennek a két kísértésnek, ha az abszolút jellegre irányulunk. Ezek egy pán-humanista formán alapulnak: az ember az Isten, aki látható... Valójában az ember az, akit mi magunk is láthatunk. Tehát mi vagyunk az abszolút létezők.

Isten arcának látása nyugtalanítja az embert, mely minden abszolutizáló forma motorja és rugója – legyen az messiási vagy panteista (mindenféle változatukban) –, melyeket – ahogy mondtam – kinek-kinek meg kellene tanulnia, hogy felismerje magában. Ez a nyugatlanság különböző módon az ateista elképzelésekben is megnyilvánul, főleg az olyan ateistában, aki mindegyikünkben rejtőzik – azaz a kételkedés minden formájában, melyet magunkban hordozunk. Amikor a 14. zsoltárt recitáljuk, akkor a mondat mélyén „Dixit insipiens: Non est Deus”, a saját magunk misztériumának alkotóeleme jut kifejezésre, amely állandóan fel akar törni belőlünk. Ezért mondom, hogy nem ajánlom ezt az elmélkedést kezdőknek, vagyis annak a személynek, aki még a hit alapvető elemeivel küzd magában. De azt hiszem, hogy az érett presbiternek fel kell magában mérnie létének politikai és érzelmi összetevőit. Ugyanígy fel kell magában mérnie az ateista összetevőket is, tehát mindent, ami saját létének alapvető irányulása. Rendszerint ezek panteista (mindent megszentelni) vagy messiási (néhány érték abszolutizálása) formában fejeződnek ki.

Azonkívül tekintetbe kellene venni még az ateizmus egy másik formáját is, a szkeptikus ateizmust, mely állandóan keserűséggé sodor bennünket. Ennek ellenére az elfoglalt ember felé fordulok, aki elajándékozta magát, s valami abszolút dolgot akar látni és valami közelebbit akar róla hallani. Tehát csak az ember elmélyült

vallásosságának ilyen elemzéséből indulhatunk ki, mely meg tudja ragadni Szent János tanításának valóságát: Más szavakkal, Szent János tanítása a mi belső abszolút erőnkre, a transzcendencia és imádás vágyára alapoz, mely az Isten utáni vágyban fejeződik ki. Kapcsoljuk magunkban ezekhez a vonásokhoz Jézus tanítványaihoz intézett kérdését: „Mit kerestek?” (tizéteite), s akkor megértjük, hogy mit kell kérnünk a harmadik előgyakorlatban: „Add, Uram, hogy megismerhessem Jézust, aki emberré lett értem” (ES, n. 104).

II

Most áttérünk elmélkedésünk második részére: Jézus tanítása az Atyáról. Két szövegrészletet vizsgálunk meg, melyekhez még másokat is hozzáveszünk. Jézus életének vége felé, amikor már nem beszélt többet hasonlatokban, hanem nyíltan, ezt hirdette: „Nyíltan beszélék az Atyáról” (16,25) és „Atyám, megismertettelek velük” (17,26). Mondhatjuk, hogy Jézus tanításának egyetlen tárgya Szent Jánosnál: Isten, az Atya, az Atyja. Ez annyira igaz, hogy egyszer egy teológus azt állította, hogy János evangéliumának nincs sajátos „tárgya”; csak arra hív minket, hogy higgyünk Istenben, anélkül, hogy megkísérelnénk megszövegezni, egy igaz, sajátos, elfogulatlan tanítást. Bizonyára itt szélsőséges, túlzó véleménnyel állunk szemben, mivel János evangéliuma alapjában véve elfogulatlan és egyedülálló tanítást tartalmaz, mely éppen Isten nevének kinyilatkoztatásából és az Atyáról szóló beszédből áll.

Rögtön hozzátesszem azt is, hogy ennek a jelentősége félelmet okoz, mert ha csak Istenről kell beszélnünk, akkor úgy tűnik, hogy meg kell szakítanunk a kapcsolatot a reális világgal, a dolgokkal, a mindennapok emberével: a kánai menyegző borával vagy a csodálatos kenyérszaporítás kenyérével. Ezért az ilyen lényeges tanítással szemben („az Atyáról, az Istenről beszélék nektek”) a „meghittség” és a „kockázatosság” kategóriáit kell használnunk. Ez bizonyára a legsúlyosabb kockázat, amelyben nem kevesen esnek el áldozatul, miközben mindig hűek maradnak a kinyilatkoztatáshoz. Elégedjünk meg Szent János evangéliuma első részének olvasásával és jeleivel: ezek ilyen vagy olyan módon abszolutizálódnak, mert nem lehetnek meg az abszolút mivolt nélkül. Éppen itt állunk Jézus tanításának jelentőségével szemben, mely szükségszerűen a transzcendenciabe való

ugrássá válik, s ennek az erejében lehetséges csak újra felépíteni jövő vágyaink egységét. Aki elfogadja Isten abszolútságát, annak egyedül Isten nagy. Aki meg meri tenni ezt az ugrást – melyre az egész Ószövetség buzdít minket, annak Jézus kinyilatkoztatja a misztériumot. Azok megkérdézhetik tőle: „Mutasd meg nekünk az Atyát” (14,8). Ez Mózes és a zsoldárok nagy kérése is: „Mutasd meg Isten arcát.” Jézus válaszol: „Aki engem lát, látja az Atyát is” (14,9); Jézus Isten egyetlen és nélkülözhetetlen jelenléte, mely által Isten láthatóvá lett számunkra, és belehelyezkedett a mi helyzetünkbe. De természetesen ezek a szavak nagyon hétköznapiak tűnnek azoknak, akik nem járták meg az Isten utáni totális vágy olvasztókemencéjét: számukra láthatatlan marad a jelentés mélysége. Ezért van az, hogy egyedül Szent János beszél az evangélisták közül a testté lett Igéről; a többiek egyszerűbben beszélnek az ember Jézusról, aki Isten Fia-ként mutatkozott. Szent János már egy érettebb, átgondoltabb vallássóságot feltételez, mely megszerezte az abszolút értelmét.

Melyek Jézus kijelentésének következményei: „Aki látott engem, látta az Atyát”? Ezek a következmények, ahogy Szent János mondja: „Láttuk dicsőségét, az Atya egyszülöttének dicsőségét” (1,14). Jézus minden megnyilvánulása az Atya kinyilatkoztatása. Elmélkedjünk tehát Jézus egész életén, imádva a közénk jött és megnyilatkozott Isten misztériumát. Az a Jézus, aki Nikodémust fogadja, maga a láthatatlan Isten, aki minket is barátokként fogad. Jézus, aki a tanítványok kérdésére: „Hol laksz?” barátságosan ezt feleli: „Jöjjetek és nézzétek meg”, az Örökkévaló, aki után szívünk legmélyéből vágyakozunk. Jézus, aki átalakítja az emberi helyzeteket (a kánai menyegző kínos helyzetét, a béna mozgásképtelenségét), az Isten, az Örökkévaló, a Transzcendens, aki megemlékezik nyomorúságunkról, és erejének szabadságával ajándékoz meg minket. Jézus, aki eloszlatja a vakonszületett sötétségét, az Isten, aki szeretettel bevilágítja utunkat. Összegezve tehát Jézus a köztünk lévő Isten, és az ő arcában magának Istennek tökéletes szeretetét szemlélhetjük.

Szent Ignác arra kér minket, hogy Jézusra ne csak úgy gondoljunk, mint aki emberré lett, hanem úgy, mint aki értem lett emberré, azaz Jézusra (itt főleg a Jn 15,13-ra hivatkozom), aki életét adja övéért. Ezeket a szavakat még nem értelmezzük a szenvedéssel kapcsolatban (Jézus övéért szembeszáll a halállal), hanem minde-

nekelőtt az élet és a megtestesülés értelmében. Tehát ő az életét adja, vagyis értünk, barátaiért él. Továbbá nemcsak az Atya, az Isten arca nyilatkozik meg nekünk – azé az Istené, akit látni szeretnénk –, hanem olyan Istené, aki értünk Isten, aki értünk él (ha szabad ezt a kifejezést használni), Isten, aki a legdrágábbat adja nekünk. Isten annyira szerette a világot, hogy Fiát adta érte, és nemcsak a keresztre feszítés pillanatában, hanem a köztünk vállalt életben is. Feltárlódik tehát a valóság egész értelme, a legmélyebb és legegyszerűbb értelem. Mi az értelme Jézus – a közöttünk és értünk levő Isten – által kinyilatkoztatott emberi helyzetünknek? Az, hogy Isten szeret minket. Azok vagyunk, akiket Isten – legyen bármilyen homályos és jelentéktelen is jelenlegi helyzetünk – szeret. Ez minden valóság, minden dolog, minden helyzet teljes jelentése: Isten szeret bennünket, annak ellenére, hogy azt gondoljuk, hogy elhagyatottak vagyunk. Íme, az átalakított tanítás, mely külsőleg nem változtat meg semmit, hanem valójában létem jelentését alakítja át. Bár az értelem nélküli világban elhagyottnak és szétszórtnak érzem magam, ahol a véletlen és a szükségszerűség uralkodik, mégis tudom, hogy Isten szeret. Isten nekem adja magát és azt, ami számára a legdrágább. Ez Jézus tanítása, az ő közöttünk lévő jelenlétének legjelentősebb üzenete.

III

Ez a tanítás nyilvánvalóan kiszélesedik. Most csak néhány vonást tudunk belőlük bemutatni, a többiekkel a következőkben kell alaposan megvizsgálnunk.

Jézus nemcsak a közöttünk levő Isten, hanem az, aki arra hív minket, hogy őbenne éljünk. Közülünk nemcsak egyeseket szeret, teremtett, hívott meg, és kívánt meg Isten az ő magányosságában, ahol senki nem tud segíteni rajtunk. Sőt éppen az elhagyatott emberi helyzet – amely a legbensőbb pillanatokban tesz próbára és amely elkísérhet bennünket, mint létünk lehetséges helyzeteinek egyike – az, mely nemcsak a közöttünk, nekünk és értünk levő Isten által megváltott helyzet, hanem a termékeny közösség Jézusban. Itt a Jn 11,51–52-re hivatkozom: „Jézus eljön, hogy Isten szétszórt fiait összegyűjtse”, azaz jelét adja annak, hogy szeret minket, nemcsak az egyes elhagyatott embereket, hanem a szétszóródott és egységbe tömörült embereket is.

Isten szeret minket és egyben meghívott arra, hogy benne éljünk. Mi benne vagyunk, és ahogy majd Szent János mondja a 14,20-ban és a 17,21–23-ban, ő az Atyában van. Ezért mivel az Istenben vagyunk, földi életünk is testvéri életnek mutatkozik. Felismerve magunkban, hogy Isten szeret minket, mi is tudjuk szeretni egymást. Más szavakkal, a köztünk lévő Ige műve a személyek közössége, akik megszüntették elszigeteltségüket és elhagyatottságukat. A személyes közösség egymással és vele az Atyában, az egyház kiváltságos formájában valósul meg. Itt már előre látjuk Szent János evangéliumának egyházi vonásait.

Van itt még egy vonása az értem emberré lett Ige misztériumának, melyről elmélkedhetünk: a szolgálat misztériuma. Hivatkozhatunk egy alapvető szövegre, mellyel a 13. fejezet kezdődik: „Jézus tudta, hogy mindent kezébe adott az Atya, ... mégis fölkelt a vacsorától... és mosni kezdte tanítványainak lábát” (13,3). Itt feltárulnak előttünk Isten köztünk való megjelenésének alázatosságára vonatkozó reflexiók. Ignác tökéletesen megértette a köztünk lévő Isten dicsőségének és Jézus emberi megjelenésének alázatossága közötti kapcsolatot. Az alázatosságot Szent János önmagában nem elméletiesíti el, sem ebben a 13. fejezetben, sem pedig majd a szenvedéstörténetben. Sőt Szent János evangéliumában minden tett a dicsőség tette: a köztünk lévő Isten dicsőséges cselekedete, amely gyógyít, megvilágít és győz. Azonban ha közelebből megvizsgáljuk, hogy miként mutatkozik meg Isten dicsősége, meg fogjuk látni, hogy Szent János konkrétan egy kis életet mutat be nekünk, egy kis néppel kapcsolatban, a viszálykodás és fukarság epizódjai között, mely homályos halállal végződik. Majd ezt mondja mindenre: „Láttam Isten dicsőségét.” Éppen itt nyilvánul meg a szolgálat – s ha akarjátok –, az elrejtőzés misztériuma: a köztünk lévő Isten elrejtőző és szolgáló Istennek mutatkozik. Itt szemlélhetjük az Isten dicsőségét; ez a vágyunk, melyet kérünk: „Mutasd meg Uram arcodat, mutasd meg dicsőségedet”, így szemlélődik az az ember, aki egy egyszerű néppel él együtt, jelentéktelen társadalmi és valóban botrányos politikai helyzetben. Nemcsak a kereszt botrányos, hanem Jézus egész élete is az: „Jöhet valami jó Názáretből?” (1,46)

Végül fejezzük be ezt az elmélkedést azzal a kéréssel, hogy a Mária méhében megtestesült Jézus – ahogy Szent Ignác elmélkedik róla –

adja meg nekünk minden nyugati messianizmusnak odaadó teljességét és erejét; és minden keleti panteizmusnak a valósággal szembeni szent tiszteletét, azaz az isteni áttetszőség befogadásának képességét, a köztünk való jelenlétének imádása által, és mindazt, ami kiterjeszti és megvalósítja a jelenlétét közöttünk.

Végül azt is kérjük, hogy minden vágyunk legyen a közöttünk lévő Isten Igéjének valóságos jelenlétével telítve.

JÉZUS JELENLÉTÉNEK HÁROM MÓDJA

Most elkezdjük a megtestesülés néhány dimenziójának elemzését. Ezt türelemmel és békével kell végeznünk, és akkor észreveesszük, hogy minél mélyebbre hatolunk Szent János evangéliumában, az annál gazdagabbá válik: és kevés, nagyon kevés az, amit meg tudunk ragadni belőle. Kérjük ezért az imádságban, hogy legalább ruhájának szegélyét érinthessük, hogy legalább ehessünk a jánosi asztalról lehullott morzsákból. Egyébként a kereszténység legmélyebb értelme nem a filozófiában vagy a dogmatikában rejtőzik, hanem az allegória és a szimbólumok fátyla alatt, hogy értelmes lelkiségként mutatkozzon. Itt – miközben János evangéliumát próbáljuk megérteni – keressük azokat a szimbólumokat és útmutatásokat, melyek felszínre kerülnek benne – közvetetten is – az időbe belépett Krisztus jelenlétével kapcsolatban, és megmutatja, hogy mi az evangélium és mondanivalója, intellektuális lelkiségének a lényege.

Az elmélkedésünk előgyakorlatának a csodálatos kenyérszaporítást ajánlanám, minthogy ezek az elmélkedések nehezen érthetőek, és jobb egy olyan előgyakorlatot konkretizálni, mely segít nekünk elmélkedni. Képzeljük el Jézust, aki megszorítja ajándékát a mindenfelől érkezett nagy tömeg előtt. Kérjük a kegyelmet, hogy megértsük Jézus ajándékát, mely térben és időben sokszorozódott meg. Vagy ha akarjátok (Szent Ignác több változatot is ajánl előgyakorlatnak), a megtestesült Igét, jelenlétének minden dimenziójában, hogy szeressük és kövessük, ott ahol található, vagyis minden valóságban, melyben megmutatkozik (vö. ES, n. 104).

Ez az elmélkedés a következő kérdésre akar válaszolni: a közöttünk, velünk, értünk levő Isten jelenléte kire vonatkozik? Csak azokra, akik fizikai értelemben találkoztak Jézussal, azokra, akik Szent János evangéliumában szerepelnek? Bizonyára nem. Tudjuk,

hogy János csak annyiban mutatja be Nikodémust, a számáriai asszonyt, a bénát, a vakot és magukat a Jézus környezetében lévő tanítványokat, amennyiben közvetlen, tipikus modelljei a Krisztusban közénk jött Isten folyamatos tevékenységének. Mégis Jézus Krisztus nem úgy áll előttünk, ahogy Nikodémus, a számáriai asszony és a béna előtt állt. Sőt ő visszatér az Atyához, és sürgeti is ezt a visszatérést. Hogyan jön létre tehát a kapcsolat a Jézusban közénk jött Istennel? Csak az emlékezésen keresztül, vagy a könyv olvasása, közöttünk való terjesztése által, vagy ez a kapcsolat a történetek hirdetésén keresztül fenntartott kapcsolat lesz? Pedig ez már lenne valami, mert így legalább Jézus lelke közöttünk lenne, megértve az ő „lelkiségét” (kisbetűvel írva) mint művének folytatását. Más szavakkal ez lenne az a mód, amelybe Szent Márk a feltámadást belehelyezi: Jézus műve folytatódik és folytatódik az ő ideális helyzete is az emberiség között.

De Jézus ennél sokkal többet mondott igehirdetésében. Vegyük például a Tamásnak való megjelenés befejező versét: „Boldog, aki nem lát, és mégis hisz” (Jn 20,29). Majd a kinyilatkoztatással kapcsolatos beszélgetésben: „Jobb nektek, ha én elmegyek” (16,7). Jézus fizikai távozása az életből tehát jelenlétének folytonosságára – mely számunkra a leghasznosabb állapot – enged következtetni. Miért a leghasznosabb? Mert térben és időben a legegységesebb és a legalkalmasabb arra, hogy Krisztus igaz keresésére neveljen a valóságos világban.

Most tehát Jézus jelenlétének különböző módjain szeretnénk elmélkedni. Itt olyan módokat választok, melyek lehetővé teszik, hogy még más dolgokon is elmélkedjünk. Ezek közül néhányan a következőkben szándékosan elidőzünk, de biztosan nem tudjuk teljesen kimeríteni a témát. Az általam választott három mód: *a szentségi ökonómia, a közösségi ökonómia és a Szentlélek ökonómiája*. Azért beszélek „ökonómiá”-ról, mert nem szeretek Jézus jelenlétével kapcsolatban „dolgokról” beszélni, és nehézséget okoz Jézus jelenlétéről személyekkel kapcsolatban beszélni, mert mindez egy kicsit a bálványimádásra és a misztifikálásra emlékeztet. Ezért inkább „ökonómiáról” beszélek (azaz a dolgok, személyek, helyzetek közötti kapcsolatról), mely Jézus jelenlétére utal, és a legalkalmasabb a lélek megtisztítására, hogy beiktasson az aktív és dinamikus jelekbe, ame-

lyek állandó kísértést okoznak, hogy bálványimádásszerű magatartás szerint éljünk.

János evangéliumában Jézus kinyilvánítja megváltó jelenlétének és művének módjait, hogy a megvilágosodott keresztyény, különösen a presbiter – akinek már ezekről a dolgokról van némi tapasztalata – felismerje Jézus parancsait a közösségben. Valóban, János evangéliuma bemutatja Jézus gesztusait, módjait, cselekedeteit a valóságban, ugyanakkor a közösségre vonatkozó gesztusokat, módokat, cselekedeteket is. Tehát a tanítás magának Jézusnak a közösségi gesztusokból kiolvasható jelenléte.

I

Nézzünk néhány példát a szentségi ökonómiával kapcsolatban.

A János 3,5-ben Jézus Nikodémussal a vízből való újjászületésről beszél, mely eredményezi bennünk az újjáalkotás művét. Ez a beszéd egészében véve titokzatos. De ha végigolvassuk a Nikodémussal való beszélgetést (3,1–21) – ahol tulajdonképpen egy keresztségi katekizisről van szó –, akkor megtaláljuk a megoldás kulcsát: a közösségben történő, vízből való újjászületésről beszélgetnek, amely megmutatja Isten jelenlétét erre az átalakulásra vonatkozóan, melyet Jézus hirdet Nikodémusnak.

Ugyanígy a vakonszületett történetének elbeszélésében (9,1–39) is egy keresztséggel kapcsolatos tanítást fedezhetünk fel; a keresztyének fejlődésszerű megvilágosodására, amelyben jellemezhetném a katekumen jól elkülöníthető vonásait. A béna történetének elbeszélésében (5,1–14. 24 sköv) a keresztséget a maga részéről úgy írja le, mint feltámadást.

Hasonlóan kereshetjük mindezt a kenyértémával kapcsolatban is. Az egész 6. fejezet a kenyér misztikus evéséről, a Krisztussal való táplálkozásról szól, amely Krisztus erejét árasztja belénk. Valójában az egész 6. fejezetet úgy lehet olvasni, mint egy nagy eukarisztikus katekizist, amely a közösségben végzett cselekményekre vonatkozik. Ebben Krisztus, erejével és jelenlétével együtt szétosztja magát mindazoknak, akik az eukarisztikus kenyérrel táplálkoznak.

Jézus szavainak megtisztító erejét (15,3) és a bűnök bocsánatát hirdeti azoknak, akiknek majd megbocsátanak (20,23), akikben a megváltás műve folytatódik, az a mű, amelyet Jézus vitt véghez ezt mondva a bénának: „megbocsáttattak a te bűneid”. Ezt mondta a

szamáriai asszonynak is felborítva az emberi helyzeteket, és kiszabadítva őt a sötétségből a világosságra.

Krisztus élete, a közösségben való jelenléte tehát különvált a szentségi ökonómia kibontakozása által. Ami megtörtént a bénával, a vakonszületettel, a házasságtörő asszonnyal, az most megtörtént a szentségi jellel való találkozásban. Ez tehát a megtestesült Ige üdvözítő jelenlétének egyik kiváltságos formája. De ennél még több. Ha elolvassuk Jézus keresztfeszítésének eseményét, látjuk, hogy ott szó van a vízről és vérről, melyek Jézus megnyitott oldalából folynak ki (19,34). Itt szerkesztői megjegyzéssel találkozunk, mely a szöveg értékét tartalmazza: „Aki ezt látta, tanúskodik róla és tanúsága igaz” (19,35). Ennek közösségi jelentése is van. A víz és a vér reprezentálják ezeket a szentségi jeleket, a keresztségi vízből való újjászületést és Krisztus eukarisztikus vérenek ivását: mindez a közöttünk és értünk való Isten jelenléte és a Krisztusé, aki életét adja értünk. Ezért nemcsak az a Krisztus van közöttünk, aki megbocsát a házasságtörőnek, aki meggyógyítja a bénát és a vakonszületettet, hanem az a Krisztus is, aki értünk meghal a kereszten, aki értünk adja az életét és a halálát a szentségekben.

II

Krisztus jelenlétének második módja, melyre már utaltam, a *közösségi ökonómia*.

Jézus mondja: hogy azért jött, hogy „összegyűjtse Isten szétszóródott fiait” (11,52). Imádkozik „azokért is, akik az apostolok szavára hinni fognak benne, hogy egyes legyenek, amint ő egy az Atyával..., hogy így tökéletesen egyes legyenek ők is” (17,20–23). Jézus előre látja, és hatékonyan imádkozik a hívők egységeért. Ezért Jézus bennünk munkálkodik, és a működést hatékony imájával folytatja az Atya mellett. Nemcsak úgy, ahogy a bénával és a vakkal tette, azaz gyógyító erővel, és néhány ember átalakításával, hanem a közösség egyesítésének erejével.

Idézhetnénk még másik két részletet: „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek” (14,27) és „az én örömöm legyen tibennetek” (15,11). Jézus úgy működik közöttünk, mint a szeretet, az egység, az öröm, a béke embere, aki miután hittel elfogadtuk őt az egységben, átalakít és üdvözít bennünket a szentségi ökonómia

által. Jézus ennek az egységnek az ereje, mert imádságával és szentségi cselekményeivel állandóan újjá alakítja azt.

Most megkérdezhetjük, hogy melyek a Jézussal való együttlét törvényei, amelyeket Szent János evangéliuma úgy mutat be, mint a közösség állandó törvényeit, melyek biztosítják Jézus állandó jelenlétét közöttünk. Két ilyen alapvető törvény van. Az elsőt a lábmosás jelenlétével kapcsolatban találjuk meg (13,12–17). Ez a kölcsönös, alázatos és fáradságos szolgálat törvénye. A második törvény, amely forma szerint különbözik ettől, az „új parancs”: „Szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket” (15,12), egyik ember a másiknak kell hogy ajándékozza magát, személyes fizetségként. Ezek a törvények – alapjában véve egyetlen törvény – a közösségi egységet szabályozzák. Nyilvánvalóan János feltételezi a Máté 18. fejezetben található útmutatások ismeretét, az egyház közösségi életének szabályait. De kiválasztja ezek közül a törvények közül a leglényegesebb elemet, a közöttünk lévő Krisztus jelenlétét, mint az egység erejét, és a mi benne való jelenlétünket, és az egységben való élet elfogadását.

Gondoljunk itt a szeretettel kapcsolatos parancsra, mely Szent János evangéliumának egyetlen törvénye, de ez az egy annyira fontos, hogy kétszer is megismétlődik: a 13,34-ben és a 15,12–17-ben. Amint láttuk, Jánosnál nem található meg az eukarisztia alapításának elbeszélése. De azt helyettesíti – egyes vélemények szerint – nem is annyira a lábmosás jelene, hanem inkább az új törvény említése. Ebben foglalódik össze az a jelentéstartalom, melyet János az utolsó vacsora alkalmával tárt fel az evangéliumban. Egyébként néhány keleti liturgiában éppen az eukarisztia központi pillanatában hirdetik ki az új parancsot, jóváhagyva ezáltal egy olyan értelmezést, amely egyenesen összekapcsolja az eukarisztiát és a szeretet parancsát.

Most nézzük meg közelebbről ezt a parancsot. Véleményem szerint ez sajátosan a belső-egyházi szeretetre vonatkozik, azok szeretetére, akik megismerve Jézust, miután hisznek benne, a barátaivá lettek, és kölcsönösen szeretik egymást, úgy ahogy Jézus szeretete őket. Megkérdezhetjük: ez a szövegrészlet a szeretet egyetemes parancsát tartalmazza? Azt hiszem, hogy közvetlenül nem erről van itt szó. Éppen ezért megdöbbenő, és a szöveg megállásra kényszerít: A kereszténység lényege az emberszeretet, minden emberre vonatko-

zőan. Ez bizonyára igaz, itt azonban a szeretetnek egy különleges vonásáról van szó, vagyis a belső-egyházi szeretetről, tehát azok szeretetéről, akik Jézus nevében megkapták a megváltást. Nyilvánvalóan János evangéliuma is minden ember felé kiszélesíti látókörét. Azt mondja: Isten annyira szerette a világot (azaz az egész emberiséget), hogy Fiát adta érte (3,16). A tanítványok szeretete meghódítja az egész világot. A tanítványoknak mindenkinek kell közvetíteniük az evangéliumi szeretetet. Valóban megbízást kaptak az Atya szeretetének szétterjesztésére mindenki felé: „Ahogy az Atya küldött engem, úgy küldelek én is titeket” (20,21). Észrevehetjük, hogy ebben a szövegben a közösségen belüli szeretet sajátos vonása tűnik fel. Ez az, amihez az Úr állandóan ragaszkodik. Innen ered a közöttünk való megosztottságnak az abszurditása, az apostoli módszerben vagy az „egyházalakítás” különböző formáiban, miközben „az egyházalakítás” egyetlen módszere az, hogy egyik testvér szolgálja a másikat és az első apostoli módszer pedig a szív jósága egymás iránt. Akkor észrevevesszük, hogy Jézus követelménye megijeszt és megítél bennünket, éppen azért, mert nem egyszerűen egy egyetemes, általános szeretetről van szó, hanem olyanról, amely valami egész különlegeset követel.

Ebből a belső-egyházias szeretetből születik a szeretet Isten szét-szóródott fiai iránt, és az Isten barátaivá alakító erő, az Isten megismerése felé vezető út, melyet keresünk. Ezt a szeretetet nem szabad összetéveszteni egy általános érzelmi jóakarattal, még akkor sem, ha ezt természetesen feltételezi. Ez arra készít bennünket, hogy számoljunk egy olyan szeretet létezésével, melyről az emberi lét felismerhető: ez olyan szeretet, mely nem kimondottan keresztény, hanem – hála Istennek – ateista is, abban az értelemben, hogy minden ember, mint olyan, képes szeretni, és kell is szeretniük, és mindenkit kell segíteniük ebben a célban.

A szeretet, tehát Isten sajátos tevékenységének a gyümölcse, amely beékelődik az életöröm felkeltésének történetébe, amelyhez ez az egyetemes szeretet szükséges. Megjegyzem, fontos azonban a két hatókört elméleti szempontból is megkülönböztetni, az általános módszerrel való összevetés nélkül.

III

Krisztus jelenlétének harmadik módja a *Szentlélek ökonómiája* által valósul meg.

Szent János evangéliuma sokat emlegeti a Szentlelket; különösen öt részlet nagyon fontos a kinyilatkoztatással kapcsolatos beszélgetésben (13–16. fej.), öt említés, melyeket a következőkben vizsgálunk meg.

Az első hely, a bevezető említés a 14,16–17-ben van: Jézus megígéri a Szentlelket. Érdekes felfigyelni a két vers tartalma közötti különbségre: „Kérni fogom az Atyát, és más Vigasztalót ad nektek: ... aki mindörökké veletek marad” (itt tehát a Szentlélek állandó jelenlétéről van szó övéivel), és „az igazság Lelkét. A világ nem kaphatja meg őt, mert nem látja és nem ismeri; de ti ismeritek, mert bennetek marad” (és ami azonos ezzel: „A Szentlélek bennetek van, Krisztus jelenlétében: Bennetek lesz, amikor elteltetek vele”).

Ezután a bevezető sorok után találunk még négy másik részletet, melyben 2-2 rész kapcsolódik össze. Kettő vonatkozik a Szentlélekre, mint doktorra és útmutatóra (14,26, 16,13); és kettő mint tanúsodóra és védőügyvédre (15,26; 16,8–10). Feltételezhető, hogy a keresztények kételkedéssel teli környezetben tevékenykednek, mely veszélyezteti a hitet; ilyen összefüggésben a Szentlélek az, aki segíti, ösztönöznöi, védelmezi őket.

Ezen az öt alapvető részleten kívül, emlékezhetünk az „élő vizek forrására”, amely félreérthetetlen célzás a Szentlélek ajándékára (7,38), mint annak a bizonyítására, hogy „Isten nem adja szűkösen a Lelket” (3,34). Részemről szeretnék válaszolni a Szentlélek egyházban való jelenlétének – mint Krisztus állandó jelenlétének és Krisztus bennünk rejlő erejének konkrét jelentésével kapcsolatos kérdésre. Bemutatom a következő jellegzetességeket: a Szentlélek az iránymutató erő, az egységesítő és alkotó erő, az újdonság, találékonyság és a vigasztalás ereje.

a) A Szentlélek elsősorban *iránymutató* erő: „Elvezet titeket a teljes igazságra” (16,13; vö. 14,26). A Szentlélek elvezet a dolgok becsületes elrendezésére, Isten terve szerint. Itt emlékezhetünk a Lelkigyakorlatok elejére, mely arra buzdít minket, hogy fogjunk hozzá „rendet tenni a bensőnkben, keressük és találjuk meg Isten akaratát saját életünk helyzetében” (ES, nn. 1 és 21). Éppen az a Szentlélek elsőrendű feladata, hogy irányítson bennünket a Jézussal

kapcsolatos dolgokban, és hogy összefoglalja az Atyától való távozás és a hozzá való visszatérés kettős mozgalmát. Itt található annak a szintézise, mely valamilyen módon a Krisztusban lévő „rendszer” alkotja. A Lélek elrendez és irányít bennünket, Jézus kettős mozgalmának alapján. Ez éppen olyan irányíttatás, mely szembenáll a sötétséggel és a rendezetlenséggel, melyekről a Lelkigyakorlatok kezdetén elméltünk.

b) A Szentlélek *egységesítő és alkotó* erő. Itt megengedhetjük magunknak, hogy egy kicsit félretegyük Szent János evangéliumát és egy másik – az Újszövetség ezzel a témával kapcsolatos talán egyik leggazdagabb – szövegét nézzük meg: „A Lélek gyümölcsei viszont szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, (szerénység), önmegtartóztatás (tisztaság)” (Gal 5,22). Ezt az állapotot valósítja meg a Szentlélek, az Egyházban. Ott, ahol ezek a gyümölcsök láthatóvá válnak, ott van a Szentlélek; és amikor ezek megvalósulnak a Szentlélektől kapott munkában, ott jelen van Krisztus.

c) Ezen az egységesítő és alkotó erőn kívül, mely a szereteten, a megértésen, a türelmen, a jóakaraton és a hiten keresztül működik, a Szentlélek az egyházban mint az *újdonság és találékonyság* ereje is megmutatkozik. A Szentlélek valóban az az élő víz, mely állandóan megújul, és aki segít megtalálni az egyszerűbb megoldásokat a bonyolult helyzetekre az újdonsággal és egyszerűséggel, melyek a fentről érkező dolgok jelét közvetítik. Elég, ha XXIII. János pápára gondolunk, aki a Szentlélek átalakító és egyszerűsítő erejének egyik legjobb képviselője volt.

d) Végül a Szentlélek az, aki *vigasztal*, aki megvéd, aki segít a megpróbáltatásban. A kételkedés, melyet a hit a világban elszenved, nagy szomorúság forrása. Nincs szomorúbb dolog, mint felajánlani a hitet és látni annak visszautasítását, vagy számolni a hit értéktelen magyarázataival, melyek megpróbálnak magunktól megfosztani minket, „legyőzni”, a földre teríteni, megmutatva, hogy hitünk nem ér semmit. Egyébként Jézus előre figyelmeztette tanítványait: „Ti szomorkodni fogtok” (16,20). A Szentlélek az, aki állandóan megvigasztal bennünket, Isten tervének jelét, azaz Isten világban való jelenlétének igazságát adva nekünk, továbbá a tervét bennünk az egyházban és az emberiségben. Azért mondja Jézus: „Ne nyugtalanodjék szívetek” (14,1). Igazat szólva néha önmaga is nyugtalanko-

dott szívében. Jézus nyugtalankodott, amikor szenvedésének homályos drámájára gondolt (12,27), és nyugtalan volt, amikor a zsidók visszautasították. Nem kell félnünk, ha a szívünk olykor nyugtalanságba esik. Mindenesetre Jézus felszólít minket, hogy ne hagyjuk, hogy a nyugtalanság úrrá legyen rajtunk, mert a Szentlélek segít az „ellentámadásban”, hogy minden újra a helyére kerüljön és újra elrendeződjék a valóság igaz értelme.

Fejezzük be ezt az elmélkedést azzal, hogy összefoglaljuk Szent János tanítását. A presbiternek azt mondja az evangélista: „Nyisd ki a szemedet és tekints Krisztusra, aki életed minden napján találkozik veled, szentségi, közösségi életedben és főleg minden tevékenységben, melyben a Szentlélek irányít és mozgat téged, aki másokat is mozgósít, aki az egyházi életben egyesít bennünket. Krisztus érted van jelen.”

Fejezzük be elmélkedésünket a Szent Ignác által ajánlott tanáccsal (ES, n. 104): kérjük, hogy még jobban megismerjük az értünk megtestesült Igét, felismerve a szentségi ökonómiában, a testvéri életben és a Szentlélek ökonómiájában, hogy szeressük, és úgy kövessük őt, ahogy azt nekünk megmutatta.

A HIT ÉS TARTALMA

Ezzel az elmélkedéssel egy kicsit körüljárjuk a hit széles körű témáját. Kutatni fogjuk különösen a megtestesülés világi vonatkozású tartalmát, azaz azokat a vonásokat, amelyek a világ dolgaira vonatkoznak. A témánk Szent János evangéliumának egy nagyon fontos szempontját – melyet nem léphetünk át – akarja megragadni. Szent János soha nem beszél a hitről: a „hit” főnév nem létezik evangéliumában; a „hinni” ige azonban több mint 98-szor fordul elő (miközben Szent Pálnál, a hit apostolánál 54-szer találjuk meg. De amíg Szent Pálnál a „hinni” ige 54-szer fordul elő, a *πιστις* [hit] főnév legalább 150-szer tűnik fel, nem számítva a zsidókhoz írt levelet; az összehasonlítás tehát Pál javára dől el). A „hit” kifejezés hiánya Szent János evangéliumában az Újszövetség egyik titka, melyet nehéz kifürkészni; az egész Újszövetség valóban lépteny nyomon a „hit”-ről szól. Ha Szent János mégsem használja, ez annak a jele, hogy kifejezetten el akarja kerülni. Egyetlen alkalommal használja első levelében, amikor azt állítja: „A győzelem, mely diadalt arat a világon: a mi hitünk” (1Jn 5,4). Másrészt a „hinni” ige kiemelt helyeken tűnik fel, abban az értelemben, hogy szinte minden történetnek ez a felépítése: Jézus megnyilatkozása – erre felelet a hit vagy a hitetlenség. Például Jézus megnyilatkozik Natanaelnek, majd azt mondja: „Azért hiszel, mert azt mondtam: Láttalak a fügefa alatt” (1,50). Végül a kánai menyegző történeténél a tanítványok „hittek” (2,11). Jeruzsálemben Jézus jeleket művel és „sokan hittek benne” (2,23). És így tovább. Más részletekben is – melyeket átvizsgáltunk – látható, hogy ennek a szónak elég sokféle jelentése van. Ez nem jelent mindig ugyanazon típusú cselekedetet, azaz nemcsak tökéletes hitet jelent, hanem fokozatos fejlődést is. Más szavakkal, ez olyan szó, amely elkerüli a pontos meghatározást – ahogy ez már

más jánosi szavakkal is megtörtént –, amin nem kell túlságosan csodálkozni. Ki kell tartanunk amellett, hogy lehetetlen olyan definíciót összeállítani, amely mindazt kifejezi, amit János ért a „hinni” szón.

Ebben az elmélkedésben mindenekelőtt röviden a hit fontosságáról szólunk János evangéliumában. Majd megpróbáljuk összefoglalni a leírást; továbbá adok néhány útmutatást a magatartással kapcsolatban. Beszélni fogunk a hit gyümölcseiről; és végül szeretnék egy kicsit elidőzni a „Istent keresni minden dologban” formulán.

I

A hit jelentősége a negyedik evangéliumban abban nyilvánul meg, hogy ez „Isten művének” a célja (*ergon tou theou*). Már a Jn 6,29-ben ezt találjuk: „Istennek tetsző cselekedet..., hogy higgyetek”. Továbbá Isten minden műve – az a mű, melyen már elméltünk a 4,34-ben: „Azért küldött, hogy elvégezzem Isten művét” – hogy higgyenek. Ez az evangéliumnak is célja: „Ezeket viszont azért írtam, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia” (20,31). Ennek a versnek a pontos értelme csak akkor eredeti, ha a „hinni” szót az elmélyült hit értelmében ragadjuk meg. A negyedik evangélium nem azért íródott, „hogy hitre jussatok”, hanem, hogy higgyétek: „Jézus a Messiás, az Isten Fia” mindazzal, amit tartalmaz. Azonkívül teljes lélekkel kell ezeket a tartalmakat megérteni, hogy teljes életetek legyen benne. Ez a célja a presbiternek ajánlott elmélkedésnek.

János számára a hit már az örök élet. Valóban a hit jelenti, hogy ismerjük az Atya által küldött Fiút, és ez az ismeret az „örök élet” (17,3).

II

Ahhoz, hogy megkíséreljük *leírni* ezt a hitet, a negyedik evangéliumból két alapvető útmutatást kell kiemelnünk: az egyik a hit tárgyával kapcsolatos észrevétel, a másik a hit szinonimái Szent Jánosnál. Most fontolóra veszünk néhány részletet, amelyek lehetővé teszik annak az eszmének a kialakulását, melyet János a „hinni” szóval akar elérni.

Mi a hit tárgya? Az Újszövetségben a hit tárgya többé-kevésbé mindig ugyanaz: az üdvözítés misztériuma. Szent Pálnál inkább Jézus halála és feltámadása kerül túlsúlyba. Szent Jánosnál főleg ez a szempont: „Jézus Isten Fia és Megváltó”. Ezért a hit egyetlen és

központi tárgya Jézus, az ő Atyától Fiúként való eljövételének megvalósulásában és üdvözítő akaratában, hogy az Atyához vigyen bennünket. Elég megfigyelni, hogy a „hinni” szó 33-szor egyedül fordul elő Jánosnál, 12-szer olyan formában, hogy „hinni Jézusban, vagy hinni a szavának”, 36-szor úgy, hogy „hinni benne”. A hit tehát olyan megnyilvánulásnak minősül, amely közvetlen kapcsolatba hoz minket Jézus személyével és misztériumával.

Egy másik vélemény szerint a hinni szónak sok szinonim jelentése van Jánosnál. Felsorolom a következőket: „elfogadni Jézust”, „Jézushoz jönni”, „keresni őt”, „hallgatni őt”, „megőrizni a szavát”, „benne élni”. Ezek mind azt mutatják, hogy a hit valóban nagyon összetett megnyilvánulás. De miből látszik, hogy ezek szinonim kifejezések? Onnan, hogy Szent Jánosnál ezek mind párhuzamosan fordulnak elő, egyik a másikkal.

Például: „nem fogadtatok el... hogyan lehetnétek hívők?” (5,43); „aki hozzám jön, nem éhezik többé, és aki bennem hisz, nem szomjazik soha” (6,35); és még: „Ti nem hisztek, mert nem vagytok juhaim közül valók. Az én juhaim hallgatnak szavamra” (10,26).

Megállapíthatjuk tehát, hogy a hit egyetlen tárgya Jánosnál Jézus összes konkrét és magasztos vonásaival együtt: Jézus közeledik, tanít, munkálkodik, minden embert megszólít. Elhagyja ezt a világot, de a tanítványaiban él, elküldve nekik a Szentlelket, aki őt kinyilvánítja és megdicsőíti. A hit ugyanakkor kockázat is, nemcsak az apostoloknak, akik találkoztak Jézussal, vele jártak, hallgatták, elfogadták őt, de azoknak is, akik folytatják az egyházban Jézus szavainak tevékeny hallgatását, elfogadását, akik összehangolódnak vele az egyház állandó jelenlétében. A hit a keresztyén alapvető megnyilvánulása, mely felszabadítja őt. A „hívő” az, aki a tanítványok tevékenykedését folytatja tekintettel Jézus állandó és misztikus jelenlétére, úgy ahogy azok elfogadták és hallgatták őt. Más szavakkal azt mondhatjuk, hogy Jánosnál a megvilágosodott hit van túlsúlyban, miközben Pál inkább a hit homályának a szempontjáról tárgyal, mely az emberi gyengeség és az isteni túlerő közötti szembe helyezkedéssel együtt jár: „Ábrahám a remény ellenére is reménykedve hitt..., nem gondolt életerejét vesztett testére..., hanem erős maradt hitében” (Rom 4,18–20). Hozzáteszem, hogy Szent János talán azért nem használja a *πιστις* („hit”) kifejezést, mert nem akarja ezt a páli szempontot kiemelni, hanem inkább a megvilágoso-

dást akarja hangsúlyozni, mely szerint a hit egy belső út az isteni fény felé, a megismerés és megvilágosodás növekedése által. Ezért beszél János ezekkel a szavakkal: „látni,” „hallgatni”, „megismerni”, „megérteni”, „a fényre jutni”. Hinni annyit jelent kissé, mint célba érni, és – mondhatnám – a megvilágosodás minden egyes formáját egyesíteni.

III

Megkérdezhetjük, hogy vajon milyen magatartásban nyilvánul meg a hit. Különösen egy – véleményem szerint nagyon fontos – magatartás mellett szeretnék kitérni. A hit – ahogy Szent János írt róla – nem éri el a célját, csak a tanúságtételen és jeleken keresztül. Ezért lényegi felépítésében két feltételt valósít meg: a jelek magyarázatának képességét és a jeleken való túllépés képességét. Érdekes megvizsgálni ennek megfelelően, hogy milyen akadályok gátolják a két képességnek a kibontakozását: megmagyarázni jeleket, és egyúttal felülmúlni azokat. János ezekből sok vonást megmutat, de én hármat választok ki közülük. Ezek az ő lelkiségének és gondolkodásának a jellegzetességei. Kettőt a 6. fejezetben és egyet a 9. fejezetben találhatunk meg. A 6. fejezetben tehát az értékről, a jelről és a jel kifejeződéséről szóló vitatkozással kapcsolatban meglátjuk azt a két magatartást, melyek akadályozzák a hitet. Az első a „jel”-re összpontosítja a figyelmet (6,26), a „jel” itt a kenyér csodálatos megszáporítása: a tömeg izgatottan keresi Jézust és amikor a tó túloldalán megtalálják, megkérdezik tőle: „„Mester, mikor jöttél ide?” Jézus így válaszolt: „Bizony, bizony mondom nektek: Kerestek engem, de nem azért, mert csodát láttatok, hanem mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok”” (6,25 sköv.). A kenyér jel volt. A tömeg kapott valamit, de a csodát mint olyat, nem fogták fel, nem ragadták meg az érték jelentéstartalmát. Tehát nem abból az indíttatásból keresték Jézust, amit Jézus szeretett volna elérni bennük a csodálatos kenyérszáporítással. A második akadályt a „messiási megszállottság”-nak nevezném, melyet a 6,14-ben találunk. Itt is a csoda téves értelmezéséről van szó: a csodálatos kenyérszáporítás után, „mikor az emberek látták, hogy Jézus csodát művelt, beszélni kezdtek róla egymás között: „Bizonyosan ez a Próféta, akinek el kell jönnie.” Jézus tudva, hogy el akarják ragadni, hogy királlyá tegyék, elment közülük a hegyre, egyedül. Ez a mindenáron való megszállott Messiás-találás

akadályozza meg őket abban, hogy megértsék Jézus cselekedetének jelentését.

A harmadik magatartás, mely megmutatja a mi képtelenségünket a csodák jeleinek magyarázására, az önelégült vallásosság. Erről különböző helyeken olvashatunk, de főleg a 9,41-ben: „Így felelt Jézus: „Ha vakok volnátok, bűnötök nem volna. De ti azt mondjátok: látunk. Ezért megmarad bűnötök.” Ez olyan akadály, mely teljesen elzárkózik a hit elől. Mivel azt hiszitek, hogy láttok, azaz önelégültek vagytok az események bevált módszerének gyakorlásában, ezért számotokra lehetetlen, hogy megértsétek a jelentős dolgok értelmét. Itt találkozhatunk az ún. „jánosi ironia” drámájával. Érdekes lenne az egész 9. fejezetet, ennek a fényében elolvasni: ha valaki nem akar látni, akkor nincs szüksége jelekre, sőt a jel maga az, amely elvakítja. Más részletek is ugyanilyen jelentősek. Az ironia tetőpontja Jézus egyik paradox kifejezéséből adódik: „Nekem viszont, aki igazat beszélek, nem hisztek” (8,45). Az igazságnak farizeusokéhoz hasonló kinyilvánítása bizonyul az elvakultság okának.

A valóság értelmének meglátására való képtelenség ellentétét a Jézushoz csatlakozó két tanítvány történetében találjuk: „Jöjjetek és nézzétek meg” (1,39); szabaduljatok meg előítéleteitektől, és merjete belevágni. A következőben is ezt látjuk, amikor Natanael ezt kérdezi: „Jöhet valami jó Názaretből?” (1,46) A felelet erre: „Jöjj, nézd meg.” Előbb Jézus ezt mondja: „Aki kész megtenni az Atya akaratát, fölismeri majd, hogy tanításom Istentől való-e, vagy csak magamtól beszélek” (7,17). Más szavakkal Jézus azt kéri, hogy bátran lépünk be a jelek dinamikájába, mely próbára tesz bennünket, anélkül, hogy állandóan új tanúságtételt követelnénk, mert ez azt bizonyítaná, hogy valójában nem akarjuk meghallgatni őt.

IV

Most röviden nézzük meg a Jézus által követelt hitbeli állásfoglalás eredményeit. János ezzel kapcsolatban is gazdag útmutatást ad, melyből csak néhányat nézünk át.

Mindenekelőtt azt a gyümölcsöt emeljük ki, mely Jézus tanításának konnaturális megértéséből áll (10,26). A hívők megismerik a hangjáról és szinte ösztönösen megértene minden, amit mond, úgy, ahogy a bárány felismeri a pásztor hangját és ösztönösen teljesíti akaratát. A hívők tevékeny szolgálata Isten szavának a meghallga-

tása; így értik meg az Írás értelmét. Egy másik eredménye a hitnek, hogy kijutunk a sötétségből: „Én világosságul jöttem e világra, hogy aki bennem hisz, ne maradjon sötétségben” (12,46). Ez azonos értelmű azzal, hogy a Jézusban való hit – abban az értelemben, hogy odaajándékozunk magunkat neki és túllépünk a jeleken – a tanítványokat megmenti a nagyobb eltévedésektől: nem járnak többé sötétségben. Nem olyan értelemben, hogy a tanítványoknak nem lesz többé nehézsége, nem lesznek bizonytalanságban, hanem úgy, hogy az alapvető eltévelyedésektől mentesek maradnak. Végül szükséges megemlíteni, hogy Jánosnál a hit az, amely lehetővé teszi az ember igaz értelmének megismerését, azaz az embernek az Atyától származó létének értelmét, mely Krisztuson keresztül az Atyához tér vissza. A hívők a tanítás fényében fogják fel az emberi lét értelmét: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen” (3,16). A hit fényében ez az emberi lét értelme: abban a tudatban élni, hogy az Isten szeret minket.

V

Ebben az elmélkedésben, mely az emberi lét igaz értelmén szemlélődik, vagyis azon, hogy Isten szeret bennünket és azt kívánja, hogy átalakuljunk – hála Isten szeretetének! – a Krisztusban való hit által, ebben helyezkedik el utolsó témánk, melyet átgondolásra ajánlok. Más szavakkal, szeretném, hogy a megtestesülés világi tartalmáról elmélkedjünk. Előadásunkban ez a forma tipikusan ignáci, mely így hangzik: „Isten keresése minden dologban”.

Ez a forma elsősorban az értelem irányítását mutatja. Anélkül, hogy leegyszerűsítve csak a részletekbe bocsátkoznánk – mely nem tartja tiszteletben az összetettséget, és a fanatikus misztifikálás vagy bálványimádás formájában irányít minket –, szeretnék legalább arra szorítkozni, hogy néhány általános vonást bemutassak, melyeket a jánosi üzenetből emelek ki.

Kérdezzük meg, hogy milyen módon helyez bennünket az emberi helyzet Isten jelenlétébe. „Emberi helyzet”-nek értem itt a legtágabb értelemben mindazt, ami a mi egyedüli személyünkre vagy másokra vonatkozik, ami valamilyen módon a mi tapasztalatunkból indul ki (nem mozdulatlan személyekként létezőnk, hanem olyan embereként, akik párbeszédben vannak egymással és a világgal). A különböző emberi helyzetekben Isten úgy mutatkozik meg nekünk, mint

ajándék. Gondoljunk a szentségi állapotra: Isten ajándékozza nekünk magát; vagy gondoljunk egy találkozásra, melyben Isten ajándéka az, hogy jelen van ebben a valóságos találkozásban. Azonkívül hogy Isten ajándék, olykor úgy mutatkozik, mint fény, vagy mint irányt mutató vezető. A Bibliában úgy gondolunk Isten jelenlétére, mint fényre, az egyház tanításában pedig mint irányadóra. Olykor Isten úgy mutatkozik, mint belső megvilágosodás, vagy mint külső ösztönzés és biztatás. Néha meg úgy, mint felhívás a testvéri szeretetre, a megértésre, a segítségre, a teljes megadásra. Gyakran a sötétségen keresztül vezet bennünket a világosságra, vagy a hazugságon át, hogy azt megcáfoljuk. Együttvéve a szolgálat és a szeretet a világ javát szolgálják, azét a világét, mely a teremtető Atya és a Fiú műve. Ezekben a situációkban különböző módon Isten jelenlétét szemlélhetjük, izlelhetjük.

Ez nyilvánvalóan külsőleg terjedelmes és sokformájú kép, mely az analógia alapját képezi, olyan értelemben, hogy ezek a jelenlétek nem azonosak egymással, különben panteista formába esnének. Mindegyiküknek megvan a maga irányultsága és értelme. Más az Isten jelenléte a sötétségből a világosságra irányító erőként, és más biztatásként vagy ellenvetésként. Ahhoz, hogy ne essünk a gyakorlati panteizmusba, állandóan szem előtt kell tartanunk ezt az analógiát. Ehhez úgy hiszem elméleti formában össze kell foglalni az „Istent keresni minden dologban” gyakorlati tapasztalatát. Meg kell győződünk tehát annak valóságáról, hogy nem egy abszolút misztikus és elérhetetlen kérdésben tapogatózunk. Ha kitágítjuk életünk és tapasztalatunk határait, anélkül, hogy a képzeletünkkel beledolgozánk, vagy üres gondolatvárákat építenénk, akkor a valóságban állandóan érinteni fogjuk Isten jelenlétét kötelességeinkben és azokban az emberekben, akik állandóan gazdagítanak bennünket, akikben arcunk tükröződését keressük, hogy a kapott ajándékot megértjük. Imádkozva elmélkedjünk tehát azon, hogy mit jelent konkrétan „megismerni, szeretni és követni Jézust” (ES, n. 104), hogy számunkra mit jelent és mit hoz magával a hit útja, és általa milyen horizontok nyílnak meg a minket körülvevő valóság felé.

A „KÉT ZÁSZLÓ” SZENT JÁNOSNÁL

A Lelkigyakorlatok második hetének negyedik napján Szent Ignác a „Két Zászló”-ról szóló elmélkedést ajánlja, mely megnyitja a „választás” idejét (ES, nn. 136–147). Ehhez az elmélkedéshez Szent Ignác előrebocsátja „a különböző helyzetekkel kapcsolatos megfontolásokat” (ES, n. 135), ahogy emlékezünk, a Jézus Názáretben és a Templomban c. elmélkedés után, mely az Úr életén való szemlélődés után folytatódik: „Kezdjük vizsgálni és keresni, hogy az isteni Főnség milyen életformában vagy állapotban akar bennünket szolgálatára felhasználni.”

Milyen módon, milyen választásban léphet a presbiter reflexióink prizmájába? Nem magától értetődően, legalábbis megszokásból, mint az élet új helyzetének a választásából, hanem újabb életmódot keresve, mint amiben vagyunk. Ezen a prizmán keresztül, milyen a „Két Zászló”-ról szóló elmélkedés célja? Szent Ignác ezt főleg a harmadik előszóban tárja fel előttünk: „Itt kérem a gonosz vezér cselvetéseinek megismerését és a segítséget, hogy megőrizsem magamat azoktól. Kérem az igazi élet megismerését, amelyet a legfőbb és igaz Vezér mutat, és a kegyelmet, hogy őt utánozzam” (ES, n. 139). Ez az „igaz élet” néhány jánosi témára emlékeztet bennünket: Jézus eljött, „hogy életünk legyen” (10,10). Az egész evangélium azért íródott, „hogy higgyetek: ...és a hit által életetek legyen benne” (20,31). Szent Ignác „igaz élet”-ről beszél, mivel feltételezi, hogy tévesen éljük meg vallásos tapasztalatainkat. Ebben az elmélkedésben szeretnék néhány útmutatást adni a megtestesüléssel kapcsolatos téves felfogásokhoz.

Először azonban egy pillanatra szeretnék Szent Ignác „Két Zászló” című klasszikus elmélkedésére reflektálni, melyet mindenki köz-

vetlenül a reflexió tárgyának tekinthet. Melyek ezek a klasszikus ignáci témák? Véleményem szerint a következők:

1. Az ellenség a szellemi zűrzavarban jelentős kényszerítő erővel működik, melyhez hozzá kell számítani azt is, ami a környezet jelszaivaiból, a társadalmi hamisításokból ered, melynek gyakran alá vagyunk vetve még az egyházi életben is.

2. Az ellenség nemcsak a személyekben, hanem a helyzetekben is, a környezetben, a csoportokban is működik, senkit és semmit nem kímélve. Szent Ignác elidőzik ennél a második pontnál: „a sátán magához hívatta számtalan ördögét és szétküldte egyiket az egyik városba, a másikat a másikba, és így tovább az egész világra, nem hagyva ki egyetlen országot, egyetlen helyet, egyetlen személyt sem”. Érdekes megjegyezni, hogy a felsorolást nem a személyekkel kezdi, hanem a „városokkal” és csak utána folytatja az „országok, helyek, állapotok” felsorolását, azaz a gondolkodást, a környezetet, helyzeteket. A személyek a végére kerülnek, mintha ennek a gondolkodásmódnak, környezetnek a helyzeteknek a rabszolgái lennének. Majd hozzáteszi: „senki sem kivétel”; magukba foglalják a szerzeteseket, apácákat, papokat, vallásosokat, egyházi csoportokat, a hierarchiát stb.

3. Az ellenség a „birtoklászavág” vonalán is működik: az értelmi birtoklászavág vonalán is, mely ízlik, és ma sok pénzt tud ígérni. Ez a siker, a hírnév, a tekintély, az önteltség hajszolásába kerget, és ez meghatározó minden egyéb képzeletet.

Hogyan működik ellenben az „élet Szerzője” (ezt a kifejezést vissza lehetne vezetni az ApCsel 3,15-re: „Jézus, az élet Szerzője”)? Ő kifejezetten ellentétes módon működik: nem a külső környezet által való gyámkodással, hanem személyes meggyőződéssel, személytől személyig, az embereken keresztül, akik nem parancsolnak önkénnyel vagy hatalommal, hanem behatolnak a fogalom belsejébe és fokozatosan szegénységet, szétválasztást és saját jelentéktelenségünk türelmes elfogadását sugallják; és ez alázatosság.

Az elmélkedés célja tehát, hogy a bennem rejlő különböző indításokat meghalljam, nem pedig az egyház vagy a környezet elemzése, melyben élek. Meghallani az indításokat, úgy, ahogy bennem vannak, megvalósítva élethelyzeteimben, majd a végső beszélgetésben erősen kérve, hogy legyen bátorságom a nehéz utat követni. Ez az elmélkedés mindig megőrzi aktualitását, és tájékozódásunk lényeges pontját képezi.

Elmélkedésünkben a jánosi nézőpont mélyére hatolunk.

A kafarnaumi párbeszéd végét veszem kiindulópontul: „Ettől fogva több tanítványa visszahúzódott tőle és már nem járt vele. Jézus akkor megkérdezte a tizenkettőt: „Csak nem akartok ti is elmenni?” Simon Péter felelt neki: „Uram, kihez menjünk? Neked örök életet adó igéid vannak. Mi hisszük és tudjuk, hogy Te vagy Isten Szentje”” (6,66–69). Elmélkedve szembesítsük magunkat ezzel a történettel; kérjük az Urat, hogy értesse meg velünk, milyen nehéz megérteni az ő misztériumát és milyen könnyű dolog tévedni. Jézus folyamatos félreértésekkel tette próbára az apostolokat. Az evangélium eleven félreértése: Júdás. Valóban, rögtön Péter szavai után, hogy „mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje”, Jézus ezt mondja: „Nem tizenkettőt választottam? s egy közületek mégis ördög” (6,70). A félreértés már megtörtént, Jézus küldetésével és saját belső életével kapcsolatban: elkíséri éjjel és nappal. Mégis a kinyilatkoztatás nagy beszéde közben, amikor Jézus fátyol és példabeszéd nélkül fedi fel életét, az Atyával való egységét, és a vágyát, hogy az emberek is egységben legyenek és hogy az Atyához vezesse őket – amikor Júdás elmegy, ők a továbbiakban a félreértések minden típusába beleesnek. Tamás ezt mondja: „Nem tudjuk, hová mégy” (14,5); majd Fülöp: „mutasd meg nekünk az Atyát!” (14,8) Így Jézusnak meg kell magyaráznia, amit már látott; végül a másik Júdás: „Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod kinyilatkoztatni magadat és nem a világnak?” Az utolsó pillanatokban is kísérik Jézus a félreértések!

Szeretném feldolgozni ezeket a félreértéseket, melyek végigkísérik Jézus működését, és a megtestesülés értelmének megértésére vonatkoznak. Két kategóriába lehetne sorolni őket, igaz, az ilyen felosztás gyakran önkényesnek tűnik: a tanítványok félreértése nem a kialakulás első szintjén, vagyis a katekumenek szintjén helyezkedik el, hanem a második, az oktatás szintjén (ezek azok a tanítványok, akik a 6,66-ban elhagyják Jézust, és róluk szól az egész 6. fejezet); és a presbiterek félreértése, azaz azoké a tanítványoké, akik a fejlődés harmadik szintjén állnak (az ilyen félreértések mutatkoznak meg Jézus utolsó beszélgetése alkalmával).

II

A tanítványok félreértésének első kategóriájával kapcsolatban főleg kettőt mutatok be.

Először arra utalok, melyet a 6,14-ben találunk. Ezt a félreértést a „politikai messianizmus” vagy „politikai klerikalizmus” kísértésének nevezném, abban az értelemben, hogy az ilyen kísértés igyekszik felhasználni a társadalmi elnyomásból felgyülemlett erőket, melyek Jézustól és mozgalmától eredhetnek: „Amikor az emberek látták a csodajelet, amelyet Jézus végbevitt, így beszéltek: ‚Bizonyára ez az a próféta, akinek el kell jönnie a világba.’ Jézus észrevette, hogy körül akarják venni, erőszakkal meg akarják tenni királynak, azért visszament a hegyre egyedül” (6,14). Valóban drámai Jézus magánya a néptömeggel szemben, mely hagyta, hogy megbolondítsák és körülhízelegjék, de valójában nem értett meg semmit.

A tanítványok második félreértését „Jézus szavai materiális magyarázatának” nevezhetnénk. Itt az „irodalmi” és „megalapozó” magyarázatokra utalok. Erről az egész 6. fejezet beszél, főleg az 52–57. versekben: „Erre vita támadt a zsidók közt: ‚Hogy adhatja ez a testét eledelül?’ Jézus ezt mondta rá: ‚Bizony, bizony, mondom nektek, ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok a véré, nem lesz élet bennetek. De aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon. A testem ugyanis valóságos étel, s a vérem valóságos ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az bennem marad, én meg benne. Engem az élő Atya küldött, s általa élek. Így az is élni fog általam, aki engem eszik. Ez a mennyből alászállott kenyér nem olyan, mint az, amelyet Atyáitok ettek és meghaltak. Aki ezt a kenyeret eszi, az örökké él.’” Mindegyik vers központi gondolata a kenyér evése, miközben Jézus a materiális jelentésről állandóan áttér szavainak mélyebb értelmére. Az eredmény az lett, hogy sokan ezt mondták: „Kemény beszéd ez” (60. v.), és ettől fogva többen visszahúzódtak tőle és már nem jártak vele (66. v.). Ez a félreértés – mely főleg a keresztény átalakulásának második szintjén jöhet létre – éppen Jézus szavainak materiális és megalapozó magyarázata.

Nézzünk még néhány példát. Talán emlékezünk rá, hogy évekkel ezelőtt nagyon elterjedtek bizonyos aszketikus irányzatok, melyek a következő szavakból nyertek ihletést. „Aki engem eszik, én általam

él”, és ezért a gyakori szentáldozást hirdették, sőt a mindennapi szentáldozást, amely szerintük a szenttéválásnak biztos útja. Innentől kezdve minden pasztorális gyakorlat – mely megáll ezeknél a dolgoknál (amik gyakorlatilag mágikus értékekkel kecsegtetnek) –, miközben Jézus szavaihoz ragaszkodik, a félreértések egész sorát hozza létre. Jézus azt, hogy „aki engem eszik”, nem úgy érti, „hogy aki szentáldozik”, hanem inkább azt érti ezen, „hogy aki engem hittel fogad a szentségi jel alatt, vagyis aki halálom és feltámadásom ajándékát egyházi értelemben elfogadja, minden következményével együtt, szavaimnak való engedelmisséggel”. Ha Jézus tanítását, „aki engem eszik, énáltalam él” nem ebben az értelemben magyarázzuk, hanem materiálisan, akkor egymagában ez a kijelentés egyáltalán nem lesz érvényes a személy átalakítására. Ugyanezt eredményezi az imádság és más jámbor gyakorlatok, amennyiben materiálisan magyarázott evangéliumi kifejezésekre támaszkodnak, és így mágikus kifejezésekké alakulnak. Feltűnő módon akarja elfogadtatni magát, csak azért, mert Jézusnak csak egy bizonyos szavát vagy tanácsait fogadta el. De mélységes kiábrándulás követi, amikor gyümölcssei nem láthatók. Ez a félreértés még azt is jelenti, hogy azt hisszük, az üdvösség a dolgokban van, vagyis hogy a dolgok már önmagukban is üdvöztetnek, pl. sokan úgy hiszik, hogy az a tény, hogy Jézus megtestesült, már üdvöztíti az embert. Vagyis az üdvösséghez elég embernek lenni, mert Krisztus is ember volt. Mégis Krisztus azért lett emberré, hogy az engedelmisség hivatását beteljesítse a szeretet és a szolgálat tökéletes tanításának kinyilatkoztatására. Egyébként maga Jézus mondja: „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit. Hozzátok intézett szavaim lélek és élet” (6,63). Jézus szavait lelki dimenzióban kell értelmezni: az átalakító Szentlélek jelenlétének fényében.

Végezetül ezzel az első résszel kapcsolatban le kell szögeznünk, hogy ezek a félreértések egyáltalán nem eredményeznek mindig teljesen negatív magatartást, olyat, mint a néptömegé, mely határozottan szembenáll Jézussal. Itt van mit tennünk, sőt talán éppen azzal a néppel, mely lelkesedéssel követi: talán szélsőséges lelkesedéssel.

III

Most áttérünk azoknak az embereknek a félreértésére, akik az átalakulás harmadik stádiumában találhatók; a presbiterekére, akik

nagyon közel vannak Jézushoz és a kinyilatkoztatással kapcsolatos párbeszédet hallgatják (vö. 13,31–14,31). Figyeljük meg három apostol figuráját, akik részt vesznek ebben a párbeszédben: *Tamás, Fülöp, Júdás*. A róluk mondottakat közülünk bármelyikünkre alkalmazhatnánk, anélkül hogy azt állítanánk, hogy az alkalmazás exegetikusan az egyetlen lehetőség.

Olvassuk el az első részt: „Ha aztán elmentem és elkészítettem a helyet, ismét eljövök, és magammal viszlek titeket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok. Hiszen ismeritek az utat, ahová megyek.’ ,Uram, jegyezte meg Tamás, nem tudjuk, hová mégy, hogyan ismerhetnénk az utat?’ Jézus így szólt: ,Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki sem jut az Atyához, csak énáltalam. Ha ismernétek engem, Atyámat is ismernétek.’” Tamás magatartásában megtalálható minden fáradozás, mely ennek a krisztológiai szintézisnek az elérésére törekedik, melyre Szent János is meghív bennünket. A gyakorlatban és az eszközök tekintetében még nagyon szétszórtak vagyunk, azt akarjuk mindig tudni, hogy mit kell tennünk, melyik az út, milyen könyvet kell olvasnunk stb; Jézus pedig ezt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” Bizonyára nem a *tout court* visszautasításáról van szó a gyakorlattal, a könyvekkel vagy az eszközökkel kapcsolatban. Mégis egy bizonyos ponton mindezeknek egyesülniük kell Jézus személyében, *aki* egy szemlélődő és egységes látásban találkozik velünk, aki azokat érinti meg, akik a keresztténnyé alakulás harmadik stádiumában találhatók, és fokozatosan adja az eszközökhöz, a könyvekhez, a helyzetekhez, a lelkigyakorlatokhoz, a felújító formákhoz stb. a gyakorlati értékeket. Különben mindig az új formák, új eszközök keresésénél fogunk tartani a közösség, az egyház és mi magunk felújítására, miközben elfelejtjük, hogy Jézus az „út, az igazság és az élet”, azaz a megújulás egyetlen forrása. Ő nem illeszkedik a kezünkbe, hanem azokba a szükséges cselekedetekbe, melyek megnyitnak minket. Tehát szám-talan mellékes dolgot teszünk, miközben a lényegről megfeledkezünk.

Íme, *Fülöp* félreértése: „Uram, szolt közbe Fülöp, mutasd meg nekünk az Atyát! ez elég lesz nekünk” (14,8). Itt az Isten látása utáni vággyal találkozunk, mely mélységes vallásos aggodalmat fejez ki. „Jézus így válaszolt neki: ,Már oly régóta veletek vagyok és nem ismersz engem, Fülöp?’” (14,9) Érdekes ez a név: „Fülöp”, mely úgy

hangzik, mintha azt mondaná: „Kedves barátom”, és erre Fülöp szemrehányást kap: „Aki engem lát, látja az Atyát is. Hogyan mondhatod hát: Mutasd meg nekünk az Atyát?” (14,9) Ez egyet jelent a továbbiakkal: „Nem tudod, hogy az Atya bennem van, és aki engem lát, látja az Atyát is.” Számunkra ez a kijelentés a következő alakulhat: „Nem tudod, hogy aki látja az Egyházat, engem is lát?” Vagy: „Nem tudsz átlátni a jeleken? Nem tudod kinyitni a szemedet, hogy meglásd az életedben Jézust és Jézusban Isten jelenlétét és akaratát?” Ez annak az embernek a nehézsége, aki nem tudja saját sötétségében, olykor szomorú tapasztalatai közt felfedezni Isten kegyelmét. Hosszú ideje van Jézus velünk, és még nem sikerült megismernünk! Végül *Júdás* félreértése. Alig hagyták el Jézus ajkát ezek a szép szavak, hogy „aki ismeri és megtartja parancsaimat, az szeret engem. Aki pedig szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. Szeretni fogom őt én is és kinyilatkoztatom magam neki” (14,21). (Ezen a helyen a misztikus elragadtatás szintjét érintjük: „kinyilatkoztatom magam”), amikor váratlanul „Júdás, nem a karióti, itt közbeszólt: „Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod kinyilatkoztatni magadat és nem a világnak?”” (14,22) Kétségtelenül ezek a szavak abból a hevesen lángoló vágyból születnek, hogy Jézus, aki kinyilatkoztatta magát Júdásnak és az apostoloknak, ugyanígy mindenkinek nyilatkoztassa ki magát: „Miért nem nyilatkoztatod ki magadat a világnak?” Mégis, ebben a kifejezésben van valami hiányosság; való igaz, hogy Jézus nem válaszol közvetlenül, hanem inkább szinte megismétli az előzőleg mondottakat: „Jézus tovább folytatta: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Atyám is szeretni fogja őt, hozzámegyünk és benne fogunk lakni”” (14,23). Mintha Jézus ezt is mondaná: „Nem érintetted a kérdés lényegét.” Mit értett tehát Júdás kérdésén? Véleményem szerint annak a nehézségét akarja kifejezni, aki nem tudja elfogadni a hit növekedésének feltételeit, melyek valóban nem járnak valamilyen tündöklő kinyilatkoztatással: Jézus az övéinek közvetíti, az övéi a barátaiknak, s ezek a többieknek, tehát fokozatosan. Más szavakkal ez a kísértés Jézus testvéreinek nem egyformán közönséges és durva kísértése: „Testvéreirei biztatták: „Menj csak el innen Júdeába, hogy tanítványaid is lássák cselekedeteidet. Senki sem cselekszik titokban, ha azt akarja, hogy tudomást szerezzenek róla. Ha képes vagy ilyenekre, lépj a nyilvánosság elé.”” Majd János szomorúan hozzáteszi: „Testvérei

sem hittek ugyanis benne” (7,3–5). Ez Jézus názáreti testvéreinek a magatartása, azoknak a magatartása, akik – alapjában véve Jézus testvérei – meg akarják őt kapni, meg akarják ismerni Jézust, de valamilyen személyes siker révén. Egyébként éppen Jeruzsálemben az első századokban, Jézus testvérei követelték maguknak az irányító szerepet, és bizonyos társadalmi pozíciót a közösségben: vagyis a testvérek szerettek volna egy kis hasznot húzni belőle, a hit ürügyén. Ez azokat kísérti, akik kívül vannak, mert nem hisznek, de mindenesetre ki akarják használni az egyházat, az egyházi emberek tekintélyét, hogy előnyt kovácsoljanak belőle. Ezért hízelgésre csábít bennünket: „Ti a legjobbak, a legokosabbak, az egyház legkiemelkedőbb képviselői, mit mondotok erről?” Arra számítva, hogy majd ebből személyes vagy társadalmi vagy politikai áldás száll rájuk. A Júdás Tádét kísértő gondolat más és agyafűrtabb. Nem a hit sikeres megragadásáról van szó, hanem a hit sikeréről: azt akarja, hogy maga a hit jusson diadalra.

Valóban a hitben is sikert akart elérni, azaz azt akarja, hogy a Jézussal való kapcsolata diadalmas ismeretség legyen, miközben elfelejti magának a hitnek sajátos jellegzetességeit, a fokozatos elterjedést és a személyes példán keresztül történő elfogadást, embertől emberig, mint a szívbe elvetett mag, mely a maga idejében megéri. Ne kövessük a más típusú terjedés és elfogadás törvényeit, melyek a teljes meggyőződésen keresztül parancsolólag lépnek fel. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a hitnek nem kellene eszközökön keresztül terjednie, melyek sok embert magukkal tudnának ragadni. A probléma az, hogy melyek legyenek ezek a célnak megfelelő eszközök. Emlékeznünk kell arra, hogy valójában a személyes kapcsolat az az utolsó lépcsőfok, ahol a hit megnyilatkozik. A sokaknak kinyilvánított szó nem ér el semmi hatást, ha ki-ki a saját meggyőződését nem az Úrba helyezi. A hitnek megvannak a maga elterjedt módszerei, melyek más tanok módszereivel nem hasonlíthatók össze és nem érthetők. Éppen azért, mert a hit nem emberi alkotás, hanem Isten kegyelme.

IV

Az elmélkedésünket talán bezárhatnánk a „megtestesüléssel kapcsolatos tévedések”-kel, leszögezve négy gondolatot:

1. *Az Isten mindig nagy titok marad, sőt transzcendens misztérium,*

amely tiszteletet követel az isteni és emberi valóság színe előtt, főleg amikor Isten kapcsolatba lép velünk.

2. Gondolnunk kell arra, hogy mindig fennáll a *megtestesülés mitologikus magyarázatának a veszélye*: állandó kísértésben vagyunk, hogy a közöttünk lakó Isten jelenlétét a bennünk vagy másokban jelenlévő Istent mitikusan elhétköznapiasítsuk. Úgy viselkedünk, mintha egy *közöttünk lévő*, másokat szinte jobban érintő tárgy lenne, amely mennyei természetű, amely imádást érdemel és a világ viszonylatait mágikusan átalakítja. *Bennünk lévő*, amikor azt hisszük, hogy ettől a jelenléttől és hittől automatikusan átalakulunk. *Másokban lévő*, amikor másokból bálványokat csinálunk, vagy rájuk hivatkozunk ezzel a jelenléttel mentegetőzve, vagy túlnyomórészt tőlük függünk.

3. *Krisztus közöttünk van*, Isten közöttünk van, aki nem cserélgeti külsősegesen az emberi viszonylatokat; a szegénységében és elhagyatottságában nyitja fel szemünket a hitre, hogy tanuljunk meg olvasni – ilyen feltételek mellett is az alázatos, megfeszített és feltámadt Krisztuson való elmélkedésen keresztül – Isten szeretetének jelenlétéből, mely teljesen átalakít bennünket.

4. *Ez a jelenlét energia*, amennyiben valamilyen célt akar megvalósítani. Sőt mondhatnánk – talán látszólag ellentmondásosan –, hogy a tevékenység jelenléte. Ő valóban válasz a felajánlásra: Isten jelenléte felajánlás és ajándék, miközben arra vár, hogy jelenléte válasz legyen.

Befejezésül imádkozzunk az Úrhoz, akinél az örök élet igéi vannak, melyek magukba foglalják a lelket és az életet, melyek az ő szavaiból áradnak, hogy fel tudjuk fogni a valóság igaz értelmét, amelyben élünk.

A „HÁROM BINÁRIUS” SZENT JÁNOSNÁL

A Lelkigyakorlatokban a negyedik nap este a „Két Zászló”-ról szóló elmélkedés után a következő javasolt elmélkedés az „emberek három csoportjáról” szól (ES, nn. 149–56).

Ennek az elmélkedésnek az első bevezetése után van egy második bevezetés is, mely szokatlanul nagyszerű: „Lássam önmagam, hogyan állok Isten, a mi Urunk és minden szentje előtt, azzal a vággyal, hogy megismerjem azt, ami a legkedvesebb az Isteni Jóságnak” (ES, n. 151). Újra találkozunk a kezdő témánkkal is, a „Kezdet és alap”-pal, melyek itt ismét előkerülnek, hogy a választás központi témájánál maradjunk: mit jelent az Isten dicsősége és a lélek üdvössége a krisztusi lelkületben.

Ez a rész, amint említettük, egy bizonyos kötöttségtől való megszabadulás problémájával kapcsolatosan három különböző magatartásról elmélkedik. Szent Ignác példázatában egy pénzösszegekről van szó. Nyilvánvalóan ez a pénzösszeg helyettesíthető bármilyen más nyugtalanító birtoklással. Sokféle olyan birtoklás van, mely hátráltat bennünket, mégsem nyugtalanít, még akkor sem, ha sajnálunk, ha elveszítenénk, pl. birtokoljuk az életet és félünk elveszíteni, de szokásosan ez nem okoz problémát: üdvösségre vagyunk hivatva és félünk elveszíteni az üdvösséget... és így tovább. Szent Ignác javaslatának esetében ellenben egy nyugtalan birtoklásról van szó, azaz valamilyen elveszíthető dolog birtoklásáról, melynek a megszerzése szélsőségesen elbűvöl bennünket.

Az elmélkedés azzal fejeződik be, miután végigszemlélte a különböző lehetséges magatartásokat, hogy a legmegfelelőbb viselkedést mutatja be, nem annyira azét, aki visszautasítja a tettet, hanem azét, aki visszautasítja a szeretetet, hogy ilyen módon teljes szabadsággal tudjon választani. Majd megismétlődik a „két zászló”-ról szóló

elmélkedés beszélgetése, de itt nagyobb állhatatossággal, ahogy a megjegyzés hozzáfűzi: „Amikor szeretetet vagy utálatot érzünk az aktuális szegénység iránt, amikor közömbösek vagyunk a szegénységgel vagy a gazdagsággal szemben, akkor nagyon fontos kioltani magunkban ezt a rendetlen szeretetet, és kérni, hogy az Úr válasszon ki minket erre a valóságos szegénységre. S ha magunk is akarjuk, kérjük és könyörögjünk érte, föltéve, hogy ez az Isten szolgálata és dicsérete” (ES 157). Mindez azt mutatja be, hogy milyennek kell lennie az igyekezet erejének a szabadság kérésében.

Szeretném javasolni elolvasásra a János evangélium egyik részletét annak, aki szeretne elmélkedni egy Ignác által javasolt hasonló helyzeten: ennek valóban a mélyére hatolni. Arról a vitáról van szó, amely a vakonszületett csodája körül zajlik a 9. fejezetben. Ebben a fejezetben már megvizsgáltunk néhány dolgot: az első és az utolsó részt (a vak meggyógyult, a vak Jézus elé megy). A két rész között található egy közbeeső, hosszú rész (a 8–34. versig), melyben Jézus nem szerepel: előtűnik ellenben egy bonyodalmas helyzet, amelyben személyek tesznek-vesznek, amelybe mindnyájan beleavatkoznak és beszélnek róla, miközben Jézus felajánlott jelével kapcsolatban bizonyos álláspontot foglalnak el. Ezeket az embereket három kategóriába sorolhatjuk: 1. Vannak olyanok, akik nemet mondanak a jelre, mivel azt az előre megfogalmazott vélemény szerint nem képesek elfogadni, és mindent megtesznek, hogy ne is kelljen elfogadniuk. 2. Azok, akik megértették a jelet, de nem akarják kompromittálni magukat, és 3. azok, akik mellette döntenek. Röviden nézzük meg ezt a három kategóriát.

I

Kik azok, akik nemet mondanak a jelre? Főleg a farizeusok. Nézzük meg magatartásuk jellegzetességeit János kiemelésében: ők már kialakították a saját ítéletüket Jézus tetteiről, és nem akarnak többé visszakozni. Például a 16. versben: „Ez az ember nem tartja tiszteletben a szombatot. Tehát nem Istentől való.” Vagy amikor a farizeusok másodszor is megkérdezik a meggyógyult vakot, ezt mondják: „Adj dicsőséget Istennek! Mi tudjuk, hogy ez az ember bűnös” (9,24). Ők már eldöntötték, hogy ki Jézus s így ítéletük alapján beszélnek, ezért használják a „tudni” szót: „mi tudjuk”... ez a kifejezés két alkalommal fordul elő a 29. versben: „Mi tudjuk, hogy Mózeshez szólt az Isten, de hogy ez honnan jön, nem tudjuk.” Nekik

elengendő, hogy ismerik, nincs szükségük arra, hogy meghallgassák őt és megfigyeljék a helyzetét úgy, ahogy van. Amikor harmadik alkalommal kérdezik a meggyógyult vakot: „Mit csinált veled? Hogy adta vissza a látásodat?” Ő így válaszol: „Már elmondtam nektek, de nem hallgattatok rám. Miért akarjátok még egyszer hallani? Talán tanítványai akartok lenni ti is?” (9,26) Ők újra akarják hallani ugyanazt a dolgot, de minden alkalommal meg is tagadják: hallásukból hiányzik a meghallás. Ezt a magatartást János úgy jellemzi, mint a törvényért való buzgólkodás gyümölcset: „Mi tudjuk, hogy Mózeshez szólt az Isten” (9,29): tehát nem akarnak rosszat tenni: „Mi Mózes tanítványai vagyunk” (9,28), miközben megbotránkoznak Jézuson a szombat megszegéséért. Ők buzgó, vallásos jóakarátú embereknek érzik magukat.

Mit akar nekünk mondani mindez? Bizonyára arra késztet bennünket, hogy elmélkedjünk annak a vakságáról, aki nem akar hallani. Senkit nem lehet, fokozatosan sem, eltéríteni helyzetéből, ha érzelmileg kötődik egy bizonyos pozícióhoz. De akkor mondhatjuk-e: késznek kell lennünk minden pozíciót visszautasítanunk, továbbá minden meggyőződést, amelyet magunkévá tettünk, a kultúránkat, talán a hitünket is? Világos, hogy nevetséges lenne mindent állandóan kockára tenni: senki sem tudna egy ilyen, önmagában történő, teljes benső hasadással élni. Ez a kérdés tehát kevésbé érint minket.

Amivel nekünk foglalkoznunk kell, az az, hogy megszabaduljunk a nyugtalan birtoklásvágytól, vagyis azoktól a dolgoktól, melyek szélsőséges érzelmességgel és hivalkodó bizonyossággal jelennek meg előttünk. Az Istentől ajándékként kapott dolgok, amelyeket igazán birtokolunk, mind olyanok, hogy nyugodtan, békességgel igent mondhatunk rájuk: vitatkozhatunk róluk anélkül, hogy mi magunkat eszközöknek éreznénk a beszélgetésben, mert Isten nyugalommal nekünk ajándékozta azokat és mi biztonsággal birtokba vehetjük. Csak akkor sodródunk veszélyes helyzetbe, amikor a dolgok magasfokú érzékenységgel érvényre jutnak a kockázatban, a biztonságérzet fitogtatásával, amely csak az érdekelték lelkében rejlő bizonytalanságnak a megnyilvánulására szolgál. Ha a farizeusok valóban biztosak lettek volna abban, hogy Jézus nem tudott csodát művelni, nem kellett volna többször kihallgatniuk a vakot, kétségbeesett kérdésekkel zaklatva: „Ki csinálta? Hogyan történt?” Tény,

hogy ez a tudatlanság és ingerült szembenállás azt mutatja, hogy mélységes bizonytalanság uralkodik bennük, és már a kérdésfeltevésből kiderül, hogy a nyugtalan birtoklás egyik esetével állunk szemben.

II

A második kategóriába azok a személyek tartoznak, akik *nem akarják magukat kompromittálni*. Ezek egyszerű emberek, becsületesek, akik sok mindent látnak és értenek, és mivel – legalábbis látszólag – nincs lehetőségük védekezni, az első reakálásuk egészséges. Nézzünk meg egy példát: „A szomszédok, akik azelőtt koldulni látták, megkérdezték: „Nem ez az, aki itt ült és koldult?“, némelyek azt állították, hogy igen, ez az, mások ellenben tagadták, hogy nem az, csak hasonlít hozzá. De ő kijelentette: „Én vagyok az.” Erre megkérdezték tőle: „Hogyan nyílt meg a szemed?” Elmondta nekik: „Az az ember, akit Jézusnak hívnak, sarat csinált, a szememre kente s meghagyta: Menj, mosakodj meg a Siloe tavában. Elmentem, megmosdottam és látok”” (9,8–11). Ez a fajta készség mutatkozik, hogy valamit egyszerűen és konkrétan elfogadjon. Mégis elég egy kívülről jövő megfélemlítés vagy a társadalom nyomása, és rögtön visszahúzódik. Így bekövetkezik az, hogy visszatérnek a farizeusokhoz (vö. 9,13), s ráhagyatkoznak az ő ítélőképességükre: ők tudják, mi félünk véleményt nyilvánítani, nem akarunk kellemetlenséget, nem akarunk bosszúságot...

Ez még jobban megmutatkozik a *szülők* magatartásában, akik a népnek egyszerűen és becsületesen válaszolnak: „Azt tudjuk, hogy ez a mi fiunk, és hogy vakon született. De hogyan nyerte vissza látását, azt nem tudjuk. Azt sem tudjuk, ki adta vissza szeme világát. Őt magát kérdezzétek. Megvan a kora. Beszéljen ő magáról” (9,20). Majd János levonja a következtetést: „A szülők azért beszéltek így, mert féltek a zsidóktól. A zsidók ugyanis elhatározták, hogy azt, aki messiásnak meri vallani, kizárják a zsinagógából” (9,22). Ez az oka a szülők reakálásának: „Őt magát kérdezzétek, megvan a kora. Beszéljen ő magáról.” Itt azzal a félelemmel állunk szemben, amely a nehéz helyzetekben keletkezik, az emberek közös nyomása vagy a fölöttünk állók véleménye miatt; s ezek gyakran mindent legyőzőnek mutatkoznak. A valóságban nincs miért félni ettől a közösségi nyomástól, mely minden oldalról körülvesz bennünket; de bizonyos esetekben elég 8–10 ember, hogy környezetet alkosson körülöttünk és mi jóvátehetetlenül bezárkózzunk.

III

A harmadik típusú személyek – sajnos nagyon kevesen vannak ebben a szövegrészletben – alkotják azok csoportját, akik *Jézus mellett döntenek*. Kik ők? Az első helyen: néhány farizeus késznek mutatkozik a jel elfogadására: „A farizeusok közül némelyek így vélekedtek: ‚Ez az ember nem Istentől való, hisz nem tartja meg a szombatot.‘ Mások ellene vetették: ‚Hogyan tehet bűnös ember ilyen csodát?‘ Így szakadás támadt közöttük” (9,16).

De főleg ki áll Jézus mellett? János bemutatja nekünk útjának rákövetkező állomásait: ő *a meggyógyított vak*, aki éppen a kétségbevonással szemben emelkedik fel a vele történt esemény egyre világosabb megértésére. Ő nyugodt marad és hétköznapi módon válaszol, hagyja magát a megtörtént dolgok természetes voltától vezetetni, és úgy látja a jeleket, ahogy vannak. Ezért eljut odáig, hogy megérti, ki az, aki jót tett vele: egy ember, akit sokan megtagadnak, de aki bizonyítja jóságát és barátságát. Itt annak az embernek a becsületességét tapasztaljuk, aki felismeri az Isten működését a saját életében: eleinte a jelekben ismeri fel, majd kitárulkozik a barátság felé, melyet Jézus nyilvánít ki neki ezeken a jeleken keresztül, és az Úrral való ilyen közelség legyőzi a félelmét.

Azt az alapvető tanítást javasolja Szent Ignác a második héten: szabaduljunk meg minden kötelékünkől, de nem lehet a kezdést kifejezetten siettetni, hanem inkább először vegyük fel a kapcsolatot a szegény és alázatos étellel, Krisztus szeretetre méltó személyével. Mert csak miután bensőséges viszonyba kerültünk vele, akkor tudunk szembenézni választásunk nehéz pontjaival, és csak akkor tudjuk őket könnyebben megoldani; rájövünk, hogy Krisztus felismerése után a dolgok szinte spontán afelé a választás felé irányítanak minket, amely bizonyos fáradozást kíván ugyan tőlünk, de érezni fogjuk, hogy kényszer nélkül tör fel belőlünk.

Kérjük a végső imabeszélgetésben, Szent János első levelének szavaitól ihletődve: „Uram, te, aki a tökéletes szeretetet adod, mely kizár minden félelmet, ajándékozd nekem ezt a tökéletes ajándékot úgy, hogy minden jelenlegi félelmemet az életemben bátran le tudjam győzni, a Jézus személyével való egység által” (vö. 1Jn 4,18).

JÉZUS SZENVEDÉSE SZENT JÁNOS SZERINT

Most Jézus szenvedésének történetéről fogunk elmélkedni. Szmély szerint nekem mindig nagy nehézségem van ezen a ponton a Lelkigyakorlatokkal kapcsolatban, mert ha van egy elmélkedés, amit csendben kell végeznünk, akkor ez éppen az. Valóban, ha erről a valóságról beszélünk, akkor fennáll a misztérium elközönségesítésének a veszélye. Ezért nem mutatjuk be az egyes elmélkedéseket, hanem csak arra szorítkozom, hogy néhány tanácsot adjak Szent János szövegeinek egyéni olvasásához.

Ennek az elmélkedésnek a célja, melyet Szent Ignác ajánl, az előgyakorlatokban világosodik meg, amelyek könnyen módosulnak az anyag szerint. Az első elmélkedésben az utolsó vacsora jeleneténél: „Kérjek fájdalmat, együttérzést és megcségyenülést, mert az Úr az én bűneim miatt indul a szenvedésre” (ES, n. 193). A következő elmélkedésben a napnak megfelelően: „Kérjek fájdalmat a fájdalomakkal telt Krisztussal, megtörtséget a megtört Krisztussal, könnyeket, benső szenvedést a nagy kín miatt, amelyet Krisztus szenvedett el értem” (ES, n. 203). Főleg két elemmel foglalkozunk kitartóan: *Krisztussal együtt* szenvedjünk, és Krisztus *értem* vállalta mindezt. Foglaljuk össze ezeket az ignáci tanácsokat, miközben János kifejezéseire gondolunk, melyek már a szenvedésre céloznak: „Aki szolgálni akar nekem, kövessen: ahol én vagyok, ott lesz az én szolgálás is” (12,26). Az egész szenvedésről szóló elmélkedést ezeknek a szavaknak az értelmében érjük át úgy, hogy *ott léteünk, ahol ő van, vagyis vele* vagyunk, ahol *ő értünk* van.

Ahogy mondtam, csak néhány összefoglaló szempontot adok az olvasmányhoz, ugyanazt mutatom be, amit Szent Ignác javasol, hogy a harmadik hét végén egy teljes napot szenteljünk az egész szenvedéstörténetnek együttesen, miután átélmeélkedtük a szenvedés

déstörténet különböző jeleneteit, „teljes vagy felosztott gyakorlatokban, ahogy a legmegfelelőbb, és úgy ahogy a legtöbb gyümölcsöt hozza annak, aki elmélkedik” (ES, n. 209). Ebben az első elmélkedésben szeretnék egy pillantást vetni bevezetésként a különböző témákra együttesen, így belehelyezkedünk Szent János gondolatvilágába, majd eljutunk a „szenvedéstörténet lelki értelmé”-nek megértéséhez. Majd hozzácsatolom a János által leírt szenvedéstörténet hét eseményre való lehetséges felosztásának vázlatát. A második elmélkedésben megállunk a szenvedéstörténet harmadik eseményénél (18,28–19,16), melynek János több teret szentel, majd röviden annál az eseménynél, amikor Jézus még a kereszten függ halála után (19,31–37).

Mindenekelőtt tehát szeretném feltárni a jánosi elbeszélés néhány általános szempontját, melyeket *három téma* bemutatásán keresztül jellemezek. Szeretnék elmélyedni bennük, és felhívom a figyelmeteket, tartsátok szem előtt, hogy a szenvedéstörténet elbeszélésének jánosi stílusában két szokásos törvény érvényesül: *a síkok összemosódása és a papi stílus*. Röviden megmagyarázom.

Ahogy láttuk már, János szokásosan egy nagy, egységes és szemlélődő látomást tár elénk, melyben a különböző síkok egymásba hatolnak. Mintha a látnok misztikus látomásában Krisztus földi és dicsőséges életének, a jelen egyház (az apostol korának egyháza) és az eljövendő egyház életének síkjai egymásba illeszkedtek volna, és együtt lennének láthatók. Az ilyen látomás magába foglalja a jelent, múltat és jövőt; ezért a mi esetünkben magába foglalja a keresztet és a dicsőséget, a keresztény aláztos életében a keresztet és a megdicsőülést. A jánosi szenvedéstörténeten tehát úgy elmélkedünk, hogy figyelembe vesszük a síkok tömör összesűrűsödését.

Tagadhatatlan az is, hogy a szenvedéstörténet elbeszélésében visszhangzik ez a papi, mesteri, lassú, olyankor terjengős stílus, mely jellegzetesen jánosi. Elég lenne elolvasni a Pilátus-jelenetet, hogy benyomást nyerjünk Szent János bizonyos részvételen magatartásáról, abban az értelemben, hogy a tények megmaradnak tisztán a maguk nyersségében – a szenvedő Jézus igazságtalan elítélése, jogtalan arculütése, megkorbácsolása, keresztre feszítése – mégis mindezek átalakulnak annak a mélységes valóságnak a fényében, amelyet magukban hordoznak. Azzal lehetne szinte vádolni Szent Jánost, hogy hiányzik belőle az érzelm, és elnéző a szójátékokkal szemben.

A jánosi ironia sem hiányzik, mely az ellentétek kapcsolatában éleződik ki – hol drámaian, hol félszegen –, mely a helyzetek belsejéből tör elő. Ne felejtjük el mindenesetre, hogy maguk a szinoptikusok is – ha figyelmesen megfontoljuk – olykor részvétlenek a szenvedéstörténet elbeszélésében; ha jól meggondoljuk, nem közlik a szívnek sem felindultságát, sem kérdéseit. Ha az események drámaiságára gondolunk, akkor észrevesszük, hogy ezek a szerzők a jelenet valóban zavart tárgyilagossággal mutatják be. Szem előtt kell azonban tartanunk, hogy az elbeszélés, amikor összeállították, akkorra már hosszú időn át befogadott és szeretetteljesen átélmélkedett szöveg volt: megvalósult, hogy a fájdalom a szemlélődésben átváltozik, és az újszövetségi szerzők ezeknek a misztériumoknak már egy nagyon fejlett reflexióját tárják elénk. Szent János a maga részéről – úgy tűnik, hogy kitart a krisztológiai misztériumon való szemlélődés vonalán. Ő a szenvedéstörténetben látja az „értünk való Isten” kinyilvánulását: egészen addig a pontig, hogy Isten a Fiában nekünk adta magát, s hogy az Atya a Fiúban szeret minket. Végül tekintsünk azokra a témákra, melyek segítségével Szent János kifejti szemléletét a szenvedéstörténetről a krisztológiai misztérium fényében.

I

Mindenekelőtt foglalkozunk a *dicsőség* témájával, amely mindjárt az Evangélium kezdetén felbukkan: „Láttuk dicsőségét” (1,14). Ezenkívül már Kánában megmutatkozott – első alkalommal – dicsősége (2,11), amikor megismertette velünk, hogy ez a dicsőség milyen dimenzióban nyilvánul meg: az alázatosság és szolgálat összefüggésében – ahogy Kánában –, de a maga drámaiságában teljesen különbözően. Kána után az eljövendő dicsőség várakozása – melynek meg kell nyilvánulnia – már a szenvedéstörténet felé mutat: kiváltképpen ez lesz az igazán dicsőséges pillanat.

Tekintsünk most a szenvedéstörténet előjátékára (vö. 12,23–28). Olvassunk el ebből a részletből néhány szót, mely nagyon lényeges és nagyon fontos a Szent János szerinti szenvedéstörténet értelmezése szempontjából. Ismert a szövegösszefüggés: néhány pogány akarja látni Jézust. Jézus így válaszol: „Eljött az óra, mikor megdicsőül az Emberfia. Bizony, bizony mondom nektek: Ha a búzaszem nem esik földre és el nem hal, egyedül marad, de ha elhal, sok termést hoz. Aki szereti életét, elveszti azt... Aki szolgálni akar nekem,

kövessen: ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is” (12,23–26). Majd a 28. versben újra előkerül a dicsőség gondolata: „Atyám, dicsőítsd meg nevedet.” Erre szózat hallatszott az égből: „Megdicsőítettem, és továbbra is megdicsőítem.” A 27. versben Jézus dicsőségének misztériuma megrendítően nyilatkozik meg: „Most mélyen megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Hogy szabadíts meg attól az órától Atyám?” Majd a 28. versben: „Atyám, dicsőítsd meg nevedet.” Ez a dicsőség Jézus szenvedésében fog megnyilvánulni.

Látjuk, hogy itt ellentmondások fedik egymást: A „dicsőség” kifejezés szokásos értelemben tiszteletet, hódolatot, szívéllyességet, hatalmat, sikert jelent. Ezzel ellentétben Jézus itt leírt dicsősége az emberek részéről jövő gyalázatban, sértésben, verésben, megvetésben nyilvánul meg. Az ellentmondás feltételezi a köztünk lévő Isten misztériuma ellentmondásos fogadását, mely most a legnehezebb és legkiemelkedőbb pillanataiban jelenik meg. Ez az ellentmondás talán még jobban megvilágosodik szemünkben, ha elgondolkozunk két könyörgésen: az egyik: „Atyám, dicsőítsd meg nevedet”, a másik a Miatyánk kezdetén található: „szenteltessék meg a te neved”. Ezek a könyörgések az Ószövetség hasonló könyörgéseiből nyerik jelentésüket: „Szenteld meg nevedet, ó Istenem; dicsőítsd meg” ez azt jelenti: „Mutasd meg Isten, hogy hatalmas vagy, hogy te képes vagy üdvözíteni, mutasd meg a te túlerődet a nehézségekkel szemben, a te néped szenvedéseiben.” Majd „Dicsőítsd meg fiadat” (17,1), vagy „eljött az óra, mikor megdicsőül az Emberfia” (12,23). Az ószövetségi jelentésnél maradva, a kifejezéseket így lehetne fordítani: „Mutasd meg, hogy a te Fiad hatalmas és üdvözíteni tud.” Most pedig Istennek ez a dicsősége, a Fiú hatalma, a kereszten nyilvánul meg.

Miért? János megérteti velünk: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda” (3,16). Tehát Isten dicsőségét a világ iránti szeretetében mutatja meg, úgy, hogy a kereszttel adja oda Fiát. Isten szeretetének a dicsősége a maga teljességében mutatkozik meg ebben a hatalmas ajándékban, melyet Jézus teljesen szabadon és önként ad nekünk.

II

A második téma összefügg az előzővel, és ez a *felmagasztalás*: a kereszttel mint felmagasztalás. Három alapvető részletet idézek.

Az első részlet: „Amint Mózes fölállította a kígyót a pusztában, úgy fogják felmagasztalni az Emberfiát is, hogy mindaz, aki benne

hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen” (3,14 sköv.). Figyeljük meg, ennek ugyanaz a célja, mint János evangéliuma megírásának: „hogy higgyetek... és hogy a hit által életetek legyen benne” (20,31). Ez a cél összefügg Jézus felmagasztalásával, melynek itt rejtélyes és misztikus jellege is van. Mi tehát ez a felmagasztalás?

A 8,28-ban főleg a misztérium van hangsúlyozva: „Amikor majd fölmagasztaltjátok az Emberfiát, akkor meggyőződtek róla, hogy én vagyok és hogy önmagamtól semmit sem teszek.” A felmagasztalás jelzi azt a pillanatot, amelyben majd valóban felismerhető lesz, hogy ki az Emberfia, mindenben és mindenkinek Jahvét ábrázolja („én vagyok”).

Egy másik magyarázat a 12. fejezet elbeszélésében található, amely a szenvedéstörténet előjátékát alkotja: „Én pedig, ha fölmagasztalnak a földről, mindent magamhoz vonzok.’ E szavakkal akarta jelezni, milyen halállal hal meg” (12,32–33). Itt már megvilágosodik a rejtély: a felmagasztalás a keresztre való felemelést jelenti. Másrészt pedig most új ellentmondás tűnik fel; valóban a „felemelés” kifejezés szerepelhet a „felmagasztalás”-sal együtt: ilyen esetben egy király trónra emelését fejezheti ki. Tehát Jézus felemelése a keresztre királyi trónra emelés, de miközben a trónra emelt király másoknak parancsolva uralkodik, Jézus másokat magához vonzva uralkodik. Itt szójátékkal állunk szemben, amely talán a maga drámaiságában ijesztő, de a valóságban megláttatja velünk, hogy János milyen hosszan elmélkedett a keresztre feszített Jézus misztériumának kozmikus jelentésén, amely a történelem vonzóerejének középpontja, az emberi lét és ugyanúgy az Isten léte értelmének a kinyilatkoztatása.

III

A harmadik téma – ez is szervesen összefügg az előzőkben már bemutatott témákkal – az *óra* témája. Ez már a kánai eseménykor feltűnik: „Még nem jött el az én órám” (2,4). Ugyanez, a Jézus dicsőségének az órájáról szóló téma, az egész Evangéliumban jelen van. Elég a következő szövegekre gondolni: „Eljött az óra, mikor megdicsőül az Emberfia” (12,23), vagy „eljön az óra, már el is jött” (16,32) stb.

Mit képvisel az „óra” Jézus életében? Ez a téma nagyon gazdag és összetett. Ezenkívül itt sok olyan vonás található, mely exegetikus szempontból nem teljesen világos. Egyszerűen így mondanám: ez az

„óra” – mely Jézust kezdettől fogva elkíséri (várom az órát, elérkezik az óra, megmutatkozik, eljött) – élete ajándékának akaratát fejezi ki, mely Jézus létének minden pillanatában jelen van. Kezdetből fogva kész az ajándékozásra és az ajándékozás pillanatára törekszik, ez lesz az ő „órája”, azaz az Atya által előre látott pillanat. Jézus egész életében úgy mutatja be magát, mint az Atyára ráhagyatkozó Fiút, aki arra törekszik, hogy teljes összhangban legyen Isten szeretetének tervével, melyet neki kell számunkra kinyilatkoztatnia. Amikor pedig a szeretet azt kívánja tőle, hogy ajándékozza oda az életét a kereszten, az Atyának engedelmeskedve, akkor fog ütni az ő „órája”.

IV

Ez a néhány gondolat vezet be minket a szenvedéstörténet közvetlen olvasásába. Mindenesetre tény, hogy a szenvedéstörténet elbeszélése meglehetősen hosszú (két teljes fejezet) és gyakran elveszünk az ott található dolgok között; ezért hasznos segítségnek mutatkozik az olvasmányokhoz, ha a különböző történetek szövegét csoportokra osztom. Ezekből hetet mutatok be, melyeknek egyszerűen csak a címét sorolom fel: a maga idejében mindegyikötőknek segítségére szolgáló néhány utalást, amely kihangsúlyozza azokat a szempontokat, melyek szerintem Szent Jánosnak nagyon fontosak.

1. Az első történet (18,1–12) *Jézus elfogatása*. János nem beszél el a haláltusát, mert közvetlenül a szenvedést elhanyagolja, viszont sokkal hosszabban időzik a kinyilatkoztató Krisztusnál. Jézus elfogatásában főleg három vonás feltűnő:

a) Egy ellentmondás: azé, aki keresi az alkalmat, hogy a halálra önként ajánlkozhassek. Az emberek keresik, mert azt gondolják, hogy menekül; ezzel szemben ő maga ajánlkozik nekik.

b) Jézus olyannak mutatkozik, mint aki isteni öntudattal vállalja a szenvedést: „Én vagyok” (ego eimi). Mai exegéták egyetértésben úgy vélik, hogy az a kijelentés „Én vagyok”, nyilvánvaló utalást tartalmaz a Jahvéval való azonosságára, akinek éppen ez a neve: „Én vagyok”. Szent János bemutatja nekünk Jézust, aki dicsőségesen vállalja a szenvedést, annak a teljes tudatában, hogy ő Isten. Az isteni önazonosságot magára vállalva nyilvánítja ki nekünk az Atya misztériumát.

c) Jézus övéinek üdvözítésén fáradozik, biztosítván őket: ő a jó

Pásztor, aki megoltalmazza övéit és nem akarja, hogy ők is úgy szenvedjenek, ahogy ő szenved.

2. A második történet (18,13–27) sikeresen két eseményt ragad meg: *Jézus a főpapok, Annás és Kaifás előtt áll*; és *Péter tagadása*. Ezek az események négy képben váltakoznak. Az első: Jézust elítélik a főpapok, majd a jelenet megszakad és Péter beszél, aztán a főpapok Jézust faggatják, végül ismét Péter beszél.

Az a vonás, mely engem mélyen érintett: Jézus bátorsága és Péter félelme. Jézus nyugodtan és bátran tesz tanúságot; Péter viszont megrémül és megtagadja. Jézus az Atyában bízik, és ezért bátor, nyugodt és odaadó magatartásából erő árad. Péter ellenben saját magában bízik, és összeomlik saját törekénysége következtében.

Van itt még egy fájdalmas, és természeténél fogva nagyon bensőséges vonás, melyet János ki akar emelni. Jézus bízik a barátaiban: „Kérdezzétek meg őket; én nyíltan beszéltem: kérdezzétek azokat, akik hallgattak engem.” Másrészt viszont övéi visszavonulnak: „Nem tudjuk, hogy ki”; itt tehát egy valóságos ellentétnek vagyunk tanúi Jézus bennük való bizalma és az ő érdemtelenységük között Jézus bizalmával kapcsolatban.

3. A következő történet, a harmadik, a leghosszabb (18,28–19,16): *Jézus Pilátus előtt*. Ennél a történetnél a következő elmélkedésben fogunk hosszabban elidőzni. Szerintem a központi téma a következő: az, akit elítéltek, uralkodik, azaz ítélezik. Az emberek követelik Jézus elítélését, és ő, éppen miközben hagyja magát elítéltetni, akkor mutatkozik bírójuknak és királyuknak.

4. A következő történet (19,17–22) *a keresztre feszítés*, ahol Szent János a keresztség címfeliratánál áll meg, amelynek sok sort szentel. Itt véleményem szerint a téma Jézus királyi felmagasztalásáról szól, vagy – ha akarjuk – az emberek közti ellentétről, akik a megölését követelik és királyságának megsemmisítését, mely megmutatkozott előttük.

5. Az ötödik történet (19,23–30) a befejezés: *Jézus halála* pillanatában az üdvösség megvalósulását teljesíti be. Itt egy rendkívül fontos jelenetről van szó. Jézus beteljesíti az Írásokat: a katonák osztozkodnak a ruháján (ez az az egyik bibliai idézet, melyhez János ragaszkodik). Ezenkívül Jézus övéinek ajándékozza édesanyját. Azzal, hogy Jézus Szent Jánosnak ajándékozza édesanyját, elkezdődik az egyház;

Jézus néhány barátja lett a megváltott egyház csírája. Jézus most kijelenti utolsó szavát: „Beteljesedett.”

Ezután Jézusnak nem marad más hátra, mint hogy „lelkét ajándékozza”. Itt megint kétértelműséggel találkozunk: Jézus „kileheli a Lelkét”, abban az értelemben, hogy meghal; de a János által használt kifejezés – s ebben az exegéták megegyeznek – azt is akarja mondani: „Jézus ajándékozza a Szentlelket”, abban az értelemben, hogy az ő halálával tárul fel a Szentlélek kiáradásának kapuja. Ez Isten dicsősége, mely megmutatkozik, mert az Úr halálán keresztül árad ki a Szentlélek a világra.

6. Végül, a halál után, az utolsó misztérium következik (19,31–37). Itt is található két bibliai idézet (melyeket János csak a különösen fontos helyeken hoz), melyek összekapcsolódnak a *víz és a vér* és az *Isten Báránya* témával. Az igazi bárány húsvéti áldozata bevégeződött; az új Templom, melyből az élet forrása fakad, megszentelődött az emberiség számára.

7. Az utolsó esemény (19,38–42) az elbeszélést tipikusan jánosi témával zárja le: *Jézus barátainak bátorsága*. Jézus halálából kiindulva misztikusan kezd megnyilvánulni azok szívében a bátorság, akik a barátai lettek: ezek most kezdik becsülni őt, még ha nem is voltak összetartók a szenvedés alatt. Jézus dicsősége az emberek szívében már a kereszttel kezdődött legbensőbb barátai előtt, s ez most másokban is szétárad, azokban, akik most bátran előjönnek, hogy engedélyt kérjenek testének elvitelére. A „száz font mirrha és olaj” aránytalan mennyiség, mely azonban jól szolgálja a Jézus iránt érzett fájdalom mértékének bemutatását, miután ő fájdalmas végzetét elfogadta, övéinek tiszteletétől övezve.

TIZENHARMADIK ELMÉLKEDÉS

JÉZUS PILÁTUS ELŐTT ÉS A KERESZTRE FESZÍTÉS

Hogy segítséget nyújtsak Jézus szenvedésén való elmélkedésünk-höz, szeretném veletek együtt megvizsgálni a passió központi eseményét (18,28–19,16): azt a részletet, amikor *Jézus Pilátus előtt áll*. Majd szeretnék bepillantani a Jézus halálát követő egyik esemény elbeszélésébe. Mindkettő jellegzetes vonásokat tartalmaz János elbeszélése szerint.

I

A történet, amikor *Jézust Pilátus elé* viszik, nagyon összetett és hosszú, ahogy már rámutattam. Sőt aki elolvassa, nem tudja magát kivonni Szent János gondolatainak hatása alól – mindezt papi stílusban írja le –, s egy kicsit túl sok dologról beszél. Közvetlen, tágkörű benyomást kapunk: harminc versen keresztül beszél el néhány alapvető tény (Jézus halálra ítéletét), melyet Szent Márk sokkal kevesebb tényközléssel mond el. A zsidók Pilátushoz mennek, hogy ítélkezzen Jézuson; Pilátus kihallgatja Jézust, de nincs meggyőződve arról, hogy Jézus bűnös lenne, és keresi a lehetőséget, hogy közfelkiáltással szabadon engedhesse; de Barrabást kell elengednie. Pilátus megkorbácsolatja Jézust; a katonák komédiás királynak csúfolják, végül elítélik Jézust, és elindul a Kálváriára. Íme az elbeszélés. Mi a szándéka Jánosnak ezzel a hosszadalmas és részletes elbeszéléssel?

Az exegéták – ahogy az gyakran megtörténik – nincsenek egy véleményen ezzel kapcsolatban. Néhányan úgy tekintettek erre a jelenetre, mintha János az emberi határozatlanság pszichológiai drámáját írta volna le: Pilátus nem hallgat az igazságra, nem győződik meg róla, és végül az eseményekkel együtt sodródik. A dráma középpontja tehát, úgy tűnik, mintha Pilátus lenne, azaz az ember: a félelem áll a fény tündöklésével szemben. Mások jobban szeretnék Szent János leírását egy teológiai-politikai típusú drámának tekinte-

ni, melynek a középpontja a 19,11 lenne: „Semmi hatalmad nem volna.” Az „onnan felülről” kifejezést úgy magyarázhatnánk, mint-ha a római hatalomra célozna. Ebben az esetben a téma összevágna azzal, amit később a Jelenések könyvében fejt ki: az egyház és a császárság közötti ellentéttel. Valójában mindezek a magyarázatok néhány későbbi érdekes szöveg fölé helyezkednek.

Bizonyára inkább egy tárgyilagos szövegolvasásból kell kiindulnunk, hogy lássuk, melyek János valódi szándékai, azaz mi a sajátos jánosi tanítás, Jézus életének ilyen drámai pillanatának leírásában. Mondtuk már, hogy János ezeknek a tényeknek az elbeszélése közben széles körű benyomásokat közöl. Már néhányan a múlt századi exegeták közül, akik nem elemezték elég alaposan ezt a részletet, felfigyeltek Pilátus gyakori, szinte elmarasztaló szavaira, melyek többször elhangzanak a helytartó szájából. A két válaszítás közötti tétovázás mintegy megadja az elbeszélés ritmusát. Nézzük meg a 18,29.33.38-at, majd (a 19,1 magába foglalja az egész sort) a 19,4.9.13-at. Mindegyikben Pilátus felfogásbeli mozgásáról van szó: 18,29: Pilátus kilép a helytartóságról, hogy találkozzon a zsidókkal; 18,33: visszatér a helytartóságra és beszél Jézussal (és itt kérdezi ki az Országról és az igazságról);

18,38: újra kimegy tárgyalni a zsidókkal Barrabásról;

19,1: Pilátus megostoroztatja Jézust (feltételezhető, hogy visszatér: az egyetlen pont, ahol félreérthető az utalás);

19,4: kimegy és megmutatja Jézust, ezt mondja: „Íme, az ember”;

19,9: visszamegy, hogy még egyszer kihallgassa Jézust; végül a

19,13-ban: kimegy és kihirdeti a Jézus elleni ítéletet.

Természetesen történeti értelmezés is lehetséges itt, amely megmagyarázza Pilátus helyváltoztató mozgását: a zsidók nem akartak belépni egy pogány házába, a kötelező tisztasági előírások betartása nélkül; ez ugyanis megakadályozta volna őket ezen az estén abban, hogy a hamarosan kezdődő szertartásokon részt vehessenek. Ezért óvakodtak minden tisztátalan dolog érintésétől, és kívül maradtak a palotán. Jézus ellenben, mint vádlott, nincs alávetve ennek a lelki aggálynak, és bevitték a fogadóterembe. A kihallgatás tehát külső és belső szintéren zajlik. Pilátusnak ezért a zsidókra való tekintettel – akik hozzá vitték Jézust – ki-be kellett mászkálnia.

Ettől a történeti megállapítástól eltekintve azonban szerintem fel kell figyelnünk a teológiai stílusú kidolgozásra is, mely egyenesen az

evangélista sajátos szándékából ered; figyelniünk kell a különböző jelenetek egymással való szembeállítására. Legalább kétféle magyarázat található erre.

Az első abból a megfigyelésből adódik, hogy ennek a „tömbszerűen” tagolt ábrázolásmódnak a keretében a szenvedés néhány eseménye, még oly jelentős is, mint például az ostorozás, egy kicsit homályban marad, felületesen van megemlítve, és futólagosan lép be a különböző jelenetekbe. Ezzel szemben igen fontos egyrészt Jézus egyedül álló és szinte szótlan alakja a kihallgatási teremben, másrészt az ordító tömeg és közepén Pilátus.

Ennek a felfogásnak a második magyarázatát levezethetnénk abból, hogy Pilátus ki-be közlekedésének említése szabályos időközökben történik, mintha ritmust ütnének hozzá (ezt már említettük). Mármint ha az események menetét ennek a ritmushipotézisnek a keretében végigkövetjük, észrevevesszük, hogy *hét különböző jelenettel* találkozunk, úgy, hogy minden egyes esemény egy fejlődési folyamatot tesz láthatóvá, mely a hetedik jelenetben éri el tetőpontját, amikor Pilátus ezt mondja: „Íme a ti királyotok” (19,14). Ezért mellőzve a nehéz témákat – mint a megostorozás, melyet alig említ meg – mindegyik történet célja az, hogy bemutassa és ünnepelje Jézus királyi magatartását.

Egyébként ha a két jelenetet az ajánlott sorrend szerint egy képbe illesztjük, akkor egyszerűen összeáll egy tartalmi összefüggés a keresztesztő formákból, az 1. és 7. versek, a 2. és 6. versek és a 3. és 5. versek között, miközben a 4. vers a középpontban marad. Ezzel azt szeretném mondani, hogy nemcsak az utolsó jelenetet emeli ki (Jézus, a király), hanem a negyedik jelenetnek is megvan a maga különleges értéke: ez a királlyá koronázás kigúnyolása. A mi szövegünk struktúrája tehát egy emelkedő és egy koncentrikus részből áll, amely ízlésünket, úgy tűnik, hogy szélsőségesen barokk felé irányítja. A valóságban azonban itt egy elmélkedés eredményével találkozunk, mely lepergeti az eseményeket és összehasonlítja őket, míg eljut egy verbális kifejezéshez a beszéd egyforma ritmusában, ott összekapcsolja egyiket a másikkal, hogy célhoz segítse az átgondolást és a szemlélődést.

Mondtuk már, hogy a jelenetek összhangban vannak a bevezető szavakkal, és hogy ugyanazon jelenetek párban vannak (azaz az 1. és a 7., a 2. és a 6. stb.). Ezek a helyszín tekintetében is összhangban

vannak egymással: az 1. és a 7. kívül, a nép előtt játszódik le; a 2. és a 6. a palotában; a 3. és az 5. újra a tömeg előtt zajlik. Ezenkívül összhangban vannak a tartalom szempontjából is: az 1. és a 7. Jézus megtagadásának a jelenete, melyben már sejthető a halála. A 2. és a 6. az a jelenet, amikor maga Jézus beszél az Országról, a királyi hatalomról, s így egyre jobban felszínre bukkan a központi kérdés, amely a következő: Milyen király Jézus? Milyen Jézus valódi királyi méltósága? A 3. és az 5. tartalmazza Pilátus két kijelentését Jézus ártatlanságáról. Az egész tárgyalás együttvéve Jézus személye köré összpontosul. A forma összetettsége nem akar mást szolgálni, mint a mélységekben ösztökélni a történeti tények mögött rejlő jelentések megragadására. Világos tehát, hogy a felfelé menő lépcsőzetes szerkezetben a 7. jelenet az, amely a tetőponton csúcsosodik ki („Íme a ti királyotok”), míg a koncentrikus szerkezetben Jézus megkoronázása a kiemelkedő jelenet. A királyi méltóság két vonása szembeötlik annak, aki ezen a jeleneten szemlélődik. Kezdjük megérteni tehát, hogy a királyi lelkület témája áll legközelebb János szívéhez. Ezért a tematikus kérdés alapvetően így fejeződik ki: milyen *Krisztus valódi királyi lelkülete* – ha amikor királlyá akarják tenni, elmenekül a nép elől –, viszont az események és tények között kitartóan királynak mondja magát? Vagy más szavakkal: Krisztus igazában hol Messiás? Hol valószínűleg a messiási diadala és teljessége? Hol nyilvánul meg Isten dicsősége a Messiás-király diadalában? Nyilvánvalóan a válasz kézenfekvő: a Feltámadásban. De Szent János ezen az első feleleten kívülre akar vezetni minket, és bemutatja, hogy Krisztus már a szenvedésben is valóban király, és következésképpen a húsvéti misztérium már benne rejlik a műben.

Látjuk most a különböző elénk táruló jelenetekben, hogy *Krisztus igazi királyi mivoltával* kapcsolatos téma mélysége nyílik meg előttünk. A 2. jelenetben Jézus Pilátus előtt királynak mondja magát, de azt is megtudjuk, hogy ez rendkívüli királyság, melyet még nem részletez. A téma valóságos, de egyben misztikus is. A 4. jelenetben – mely központi helyzetben van a másik jelenethez képest – Jézust tövissel koronázzák meg, bíborba öltöztetik és királyként üdvözlik. Ez az a jelenet, melyben a történelmi törvény szégyenletes, gyalázatos, gúnyolódó. Szent János ellenben átváltozott jelenetként szemléli, meglátva benne a transzcendens jelentést: Jézus királyként mutatkozik, és a katonák, miközben azt hiszik, hogy megalázzák, a való-

ságban a megváltás tervét teljesítik. Jézus királyi mivoltának ebben a meggyalázásában Isten szeretete és dicsősége nyilatkozik meg előttünk. A következő, az 5. jelenetben Jézust királyi jelvényekkel mutatják be. Mindenesetre Pilátus még nem mondja: „Íme a ti királyotok”, ahogy majd a végén mondja, hanem hogy „Íme az ember.” Milyen fejlődést ábrázol Pilátusnak ez a kijelentése? Valószínűleg történelmi sikon ezekből a szavakból kitűnik a Jézussal való együttérzés: „Íme, ez a szegény ember, aki tele van félelemmel”. Vagy talán mások szerint, mivel Pilátus nem lévén együttérző ember, inkább a zsidók iránti megvetése nyilvánul meg: „Íme az az ember, akit ti veszélyes és zavargó emberként akartatok eltávolítani.” Mindenesetre Szent János teológiai szándéka mindig átszűri a tényeket az elmélkedésen keresztül, és nyilvánvaló, hogy ezeknek a szavaknak mélyebb értelmük van. Valóban Pilátus Jézust nem ugyanúgy nevezte „embernek”, ahogy első alkalommal bemutatta, amikor kilépett a zsidók elé és megkérdezte: „Milyen vádat emeltek ez ember ellen?” (18,19), hanem itt a sokatmondó *ho anthroposz* szóval nevezi meg: „Íme az ember.” És ez a kifejezés az ott megjelent emberre vonatkozik, arra az emberre, aki a koronát és a bíborpalástot viseli és akit ugyanabban a részletben így neveznek: „ő az, aki Isten Fiává tette magát”. Továbbá, valószínűleg – maradjunk Szent János stílusánál – van itt egy célzás az „Emberfia” címre: íme, az előre hirdetett ember, az az ember, aki el akart jönni, az, aki az „Emberfia” címmel felidézi a Messiás királyi és ítélő hatalmát. Más szavakkal, János Krisztus megalázkodásában a földön jelenlevő Emberfia misztikus hatalmának a jelét szemléli. Ő ebben a szemlélődésben a „coincidentia oppositorum”-ot (az ellentétek találkozását) az isteni mű jelének látja. Isten ezt a misztériumot ígérte meg, vagyis az Emberfiát, aki ítélőbíró és király. Ő most itt van és gyakorolja bírói hatalmát az emberiségen, ebből a belső gyalázatos helyzetéből.

Végül az utolsó jelenet, a hetedik a 13. verssel kezdődik. Ez a jelenet különleges ünnepélyességgel van bemutatva. Mindenekelőtt Szent János arra a helyre akarja felhívni a figyelmet, ahol minden lezajlik. Kívül vagyunk a „litosztratosz”-nak nevezett helyen, mely héberül gabbata, mely valószínűleg egy magaslaton lévő közismert hely. Tehát olyan, ahol megáll az olvasónak a tekintete és a gondolata. A második helyen János számára fontos, hogy meghatározza az órát: a hatodik óra felé járunk, a húsvét előkészítésének idején,

amikor feláldozzák a húsvéti bárányt. Éppen ugyanebben a pillanatban teljesül be a nagy misztérium, mely megvalósítja a csodák és jelek igazságát, melyek bekövetkeznek a Templomban. Mindez elgondolkoztat bennünket, hogy valóban egy nagy esemény jelentőségével állunk szemben. Történelmi szempontból Jézus halálraiteléséről van szó: egy gyalázatos tett története, az igazságtalanság és gyávaság tette. Pilátus a bírósági épületben ül, és Krisztus úgy jelenik meg előtte, mint komédiás király, majd Pilátus kiszolgáltatja őt, hogy keresztre feszítsék. Ennyi válik láthatóvá a szöveg előzőri olvasásakor. Ha figyelmesen újraolvassuk a verseket, akkor legalább két részletet veszünk észre: 1. valójában nincs elítélés, mert nincs kijelentve kimondottan az ítélet. 2. Van itt egy kifejezés, amely nagyon meggondolkoztatta az exegetákat, és amely másoknak is érzékelhetően kétértelműnek tűnik: az *ekathiszen epi bemosz* kifejezésről van szó a 13. versben, mely a Vulgata fordítása szerint így hangzik: „sedit pro tribunali”. Mialatt közönségesen arra gondoltak, hogy ez a kifejezés azt jelenti, hogy Pilátus bírói pózban ült, addig felismerhető Jézus nevének és az *ekathiszen* ige aktív alakjának lehetséges használata közötti közelség, tehát úgy tűnik, hogy Pilátus „leültette Jézust”, vagyis magas támlájú karosszékbe ültette. Valóban az ökumenikus Biblia így fordítja: „Bevitték kívülről Jézust és leültették egy tribünre.” Az a benyomásunk, melyre a jelenetből következtethetünk, hogy aki elítéltnek tűnik, valójában ebben a pillanatban az, aki az emberiséget ítéli el. Vagyis ez a történet, történelmi szándékkal, Jézus elítélésével végződik, az előadó szándékában pedig – megmutatkozik a királyi és ítélő hatalom jelenléte, mely Krisztust mint az Emberfiát megilleti, és melyen János elmélkedik – felragyog Krisztus megalázó halálában Krisztus dicsősége.

Talán itt az exegetikus elemzés határához érkeztünk, melyet átlépve az exegézisből az exegetikus ügyeskedéshez jutunk el. De kevés exegeta fedezi fel az igazi jánosi magyarázatot: Jánosnak látszólag ellentmondó meglátásai vannak – mert ismerte Isten misztériumát, mely minden emberi cselekedet számára ellentmondásos válasz –, mellyel Jézus halálának leggyalázatosabb körülményében is találkozhattunk, és ez az ő messiási küldetése beteljesítésének a jele. Jézus az Atya szeretetét, kinyilatkoztatásával halhatatlanná tette. Ennek a szeretetnek az erejében király és Messiás, az emberiség üdvösségének forrása, melyet az emberek szerethetnek vagy visszautasíthat-

nak. Itt tehát Jézus messiási trónra emelésének vagyunk tanúi, mely abban a pillanatban következik be, amikor beteljesíti a neki rendelt küldetést, hogy kinyilatkoztassa az embereknek az Atya teljes szeretetét, önfeláldozása által. Szent János evangéliumában jelen van a fény és a sötétség közötti drámai ellentét. János evangélista akkor vezet bennünket a tetőpontra, amikor úgy tűnik, hogy a sötétség győzedelmeskedik: ez az emberiség legsötétebb órája. Mégis ugyanabban a pillanatban – melyben az emberiség szétzilálása kísért – Krisztus uralkodik és győzedelmeskedik. A Pilátus előtt bekövetkező esemény jelet hoz létre, amelyben a történelem törvénye a halál. Ellenben a hívő előtt feltárul Jézus igazi küldetésének a teljessége és diadala.

Az ellentétek sorozata rámutathat a keresztyén élet és a mi magunk életének ellentmondásos változatosságára: Isten uralkodik rajtunk, a nyilvánvalóan ellentétes helyzetekben, főleg a legellentmondásosabb helyzetben, a halálban. A halálban kérjük Isten dicsőségének megnyilvánulását, ne szavak által, melyek ezt nem tudják kifejezni, hanem az eseménynek ugyanazon valósága által, mely összeköt bennünket azzal a pillanattal, amikor Krisztus saját magát ajándékozta nekünk.

Majd a tágabbkörű jelentésen elmélkedve, azon, hogy mi Jézus királyi mivolta, fordítsuk figyelmünket az Isten Országáról szóló szinoptikus tanításra. Mit jelent az „Isten országa” vagy az „Atya országa”? Azt jelenti, hogy Isten van minden valóság középpontjában, és hogy minden valóság tökéletesen az isteni uralom irányítása alatt áll. Ez az „Isten országa”, amelyért Jézus eljött, hogy újra felállítsa. Szent János kifejezett tanítása szerint abban a pillanatban valósul meg, amikor Jézus a szeretet és az igazság legfőbb szolgálatát teljesíti. Eléri célját Jézus szavainak vonzó ereje is. Jézus nem hatalmaskodva uralkodik – azaz ráerőszakolva magát másokra, személytől személyig, az égből kapott hatalom segítségével –, hanem vonzó erőt gyakorolva az emberekre. Isten szeretete tündöklik az elhagyatott emberiség felett. Akit pedig Jézus magához vonz, az tud olvasni ebből a jelből, azaz bárki a keresztről való elmélkedésen keresztül a saját szegénységét és elhagyatottságát ismerheti fel – mindenki helyzete hasonló a Fiúéhoz –, és azt a bizonyosságot, hogy Isten szereti.

II

Utolsó észrevételként azt a részletet ajánlom elmélkedésül, mely közvetlenül Jézus kereszthalálát követi (19,31–37). Már véget ért a szenvedés. Mindennek vége; Jézus halott. Erről önmagában nem lehet többet mondani, mégis János mindennek a vége után akar nekünk mondani valamit, ami segít, hogy jobban megértsük Jézus halálának az értelmét.

Jézus meghalt; halálával beteljesült az Írás és beteljesült a műve. De mit jelent a halála? Itt is a tipikus jánosi módszerrel találkozunk, mely egy kicsit furcsának tűnik nekünk. Az evangélista egy egyszerű anatómiai részletben felfedezi a megvalósult transzcendens jelentést. A történelmi tény önmagában nagyon egyszerű és eléggé elfogadható. Szombat napja következik; fontos, hogy az elítéltek ne legyenek már a kereszten azon a napon. A kor szokása szerint el kell törni a kereszten függők lábát. Ez a szokás drámaian megvalósult a lemezlenítéssel. Néhány évvel ezelőtt egy Jeruzsálem melletti sírboltban megtalálták egy keresztre feszített ember csontjait. Ez volt az első alkalom az archeológia történetében, hogy egy keresztre feszített ember csontjaira akadtak, és különösen, hogy összetört lábszárcsontokkal, melyből következtetni tudtak a keresztre feszítés módjára, ahogyan többé-kevésbé Jézus idejében történhetett. Valószínűleg azok közé tartozott, akiket nagy számban – mondja Josephus Flavius – feszítettek meg Jeruzsálem körül Kr. u. 70-ben. A bűnjel archeológiai tanulmányozásának valóban meglepő az eredménye, mert az elítélt csontjaiból szinte ki lehetett olvasni a keresztre feszített gyötrelmes kínjait. Ezen az elítélten láthatók a szögek verte lyukak és az összetört csontok, melyek gyakorlatilag az elítélt halálát okozták. Szent János – lehet mondani – krónikás módján utal erre. Jézusnak azonban nem törték meg a lábszárcsontjait, hanem megkapta a kegyelemdöfést, hogy biztosan meghaljon s ezért a mellkasába döftek. Ami ezután következik, azt nehéz orvosi szempontból megmagyarázni, de elfogadhatónak tűnik: a véren kívül, valami vízszerű folyadék is távozott a sebből. Mindenesetre János nem akarja kutatni a tény okát – legyen az csoda vagy természetes jelenség –, de történelmi eseményként kezeli, és a jelentését az Írásokban keresi. Fel lehet tenni a kérdést, hogy mit jelentenek a Jézus halálát követő részletek: „Csontot nem törhettek össze benne” (Kiv 12,46), és János a húsvéti báránypárra gondol, és elgondolkoztat bennünket is

Jézusnak, Izrael igaz áldozatának keresztyéről, amellyel tökéletesen beteljesíti a Templom minden várakozását. Annak a lerombolt Templomnak a várakozását, melyet maga Jézus épít újjá, s amelyben beteljesedik az igaz bárány áldozata. A másik prófécia misztikusabb: „Arra emelik majd tekintetüket, akit átszúrtak” (Zak 12,10). János történetileg foglalkozik a katonákkal, és azokkal, akik nézték az eseményt, és talán a szemtanú tanítvánnyal is, aki bizonyos kíváncsisággal nézte a keresztre feszített életének utolsó pillanatait. De János gondolata a jövődőlő szavakon keresztül az egész emberiséghez fordul, mely a keresztre feszítettre úgy fog nézni, mint a közöttünk lakozó Isten akaratának kinyilatkoztatására, és Jézus Krisztuséra, aki értünk szeretetének legvégső határáig ment el.

A vér és a víz misztériuma is – jóllehet János nem kommentálja őket bibliai részletekkel – kifejezetten kiemelt hely: „Aki ezt látta, tanúskodik róla, és tanúsága igaz. Ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek.” Ennek sajátos jelentése van. Milyen? Az exegeták különböző megoldásokat javasolnak. Szent János bőséges útmutatással szolgál, melyeknek nemcsak egy szándéka van, hanem egy időben 2–3 is, és mind hatékonyan alkalmazható. A víz és az élet a Szentlélek ajándéka; és keresztségi kifejezés is, mely a 3. fejezet szerint a Keresztség szentsége. A halálban kiömlött vérről mondja Jézus: „Aki issza az én véremet, annak örök élete van” (6,54). Mindezt a János által élénk tárt jelenetből kiemelkedik az első értelmezés: az, hogy Jézus halálából születik a szentségi élet: Keresztség és Eukarisztia. Az egyház felismeri, hogy ezeket az ajándékokat a megfeszített Úrtól kapja. Valószínűleg a jelenetnek van egy másik értelme is, mely Ezekiel jövődőlésére irányítja a tekintetünket: az ígélet szerint (Ez 47,1–12) ahogy az Úr Templomából élő víz forrásai fakadtak – és Jézus pontosan ezeket a szavakat ismétli újra a 7. fejezetben –, úgy most ebből az új Templomból – mely romba dőlt, de Jézus megígérte, hogy újra felépíti – fakad a Szentlélek és az élet új forrásvize. Jézus a tökéletes áldozat, a tökéletes Templom, az egyház élete. Szent János eddig a pontig talán nem kifejezetten hangsúlyozta ezt az elmélkedését; de világosan kifejezi, hogy a szentségi élet Krisztusból fakad, és az Úr szentségi életéből születik az egyház.

Fejezzük be az elmélkedést azzal, hogy kérjük: Jézus segítsen nekünk észrevenni ezeket – melyre emberileg azt mondhatnánk:

Jézust még a halálban sem kímélték, mert az engesztelhetetlen gonosz sors elkeseredetten üldözte, nemcsak az életben, hanem a halálban is –, mutassa meg annak a hatalmát, aki a földre küldte őt, és Jézus ugyanolyan hatalmát, aki teljes egészében elfogadta küldetését, aki ezen az utolsó megalázkodáson keresztül adja az életét az emberiségnek.

Ezek a misztériumok ellentmondásosak és nehezek, melyeket csak a mi könyörgésünk képes valamilyen módon megragadni; és a jánosi útmutatások is erre ösztökélnék minket, vagyis a kozmikus jelentések átgondolására, mely a kereszten függő Jézus egyedülálló áldozatának minden eseményére vonatkozik.

A JELEK KERESÉSE

(Jn 20)

Most azt javaslom, hogy a 20. fejezet olvasmánya legyen elméldésünk alapja. Jánosnál két, a feltámadásnak szentelt fejezetet találunk, azaz a többi szinoptikushoz képest kétszer hosszabb fejezetet. János evangéliuma tartalmazza – amint ismeretes – az elbeszélések kettős sorozatát, melyek között egy beékelt befejezés segítségével megkülönböztethető a két sorozat. Így, alapjában véve, ez tartalmazza a beszélgetés kettős sorozatát is a kinyilatkoztatásról a Vacsora után: a 13–14. fejezetek, melyek egy következtetéssel végződnek. Majd újabb más fejezetek követik (15; 16; 17), melyek újra visszatérnek az előző témákhoz. Nehéz megmagyarázni ennek a jelenségnek az okát: talán egy folyamatos szerkesztésről van szó, vagy valószínűleg a jánosi közösség részéről alkalmazott bővítésről, vagy más élőszóval hagyományozott emlékekre gondolhatunk, melyek a Feltámadt közösségben való jelenlétére vonatkoznak. Tehát ugyanazon jellegzetességeket viselik magukon: János evangéliumának gondolkodását és érzékenységét.

A 20. fejezet négy eseményt foglal magában, melyeket így nevezhetnénk meg: *a Feltámadt jeleinek a keresése; Mária Magdolna; Jézus és az övei; Jézus és Tamás; majd az evangélium befejezése.* Azt ajánlom, hogy elmélkedve olvassuk el a szöveget. E célból az olvasmányhoz ajánlok néhány útmutatást. A fejezetek gondos exegézise sok időt igényelne, mert az evangéliumban végig megtalálható sok, különböző témát fedeznénk fel bennük. Közülük néhányra rámutatunk, de sok más is kiemelkedik majd, ha figyelmesen és elmélkedve olvassuk el a szövegeket.

Azok a részletek, melyeket a 20. fejezetben olvashatunk, valóban a feltámadást beszélik el? Bizonyára igen: nyilvánvalóan kitűnik az evangélium szerkezetéből, hogy a feltámadás után megjelent Úrról

van szó. Másrészt, ezek jelentősen különböznek a szinoptikusok feltámadáselbeszéléseitől, amennyiben szinte soha nem beszélnek a feltámadásról (a 19. versben van egy közvetett említés a feltámadásról). Miközben a szinoptikusok arra töreksenek, hogy bemutassák a „Feltámadottat”, úgy tűnik, hogy János ezekben a fejezetekben Jézust inkább úgy mutatja be, mint aki befejezte küldetését, vagy – jobban mondva – aki a küldetést befejezve felmegy az Atyához. Valójában, Jánosnak van egy sajátos módszere a feltámadt Krisztus bemutatására. A szinoptikusok alapvető üzenetének lényege, hogy kifejezetten kijelentsék Krisztusról, hogy valóban feltámadt; ezt János evangéliumában a találkozásokon keresztül ismerhetjük meg. Tulajdonképpen tehát János tanítása össze akarja foglalni a bizonyításban, hogy Krisztus „felment” (20,17–18). Jézus nemcsak úgy mutatkozik előttünk, mint aki legyőzte a halált és újra köztünk van (gondoljunk a sebekre, melyeket megmutatott az apostoloknak), de főleg, mint aki fiúi minőségében felmegy az Atyához, és aki elküldi a Szentlelket (a Szentlelket, aki az ősi hagyományban – az Ap Cselben is –, az Atyához visszatért Úr ajándéka). Szent János sajátos látásmódja szerint elmélkedett Jézus halála utáni megjelenéséről övéi között, mely az Atyához való visszatérés misztériumára irányul. János számára Krisztus megdicsőült és kimagasló volt a kezdettől fogva egészen a szenvedésig: az egész húsvéti misztérium az Atyához való visszatérés útirányát alkotja, mely magában foglalja a keresztet, a feltámadást és a visszatérést.

Melyik tehát az a négy – a 20. fejezetben található, János szemén keresztül bemutatott – történet? Ezek a történetek a tanítványok lelkiismeret-furdalásával kapcsolatosak, azzal a ténnyel, hogy nem voltak végig mellette a keresztnél, hanem csak az Atyához való visszatéréskor, amikor teljessé vált Jézus dicsősége. De a tanítványok mellett, ebben a jánosi látomásban, kirajzolódik egy kiterjedtebb és egyetemesebb közösségi valóság képe is, amelybe mi is beletartozunk. A kereszt botrányától megbélyegzett közösségről van szó, melyet az Úr segít, hogy legyőzze elkeseredettségét és bezárkózottságát (mely abból ered, hogy a közösség tagjai kifejezetten homályos helyzetbe kerültek, melynek nem látható az értelme). Az Úr megtanítja őket, hogy felismerjék dicsőséges és hatalmas jelenlétének jeleit. A tanítványok számára – Jézus figyelmeztetése ellenére – az Úr halála egy ember életének végérvényes befejeződését jelentette: ez

teljesen összezavarta őket, még ha ezt nehéz is így kimondani. A megfeszített Úrban egyáltalán nem látták az Isten szeretetének, az Atya dicsőségének megnyilvánulását, hanem sokkal inkább a reménységük végét. Most ezek a részek úgy mutatják be Jézust – aki arra tanítja őket, hogy teremtsenek kapcsolatot az igazi valósággal –, mint aki Isten erejének jelenléte közöttünk, még a nyilvánvalóan szerencsétlen és homályos helyzetekben is.

I

Az első történet (1–10 versek) szereplői: *Mária Magdolna, Péter és János*. Ezt a címet adtam neki: *A Feltámadt jeleinek a keresése*. De ezt a címet akár mindegyik fejezetnek is adhattuk volna, az első történeten kívül is.

Mit mond számunkra ez a történet? Mária szerető gondoskodással megy a sírbolthoz, amikor még sötét van. Látja az elhengerített követ, nem hisz a szemének, sőt azonnal természetes magyarázatot keres. Nem képes meglátni a történetek értelmét, ezért fut, hogy Pétert és Jánost értesítse. Péter és János is futnak. Itt észrevesszük, hogy az egyház aggodalma keresi a feltámadás jeleit, főleg amikor kényelmetlen helyzetben van, és nincs semmi kilátás. János látja a lepedőket, de Péter iránti tiszteletből nem megy be a sírboltba. Együtt mennek be és megdöbbenve látják, hogy a lepedők összehajtván fekszenek előttük. János gyors felismerőképességgel megérti, hogy ezek az Úr jelei, és közvetlenül levonja a következtetést, hogy nem lopták el az Urat: „Látta és hitt” (20,8). Íme, a nyomok keresésének története, ahogy azt az első közösség átélte. Miután elolvastuk a szöveget, és átgondoltuk ezeket az eseményeket, feltehetjük a kérdést, vajon milyen, minden időben érvényes jelentése van az egyház és az egyházi közösségek számára a Feltámadt nyomai után való kutatásnak.

A nyomok keresésére induló egyházban különböző vérmérsékletű és felfogású emberek vannak: vegyük szemügyre pl. Mária szeretetét, János gyors felismerőképességét és Péter tömör lassúságát. Különböző típusokkal állunk szemben, akik különböző családi, lelki beállítottsággal keresik az Úr jelenlétének nyomait. De mind, ha valóban az egyházba tartoznak, közösen aggódnak a közöttünk lévő Jézus jelenléteért. Különbözőek az egyházban a lelki ajándékok is, melyeknek megvan a maguk különböző eredeti helyzete: néhányan

gyorsabbak, mások lassabbak; de mind kölcsönösen segítik egymást, kölcsönös megbecsüléssel keresik együtt Isten jelenlétének a jeleit, melyet egymással közölnek, a misztériummal kapcsolatos különböző reakciók ellenére.

Ebben a történetben észrevehetünk pl. a különbözőségeken túl bizonyos együttműködést is: ki-ki közli a másikkal azt a keveset, amit látott, és együtt építik fel újra a keresztény egzisztencia irányvonalát, noha az Úr jelenlétének nyomai a súlyos nehézségekkel és az összekuszálódott helyzetekkel szemben, úgy látszik, mintha eltűntek volna. Emlékezzünk csak alkalmasint Szent Ignác „Szabályok a szellemek megkülönböztetésére” c. fejezetére (vö. ES, nn. 313–336), melyek, úgy tűnik, közvetlenül ezeknek a fejezeteknek az olvasása felé irányítanak bennünket. Itt hivatkozom főleg a vigasztalás szabályaira és a mély fájdalom elviselésének módjára. Különösen arra a második szabályra szeretnék emlékeztetni, miszerint a mély fájdalomban nem szabad tétlenné maradni (ES, n. 319). Amikor hiányoznak az Úr jelenlétének látható jelei, rázzuk meg magunkat, mozogjunk, fussunk, keressük a kapcsolatot másokkal, azzal a bizonyossággal, hogy Isten jelen van, és szól hozzánk. Ha az ősegyházban Magdolna nem tevékenykedett volna közölve reményét, és ha nem segítettek volna egymásnak, senki nem ment volna el a sírboltot megnézni, felesleges lett volna Jézus feltámadása. Csak a kapcsolatteremtés és a kölcsönös segítségnyújtás biztosítja végül, hogy újra egymásra találjanak, és újra egyesüljenek az Úr jeleinek felfedezésében.

Nézzünk meg egy másik szempontot a részlet sokféle vonása közül, melyet szeretnék kiemelni; a 8. és 9. versben azt mondja: „Akkor bement a másik tanítvány is, aki először ért a sírhoz. Láttá és hitt. Eddig ugyanis nem értették meg az Írást, amely szerint föl kellett támadnia halottaiból.” Fontos ismeretet kapunk ezen a helyen az Írások jelentőségéről, az Isten világban való jelenléte jeleinek megértésére vonatkozóan. A szöveg azt akarja mondani, hogy ha a tanítványok valóban ismerték és értették volna az Írást, akkor kaptak volna már egy képet Isten művéről és a világ történelméről, melyben Isten kinyilatkoztatta magát. Akkor elég lett volna csak néhány említés, talán már Magdolna első figyelmeztetése, hogy felismerjék az Úr jelenlétét. De hiányzik belőlük ez a kép, és szükségük van arra, hogy közelebb kerüljenek hozzá, végül lássák és érintsék.

Minden keresztény közösség számára érvényes ez: amikor nem tudjuk felismerni Isten jelenlétét életünk különböző helyzeteiben, akkor az Íráshoz kell segítségért fordulnunk, hogy felismerjük a jeleket, és meglássuk őket sok jelentéktelen dologban, melyek elkerülték figyelmünket, pedig a Feltámadt jelenléte nyilvánult meg bennük.

János így akarja szakadatlanul kiemelni az Írások olvasásának megértésének értékét, hogy beragyogjon bennünket a feltámadt Krisztus dicsősége, és megvilágosodjon előttünk az egyház élete.

II

A második történet (11–18 versek) Mária Magdolnát veszi szemügyre, aki fokozatosan ismerte fel Jézust. Mária Magdolna az a személy, aki a legfeldúltabban keresi a jeleket, és a jeleken keresztül magának az Úrnak a jelenlétét. Maradjunk János elbeszélésénél. Mária Magdolna az első személy, aki az Úrral találkozik, az ő odaadó szeretete tűnik a legőszintébbnek – a tanítvány felismerőképességével és Péter lassúságával szemben – és így kiérdemli a Feltámadt első megjelenését.

Eloolvasva a részletet látjuk, hogy megismétlődik és kihangsúlyozódik Jézus viselkedése, melyet már Nikodémusnál, a samáriai asszonynál, a bénánál és a vaknál is megfigyelhettünk: szeretettel közeledik a barátjához és felteszi a kérdést a jelen helyzettel kapcsolatban. „Kit kerestek?” kérdezte Jézus az első tanítványoktól (vö. 1,38); és most Mária Magdolnához így szól: „Miért sírsz? Kit keresel?” Jézus megkérdezi őt, hogy miért viselkedik így ebben a helyzetben, megvilágítva azt, amit neki magának kellene megértenie, majd közölnie a többiekkel. Miért mutatja be János nekünk Magdolna fokozatos felismerését, ha nem azonnal ismeri fel Jézust, hanem csak kis idő elteltével? Ennek pszichológiai magyarázata van, és János a tanításában össze akarja kapcsolni ezt a történetet a Lukácsnál található hasonló esettel, az emmauszi tanítványok történetével. A feltámadt Úr fel akarja ébreszteni az egyházban a legnagyobb értéket, a hitet. Fokozatosan, türelmesen, egyre jobban közeledve a szívükhöz, tárja fel a lelküket a bizalomra, hogy felismerjék őt. Gondolkozzunk el ezen a szándékon és saját helyzetünkön, életünkön, melyben keressük Isten jelenlétének a nyomait. Vizsgáljuk meg magunkat Jézus Magdolnának való megjelenése tükrében, és akkor megállapíthatjuk, hogy nekünk is biztosnak kell lennünk a hit erejé-

ben, és abban, hogy az Úr mellettünk van. Csak elég kinyitni a szemünket, hogy felismerjük őt jelen helyzetünkben, melyben meghosszabbította és kiterjesztette megtestesülését. Gyakran mondjuk: ha a dolgok másként mennének, ha több értelmünk lenne, ha több időnk lenne imádkozni, ha más tulajdonságaink lennének, ha más helyzetben lenne a közösségünk... de János ezt mondja: ahol te jelen vagy, Uram, ott meg tudod ismertetni velünk hűségedet és szereteted. Ezért a legalapvetőbb tanítás, hogy ebből az evangéliumi eseményből ragadjuk meg azt, amit jól meg kell jegyeznünk, vagyis idézzük fel a megtestesült ige jelenlétét, különböző módon és időben, ahogy János javasolja. Ezekre tehát a közelünkben találunk rá, és amikor egy nyilvánvalóan homályos helyzetben találjuk magunkat, majd hirtelen belülről megfordul az eddigi kilátástalanság, akkor az értünk megfeszített, de értünk feltámadt Úr jelenlétének erejéből határtalan örömet érzünk.

Tovább olvasva ezt a részletet, elmélkedjünk egy másik, véleményem szerint fontos vonásról: Jézus Magdolnának adott üzenetéről: „Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz” (20,17).

Ebben találjuk meg Szent János egész evangéliumának összefoglalását. „Felmegyek”: azaz „az én küldetésem bevégeződött; köztetek voltam, és köztetek maradtam jelenlétemmel, melyet megígértem, és most visszatérek az Atyához, hogy helyet készítsek nektek, és megmutatom várakozásotok értelmét”. „Felmegyek” – mondja Jézus, és ez azt is jelenti, hogy bennünket is hív és vár. Valóban, ha az egyház bizonyos korszakaiban többet gondolt volna az örök életre, miközben mások talán kevesebbet, akkor a valóság azonos maradt volna: a halál mindenki számára ugyanaz marad. A végső várakozás pillanata mindig meghatározó lesz, akár az első szinten jelenik meg, akár az olykor száműzött fogalmak és az alantas dolgok között. Az Úr figyel minket, és mindig vele kell lennünk, az általa megváltott valósággal. Ez marad az alapvető célpontunk, és az életünk iránytűje, amely nélkül életünknek nincs sajátos felépítése és igazi értelme. Végül, gondolkozzunk el Jézus Atyához való visszatérésének egyik vonásán, melyet „szentháromsági”-nak neveznék. Amikor Jézus mondja: „Felmegyek”, ez azt is sugalmazza: „más jellegűre változtatom a világban való jelenlétem módját; a Szentlélekben fogjátok tapasztalni a jelenlétemet, vagyis ne keressetek engem itt vagy ott, hanem keressetek minden helyzetben, a Szentlélekben és a Szentlé-

lekkel, és én kinyilatkoztatom magam nektek”. Ezenkívül azt is mondja Jézus: „Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz.” Ebben megeléjük Jézus művének csodálatos összefoglalását: „az ő Atyja” az, aki elküldte őt, aki küldetésének az alapja, aki az ő ereje az ellentétek között, akibe Jézus minden bizalmát veti, most a „mi Atyánk” is. Ezért mi, akik azt választottuk, hogy Jézussal maradunk, vele azonosulunk, most a bizalomnak és ráhagyatkozásnak ugyanazt a kapcsolatát létesíthetjük az Atyával, ugyanazt a megnyugtató érzést érezhetjük a világban való küldetésünkkel kapcsolatban, amely Jézusnak adatott. Mi is részesülünk halálából és feltámadásából, az ő „Atyától” és „Atyáért” való létéből. Ebben a részesedésben megtaláljuk annak a kinyilatkoztatását, hogy a hitben és a keresztségben, mi magunk is átváltoztunk: benne maradunk, és vele együtt vagyunk az Atyában.

III

A harmadik történet (19–23 versek): Jézus megjelenése az apostoloknak; *Jézus az övéi között*.

Itt is sok témának a szintézisével találkozhatunk: a béke, az Atyától kapott küldetés témájával. Most áttérünk a tanítványokra, akik Krisztusban vannak. Itt választ kapunk a Szentlélekkel s a megbocsátással kapcsolatos kérdésekre, mivel ezek olyan témák, amelyekkel már bőségesen foglalkoztunk, elegendő elolvasni a szöveget, hogy újra halljuk a jánosi tanítás gazdagságát. De ne úgy olvassuk, mintha ez Jézus övéi között véghezvitt tetteinek történeti elbeszélése volna, hanem olyan elbeszélésként kezeljük, mely be akarja mutatni, hogy Jézus milyen módon jön el lelkileg az egyházba.

Mondtuk, hogy János nem foglalkozik olyan sokat azzal a kifejezéssel, hogy Jézus „valóban föltámadt”, mint a szinoptikusok. János Jézus jelenlétének állítására használt kifejezései a következők: „Jézus jön”, vagy „Jézus eljött övéi közé”, éppen annak kifejezésére, hogy Jézus folyamatosan jön az egyházba, történetének folyamatában, bárhol megismétlődhetnek a találkozás és a fogadtatás helyzetei. Az első fogadtatást meghatározza az, hogy a tanítványok újra egybeültek, még ha tele voltak is félelemmel, mindenesetre együtt voltak, bizonyára, hogy imádkozzanak, a kölcsönös segítés és vigasztal-

lás szándékával, s egyszer csak Jézus eljött, és kinyilatkoztatta jelenlétét.

Milyen módon nyilatkoztatja ki? Szellemi jelenlétének ajándékai-val: a békességgel és örömmel. Ignác azt írja a „A szellemek megkülönböztetésének szabályai” című fejezetben: Éppen ezek a feltámadt Úr jelenlétének a jelei övéi között: a jó lélek békét, örömet, vigasztalást, nyugalmat ad, megkönnyíti a nehéz dolgokat, elmozdítja az akadályokat stb. (vö. ES, n. 315). Jézus jelen van a békében és az örömben, melyek megvalósulnak a küldetésben: az Atya egyetlen küldetése a világ felé Krisztus küldetése, most átalakítja azokat, akik benne vannak. Benne találja meg mindegyikünk a maga küldetését. Megerősít bennünket bátorsággal és merészséggel, de ne makacsoljuk meg magunkat, hogy bizonyos célok felé erőszakoljuk az embereket, és hogy beléjük verjünk bizonyos tanítást. Ez a küldetés olyan, melyben mi magunk részesülünk, azonosulva az Úrral és részesülve az akaratában, hogy szeretetének teljességében segítsen az emberiségben. Ez a küldetés a Szentlélekben valósul meg. Jézus *enephuszeszen* („lehelt”), rájuk lehelt (20,22). Ez a szimbolikus mozdulat valószínűleg felidézi a teremő Isten mozdulatát Ádámmal kapcsolatban. A Szentlélek erejében, a kapott küldetésben, új és más teremtményekké alakulunk. Éppen ez az átalakulás teszi lehetővé az üzenetnek a közvetítését mások felé, hogy a bűn, az emberek súlyos terhe elvesztheti rájuk nehezedő nyomasztó erejét, ha az Úr védelme alá menekülünk, és így elnyerjük bocsánatát.

IV

Végül röviden vázolom az utolsó történetet: *Jézus és Tamás* (24–29 versek). Egyrészt, ez a történet bemutatja nekünk az ember bezárkózását a misztérium előtt. Nem könnyű észrevenni Isten jelenlétének nyomait a világban: néhányan először meglátják – talán ezek azok, akik tele vannak szeretettel –, mások gyors felismerőképességgel rendelkeznek; mások pedig lassú és csendes emberek. Itt vannak azonban a kételkedők is, akik utoljára érkeznek a célba, de végül ők is megérkeznek. Senki sincs kizárva, ha alapvetően komoly és jóakarattal rendelkezik. Jézus mindenkinek szeretettel nyilatkoztatta ki magát, kinek-kinek a maga módján. Másrészt a történet Jézus jóságának a csúcspontján tűnik fel. Jézus keresi a megfelelő módot a kapcsolatteremtésre Tamással, aki különbözik Magdolnától, János-

tól és Pétertől. Mindenkinek megvan a lehetősége kitárulkozni az Úr jelenléte előtt. Nem egyformán felel meg minden eszköz mindenki számára, de mindenkinek a rendelkezésére áll egy lehetőség, egy idő, amikor felismerheti az Urat. Biztos, hogy az Úr mindenkinek meg akar mutatkozni, azoknak is, akik alkalmatlanabbaknak tűnnek erre, és még inkább azoknak, akik visszautasítják. Erre a bizalomra nevel bennünket az evangéliumi tanítás, még ha nem is tudunk mindig közvetlenül konkrét tapasztalatokra támaszkodni, melyeket olykor mindenki ellentmondásosnak vél.

Tamás akkor látja viszont Jézust, amikor egybegyűjti „övéit”, a többi apostolt: amikor alázatosan elfogadja, hogy a többiekkel legyen, még ha nem is érti a lényegét. Nyilvánvaló, hogy a szöveg ki akarja emelni ezt a részletet. Az elbeszélés érinti az egyik boldogságmondást, az egyiket a Jánosnál található kettő közül: a „hit boldogsága” – most erről van szó – és a „tevékenység boldogsága” („Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így is tesztek”: 13, 17). Hinni és tenni. Boldogok vagyunk, ha felnyitva szemünket Isten jelenlétének életünkben fellelhető jeleire – úgy ahogy vannak, és nem úgy ahogy elképzeltük vagy akartuk őket – hiszünk a közöttünk jelenlevő, feltámadt Jézus hatalmában.

A „PRESBITEREK” EGYHÁZA (JN 21)

Ezzel az elmélkedéssel János evangéliumának 21. fejezetéhez szeretnék néhány útmutatást adni. Ez a fejezet három történetet tartalmaz: *Jézus megjelenése a (Tibériás) tónál*, halászás közben; *Jézus és Péter párbeszéde*; végül *Péter és János összehasonlítása*. A Lelkigyakorlatokra való utalásként emlékeztetlek benneteket a „Szabályok az egyházzal való együttérzésre” (vö. ES, nn. 352–370) c. fejezetre. Valóban, fejezetünk bizonyára tartalmaz valamilyen egyházi értéket, ezért adtam elmélkedésünknek *A „presbiterek” egyháza* címet, feltéve, hogy valószínűleg az evangélium éppen azoknak a presbitereknek a munkája, akik megértették Szent János halála után a jánosi tradíció jelentőségét, melyet az egyház helyzetére vonatkoztattak. Egyébként ez az egyház tipikus problémáját világítja meg: a megtestesült Ige jelenléte hogyan folytatódik, milyen sajátos módon mutatkozik meg az egyház életében.

Világos, hogy Péter az elbeszélés középpontja. Itt három egyházi vonatkozással találkozunk, melyek tükrében képet alkothatunk róla: a többi hat apostol Péterrel van, Péter és Jézus párbeszéde, Péter és János. Péter alakja már az előző fejezetekben feltűnik, amikor Mária Magdolna elviszi neki a hirt. Ő rögtön odafut Jánossal a sírbolthoz, később ér oda, de János az iránta érzett tiszteletből megvárja őt. Már ebben a történetben találhatunk néhány érdekes utalást arra vonatkozóan, hogy a korabeli közösségeket mi ragadta meg ezekben az apostolokban, akikben saját életük felépülését látták.

Íme, a három történet; mindegyikükhöz adok útmutatást, hogy gyümölcsöző legyen az olvasás és az egyéni elmélkedés.

I

Az első történet: Jézus megjelenése a tónál halászás közben (21,1,14). Ennek a megjelenésnek az értelméről már elméltünk Mária Magdolna története kapcsán, melyhez hasonlít is egy kicsit, de míg ott egyetlen személyre vonatkozott, itt közösségi eseményről van szó: az Úr a közelben van, hogy bizonyosságot tegyen az együttlévő közösségnek. Itt szinte arra gondolhatnánk, hogy a közösség levert hangulatban van; s ez az állapot mindenkinek azt súgná, hogy ki-ki a saját személyes biztonságát keresse, és ne törődjön a közösségi kötelezettségekkel. Valójában, itt az együttműködésre kapunk példát, melyben az első órától kezdve barátokká lett apostolok továbbra is társak maradtak, akiket Jézus az első napokban hívott meg, és akikkel elkezdte a megtestesült Ige történetének nagy példabeszédét (Péter, Nátánél, Zebedeus fiai, az egyiket már az elején meghívta), ezenkívül Tamás és még két, meg nem nevezett tanítvány. A felsorolás elején szerepel Simon, feltűnő helyen, ahogy ez már a Magdolnával kapcsolatos elbeszélésnél is kitűnt. Ez fejezi ki Péter jelentőségét a közösségi életben. Főleg Péter alakja meghatározó, mert a közösségben az érettek alkalmasak az együttműködésre: mindnyájan együtt akarnak cselekedni, együtt akarják legyőzni a jelenlegi nehézségeket.

A történet első részének tanítása tehát a következő: még ha az éjszaka hosszú és fáradtságos is, ha a munka nehéznek és eredménytelennek tűnik is, és ha a szomorú időszak azt is súgná, hogy mindenki menjen inkább haza, akkor is szükség van az együttlétre és a közös munkára. Ebben az állhatatos együttlétben – azoknak az embereknek a közös és fáradtságos munkájában, akiket elsőként hívott meg az Úr – újra feltűnik az Úr elveszettnek hitt jelenléte s újra visszatér.

Valóban, felvirradt az Úr hajnala. Az *eszte* ige azt sugallja, hogy ott volt, hogy már ott volt, talán egész éjszaka, de nem lehetett látni; hanem csak reggel vált láthatóvá. Jézus három jel által mutatkozik meg – megéri a fáradtságot, hogy figyelmesen elolvassuk a részletet, elméltünk róla –, ez a rész is, mint ahogy a többi, nagyon gazdag a szimbolikus jelentésekben és a kifejezett tanításon való elmélkedéshez választott szavakban. Jézus tehát három különböző módon jelenik meg, még ha ezek ki is egészítik egymást. Az első helyen megjutalmazza azokat, akik állhatatosan kitartottak együtt a közösségben, és a saját helyükön maradtak a nehézségek ellenére: ezt a

kitartást saját jelenlétével jutalmazza meg Jézus. A második helyen azokat jutalmazza meg, akik bizalommal követik utasításait. Még ha ezek az utasítások az első pillanatban furcsának is tűnnek, és nem lehet jól megérteni őket. De a bizalom mélyreható érzésének hatása ösztönösen mozgatja az apostolokat Jézus hangja felé, és meggyőzi őket, hogy valóban őt hallják. Őket bőséges halfogással ajándékozza meg, melyet a hosszú és fáradságos éjszakai munka alatt sem sikerült elérniök. Végül Jézus az ő szokásos jóságával és barátságával mutatkozik meg övéinek, most is nagyvonalúan és szeretettel fordul feléjük, kérve és felajánlva, hogy szívük egységben olvadjon össze.

A részlet tanítása továbbá arra a közösségre vonatkozik, amelynek mindig gondolnia kell arra, hogy az Úr a közelben van. Ki kell nyitni a szemünket és elfogadni az ő gondoskodó utasításait, hogy tudatosuljon magunkban, hogy ő nem változott meg, sőt állandóan barátként működik közöttünk. Jósággal és hatalommal, ahogy a kezdetkor Kánában láttuk, majd azokban a személyes találkozásokban, melyekre nyilvános működése közben került sor.

II

Ez a történet egy másikat készít elő: *Jézus és Péter beszélgetését* (21,15–19). Röviden elemezzük a szöveget, és majd látni fogjuk Szent János tanítását, az egyház jövőjének tükrében.

Olvassuk el a szövegben Jézus háromszor megismételt kérdését Péterhez, melyet háromszor megismételt megbízás követ. A három kérdés Péter Jézus iránti szeretete körül forog, s ezek fordított sorrendbe vannak állítva, mint ahogy azt már várhattuk volna. Erre a fokozásra számíthattunk: „Szeretsz? Nagyon szeretsz engem? Mindenkinél jobban szeretsz engem?” A sorrend viszont fordított: „Mindennél jobban szeretsz engem?” Majd egyszerűen: „Szeretsz engem? Kedvelsz engem?” (*agapasz me leion touton? Agapasz me? Phileisz me?*). Fokozás figyelhető meg az igék használatában is, melyeket általában mindig egyféleképpen fordítanak, de melyeket valójában helyesebb lenne így fordítani: Azt mondja neki: „Simon, János fia, szeretsz engem?” ... Majd harmadszor: „Simon, János fia, kedvelsz engem?” Ez a fokozás úgy tűnik, hogy egyre jobban Jézus személyére akarja vonni a figyelmet. Más szavakkal, a Jézustól Péternek adott pásztori megbízatás az Úrral való bizalmas, bensőséges, gyermeki kapcsolatra támaszkodik, s erre sokkal inkább, mint bármilyen más

emberi értékre, vagy egy kormány képességeire, vagy minden más tisztség képességeire. Ennek a szolgálatnak az első jellegzetessége a bensőség, mely nem az emberek tetteiben vagy ítélő szavaiban mutatkozik meg, hanem Jézus által kell ismertté válnia, aki a szívekben olvas: „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek téged” (21,17).

A harmas kérdést harmas válasz és Jézus háromszori állásfoglalása követi, a megbízással együtt. Itt is az eredeti szövegben a kifejezések szabályos váltakozásával találkozunk, melyet nehéz a fordításban visszaadni. Jézus választát így kellene olvasni: „Pásztorkodj”; „Légy pásztor”; „Pásztorkodj”. A két ige a görögben különbözik egymástól. Nehéz azt megállapítani, hogy csak egy szótani hullámról van-e szó, vagy a különböző vonások szándékos kiemelésével állunk szemben? Mindenesetre, a *poimaine* szó bizonnyára a *poimén*-re utal, a pásztorra, akiről a 10. fejezetben van szó. János ebben a részletben a „Jézus pásztor” gondolatára irányítja figyelmünket. Most ugyanezek a jellegzetességek Péterre vonatkoznak. Milyen pásztor volt Jézus? Aki nyája előtt jár, és akit a bárányok hangjáról ismernek, aki azt akarja, hogy juhain mindig az életet jelentő legelőn legyenek, aki tökéletesen ismeri őket. Ezután már következtethetünk arra, hogy Jézus milyen feladattal bízta meg Pétert. A hitben elkötelezettek lelki vezetéséről van szó. Így felmerül a kérdés, hogy ez a feladat különbözik-e a missziós megbízatástól: „Emberek halászává teszlek” (Lk 5,10). Véleményem szerint azt mondhatjuk, hogy ez kimondottan a hívők csoportjára vonatkozik, amennyiben Jézus tevékenységét folytatja, pásztori minőségben övéi felé, a tizenkettő felé: vezette, irányította őket, a számukra kijelölt legelőre. Ez egy tágabb küldetést is magába foglal, mert Jézus a 10. fejezetben erről is beszél: „Más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akolból valók.” Tehát ez olyan feladat, amely minden ember pasztorális vezetését tartalmazza, az Atyától Krisztus felé.

A szöveg elemzése közben hirtelen feltűnik még egy talán tisztán filológiai eltérés, amely azonban rámutat a feladat nagyságára. Utalok a 15., 16., 17. versekben használt kifejezésekre, ahol a pásztorkodás tárgyának megjelölésére beszél a „bárányok”-ról és a „juhok”-ról. Mi a különbség? Nehéz meghatározni. Bárányok és juhokcák, görög nevek. De mivel a kódexek néha zavarosak, egyiket a másik felcserélik, nagyon nehéz kihámozni a szövegből az eredeti értel-

met, és pontos irodalmi szerkezetet alkotni belőle. Valószínűleg a változatok egyszerű vonásával játszik. De a feladat nagyságát is meg akarja mutatni, amely a munka különböző módszereit hozza magával, a kiválasztás szerint: az elején a kezdőkét, a továbbiakban azokét, akik fejlődés alatt állnak és előre haladnak.

A 18–19. versekben a pasztorális megbízatás szorosan össze van kötve Péter vértanúságának megjövendölésével. „Jézust szeretni” össze van kapcsolva azzal a gondolattal, hogy az életet is oda kell adni érte. A pásztori hivatás ebben az önfeláldozásban is megmutatkozik, ahogy Szent Tamás nagyon jól megmagyarázza a Jn 10. fejezethez fűzött kommentárjában. A világi dolgokat irányító pásztor és az egyház pásztorja közötti különbség az, hogy míg annak, aki a világi dolgokat irányítja, nem kell az életét másokért adni, mert csak egy bizonyos pontig van elkötelezve, addig az egyház pásztorja teljesen el van kötelezve, hogy akár az életét is odaadja. Ez az igazi jellemző vonás, amely mélységesen megnyilvánul abban az emberben, aki össze van kötve a rábízott személyekkel, ha komolyan megéli a Jézustól kapott küldetést.

A szöveg rövid elemzése után feltehetjük a kérdést: melyik az a folyamatos tanítás, melyet ki kell ragadnunk belőle? Vegyük alapul akár a korabeli jánosi közösséget vagy az egyházat, aki majd állandóan alkalmazza és átgondolja hagyományában ezt a szöveget. Mindenesetre én a következő három gondolatot javaslom megfontolásra, melyek kifejezetten Péter hivatására vonatkoznak. 1. *Péter az egyház pásztorja*. Ez Jézus legvilágosabb rendelkezése, melyet a közösségnek meghagyott. 2. Ez a hivatás a *szereteten* alapul, és azon a képességen, hogy *valaki oda tudja adni az életét*, amely a szeretet következménye. 3. Ezzel a hivatással együtt jár a *próbatétel*, a *vértanúság* legnagyobb próbatétele, melyet Péternek előre megmondott: „Mikor fiatalabb voltál, magad övezted föl magadat és oda mentél, ahova akartál. De majd ha megöregszel, kiterjeszted kezedet és más övez fel téged, aztán oda visz, ahová nem akarsz” (21,18). Valószínűleg itt már a kereszt gyötrelmeire céloz (ezek a sorok akkor íródtak, amikor Péter már halott volt), vagy legalábbis egy általános utalás arra, hogy Péter vértanúságot fog szenvedni. Mindenesetre, ha elfogadjuk ezt a három alapelvet, akkor ezekből három tanítás és ezzel összefüggő kötelesség ered a közösség számára.

1. A közösség hivatott elismerni Péter folyamatos tevékenységét

az egyházban, mint Jézus pásztori tevékenységének folytatását. A számos különféle jelekben elismerteti velünk az Úr állandó jelenlétét és tevékenykedését övéi között, mint a megtestesülés folytatását. Jelen van a Szentlélek is, mint víz, kenyér és szó; közéjük tartozik Péter is, mint a nyáj pásztora. Ő olyan jelet alkot, ami láttán felismerjük az Úr jelenlétét, hogy benne bízunk, és ő legyen cselekedeteink célpontja.

2. Ha ez a hivatal a szereteten alapszik, akkor ebből az következik – amit mint olyat már elfogadtunk és megmagyaráztunk –, hogy ez a szeretetszolgálat. Nem más meggondolás alapján történik ez a szolgálat: nem mint elkerülhetetlen felépítés, vagy mint szükségszerű szervezet, vagy mint kisebbik rossz, hanem kizárólagosan mint a szeretet szolgálata. Péter nemcsak azért van ott, hogy rendet tegyen a közösségben, hanem azért, hogy a szeretet szolgálatát teljesítse, melyet az Úr rendelt el előre az egyháza számára, mint a megtestesülés egyik gyümölcset. Az Úr azt akarta, hogy műve az apostolok között folytatódjék az egyháznak ebben a külső vonásában is, amely a valóságban az emberek között való jelenlétének a meghosszabbítása. A tekintély jelenléte jelenti a közösségben Jézus övéivel való jelenléte egyik formájának elfogadását. Ezt a jelet el kell fogadni, mint a szeretet szolgálatát és mint a feltámadt Úr jelenlétének az ajándékát.

De ez nemcsak elfogadás, hanem a szeretet szolgálatának a magyarázata is. Péternek és jogutódainak pásztori megjelenését megvilágosított tekintettel kell nézni, hogy a külső jeleket helyesen tudják értelmezni. Miben áll ez a helyes értelmezés? A bizalomból születik, hogy Péter a szeretettől sugalmazva hozza meg döntéseit, melyeket az Úr tesz számára lehetővé. Ebben az értelemben kell érteni és magyarázni döntéseit, melyeknek meg kell egyeznie az Úr akaratával, és ez előmozdítja a szeretetet, és magával hozza a lélek igazi és magától értetődő szabadságát.

Tegyünk egy összehasonlítást a Biblia értelmezésével. A Bibliával szemben különböző lelkületű emberek mutatkoznak meg: néhányan szigorúak, mások kételkedők, megint mások szabadok. A szigorúak rossz néven veszik a Biblia egyforma szavait, amint Péter mondja második levelében: „Vannak bennük nehezen érthető dolgok, ezeket a tanulatlan és állhatatlan emberek kicsavarják a saját vesztükre, akárcsak a többi Írást is” (2Pét 3,16). Ma beszélünk bizonyos irodal-

mi tehetetlenségről, a jelentések analógiájának és a Biblia irodalmi formáinak, sokféleségének megértésére. Nézzük meg a kételkedők ellentétes véleményét, akik racionalistáknak vallják magukat, és akik gyengítik az Írás erejét. Mi azonban nem merev vagy alapozó irodalmiasságra hivatunk, mely bezárja a szívet és a lelket, sem pedig racionalista állásfoglalásra, azokéra, akik vállat vonnak, és ezt mondják: „Igaz, a Biblia ezt mondja, de mi majd úgy teszünk, ahogy nekünk tetszik.” Mi az értelmezésre hivatunk, hogy felszabadult lélekkel tudjuk megragadni az igaz tanítást. Aki szereti a Bibliát, az bele tud helyezkedni törekvéseinek horizontjába, az megérti a jelentést, és a szív szabadságával el is fogadja azt. Hasonlóképpen mondhatjuk: aki szereti Pétert, és helyesen az Úr ajándékaként fogadja el, a lélek szabadságával, mint megjelenésének értelmét, az meg fogja látni bennük, hogy miként valósul meg a szeretet előtérbenyomulása, és így szeretettel engedelmeskedik. A Biblia helyes értelmezése fáradságot, figyelmet, körültekintést, megkülönböztetést kíván, mert nélkülül könnyen lehet tévedni, túlzásokba esni, tökéletlenül magyarázni. Így minden mesteri értelmezés, összeegyeztetés, önhatalmú beavatkozás is azonos állásfoglalást kíván, kizárva akár a merev lelkületet – mely mindent kritikátlanul, vakon elfogad, anélkül, hogy megértené a parancsolt dolog célját vagy indítóokát –, akár a lankadságot, mely csak azt fogadja el, ami neki tetszetős, és visszautasítja, vagy nem vesz tudomást arról, ami nehezebbre esne. Ez a magatartás a Bibliával szemben, megismétlődik a Mesterrel szemben is, egy-egy zsinattal szemben is, és a közösség életének minden tekintélyelvi magyarázatával szemben. Intenzíven kérnünk kell ezekben a mostani időkben, hogy nyissa meg és tegye szabaddá szívünket az Úr – ezt föltételezi a hitbeli látás –, s hogy vezessen vissza minket Jézus személyéhez, és erősítsen meg a hűségben, amellyel tartozunk neki.

3. Péter hivatalával együtt járnak a megpróbáltatások. Ha a közösség hallgatja az Evangéliumot, annak az is a következménye, hogy nem hagyhatja magára Pétert a nehéz pillanatokban. Vele kell maradni, azon a módon, melyet Jézus övéihez intézett szavai is igazolnak: „Ti viszont kitartotok velem megpróbáltatásaimban” (Lk 22,28). Emlékezzünk, hogy az első közösség – miközben Pétert vád alá helyezték, és az emberi bíróság általi ítélet kimondására kellett várnia –, „az egyház szüntelenül könyörgött érte Istenhez” (ApCsel

12,5). Az imádság és a szeretet mélységes együttérzése nyilvánult meg ekkor, az egyház hűségének jelében, olyan módon, amit Jézus választott a világban való jelenlétének kinyilvánításához.

III

Egy gyors pillantást vetünk a harmadik történetre, a *Péterrel és Jánossal* kapcsolatos jövődölésre.

Ez eléggé titokzatos részlet, melyet részben talán még meg kell értenünk, és melyhez az exegeták sokféle lehetséges magyarázatot fűznek. Biztos azonban, hogy néhány elem kiemelkedik belőle. Mindenekelőtt Péterben felmerül egy kérdés Jánossal kapcsolatban, és ezért megkérdezi Jézust: „Uram, hát ővele mi lesz?” Jézus így felel: „Ha azt akarom, hogy így maradjon, amíg el nem jövök, mit törődöl vele? Te kövess engem!” (21,21 sköv.) Mit jelent ez a kijelentés? Nyilvánvaló, hogy itt Jézus korlátlan szabadsága jut kifejezésre, Péterre, Jánosra és a többi apostolra vonatkozóan, vagyis hogy azt teszi, amit ő akar. Mindenesetre, az a történelmi háttér: Péter szeretete Jézust, azonban nem ő volt az a tanítvány, aki a legjobban szerette. Az ázsiai közösségben úgy emlékeztek Jánosra, mint arra a tanítványra, akit „szeretett Jézus”. Itt felmerül a kérdés, hogy miért Péternek kellett halállal tanúságot tennie a hitről, miközben János hosszú életet élt, és nyugodtan halt meg ágyában: nem lett volna-e igazságosabb, hogy János tegyen tanúságot úgy, ahogy Péter tette? Bizonyos értelemben ez a kérdés árnyékot vet János alakjára, abban az értelemben, mintha Jánosnak – azért, mert az Úr őt szerette a legjobban – nem lett volna annyi bátorsága, mint Péternek. Itt az Úr kinyilvánítja Isten abszolút szabadságát cselekedeteiben: bizonyos személyektől, akik kevesebbet képesek adni, sokat kér, és másoktól, akik sokat adhatnának, szembeötlően keveset kér. János maradni hivatott, azaz, hogy hosszú jelenléte által az egyházban tegyen tanúságot. Péter ellenben, lévén aki lassabban érti meg a dolgokat, de indulatosabb, olyan gyötrelmes küldetést kapott, melyet személyesen kellett véghezvinnie. János feladata lehet, hogy hosszan maradjon az egyházban, mint az Ige tanúja, mint akinek a hívők közösségét Jézus szavaival kell táplálnia, és megismertetni az ősegyházban a húsvéti misztérium mélységes értelmét. Az Evangélium végén pedig kifejezésre jut, hogy János meglátatja mindannyiunkkal, hogyan kell készen állni Jézus kéréseivel szemben, melyek

talán különböznek attól, amit mi várunk: talán egy olyan sors, melyet nem érdemelünk, vagy könnyebb sors, mint amit előre várhattunk. Ezt az Úr korlátlan szabadságával dönti el, mely végül mindent magában foglal össze. Itt van szükség a hozzá való ragaszkodásunkra a hitben, hogy elfogadjuk, amit szán.

Íme a fejezet utolsó szavai: „Ez az a tanítvány, aki tanúságot tesz minderről és ezeket írta. Tudjuk, hogy igaz az ő tanúsága. Jézus még sok mást is cselekedett. Ha egyébként mind megírnák, azt hiszem, az egész világ sem tudná befogadni a könyveket, amelyeket írni kellene” (21,24 sköv). Mit akar jelteni ez a kicsit naiv befejezés, melyet János tanítványai fűztek az evangélium végéhez? Azt hiszem, azt akarja mondani: a Lelkigyakorlatokban Szent János evangéliumáról akartunk olvasni és nem érintettünk néhány szempontot. Úgy tűnik, talán ez fontosabb, mint amit kigondolhattunk volna. Valójában Jézus műve végtelenül nagyobb. Ott tartunk – hála Istennek –, hogy meglepően mindig új az, amit az Úr elénk tár, misztériumának végtelen óceánja, melyet részben érintettünk. Magának Jánosnak sem sikerült kimerítenie Isten misztériumát. Ez nagy alázatosságra készítet bennünket, azzal a kevéssel kapcsolatban is, amit elmondhattunk, és a sokkal kapcsolatban is, amit el kellene mondanunk; határtalan bizalom töltsön el bennünket, mert Isten még sok dolgot tartogat eljövendő elmélkedéseink számára.

MÁSODIK RÉSZ

HOMÍLIÁK

ELSŐ HOMÍLIA

A KERESZTÉNY IMÁDSÁG MISZTÉRIUMA (Jn 16,23 sköv.)

Jézus szavairól elméltünk, a mai idők egyházának drámai helyzetével kapcsolatban, annak a távlatában, ami kiterjed lelkigyakorlatos imádságainkra; mert az imádságunk, még ha Istenhez fordul is, mindig egy konkrét helyzet háttérével kapcsolódik össze.

Az a helyzet, melyet az egyház tár kortársaink elé, nagyon kockázatos, és a fontos értékek elvesztésének és a hitelenségnek fenyegető jelenségétől terhes. Ez azokkal történik meg, akik nem éberek, és nem óvatosak, akik úgy kezelik a lényeges értékeket, hogy semmilyen kockázatot nem vállalnak velük kapcsolatban.

Ebben a helyzetben a háttér túlságosan komoly, mely el kell hogy kísérjen minket, és amelyet gyakorolnunk kell ezekben a napokban az imádságban. János evangéliuma az imádság iskolája. Ha figyelmesen vizsgálódunk, egy egész sor példát találunk a Jézushoz szóló imádságokra: fohászkodás, kérések, könyörgések, siráncok, aggódó kiáltás, hitvallás, a szeretet tiltakozása, beszélgetések; melyek kicsit szétszóródottan találhatók meg végig az evangéliumban, de valóságos példákat szolgáltatnak az Istennel való párbeszédünk mintájára.

János nemcsak a Jézushoz intézett imák sorozatát mutatja be nekünk, hanem Jézus imáját is az Atyához. Ez az evangélium Jézus hosszabb imáját mutatja be a 17. fejezetben; ezenkívül más könyörgéseket, kéréseket, kiáltásokat is, melyeket maga Jézus intézett az Atyához.

Ezen az estén azonban János evangéliumának, mint az imádság iskolájának jellegzetes vonásait szeretném feltárni, amennyiben néhány tanító gondolatot nyújt, Jézus imádságával kapcsolatban. Először Jézusnak az imádságról szóló hat mondására figyeljünk. Mind a hat a 14., 15., 16. fejezetekben található, melyek János

evangéliumának rejtélyes, megvilágosító vagy megnyilatkozó részében hangzanak el. Ez is érdekes: az imádság hozzátartozik a kinyilatkoztatás pillanatához, amely Krisztus és az Atya igazi kapcsolatának a feltárulkozása. Melyek ezek a legfontosabb mondások, melyeket az evangélium olvasásakor már hallottunk? Nézzünk néhány részletet: „Bármit kértek majd a nevemben az Atyától, megteszem nektek”, és „Ha pedig tőlem kértek valamit a nevemben, azt is meg fogom tenni” (14,13–14).

„Ha bennem maradtok, és tanításom tibennetek, kérjetek, bármit akartok: megkapjátok” (15,7).

„Akkor mindent megad nektek az Atya, amit nevemben kértek tőlem” (15,16).

Végül a már hallott részlet (16,23). Hogyan lehetne elrendezni Jézus szavait az imádsággal kapcsolatban, milyen módon érthetjük meg a jelentésüket? Javaslok egy elrendező szempontot, mely megvilágítja, hogy János mit akart mondani erről az alapvető kereszteni magatartásról. A részleteket három cím alatt gyűjtöttem össze:

- *Az imádság krisztológiai misztériuma*
- *Az imádság eszkatologikus misztériuma*
- *Az imádság átalakító misztériuma*

Az imádság krisztológiai misztériuma cím alatt a 14,13,15.16. és a 16,23–24-et nézzük meg, melyekben a „kérjetek az én nevemben” típusú kijelentés szerepel. Az imádság olyan valami, amit Jézus „nevében” végzünk. Könnyebb a szöveg a 16,23–24-ben: „Bármit kértek majd a nevemben az Atyától, megadja nektek.” Nehezebb és homályosabb részlet a 14,13–14, amelyben nem mondja, hogy „kérjétek az Atyát”, hanem ezt mondja: „Ha pedig tőlem kértek valamit a nevemben.” Valóban zavarba ejtő ez a kijelentés. Meg kell magyarázni, hogy mit akar mondani ezzel, „ha pedig tőlem kértek valamit, nevemben”. Ez a „kérés” így homályos, és sokan bírálták, vagy figyelmen kívül hagyták, éppen azért, mert nem tudták megmagyarázni, hogy mit jelent „kérjétek tőlem az én nevemben”. Úgy gondolom, hogy éppen a nehézsége miatt hagyták ki néhány kéziratból. De nyilvánvaló itt is, hogy hol nem akarták Jézus „nevét” szóba hozni, ez a név jelen van: az imádság krisztológiai misztérium, olyan valami, amit nem magunktól teljesítünk, hanem Krisztusban, az ő „nevében”.

Mit akar tehát jelenteni, „kérjétek Jézus nevében”? Formulába

öntve, a liturgikus imádságok így fejeződnek be: „A mi Urunk Jézus Krisztus által”; ez egy valódi formula, de többet akar kifejezni. Például kifejezi a bizalmat az ő közbenjárásában: ő az üdvösség misztériumának a középpontja, az Üdvözítő és minden üdvösség az ő nevében érkezik el. Kérjük az Atyát az ő nevében, hogy megismerjük az üdvösség misztériumának forrását.

Találkozunk azonban egy másik misztériummal is, mely más jánosi szövegben is megmutatkozik, és melyet most meg kell alaposan fontolnunk, miközben az imádság eszkatologikus vonására gondolunk.

Néhány szöveg tehát a Krisztus misztériumát emeli ki, miközben mások az *eszkatologikus* misztériumot; ezeket már olvastuk: „Azon a napon majd az én nevemben kértek, és nem mondom majd nektek, hogy én kérem az Atyát értetek” (16,26). Még a 23. versben, találunk egy látszólagos ellentétet: „Azon a napon nem lesz már kérdeznivalótok tőlem.” Mi az „a nap”? Ez a nap Jánosnál nyilvánvalóan az eszkatologikus nap. Ezt úgy tudjuk megvilágítani, ha egy másik részletet is megnézünk, melyben az „azon a napon” kifejezés megmutatkozik. „Azon a napon megtudjátok, hogy én Atyámban vagyok, ti pedig én bennem és én tibennetek” (14,20).

Mi fog történni azon a napon? Akkor egy olyan azonosulás jön létre közöttünk és Krisztus között, mint Krisztus és az Atya között, melyet nem kell többet kérni az imádságban; vagy ha kérjük, akkor is mi magunk leszünk Krisztusban, hogy megmutatkozhassunk az Atyának, és az imádság már önmagában meghallgatott lesz. Továbbá, az imádság a földön összekapcsolódik az eszkatologikus misztériummal, amennyiben a gyermeki teljesítés állapotát előlegezi, amelyben imádságunk magáé Krisztusé lesz, és melyre maga az Atya ihlet bennünket, mert Krisztussal egyek vagyunk az Atyában. Így az imádságunk is ugyanaz a vágy, ugyanaz a sóhaj, mint magának az Istennek – úgymond – a lehelete. Az imádság az eszkaton előlegezése, a jelen pillanatban, a gyermeki meghallgattatás állapotában, amely tipikusan eszkatologikus helyzet. Bemutathatjuk János imádsággal kapcsolatos utolsó részletét, amelyben az imádságról, mint az átalakító misztériumról beszél, vagy mint az azonosulás mintájáról: „Ha bennem maradtok, és tanításom tibennetek, kérjete, bármit akartok: megkapjátok” (15,7).

Mi történik az imádságban? Mostantól fogva megvalósul azono-

sulásunk Jézussal, aki bennünket is az Atya és Fiú egységébe helyez, és közvetlenül számon tart minden meghallgatott imádságot, mert maga az imádság Isten ihletésétől árad belőlünk, így Istennek a „lehelete” alakít át minket. Biztosan ez az imádságról adott tanítás alkotta a szinoptikusok mondanivalóját: „Kérjétek és kaptok, zörögsetek és megnyílnak, kérjétek és teljesítik”; de bizonyára a szinoptikusok az imádságot az Atya és Fiú akaratával való azonosulás pillanatának tekintik, a Jézus szavaihoz való kapcsolódás által. Más kifejezésekben, aki imádkozik, Jézus magatartását ismétli meg magában, melyet a 8,29-ben mond Jézus: „Én mindenkor azt teszem, ami neki kedves”; és a 11,41–42-ben: „Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál.” Ahogy Jézus hallgat az Atyára, úgy hallgatja meg őt az Atya.

Imádkozni tehát azt jelenti, hogy a Fiúban vagyunk, és a gyermeki bizalomban részesülünk, amikor az Atyát hallgatjuk, és ő meghallgat minket. Az imádság így az öröm forrása, mert az azonosulás jele, és az Atya és a Fiú egységének a gyümölcse. Az imádságban tehát az a bizalom nyilvánul meg, melyről az evangéliumi szöveg beszél. Ez az a *parreszia* (bizalom), melyet János sokkal világosabban magyaráz meg (1Jn 5,14) levelében: „Az a parreszia (bizalom) él bennünk iránta, hogy bármit is kérünk akarata szerint, meghallgat minket. Tudjuk ugyanis, hogy ő sugallta mindazt, amit kérünk.” Kérésünk úgy él bennünk, hogy már Isten előzetesen belénk oltotta. Ezt a magyarázatot Márk érthetőbben egy misztikus szóval fejtí ki a 11,24-ben: „Mondom ezért nektek, bármit kértek imádságban, higgyétek, hogy megkapjátok, és úgy is lesz.” „Kérni”, ebben a látomásban már teljesített és megkapott, mert Isten akaratának dinamizmusából táplálkozik. Ez a márkí szöveg így homályos, ezért sokan átalakították – ahogy említettük – a kéziratokban: nem „higgyétek és megkapjátok”, hanem „higgyétek, hogy majd megkapjátok”, vagy „a megkapásban hisztek”. De így el van fordítva az értelme, miközben a valódi értelme ez: „higgyétek, hogy megkapjátok, és úgy lesz”.

Levonhatjuk tehát a következtetést: az imádságról szóló tanítás túlságosan magas, túlságosan fennkölt? Azt hiszem, hogy nem, ha tapasztalataink egyik vonására gondolunk, vagy vágyainkra, imáinkra, és számolunk azzal, hogy alapjában véve semmit nem tudunk igazán kérni és semmi után nem vágyakozhatunk igazán, amikor

helyesen imádkozunk, ha nem az Atya ihlet minket, és ha nem a Szentlélek működik bennünk. Ha Isten munkálkodik bennünk, annak az a magyarázata, hogy adni akar valamit. Ha pedig akar adni, akkor már ténylegesen meg is adta: az üdvösség az, amit nekünk akar adni, hogy végérvényesen a miénk legyen. Többé nem imádkozunk aggodalmaskodva, szinte azt mondhatnánk, kikönyörögve valamit Istentől, hanem hittel ráhagyatkozunk Istenre, azzal a biztonsággal, hogy ő adja a kegyelmet az imádsághoz, és üdvözít bennünket.

MÁSODIK HOMÍLIA

AZ ELSŐ TANÍTVÁNYOK (Jn 1,35–51)

Hol játszódik le a találkozás Jézus és a leendő tanítványok között? János nem beszél erről, mert ez az esemény állandóan zajlik: Krisztus megy és hív. Szent János azonban használ időmegjelölést: „Másnap”. Ez a második „másnap” az első megnyilatkozás után, azaz a megnyilatkozás első hetének második napja. Az első napon egyedül Keresztelő Szent János beszél; a második napon a tanítványokhoz fordul és Jézushoz vezeti őket: János kisebbedik, Jézus nő.

A jelenet bemutatásánál a tanítványok Keresztelő Szent Jánossal vannak; látják Jézust, János róla beszél, és a tanítványok odamennek hozzá. Jézus közöttük jár-kel: nem lehet tudni róla, hogy honnan jön és hová megy. Jézus így munkálkodik: sétál, járkál, és néhányan követni kezdik. Mit tesz Keresztelő Szent János? Azt, amit minden hivatásban gyakran tesznek: megmutatja az utat, odamegy Jézushoz, majd végül a személyes megismerkedés következik. Itt János az, aki az utat mutatja: megismétli a szavakat, melyeket először mondott az Isten bárányáról, és a tanítványok elhagyják őt (ez a távozás egy kicsit fájdalmas, mert csodálták Jánost: talán nem számított a szakításra). Elhagyják Jánost, és Jézust követik. Miért követik őt? Talán János szavai („aki elveszi a világ bűneit”) hatást gyakoroltak rájuk. A nép számára – mely érzi a bűn súlyát és fájdalmát – ezek a szavak a maguk homályosságában is vonzóak. Az, akit Keresztelő Szent János úgy mutatott be, mint az „Isten Bárányá”-t, misztikusan átalakítja őket, mindenkiért személyesen fizet meg, és ez az, ami vonzza őket.

Érdekes, hogy amíg a többi evangéliumban az szerepel, hogy Jézus mondja: „kövess engem”, itt ellenben a tanítványok kezdeményeznek, ők követik Jézust. Mégsem mernek beszélni. A jelenet éppen ebben a kicsit titokzatos formában játszódik le, szinte ködbe burko-

lódva: követik őt, de nem mondanak semmit. Végül Jézus maga szólítja meg őket: „Mit kerestek?” Ez a kérdés nagyon fontos, mert ez az első szó, amit Jézus kijelent János evangéliumában. Bizonyára az evangélista ezt a szót különleges jelentéssel akarta megtölteni. Jézus kérdi: „Mit kerestek?”; vagyis ezeknek az embereknek a legmélyebb vágyára tapint rá, amelyet felemel és egy konkrét láncolatba helyez el. A kérdés udvarias és egyszerű, de egyenes és világos. A válasz első látásra egy kicsit esetlennek tűnik. Ünnepegyesebb választ várnánk, pl.: „Mester, mit kell tennünk az örök élet elnyeréséért?” Vagy: „Mester, melyik a főparancs?”; mindenesetre olyan szavakat várnánk, amelyek nagy bölcsességgel és mélységgel rendelkező emberből szólnak. Itt ellenben a kérdés nagyon mérsékelt és zavarba ejtő: „Hol lakol?” Valóban nagyon egyszerű a kérdés, mondhatnánk, elég félénk. Alapjában véve azt fejezi ki, hogy a legfontosabb azt tudniuk, Jézus hol lakik, hogy vele maradhassanak. A „Rabbi”, Mester megszólítás ellenére, a szellemi megismerés vágyának másik oldala is megmutatkozik, vagyis nem egyszerűen „tudni akarnak valamit”, hanem „vele akarnak lenni”. Jézus válaszol, de nem mondja meg, hogy hol lakik, hanem egyszerűen csak ennyit mond: „Jőjjetek, nézzétek meg.” Itt is súlyosak a szavak. Jézus nem mondja, hogy mit tegyenek, vagy mit keressenek, hanem: „Jőjjetek, nézzétek meg”, azaz szerezzetek magatok tapasztalatot róla. Ezek a szavak („jőjjetek, nézzétek meg”) az 50–51. versekben megisméltódnak, ahol Jézus ezt mondja Nátánáelnek: „Nagyobb dolgokat fogsz látni.” Majd hozzáteszi: „Bizony, bizony mondom nektek: látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, és Isten angyalai föl-alá szállnak az Emberfia előtt.” Ezt így is mondhatnánk: ha van bátorságotok ezt az egyszerű tapasztalatot megszerezni, sok dolgot meg fogtok látni; a ti tapasztalatotok kibővül a velem való kapcsolatban.

A tanítványok feladata, hogy vele menjenek, hogy megnézzék, hol lakik, és aznap vele maradjanak. Figyeljünk fel azokra a nyomatékos kifejezésekre, melyek kiemelik a „jelenlét” szót. Már a tanítványok kérdése így hangzott: „*Pou meneisz* (hol lakol?)”; majd így folytatódik a jelenet: „Erre elmentek és megnézték, hol lakik (*pou menei*). Aznap nála maradtak (*émeinan*).” János gondosan használja a „Jézussal maradni” kifejezést, amellyel a találkozás első jelenetét zárja, és arra késztet minket, hogy elgondolkodjunk rajta. János a „vele maradni” kifejezéssel a végső, kialakult érettség eszméjét jel-

lemzi. Figyeljünk fel a kifejezések közötti különbségre: itt „*vele maradtak*”; viszont egy másik alkalommal Jézus ezt kéri: „*maradjatok bennem*”. A vele való külső bizalmas kapcsolaton keresztül valósul meg az Isten Fia életével való bensőséges kapcsolat.

János ezt a rövid találkozást így fejezi be: „Ez a tizedik óra körül történt.” Mit akar azzal mondani, hogy ez „a tizedik óra volt”? Önmagában véve a tizedik óra, már elég késő délutánt jelent, ezért így kellett volna befejeznie: egy keveset vele maradtak. Van itt azonban egy másik lehetőség: a tizedik óra volt, azaz a tökéletesek kiválasztásának órája: néhány apokaliptikus nézet szerint, a tizedik század, a tizedik időszak volt a befejező kor, úgyhogy a tizedik óra lenne az az óra, melyben befejeződik a tanítványok első keresése, amennyiben első alkalommal találkoztak az Úrral. Ettől a pillanattól kezdve a tanítványok követik Jézust, nem másvalakinek az ösztönzésére, hanem azért, mert már megismerték őt; és ezután másokat is kezdenek meghívni. A meghívottak egész sorával találkozunk: András hívja Pétert, majd Nátánáelt Fülöp. Mindegyik történet a maga összetettségében bemutatja az Úr által való meghívás különböző módjait: az egyik meghívott, aki csatlakozott a többihez, el tud menni másokhoz. Az ilyen feladat örömteli, és a teljesség érzését adja, mert a megtalált kincset közvetíti másoknak. Gondoljunk mindenesetre ezeknek a bemutatásoknak a sokféleségére: egyesek azért követik Jézust, mert mások (Keresztelő Szent János) buzdították őket; Fülöp közvetlenül hívatott meg; mások pedig félelem nélkül követik. Nátánáel, úgy tűnik, hogy racionálisabb ember, olyan, aki sokat olvas, akinek először meg kell győződnie a dolgokról, de tisztességes ember lévén végül ő is megadja magát. Itt a puhatolódzások legkülönbözőbb formáival találkozunk, melyek azonban mind Jézus jelenlétének teljes elfogadásával, és egy alapos, személyes ismeret megszerzésével végződnek.

János kitart emellett a személyes tapasztalat mellett. Közben eszembe jut egy elbeszélés a pusztai atyákról, mely nyomot hagyott bennem. Az első alkalommal a törvényeket kopt nyelvből kellett fordítaniuk, de később nyilvánvalóvá vált, hogy érdemes más nyelvek számára is megőrizni. Egy szerzetes találkozik egy másikkal, és megkérdezi tőle: „Miért hagyják el ilyen sokan a szerzetesi életet? Miért?” A másik szerzetes így válaszol: „Előfordul hogy a szerzetesi élet olyan, mint amikor a kutya üldözi a nyulat: a hajtók előrefutnak

és ugatnak, kiabálnak; sokan mások csatlakoznak és együtt futnak, de bizonyos pillanatban ezek, akik nem látják a nyulat, elfáradnak, és egyik a másik után lemarad. Csak egyedül azok, akik látják a nyulat, tudják folytatni a munkát mindvégig.” Az elbeszélés így végződik: „Egyedül csak aki a megfeszített Krisztus személyére tekint, az tud a végsőkig kitartani.” Mindegyikünknek szól ez a figyelmeztetés, hogy alaposan gondoljuk át ezt az evangéliumi részletet. Mit követel a vallásos élet kezdetben? Valószínű, hogy mély és igaz szempontokat választottunk; de biztos mást is: mert részben a környezettől függnek, részben olyan személyektől, akik serkentenek, segítenek, előbbre visznek bennünket. Mindennek lehet pozitív jelentése is, de bizonyos időben később elérkezik az érettség pillanata, mely Krisztus személyéhez vezet minket. Ez érvényes mind imádságunkra, mind pedig mindennapi életünk helyes tapasztalatára. Gyakran akkor imádkozunk helyesen, amikor elolvastunk egy jó könyvet az imádságról, mely lelkesít bennünket úgy, hogy két vagy három hónapig ennek a lelkesedésnek a hatása alatt élünk. Vagy elolvastunk néhány könyvet a szerzetesi életről vagy az apostoli hivatásról, és úgy tűnik, hogy eltöltenek bennünket a fennkölt érzések. Az érettség azt mutatja be, mennyi mindent megláttunk másokban, vagy mennyi dicséretet hallottunk másokról, ami nem marad meg. Vagy jobbára csak az marad meg, amit meghódítottunk magunknak („jöjjetek és lássatok”), az, amit véghezvittünk a próbatétel alatt.

Kérjük ebben a szentmisében a próbatételt és megméretést – nem a mi akaratunk szerint, mert az lehetetlen lenne, hanem Isten ajándékeként –, a „vele lenni” gazdagságát úgy, hogy ő váljon a mi jószágunkká, melyet másoknak örömmel és fáradság nélkül kell továbbítanunk.

HARMADIK HOMÍLIA

A VÍZ, A SZOMJÚSÁG ÉS A LÉLEK (Jn 7,33–39)

Az előbb elolvasott részlet egyetlen történetből két pillanatot ragad ki, a „Tabernákulum ünnepé”-ből, ennek során olyan szertartásokat is végeztek, amelyekben alkalmazták a víz ajándékozását. Ebben a részletben megkapott engem néhány téma, melyeket szeretnék értelmezni, nem annyira exegetikusan, hanem inkább homília-ként, kezdve a második momentumtól a fejezet végéig. Először tisztáznunk kell, hogy kétféleképpen olvashatjuk az utolsó előtti verset, melyet már felolvastam. Folytatom a fordításunkat; a kritikai változat egy vegyesen katolikus és protestáns közösségben készült: „Aki hisz bennem, annak szívéből az Írás szava szerint élő víz forrásai fakadnak.”. Ez az „annak”, a hívőre vonatkozik. Lehetne vonatkoztatni néhány kifejezést Krisztusra, ahogy más változatok tették. Egyértelműen a valódi állítás a vízre vonatkozik, mely Krisztusból fakad, majd a hívőben szökell fel – ahogyan a Jn 4 mondja –, mint „örökké tartó forrás”.

Jelentős a szövegnek egy másik állítása is: Jézus itt áll és kiált. Jézus nem túl gyakran kiált. Néhány verssel előbb ugyanazon az ünnepen: „Erre tanítás közben a templomban Jézus így kiáltott: „Ismertek engem, azt is tudjátok, honnan vagyok” (7,28). Most ünnepélyes felkiáltással emeli fel a hangját, az ünnep kifejezésére. Jézus kiált még a 12. fejezetben is, az evangélista megjegyzései után a hitetlenségről, és kimondja az utolsó szavakat, melyek összefoglalják Jézus küldetését, és világosan bemutatják a hívők és a hitetlenek közötti megosztottságot: „Aki bennem hisz, nem én bennem hisz, hanem abban, aki küldött engem. Aki engem lát, azt látja, aki küldött engem” (12,44). Ezeken a pillanatokon kívül, amikor Jézus kiáltva szól, a negyedik evangéliumban csak egy másik kiáltás van megemlítve: Keresztelő Szent Jánosé, amikor az evangélium kezde-

tén, kihirdeti tanúságát (1,15). Tehát három pillanatot ragadhatunk meg: Keresztelő Szent János (1. fejezetben); Jézus igehirdetése közben (7. fejezet) és a tanítás végén (12. fejezet). Talán felesleges hozzátenni, hogy Jézus kiáltásában megnyilvánul a misztikum is. A szövegben – mint mondtam – néhány elem megragadott. Mindezekelőtt az „élő víz”, az a víz, amely a Jézusban hívőből szökell elő. Majd az az elem, mely előkészíti a vizet: a „szomjúság” témája, együtt a „kereséssel”. És még egy másik téma, mely előkészíti a befejező gondolatot: Jézus „elindulása”. Végül a „Szentlélek” ajándéka. A szövegnek négy sajátága van, melyet szeretnék röviden újra elővenni és elmélkedésünkhöz ajánlani.

Mindenekelőtt az „élő vizek”: „Aki hisz bennem, annak szívéből, az Írás szava szerint, élő víz forrásai fakadnak” (7,38). Bizonyára az „élő víz” mindnyájunk vágyát fejezi ki, hogy szabadon ki tudjuk alakítani a vallásos magatartást: az érettségnek ezt a pontját és az Isten ismeretét, azt a lelki tapasztalatot, mely valóban belsőnkől teljes hitelességgel tör elő. Mind érezzük, mennyire nehéz észrevenni, hogy gyakran igehirdetésünkben is olyan dolgokról beszélünk, melyek nem bensőnkől törnek elő, hanem keresett, tanult vagy átgondolt dolgok. Mindnyájan áhitozunk a Szentléleknek erre az ajándékára, mely csak azokat a kimondott gondolatainkat teszi igazzá, melyek valóban belőlünk törnek elő, és nem az általunk elolvasott könyvekből, vagy nem a megszerzett ismereteinkből. Ez az élő víz ajándéka, mely után forró vággyal égünk. Elmélkedjünk hálás szívvel, ahogy Máriából, Jézus édesanyjából tört elő a fohász, aki nagyon kevés mozdulattal és kevés szóval imádkozott, az evangéliumban is így tapasztaljuk, neki volt és van hatalma lelkileg táplálni a hívők nemzedékeit. Kevés szó, kevés mozdulat, de tökéletes hitelesség. Hálát adhatunk Istennek, mert Szent Ignác is, az ő kemény és hosszú lelki edzésén keresztül olyan hitelességre jutott el, hogy a Lelkigyakorlatok kevés szavával tudta táplálni az imádkozók nemzedékeit. Táplálták őket, mert mindegyikük a teljes hitelességből merítették azt az erőt – belülről átgondolva a dolgokat a Szentlélek ajándékával –, mely talán az egyik legnagyobb kegyelem, amit a hivatásunkhoz kérhetünk. Mivel túl gyakran azon vesszük észre magunkat, hogy egy-egy részt fennhangon imádkozunk, vagy azokat a dolgokat hangoztatjuk, melyeket szívesen hallunk, de azokat a dolgokat nem, melyeket még nem sikerült megvalósítanunk. Tehát

ne imádkozzunk fennhangon többé egy szentleckét sem, hanem arról beszéljünk, ami a saját közvetlen tapasztalatunkból ered.

Istennek erre a megtapasztalására „szomjazunk”. Nos, Jézus ezt mondja: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám, és igyék!” (7,37). A szövegrészletünkben a Jézushoz való közeledés két formája van egymással összehasonlítva: a „keresés” és a „szomjúság”.

Mit jelent a „keresés” ebben a részletben? A farizeusok magatartását, akik Jézust fizikailag akarják hatalmukba keríteni, és szolgálakat küldenek utána, hogy elfogják. Jézus titokzatos szavakkal válaszol: „Csak rövid ideig vagyok még veletek, aztán ahhoz megyek, aki küldött. Keresni fogtok engem, de nem találtok, mert ahol én vagyok, oda ti nem jöhettek” (7,33). A zsidók szavai erre zavart keltenek: „Hová akar menni, hogy meg ne találjuk? Talán a pogányok közt élő telepések közé megy, hogy tanítsa őket? Mit jelent, amit mond: „Keresni fogtok, de nem találtok?”” (7,35). Jézust tehát lehet tévesen is keresni, ahogy itt a farizeusok tették, amikor Krisztust testben keresték, külső, fizikai megjelenésében. Számunkra ez például azt jelenti, hogy megállunk Krisztus csodáinál. „Kerestek engem, de nem azért, mert csodát láttatok, hanem mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok” (6,26). Valójában észrevevesszük magunkban, ha figyelmesen megvizsgáljuk keresésünket, hogy gyakran, ha nem is mindig – mi is akarunk valamit látni és hallani, hogy kimutasunk valami eredményt. Bizonyos apostoli sikert keresünk, vagy talán keressük a személyes nehézségeink kiküszöbölését: és mindez összezavarja a Jézus-keresésünket. Ezzel a témával összekapcsolódik egy másik is, mely megfontolás tárgya lehetne, mert kétértelműségtől terhes: a „hitelesség” témája. Szeretnénk hitelesek lenni, szeretnénk, hogy az egyház hiteles legyen. De mi előzi meg ezt a keresést? Lehet-e a hitelességet keresni, azaz mi magunk akarunk-e alapján véve evangéliumiak lenni? Egyáltalán létezik-e a jelek keresése? Hogy lássanak, hallgassanak minket, visszhangra találjunk, olyan embert tudjunk magunk mellett, aki elfogad bennünket, mert túl nehéz egyedül lenni... Amit keresnünk kell, és amit kérnünk kell a keresésben, az főleg az Istenre való ráhagyatkozásunk hitelessége, melyből valóban megszületik a „hihetőség”, mely azé lehet – mint Jézus hitelessége –, aki hinni akar. Sokan magában Jézusban sem hittek. Ha jó a hihetőség előfeltétele, akkor ez a lelkiismeret folyamatos vizsgálására készíti minket; amikor ellenben megszállottá és aggó-

dóvá válunk, akkor talán ez mutatja legjobban, hogy a megértésre és visszhangra van szükségünk, vagyis Jézust kell keresnünk, hogy övéit birtokba vegye és ő legyen saját sikerének az eszköze. Éppen Jézus keresésének az a módja az, mely megszünteti a szomjúságot: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék!” (7,37). „Szomjazik lelkem Istenre”, mondja már a zsoltárokból (Zsolt 42,3). Itt az imádságunk egyre jobban elmélyül és még nehezebbé és fáradtságosabbá válva az igaz és sajátos harc jellegzetességeit mutatja, ami az imádság lényegéhez tartozik. Kérjük Istent és így imádkozunk: „Utánad vágyakozom, Uram, terád szomjazom.” De ez a szomjúság szükségszerűen jeleken keresztül mutatkozik meg. Istenre való szomjúhozásunk a külső dolgok utáni szomjúságban mutatkozik meg: magában az imádságában, a Biblia olvasásában, a másokkal való kapcsolatban, beszélgetésben, a meghallgatásban, az apostolkodásban. Röviden, miközben egyrészt lehetetlen elgondolni az Isten utáni szomjúságot a maga tiszta állapotában úgy, hogy ne testesülne meg, vagy ne lenne jelen jelekben kifejezve; másrészt azért érezzük, hogy össze lehet keverni ezt az Istenre való szomjúhozást a külső vagy közösségi kereséssel, egy konkrét helyzettel, mely nem tartja számon az Isten utáni vágy abszolút és transzcendens voltát, mellyel Isten hív bennünket. Ebben nagyon kell kérnünk a Szűzanya segítségét, aki példaképünk az Isten-keresésben, teljesen mentes a kötöttségektől, de a maga idejében leereszkedett a jelekhez. Valóban neki is volt öröme és fájdalma, élte a mindennapi életet, ahogyan mások, szokásos tapasztalatokat szerezve. De őt átjárta az Isten utáni tökéletes szomjúság, melyet egyedül Isten tud betölteni.

Jézus segít az ő utána való igaz szomjúságban, mert visszavonul. Ez a harmadik elem az, mely megkapott engem a szövegünkben: Jézus el akar menni. Jézus eltávozása, mely a farizeusok közt félreértést okoz (7,35), alapjában véve nagy botrányt jelent azok számára, akik emberi módon keresik őt. Szépen hangzik a gondolat: „Miénk az örömhír”; ez azonban egészen más, mint Jézus jelenléte számunkra. Ha a miénk lenne, akkor biztosan szeretnénk és követnénk. Most ellenben erőfeszítést kell tennünk, hogy visszaemlékezzünk rá, vagy elképzeljük őt. Az apostolok látták Krisztusban az Isten dicsőségét. Krisztus azonban nincs többé úgy közöttünk, ahogy az apostolokkal volt. Íme itt kezdődik Jézus tanítása az ő jelenlétének formáiról, amelyekben keresnünk és megtalálnunk kell őt. Annyira fontosak és

annyira valóságosak jelenlétének ezek a formái, hogy Jézus elmene-tele válik üdvösségünk bizonyosságává. Valóban biztos, hogy megtaláljuk őt abban az ajándékban, amelyben jelen van: a „Szentlélek” ajándékában. Így fejeződik be az evangéliumi részletünk (7,39). Amikor Jézus megdicsőült, akkor adta nekünk a Szentlelket: Szükség van az Úr életének különböző tapasztalatain, halálán és feltámadásán áthaladnunk, hogy megértsük az ő lelki jelenlétét a történelemben és a mindennapi életben. Kérjük állandóan, hogy meg tudjuk tisztítani keresésünket úgy, hogy igazán Krisztusra szomjúhozzunk, egészen a hit útjának beteljesítéséig. Akkor majd megnyilvánul előttünk Isten dicsőséges jelenlétének lelki távlata, a világ elrejtőzött dolgaiban.

AZ ELREJTŐZÖTT ÉLET SZENT JÁNOS SZERINT

(Jn 7,40–53)

Evangéliumi részletünk Jézus jelenlétével foglalkozik a lét homályos és mindennapi jelenségeiben. Két sajátos kijelentést emeltem ki ezzel kapcsolatban – „*Galileából jön*” és „*Galileából nem támadhat próféta*” (Jn 7,41.52) – ezek egy képbe sűrítik a Jézusról alkotott összes negatív megjegyzést. Annak, hogy Jézust sokan nem fogadták el, az az oka, hogy homályos volt az eredete, egyszerű názáreti élete. Ezért elhatároztam, hogy ebben a homíliában Jézus elrejtőzött názáreti életéről fogok elmélkedni, abból a kevés adatból kiindulva, amelyet Szent János bocsát rendelkezésünkre.

Amint tudjuk, Szent Ignác Názáretről szóló elmélkedése nagyon jelentős. Ez a második hét harmadik napjának az elmélkedése, mely közvetlenül „Jézus megtalálása a templomban” jelenetet előzi meg (ES, n. 134): két elmélkedés, Názáret és a Templom, bevezet a döntésbe, a választásba. János evangéliumában kifejezetten nem lehet találni semmi különöset Jézus názáreti életéről; Szent Ignác egész anyagát Lukácsból merítette. Itt található néhány fontos intés, mely úgy hiszem, összevág elmélkedésünkkel.

Mi a jelentése Jézus hosszú názáreti életének János evangéliumában? Kettős tanítást fedezek itt fel. Az első helyen könnyű kifejtteni a jánosi eszme utalásait arra, hogy Názáret jelenti a homályos és mindennapos monoton életet, melyhez alkalmazkodnia kellett Jézusnak, megszentelve a mi magunk életét, mely általában szintén homályos és monoton. A második helyen Názáret a türelmes növekedés és várakozás idejét jelenti: ezek az elemek nagyon fontosak az életünkben.

Názáret jelenti tehát a mindennapos életet, mely az emberek nagyobb részének életét alkotja, sőt valójában minden ember életét, mert mindenki, a fontos személyiségek is – ha közelebből megnéz-

zük – a tevékenységek összetettségében élik napjaikat, gyakran nagyon egyszerűen és szegényesen. Az emberek nagy tömege így él, anélkül, hogy emlékezne napjaira, vagy hogy valamilyen emlék maradna róla: születnek és meghalnak anélkül, hogy észrevennének belőle valamit, kivéve a személyiség szűk körét. Jézus is élte a maga názáreti életét, egy látványosság és jelentőség nélküli kis falucskában: „Jöhet valami jó Názáretből?” (1,46), egy elhanyagolt vidéken, Galileában: „Galileából nem támad próféta” (7,52).

De Jézus nemcsak ezt az életet vállalta, egy messiási helyen, távol minden látványos és színpadias formától. Vállalta azt is, hogy szellemileg elmaradt emberek között éljen, akik nem értik meg, átélve a meg nem értés légkörét, melyben sok embernek van része a világon, olyanoknak, akik kapcsolatban vannak a munkával, a családdal, és olyan személyekkel, akik alig értik meg őket, akiket mindig más érdekel, akik a saját dolgaikkal foglalkoznak. Így él Jézus a türelem és a munka hasonló helyzetében, alázatosan és ismeretlenül. János megjegyzi: „Testvérei sem hittek ugyanis benne” (7,5). Valószínűleg „keresztülnéztek” rajta, mellőzték, nem értették meg, mert nem akarták megérteni, hogy valójában mi a szándéka. Talán nem tulajdonítottak neki nagy jelentőséget, vagy olyat kívántak tőle, amit nem tudott és nem is akart teljesíteni.

Jézus olyan életet élt, melyben nem volt helye a tanulásnak. János is beszél erről, amikor észreveszi, hogy a farizeusok csodálkoznak rajta: „Hogyan érthet ez az Írásokhoz, hiszen nem is tanult?” (7,15) Ezt a kijelentést nehéz megmagyarázni; szó szerint így hangzik: „Honnan ismeri az Írásokat?”; azaz: „Honnan tud írni és olvasni?” Mások így fordítják: „Hogyan ismerte meg az Írásokat?”, amennyiben a tanulás abból állt, hogy olvasták és másolták a Bibliát. Jézus egy a sok közül, aki nem tanult, és ha nem tanult, akkor ez azt jelenti, hogy dolgozott.

János nem beszél kifejezetten Jézus munkájáról, de azt említi, hogy fáradt volt. Jézus ismerte a fáradtságot, mégpedig abban a súlyos formában, ahogyan mind ismerik azok az emberek, akik végső kimerültségig dolgoznak. János említi, hogy Jézus egyik útján fáradtan leült egy forrás mellé (vö. 4,6), s hogy sokszor elfáradt a rábízott feladatoktól. Ha iparosként dolgozott, akkor azt nemcsak otthon csinálta, hanem másoknál is: talán olyan épületeken dolgozott, melyek abban az időben Szefforiszban voltak mindennaposak,

ahol valószínűleg szükség volt a kétkezi munkára. Jézus el tudott fáradni, ahogy elfáradt a Szamárián keresztül vezető úton is. János megfogalmazása elég keményen hangzik: azt mondja, hogy Jézus *kekopiakosz* volt, azaz szinte összeesett, elájult a kimerültségtől. Az a szó, amit Jézus jól ismert, a munkától való kimerültség. Ezt használja a 4. fejezet beszélgetésében is, melyről már elméltünk. Mi is egyszerűen úgy fordítottuk le, ahogy sokan teszik a „dolgozni” igével: „Én azért küldtelek titeket, hogy learassátok azt, amit nem ti munkáltatok. Mások fáradoztak, ti pedig azok munkájába álltatok be” (4,38). Talán jobb lenne így fordítani: „Oda küldtelek aratni benneteket, ahol nem vetettetek; mások fáradoztak keményen, és ti beléptetek az ő vetésükbe.” Ez a szóbeli összefüggés az aratásért való munka és a kemény fáradtság között mutatja, hogy mi az ára a mindennapi munkának, mely teljesen legyengíti és kimeríti az embert.

Ne felejtjük el azonban, hogy Jézus Názáretben nemcsak annak az embernek a helyzetét szentelte meg, aki a mindennapi munkával foglalatosskodott, azért, hogy ezt ugyanazzal a lélekkel és bátorsággal élje át és viselje el, ahogy ő tette, hanem valójában Názáret a lassú és türelmes növekedés idejét is jelentette. János evangéliumában sok olyan gondolattal találkozunk, mely azt a jelentést is magában foglalja. Amikor testvérei unszolják, hogy menjen el az ünnepre és mutassa meg nyilvánosan a munkáját, ezt mondják neki: „Senki sem cselekszik titokban, ha azt akarja, hogy tudomást szerezzenek róla... lépj a nyilvánosság elé” (7,4). Jézus így felelt: „Az én időm még nem jött el, nektek az idő mindig megfelelő” (7,6). Ez az üdvtörténet ideje, mely türelmet és várakozást követel. Ez a növekedés ideje. Ebben a szövegben Jézus nyugalma – aki türelemmel vár (és Názáretben éveket vár), amíg megvilágosodik előtte Isten akaratja – szembe van állítva annak a sietségével, aki mindent azonnal akar véghezvinni. Gondolkozzunk el a növekedés idejének szükségességéről, mely biztosítja az emberi feltételeket, mint ahogy minden dologhoz időre van szükség. Az idő értékelésére azzal tanít minket Jézus, hogy végtelen türelemmel állítja eléink az Isten „pillanatát”, mely még nem érkezett el, hanem majd fokozatosan érkezik el, és a kellő időben megnyilvánul.

Ez a tanítás nagyon tapintatos, mely azonban nem ad alkalmat a lustaságra: a lelki élet, az egyházi élet, mindegyikünk élete idejének tiszteletben tartására tanít minket. Azt hiszem egyébként, hogy ez

kell, hogy legyen a presbiter tapasztalata, mert lépésről lépésre halad a személyek és a különböző helyzetek megismerésében: az emberek ideje nagyon különböző. Egyes emberek néhány nap alatt elérkeznek egy bizonyos lelki szintre, amíg másoknak éveken keresztül sem sikerül még csak érinteni sem, majd később csak hosszú fáradság után érik el. Mi magunk is megállapíthatjuk ezt olykor a saját tapasztalatunkként. Talán ti is megdöbbenetek már, amikor kezdőnek tűnő vagy túl fiatal emberrel találkoztatok, aki ennek ellenére rövid idő alatt eljutott a megértésre, s világosan birtokolja azt, amit nekünk évekig nem sikerült. Nagyon különbözőek a növekedés és a fejlődés módjai az üdvösség útján. Bizonyos dolgokat egyes emberek rögtön megértenek, mások csak több év, tíz év vagy egy egész élet után.

Különös bölcsesség rejlik mindebben, mely végzetesnek is tűnhetne. Mégis Jézus átélte és elfogadta azt a lassú érlelődést, melyről nekünk elmélnünk kell: minden dolgot a maga idejében! Emiatt azonban nem kell szándékosan késleltetni az időt, és elkerülni a teljes elkötelezettséget, hanem az a fontos, hogy felismerjük, itt misztikus törvényekről van szó, melyek mind a természetben, mind a lélekben, a népekben és a társadalomban a fejlődést irányítják. Fontos ezekre a törvényekre odafigyelni, mert egyrészt az igazi idő nem kerül el bennünket lustaságunk miatt, másrészt azt ne higgyük, hogy siettet-hetjük, vagy gyorsan megvalósíthatjuk azt, ami mély és személyes érettséget igényel. Az, ami az időn kívül valósul meg, mindig mester-séges és hamis marad, s nem lehet abban a szervezetben visszatartani, amelybe nem épültek bele.

Mindezek a tisztelet, a bizalmas várakozás és az alázatosság formái, melyekre Jézus názáreti életével tanít bennünket. Tisztelettel a saját életünk és minden ember élete iránt, a maga mindennapiságában, melyben mégis megnyilvánul az Isten dicsősége. Tisztelet legyen ennek a türelmes és fáradságos fejlődésnek, mely az egyház, az egyes emberek és a népek ideje. Biztos, ha állhatatosan ragaszkodunk Isten szándékához, akkor lényegesen többet tudunk tenni annál, amennyit akkor tehetnénk, ha az időnket mi állapítanánk meg. Lehetséges, hogy ez a tanítás segít legyőznünk a nehézségeket, ahogy a názáreti 30 év minden példamutatása is nehéz és homályos volt. Kérnünk kell Jézust, hogy ez a közöttünk való jelenlétének sajátos módja váljon a tanulás és a belső átalakulás forrásává.

AZ „ALÁZATOSSÁG HARMADIK FORMÁJÁRÓL” (Jn 8,46–59)

Az evangéliumi szakasz, melyet az eukarisztia témájához választottam, lehetővé tesz egy – véleményem szerint nagyon fontos – elmélkedést, a Jézus nyilvános életéről és a szenvedést megelőző időről szóló megfontolásaink végén. Az elmélkedésnek a következő címet adhatjuk: „Jézus az emberek kritizálásának kereszttüzében”. Gyakran vagyunk mindnyájan kritizálások szenvedő alanyai; olykor szinte megnyúznak bennünket, mint Szent Bertalant. Életünk folyamán talán előfordulhat, hogy a kritizálók könnyebb helyzetéből fokozatosan átcúsunk a kritizáltak közé, és a bírálatok súlya egyre jobban nehezedik ránk. Gondolkozzunk el azon, hogy Jézus hogy viselkedett az ilyen helyzetekben.

Úgy választottam ki Szent Jánosnak ezt a szövegrészletét (8,46–59), mint ami a Jézus ellen kimondott legfélelmetesebb vádakát és rágalmakat tartalmazza, de ez sok más olyan részletet is magába foglal, ahol Jézus kortársainak kegyetlen bírálataitól szenved.

Melyek ezek a vádak és sértések? Sokféle van belőlük. Jézust azzal vádolják, hogy szamaritánus, vagyis eretnek, és ördögtől megszállott: „Csak nem vagy nagyobb Ábrahám atyánknál?... Mivé teszed magad?” (8,53). Azonkívül pedig tudjuk, hogy máshol azzal vádolták, hogy bűnös, tanulatlan, hogy Galileából származik („mi tudjuk, honnan jött”), hogy nem tartja meg a szombatot, hogy mások kedvéért nem tesz tanúságot... Mindezeket a bírálatokat János evangéliuma tárja elénk, és bemutatja, hogy Jézust nem szerette mindenki, sőt sokaknak nem tetszett. Érdekes lenne tehát feltenni a kérdést: hogyan viselkedik Jézus, amikor nagyon durván, olykor valóban romboló módon bírálják?

Mindenekelőtt, szerintem azt mondhatnánk, hogy Jézus nem dőbben meg azon, hogy kritizálják, sőt számított rá. Kezdetől fogva

felhívja a figyelmet erre Szent János, pl. amikor Jézus elkezdte maga köré gyűjteni az első tanítványokat: „Jézus azonban nem bízott bennük, mert ismerte mindnyájukat... tudta, mi lakik az emberben” (2,24 sköv). Jézus nem várta, hogy mindenki tátott szájjal hallgassa, csak azért, mert ő beszél, és mert az igazságot hirdeti. Sőt jó előre megmondta, hogy a „prófétának nincs becsülete a saját hazájában” (4,44).

Hozzá kell tenni, hogy Jézus nemcsak hogy nem menekült el a bírálatok elől, hanem még keményebben és erélyesebben válaszolt rájuk, így védekezve a vádakkal szemben. Amikor ezt kérdezik tőle: „Miért teszed ezeket a dolgokat szombaton?” – Jézus így válaszol: „Atyám mindmáig munkálkodik, azért én is munkálkodom” (5,16). Itt bizonyára idézni kellene az egész 5, 7, 8. fejezeteket, és a 10. fejezetnek azt a részét, ahol Jézus védekezik az őt érő vádakkal szemben: erősen védekezett és felindult volt. Ez nagyon elgondolkoztató: Jézusnak igaza volt, mi mégis sokkal könnyebben megsértődünk kisebb dolgokon is. Ezért mindenekelőtt meg kell hallgatni a minket ért támadásokat, és utána kell reagálni rájuk. Akkor meg fogjuk látni, hogy gyakran jogosak a kritikák. Amikor mi vagyunk a támadások célpontjai, olykor kényelmesebbnek találjuk, hogy háttérbe vonuljunk és hallgassunk. Gyakran éppen ebben a magatartásban nyilvánul meg a büszkeség és a gög: a többiek nem értenek meg, nem értenek semmit... Így az, ami alázatosságnak tűnne, valójában önmagunk előtt való meghajlás és mások lenézése, mely összekapcsolódik azzal, hogy nem akarjuk beleélni magunkat a másik helyzetébe. Jézus azonban valóban beleéli magát mások helyzetébe, és keresi a párbeszéd lehetőségét. Ezért – fel kell ismernünk – Jézus tud erélyesen is ellentámadni. Pl. amikor azt mondja: „Nem vagytok az Istentől valók” (8,47); és amikor Ábrahámról vitatkoznak: „Ha Ábrahám fiai vagytok, azt tegyétek, amit Ábrahám tett” (8,39).

Ha ezekben az esetekben megfigyeljük Jézus viselkedését, akkor észrevevesszük, hogy az Evangélium soraiból milyen rendkívüli nyugalom árad. Jézusban megvan a türelmes hallgatásra és válaszolásra és a védekezésre való készség is, mely – ha szükséges – heves tüzeséssel vagy bátor támadással ötvöződik, de a mélységes nyugalom sohasem tűnik el belőle. Ezt felismerhetjük a kifejezések körülírása mögött, és a beszéd módjából. Nem mondhatjuk, hogy mindez az evangélista irodalmi ötletessége csupán, mert benne Jézus arcvoná-

sai tükröződnek úgy, ahogy ezeket János felismerte; saját maga és saját személyisége volt tehát az, aki ilyennek mutatkozott.

Felvetődhet a kérdés: vajon mi Jézus nyugalmanak a gyökere, még azokkal a romboló kritikákkal szemben is, melyek támadják és elferdítik művének értelmét, és melyek azzal vádolják, hogy „ördögtől megszállott”. A vitatkozások során Jézus gyakran rámutat ennek a gyökerére. Például amikor azzal vádolják, hogy saját maga érdekében tesz tanúságot, Jézus így válaszol: „...tanúskodik mellettem az Atya is, aki küldött” (8,18). A kemény bírálatok súlya alatt Jézus az Atya küldésére támaszkodik. Amikor pedig még súlyosabb váddal sértegetik: „Hát nincs igazunk, amikor... ördögtől megszállottnak mondunk?”, így válaszol: „Nem vagyok ördögtől megszállott... tisztelem Atyámat, ti ellenben gyalázzatok” (8,48–49). „Az Atya, aki küldött engem”: ez nyugalmanak a gyökere, mely a hallgatás, a figyelem, az ítélkezés és a válaszolás képességévé vált Jézusban anélkül, hogy túllépte volna a mértéket, de anélkül is, hogy alatta maradt volna. Az Atyához való tartozás tudata felkészít bennünket Jézus legnagyobb példájára, amikor egy bizonyos pillanatban, anélkül, hogy válaszolna az emberek támadásaira, némán átengedi magát az Atyának. Ugyanaz az erő, mely lehetővé tette, hogy beszéljen, most lehetővé teszi, hogy tudjon hallgatni és elfogadni.

Az Istentől kapott hivatás iránti bizalmon kívül, mely egyetlen menedék, amikor mindenféle bírálattal árasztanak el bennünket, és azon képességen kívül, mellyel megpróbáljuk módosítani a helyzetet, amennyiben ez lehetséges, Szent Ignác másfajta segítséget is ajánl, mely annak az átmélkedéséből fakad, amit Jézus tett: a Jézus iránti megalázkodott szeretetről van szó. Ebben található az ún. „alázatosság harmadik módja”-nak leírása (vö. ES, nn. 164–168). Szent Ignác, ahogy a Naplójában mondja, hogy sok helyzetben megpróbálta megélni a belső örömet, Jézus alázatosságának távoli hasonlósága alapján. Ignácnál ez magyarázza meg a hallgatásnak sajátos képességét, a kritika elfogadását, és ha szükséges, a védekezést és a bátor szembeszállást, de mindig a Jézus által mutatott mérték példája szerint.

HATODIK HOMÍLIA

A LÁBMOSÁS (Jn 13,1–17)

Ezekben a napokban Isten működésének dicsőségéről elmélkedtünk, mely Jézus önmaga odaajándékozásában nyilvánult ki „mindvégig”: Ez Isten dicsőséges műve a földön, melyet teljesen kinyilvánított, és mely igaz emberségünket is kinyilvánítja számunkra. Ezek a gondolatok ebben a perikópában térnek vissza, és bevezetnek a szenvedéstörténetbe. Ez a részlet nagy jelentőségű Szent János gondolatvilágában, mert helyettesíti az eukarisztia alapításának elbeszélését, melyet jól ismer, és az Evangélium más részében nagy intenzitással beszél róla, s ennek az értelmét itt akarja megvilágítani. Ez a szövegrészlet azért is jelentős, mert nemcsak összefügg valamiképpen az eukarisztia alapításával és megvilágítja az értelmét, hanem az evangélium második részének a kezdete.

János evangéliumát két részre oszthatjuk. Az első rész (1–12 fejezetek) leírja „Jézus megnyilatkozását a zsidóknak”, melyeket ezekben a szavakban foglalhatunk össze: „A tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be” (1,11). Ebben az értelemben a 12. fejezet utolsó szavai a hitetlenséghez szánt kommentár, ahhoz a hitetlenséghez, mely nem értette meg a jeleket. A második részt (13. fejezettől a végéig) nevezhetnénk „Jézus megnyilatkozása barátainak”, azaz „azoknak, akik elfogadják őt”; s nekik „hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek” (1,12).

Ebből a részletből kiindulva az evangélista új hangszínt alkalmaz, nagy megindultsággal. Jézus beszélgetése övéivel bizalmat és bensőséget áraszt. Jézus itt fátyol és polemikus keménység nélkül kezd megnyilatkozni, melyek inkább súlyos, olykor félelmetes hangszínt adtak beszédének az evangélium első részében: Ezek voltak a nagy lelkesedések, vitatkozások és a Jézussal szembeni ellenállás pillanatai. Most minden úgy zajlik, mintha egy nagy beszélgetés volna a

barátokkal, mely csak néhány félreértés miatt szakad meg, amelyet Jézus szeretetteljesen igazít helyre.

Nehéz részlet ez, mert keresztezik különböző motívumok, melyek olykor a történet ismételt átgondolására kényszerítenek. Előfordulnak olyan pillanatok, amikor nem tudjuk, hogyan lehetne a szöveget és a történet okát legjobban magyarázni. Már elmondani is nehéz például, hogy Jézus a 4. versben miért a vacsora kezdete „után” végzi el a lábmossást, az étkezési idő alatt, miközben szokásosan ennek a cselekedetnek az étkezés kezdetén volt a helye. Úgy tűnik, hogy Jézus tette ki akar valamit fejezni, szándékosan nyugtalanítani akar. Mint ahogy az emberi események sorozatában a kereszttel valami olyan jel, ami kényelmetlenséget és botránkozást okoz, úgy Krisztusnak ez a szolgálai cselekedete az étkezés közben hasonlóképpen összezavarja a fogalmakat, és belülről világítja meg a tanítványok gondolkodását, hogy felfigyeljenek Jézusra.

Nem tudom, hogy ez a magyarázat valóban megragadja-e a szöveg értelmét, vagy túlságosan messze mentem. Mindenesetre tény, hogy egyik-másik pontja nem bizonyul közvetlenül kézzelfoghatónak. Idézem például a 10. verset: „Aki megfürdött, annak csak a lábát kell megmosni, s akkor egészen tiszta lesz.” Mit akar ezzel mondani, és miért ebben a szövegösszefüggésben szerepel? Ennek a 10. versnek legalább hét változata van, annyira meggyőződött a kéziratok történetében. Az egyik egyszerűbb változat a Sinai Codexben található: „Aki megfürdött, annak nincs szüksége megmosakodni”; kihagyva a lábak említését. Ha ez az olvasás hiteles lenne, akkor kitűnne belőle a részlet belső értelmének igazolása, az általunk adott magyarázat irányában. Azt mondom tehát, hogy nem könnyű megragadni a János által adott indításokat. A nyelvezete gyakran váratlanul szítja fel a témát, mely nem tudni miért, éppen ezen a meghatározott ponton tör fel.

Mindenesetre a szöveg alapvető értelme világosan kitűnik a 14. versben: „Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát.” De mit jelent „megmosni egymás lábát”? Az őskeresztény közösség szó szerint értelmezte, és így maradt meg Nagycsütörtök liturgiájában. Az egyik minősítés, mely kieszközölte az özvegyasszonyok számára az egyházi szolgálatban való részvételt, így szólt: „Si sanctorum pedes lavit”, ha állhatosan gyakorolták ezt a szolgálatot. Először tehát, úgy gondolom,

átvitt értelemben kell értenünk ezt a szolgálatot, mely magába foglal minden, főleg alázatos és kényelmetlen szolgálatot, amiket egymásért kell végeznünk. Úgy tűnik, hogy ez az egyszerűbb értelmezés. Mindenesetre van itt valami, ami nem engedi, hogy ennél az értelmezésnél megálljunk, két ok miatt sem. Az első, hogy ezt a cselekedetet Jézus egyetlen alkalommal viszi véghez, olyan rendkívüli tett, mely felébresztette a csodálatot és a megdöbbenést. Ez nem mindennapi gesztus volt: Jézus nem olyan valaki volt, aki lépten-nyomon alázatosan szolgált volna az apostolokat. Inkább mint rabbi irányította őket: elküld két tanítványt, hogy keressék meg a szamarat, vigyék el, majd készítsék elő a Húsvétot; és ugyanez az apostoli közösség volt a kísérete, az asszonyokkal együtt, akikről Lukács beszél a 8. fejezetben, hogy szolgálták őt. Jézus nem köthette egyetlen tettehez egész egzisztenciánkat, egy tipikus értékkel, egy alkalommal. Nem lehet tehát a részlet értelmét az alázatos és kényelmetlen szolgálatra korlátozni, melyet Jézus példájára mi is egymásnak végzünk. Az ő szavai „Példát adtam nektek”, nem vonatkozhatnak csupán egyetlen alkalommal adott példára. Jézusnak ez a cselekedete misztérium számunkra, hogy megértesse, mi az, amit valóban tesz értünk. Van itt egy másik vonás is, mely az első egyszerű értelmezésen túl visz bennünket. A részlet első 2–3. versében van egy bevezetés, mely összefoglalja János fő témáit: Jézus, aki az Atyától jön, az Atya szeretetét közvetíti felénk, majd visszatér az Atyához, teljesen birtokában van küldetésének és hatalmának, melyet az Atya adott neki, és ezzel a teljhatalommal szeret „mindvégig”. Most már világos, hogy a lábmossa – ha mégoly alázatos dolog is: a rabszolga dolga – nem elég azt mondani, hogy Jézus „mindvégig” szeret. Hanem azt kell mondanunk, hogy Jézus szolgálata „prófétai jel”, rejtélyes tett, mely egész életének és eljövendő halálának a kulcsa. Kifejezésre jut benne, hogy valóban „felveszi a szolga alakját”, ahogy Szent Pál mondja a Filippiekhez írt levelében, felidézve az öskeresztény liturgiát. Ez a tett kinyilvánítja, hogy Jézus az Isten Fia, az Atya mindent a kezébe adott, teljesen beleélte magát az emberek helyzetébe, teljesen átadta magát nekik a vésőig; anélkül, hogy az emberek ellene való cselekedeteinek végső következménye elől kitérne. Ebben a rejtélyben van megtestesülésének teljes értelme – élet, szenvedés, halál és feltámadás –; és még az eukarisztia értelme is. Jézus teljesen

belehelyezkedik a mi helyzetünkbe, átengedi magát nekünk, mint a közöttünk, nekünk, értünk lévő, Istentől kapott eledel.

Jézus tette tehát kinyilatkoztató tett, de nemcsak a Jézus által véghezvitt tettet nyilatkoztatja ki, hanem azt is: ki az Isten. Itt megint egy ellentmondásos misztériummal találjuk magunkat szemben: Jézus kinyilatkoztatja Istent, „mint” aki az embereket szolgálja. De ha Isten az, aki önmagától megmutatkozott nekünk, amennyiben a mi szolgálatunkra vállalkozik, és ha a Logosz – aki a dolgok végső értelme – úgy mutatkozik meg nekünk, mint aki teljesen belehelyezkedett a mi állapotunkba, akkor létünk végső értelmében is megnyilatkozik, amely abban áll, hogy teljesen mások rendelkezésére álljunk.

Istennek ez a kinyilatkoztatása Jézus által, tartalmazza tehát azt a példás eszményt is, hogy milyen legyen a mi emberségünk, amennyiben az Igében teremtetett: „Minden ő általa lett és nélküle semmi sem lett, ami lett” (1,3). Ahogyan ő ismertette meg velünk Istent, ugyanúgy Jézus adja meg nekünk azt is, amit a teológusok „önmegértés”-nek neveznek. Más szavakkal: az Ige kinyilatkoztatásán keresztül, aki az emberek szolgálatára adja az életét, kinyilvánítja, hogy milyenek legyünk mi magunk: Isten teremtményei, akiket szeret Teremtőjük; olyan módon, hogy felismerjük: arra választott ki bennünket, hogy megvalósítsuk – a magunk életében – mások teljes szolgálatát. Ez Jézus szavainak az értelme: „Példát adtam nektek”; de nem azért, hogy viszonyozzatok azt a szolgálatot, melyet nektek tettem, hanem azért, hogy ahogy egész életemben cselekedtem – amit Isten kinyilatkoztatótt –, úgy cselekedjete ti is; ez legyen egész egzisztenciátok „cselekedete”.

Meg kell még jegyeznünk, hogy ebben a jelenetben két alak jelenik meg, akik be akarják bizonyítani, hogy Istennek ezt a kinyilatkoztatását és az ember önmegértését nehéz elfogadni. Elsősorban Júdásra gondolok, aki a szöveg elején, közepén és végén szerepel. Az elején, ahol ezt mondja az evangélium: „az ördög már szívébe sugallt” (13,2), a közepén: „Ti tiszták vagytok, de nem mindnyájan” (13,10), és a végén, rögtön a szövegünk befejező verse után, ahol ezt mondja: „Nem mindnyájatokról mondom ezt” (13,18). Júdás, aki teljesen bezárkózik Isten szeretetének kiáradása és az emberi élet értelme előtt, éppen az az árnyék, amely mint hitetlenség, Jézus hitre való felhívását kíséri. Jelenetünkben van még egy árnyék: Péteré. Péter

ellenkezik. Ez olyan ellenkezés, melynek alapvető jelentése van, mert megvilágítja számunkra Jézus titokzatos tettének értelmét. Mi az oka Péter ellenkezésének? A történetiség síkján, mondhatnánk talán, Péter félreértette mindezt, mint alázatos cselekedetet, és egy kicsit helytelenítette is. Vagyis nem tudta elfogadni és bosszankodott miatt. Azonban Szent János állásfoglalása mellett, amely Péter visszautasítását és Jézus kemény szavait tartalmazza: „Ha nem moslak meg... nem lehetsz közösségben velem”, s amely intés arra indítja Pétert, hogy teljesen elfogadja a Mester tettét – megtalálható egy másik jelentés is, mely kifejezi az apostolok teljes ellenállását – már Márk evangéliumának 8. fejezetében feltűnik, a hitvallás után – a kereszt útjának elfogadására. Amikor ez a titokzatos gesztus kinyilvánítja Jézus készségét eljövendő halálának elfogadására, akkor Péter azt mondja: „Menj el tőlem, Uram.” Ez pedig olyan nagy kísértés, hogy amint Jézus visszautasítja sátánnak nevezve őt a Márk evangéliumának 8. fejezetében, úgy utasítja vissza itt is, ezt mondva: „Aki nem fogadja el értem a kereszt útját” (önmagáért is; Péter ugyanis nemcsak Jézus miatt utasította vissza ezt a tettet, hanem önmaga miatt is, mert megértette, hogy Jézus sorsa az övével szorosan összekapcsolódik), „nem lehet közösségben velem” (vö. 13,8).

Van itt egy harmadik dolog is, ami talán nehezebben ismerhető fel, de meg akarom kísérelni legalább, hogy rávilágítsak, amennyiben sikerült felismernem: Péter képviseli a mi ellenállásunkat valakinek vagy valaminek való elkötelezettségünkkel szemben. Nehéz szabad szívvel és egyszerű természetességgel elfogadni az ajándékot. Még sokkal nehezebb elfogadni a valakivel vagy valamivel szembeni elkötelezettséget, mert az a függőség meghatározott helyzetébe állít bennünket, és ez félelmet kelt. Gyakran ez az oka a szülők és gyerekek közötti ellentéteknek, mégha mindketten jószándékúak is: nincs semmi komoly szemrehányónivalójuk, de érzik a függőséget és a másinak kijáró tisztelet kötelességét, amit nehéz elfogadni. És fordítva is áll, terhes dolog valakinek valamiért köszönetet mondani, és sokkal jobban szeretnénk, hogy mindig nekünk mondjanak köszönetet, minthogy nekünk kelljen másoknak. Péter felismerte – Szent János beállításánál maradjunk –, hogy ha Krisztus megmossa az ő lábát, akkor ez azt fejezi ki, hogy mindenestül az övé kell hogy legyen. Valószínűleg hagyta magát áthatni az Atyának a Fiúban megnyilvánuló szeretetétől, és átengedte magát az Istentől való teljes

függőségnek (prosz ton theon) – mint a Fiú az Atyának – és annak, hogy most már teljesen a szeretetnek és a megismerésnek a függőségében éljen, melyre az ember szíve nem képes megnyílni, éppen azért, mert mi mindnyájan saját magunktól várjuk a megváltást. Nehéz elfogadni az Isten szeretetét, nehéz elfogadni Jézust, aki szolgál ni akar minket, mint ahogy nehéz másokkal elfogadtatni a mi szolgál atunkat, ha előzőleg nem ismertük fel, hogy mi magunk is Istentől kaptuk.

Tehát János evangéliumának legjelentősebb témái közül megtalálunk itt néhányat: az ember Isten szeretete által üdvözl Jézusban, kilépve önmagából, megszabadulva a legmélyebben rejlő belső akadályoktól: örömmel eltelve fel kell ismernie, hogy éppen ez a szeretet élteti, és a „másoknak szóló ajándék”-ká alakítja: elfogadva, hogy már nem lehet tudomásul nem venni a kölcsönös egymásrautaltság magatartását. Ezért fejezi be Jézus így: „Ha ezt megteszitek, s tettekben ehhez igazodtok, boldogok lesztek” (13,17). Az evangélium többé nem áll meg az érteni, látni, megismerni, hinni szintjén – mint az első részben –, hanem a „tett”-re irányítja a figyelmet. Ez a szemlélődő misztérium a keresztyén cselekedetekből születik: eredete pedig Jézusnak a szolgálatra vonatkozó radikális hozzáállásában található, melyből a mi mások iránti radikális készségünk születik; amennyiben szeret minket Isten, képesek leszünk belevetni magunkat, vidáman és egyszerűen, a mások szolgálatába.

Ezeket a misztériumokat szemléljük az eukarisztia ünneplésében. Kérjük az Urat, hogy képesek legyünk önsajnálkozás nélkül elfogadni, mint tökéletes ajándékot, és hagyjuk magunkat olyan módon átalakíttatni, hogy ez az eukarisztia a „tettek” kezdete legyen, amely kifejezi a Jézus nevében elnyert megváltás feletti örömünket az egész világ előtt.

ISSN 0237 5877
ISBN 963 360 378 1

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.

2528.66-19-1 ALFÖLDI NYOMDA, DEBRECEN

95,- Ft